

LATVIJAS MĀKSLAS AKADEMIJA

Edīte Parute

**Rīdzinieku modes tērpa evolūcija (13.gs. -18.gs.) Eiropas
modes tērpa vēstures kontekstā**

Promocijas darbs

Zinātniskais vadītājs: *Dr. habil. art* **Eduards Kļaviņš**

Zinātniskā konsultante: *Dr. hist.* **Anete Karlsonē**

Rīga 2021

ANOTĀCIJA

Edītes Parutes promocijas darbs mākslas zinātnē un modes vēsturē “Rīdzinieku modes tērpa evolūcija (13.gs. -18.gs.) Eiropas modes tērpa vēstures kontekstā” izstrādāts Latvijas Mākslas akadēmijas doktorantūrā *Dr. habil. Art*, prof. Eduarda Kļaviņa vadībā laika posmā no 2003. līdz 2021.gadam.

Promocijas darba mērķi: 1) uz darba autores veikto pētījumu bāzes radīt rīdzinieku tērpsnāns paradumu ainas secīgu izklāstu, to sasaistot ar vēsturisko modes stilu evolūcijas tendencēm Eiropā; 2) konstatēt rīdzinieku modes tērpa stilu attīstības specifiku viduslaikos un agrīnos Jaunos laikos.

Promocijas darba apjoms ir 205 lpp. un 2 pielikumi (92 lpp.)

Pētījuma 1.daļā ir pētīta Rīgas iedzīvotāju modes tērpa vēsturiskā evolūcija viduslaiku periodā, aptverot laika posmu no 13.gs. sākuma līdz 16.gs. sākumam. Īpaša uzmanība tika pievērsta ārējo ietekmju pirmsākumiem un Krusta karu laikmeta ietekmei uz rīdzinieku tērpsnāns pārvērtībām. Pētījuma 2.daļā ir pētīta Rīgas iedzīvotāju modes tērpa vēsturiskā evolūcija renesanses laikmetā, aptverot laika posmu no 16.gs. pirmās puses līdz 17.gs. sākumam, kad modes raksturu ietekmēja reformācijas un pēcāk – arī kontrreformācijas ideju izplatība. Darba 3.daļā ir apkopoti pētījuma rezultāti par rīdzinieku modes tērpa pārvērtībām baroka laikmetā, hronoloģiski aptverot 17.gs. vēsturisko apstākļu ienestās pārmaiņas un iezīmējot starptautiskajā modes hronoloģijā pieņemto periodizāciju, kā arī nodalot pētāmo materiālu divās daļās: kavalieru modes laikmetā (17.gs. pirmā puse) un Rietumeiropas galma kultūras, respektīvi, Francijas monarha Luija XIV modes ietekmju laikmetā. Darba 4.daļā ir apkopoti pētījuma rezultāti par diviem rīdzinieku modes tērpa evolūcijas posmiem 18.gs. Pētāmais materiāls tika iedalīts rokoko modes laikmetā (18.gs. pirmā puse) un klasicisma modes laikmetā (18.gs. otrā puse), iezīmējot arī Franču revolūcijas ietekmētās tērpsnāns pārmaiņas 18.gs. pašās beigās.

Apkopojot teorētiskās analīzes un empīriskā pētījuma rezultātus, var secināt, ka Rīgas iedzīvotāju tērpu pārvērtības laika gaitā diktēja ne tikai lokālās tradīcijas un mantiskais stāvoklis, bet arī iekarošanu un misionāru ienestās konsekvences, reliģiskā fona izmaiņas, amatniecības, tirdzniecības attīstība un starptautiskie sakari. Rīdzinieku daudzveidīgais sociālais un etniskais sastāvs radīja ietekmi arī uz atsevišķu tērpsnāns parādību aizkavēšanos un reizē arī iezīmēja iekarojumu rezultātā ienesto modes izmaiņu īpatnības, kas atsevišķas iedzīvotāju grupas tuvināja Rietumeiropas vai arī Austrumeiropas modes ietekmei.

Promocijas darba nobeigumā sniegti galvenie secinājumi atbilstoši sākotnēji izvirzītajiem pētījuma jautājumiem, atspoguļojot darba zinātnisko novitāti.

Atslēgvārdi: rīdzinieku modes tērpa lokālās īpatnības, Rietumeiropas modes ideju adaptācija, modes ideju migrācija, modes vēsture

ABSTRACT

Edite Parute's Doctoral Thesis "The Evolution of Rigans' Fashion Costumes (13th-18th Century) in the Context of the History of European Fashion" in Art History and Fashion History was elaborated in the period of 2003-2021 at the Art Academy of Latvia, under the supervision of *Dr. habil. Art.* prof. Eduards Kļaviņš.

The aims of the dissertation: 1) based on the author's previous research, to create the sequential presentation of the scene of Rigans' dressing habits, linking it with the evolutionary tendencies of historical fashion styles in Europe; 2) to establish the specifics of the development of Rigans' fashion costume styles in the Middle Ages and the early modern period.

The volume of the Thesis is 205 pages and 2 appendices (92 pages).

Chapter 1 of the studies presents the historical evolution of Rigan fashion costumes in the medieval period, covering the period from the beginning of the 13th century to beginning of the 16th century. The particular attention was paid to the beginnings of external influences and the influence of the Crusades on the visual transformations of the inhabitants of Riga. Chapter 2 of the studies presents the historical evolution of Rigans fashion costumes during the Renaissance, covering the period from the first half of the 16th century to the beginning of the 17th century when the way of dressing up was influenced by the reformation and the subsequent spread of the ideas of counterreformation. Chapter 3 of work summarizes the results of the research on the transformations of Rigans fashion costumes in the Baroque era, covering the 17th century in a chronological order. Chapter 3 of work is covering the changes brought by historical events and highlighting the periodization adopted in the international fashion chronology. The research material was divided into two parts: Cavalier fashion era (the first half of the 17th century) and the fashion era of French monarch Louis XIV. Chapter 4 summarizes the results of the research on two stages of the evolution of Rigans fashion costumes in the 18th century. The research material was divided into the Rococo fashion era (first half of the 18th century) and Classicism fashion era (second half of the 18th century), also highlighting changes in the cost of The French Revolution at the very end of the 18th century.

Summarizing the results of theoretical analysis and empirical research, it can be concluded that the changes in the costumes of the inhabitants of Riga were dictated not only by local traditions and property situation, but also by conquerors and missionaries brought about by consistency, changes of religious background, craft, trade development and international relations. The diverse social and ethnic background also had an affect on the delay of individual dressing phenomena and at the same time marked the peculiarities of the fashion changes brought about by the conquest, which the individual groups of the population brought closer to the influence of Western or Eastern European fashion.

At the end of the Thesis the main conclusions are provided, which have been made correspondingly to the initially defined research task and reflect the theoretical and the scientific novelty of the work.

Keywords: local features of Rigans fashion costumes, adaptation of Western fashion ideas, migration of fashion ideas, fashion history

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS UN SAĪSINĀJUMI.....	8
IEVADS	9
<i>Darba mērķi un uzdevumi</i>	9
<i>Pētījuma hronoloģiskās robežas</i>	9
<i>Darbā izmantotās metodes</i>	9
<i>Tēmas aktualitāte un pētījuma problemātika</i>	10
<i>Pētījuma objekts – rīdzinieku modes tērps 13. – 18.gs</i>	12
<i>Modes stilu hronoloģijas problemātika</i>	13
<i>Speciālo modes tērpa terminu un jēdzienu problemātika</i>	15
<i>Tradicionālā tērpa jautājums</i>	18
<i>Problēmas darba izstrādes gaitā</i>	20
<i>Avotu un literatūras apskats</i>	21
<i>Darba struktūra</i>	48
I Rīgas pilsētai raksturīgā modes tērpa veidošanās viduslaikos (13.-16.gs. sāk.)	
Vēsturiskais fons	49
1.1. Bīskapi, mūki un bruņinieki	50
<i>1.1.1. Rietumeiropas viduslaiku modes sākumi Rīgā un liecības par bīskapu tērpu</i> ...	50
<i>1.1.2. Mūku tērpi viduslaiku Rīgā</i>	57
<i>1.1.3. Bruņniecības tērps viduslaiku Rīgā</i>	59
<i>1.1.4. Krustnešu un Zobenbrāļu kaujas tērps viduslaiku Rīgā</i>	61
<i>1.1.5. Livonijas ordeņa bruņinieku tērpa īpatnības</i>	63
<i>1.1.6. Bruņutērpa evolūcija Rīgā vēlajos viduslaikos</i>	66
NODAĻAS SECINĀJUMI	68
1.2.Pilsētnieku modes tērpa evolūcija viduslaiku Rīgā (13.gs. sāk. - 16.gs. sāk.)	69

1.2.1. Viduslaiku pilsētas kultūras veidošanās un Eiropas modes ideju migrācijas ietekme uz rīdzinieku tērpa pārvērtībām.....	69
1.2.2. Rīga – viduslaiku tirdzniecības pilsēta un tās iedzīvotāji. Modes preču aprites un tirdzniecības ietekme uz pilsētā valkāto tērpu	72
1.2.3. Viduslaiku Rīgā pārstāvētie amati un amatnieku darinātās modes preces.....	77
1.2.4. Rīdzinieku modes tērpi viduslaikos pēc ikonogrāfiskā materiāla liecībām.....	88
NODAĻAS SECINĀJUMI.....	93

II Rīdzinieku modes tērpa veidošanās renesanses periodā (1523-1621)

Vēsturiskais fons.....	93
2. Reformācijas un kontrreformācijas perioda mode 16.gs. Rīgā.....	94
2.1. Modes ideju migrācija Hanzas pilsētu reģionā reformācijas un kontrreformācijas izplatības laikā.....	94
2.2. Rīdzinieku greznošanās paradumi 16.gadsimtā. Modes preču aprites un tirdzniecības sakaru ietekme pilsētnieku tērpos.....	95
2.3. 16.gadsimta Rīgas amatniecības loma un tās ietekme uz rīdzinieku modes tērpa pārvērtībām.....	99
2.4. Reformācijas perioda vīriešu tērpa piemēri Rīgā	101
2.5. Kontrreformācijas laika ietekmju faktori vīriešu mode Rīgā	102
2.6. 16.gadsimta Spānijas galma modes atskaņas Rīgā.....	104
2.7. Reformācijas un kontrreformācijas laika sieviešu modes iespējas un izpausmes Rīgā	107
2.8. Rīdzinieču tērpu ilustrācijas 16.gadsimta izdevumos un iespiedgrafikā.....	112
NODAĻAS SECINĀJUMI.....	117

III Rīdzinieku modes tērpa veidošanās 17.gadsimtā

Vēsturiskais fons	118
3.1. Kavaleru modes perioda īpatnības Rīgā 17.gadsimta pirmajā pusē.....	119
3.1.1. Rīgas tirdzniecības plašo sakaru ietekme	119
3.1.2. Rīgas amatniecības loma modes preču aprītē 17.gadsimta pirmajā pusē. Greznības noteikumos minētie pilsētnieku pārkāpumi.....	120

3.1.3. <i>Kavalieru stila īpatnības rīdzinieku modes tērpos 17.gadsimta sākumā</i>	122
3.1.4. <i>17.gadsimta 20.-30.gadu modes īpatnības rīdzinieku tērpos</i>	126
3.1.5. <i>Spāņu modes tradīcija rīdzinieku tērpos 17.gadsimta 20.gados. Rīgas birģeru portreti</i>	128
3.1.6. <i>Kavalieru modes stila izpausmes 17.gadsimta 30.-40.gadu Rīgā</i>	129
3.1.7. <i>Sieviešu modes izpausmes Rīgā 17.gadsimta pirmajā pusē</i>	131
NODAĻAS SECINĀJUMI.....	132
3.2. Baroka modes stila izpausmes Rīgā 17.gadsimta otrajā pusē	132
3.2.1. <i>Rīgas tirdzniecības, amatniecības un manufaktūru loma pilsētnieku modes tērpa pārvērtību veicināšanā. Modes preču aprīte 17.gs. otrajā pusē</i>	133
3.2.2. <i>Pilsētnieku modes tērpi 17.gadsimta otrajā pusē</i>	135
3.2.3. <i>Ostas strādnieku tērpi 17.gadsimta Rīgā</i>	137
3.2.4. <i>Baroka modes tērpa īpatnības 17.gs.otrās puses portretu glezniecībā</i>	138
NODAĻAS SECINĀJUMI.....	144
IV 18. gadsimta rokoko un klasicisma modes laikmets	
Vēsturiskais fons	145
4.1. Rīdzinieku modes tērpa īpatnības 18.gadsimta pirmajā pusē	146
4.1.1. <i>Modes ideju migrācija rokoko stila izplatības laikā</i>	146
4.1.2. <i>Rīgas tirdzniecība un modes preču aprīte 18.gadsimta pirmajā pusē</i>	147
4.1.3. <i>Rīgas amatniecība un tās ietekme uz modes preču aprīti 18.gadsimta pirmajā pusē</i>	147
4.1.4. <i>Rīdzinieku tērpi 18.gs. pirmajā pusē pēc ikonogrāfiskā materiāla liecībām</i> ...149	
4.1.5. <i>18.gs. sākuma un vidus rīdzinieču tērpi un apavi RVKM kolekcijā</i>	151
NODAĻAS SECINĀJUMI.....	155
4.2. Klasicisma modes stila izpausmes rīdzinieku tērpos 18.gadsimta otrajā pusē. Vietniecības laiks Rīgā - Franču revolūcijas stila un Direktorijas stila atskaņas 18.gadsimta beigās	155
4.2.1. <i>Modes ideju migrācija klasicisma stila izplatības laikā</i>	155

4.2.2. Rīgas tirdzniecības ietekme un manufaktūrās izgatavoto modes preču aktualitāte 18.gadsimta otrajā pusē.....	157
4.2.3. Rīdzenieku un rīdzenieču modes tērpi 18.gadsimta otrajā pusē.....	158
4.2.4. Mencendorfa nama dekoratīvie rokoko gleznojumi kā modes tērpu paraugi.....	163
4.2.5. 18.gadsimta rīdzenieku un rīdzenieču modes tērpi Johana Kristofa Broces zīmējumos.....	166
4.2.6. Franču revolūcijas laika, republikas un Direktorijas laika modes izpausmju analogijas rīdzenieku tērpos.....	174
NODAĻAS SECINĀJUMI	177
SECINĀJUMI	179
Pateicības.....	181
Avoti un bibliogrāfija.....	182

II

Pielikumi

1. pielikums - Attēli	2
2. pielikums - Modes svešvārdu vārdnīca	82

APZĪMĒJUMU SARAKSTS UN SAĪSINĀJUMI

CVMM – Cēsu vēstures un mākslas muzejs

LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka

LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs

LU AB – Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka

LU LVI – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Monumente – Johana Kristofa Broces zīmējumu un aprakstu krājums *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Wapen, etc.*

VKPAI PDC - Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs (vēsturiskais nosaukums). Mūsdienu nosaukums – Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes pieminekļu dokumentācijas centrs

RVKM – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs

RPM – Rundāles pils muzejs

inv.nr. – inventāra numurs

IEVADS

Promocijas darbs “Rīdzinieku modes tērpa evolūcija (13.gs. - 18.gs.) Eiropas modes tērpa vēstures kontekstā” ir starpdisciplinārs pētījums – pirmā Rīgas modes tērpa vēsture, kurā iekļauti arī tās visgrūtāk apgūstamie periodi – viduslaiki un renesanse. Darbā ir centrēta uzmanība uz lokālo modes tērpu (sk. tā jēdziena skaidrojumu turmāk.) kā internacionālu ietekmju un ideju atspoguļojumu. Tēmas izvēli noteicis pētījumu trūkums par modes tērpa stilistisko īpatnību vēsturisko evolūciju (sk. historiogrāfisko pārskatu turpmāk) Rīgas pilsētā. Tāpat nav ticis sniegts arī zinātniski pamatots un laikmetīgs minētās tēmas jautājumu apskats.

Promocijas darba mērķi: 1) uz darba autores veikto pētījumu bāzes radīt rīdzinieku tērpsanās paradumu ainu secīgu izklāstu, to sasaistot ar vēsturisko modes stilu evolūcijas tendencēm Eiropā; 2) konstatēt rīdzinieku modes tērpa stilu attīstības specifiku viduslaikos un agrīnos Jaunos laikos.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti uzdevumi: 1) konstatēt Rietumeiropas modes tendenču ienākšanas un lokālas adaptācijas pirmsākumus; 2) iezīmēt pirmā modes stila lokālo īpatnību izveidošanos saiknē ar plašākām kultūrvēsturiskā fona izmaiņām; 3) noteikt rīdzinieku modes tērpa mākslinieciskos aspektus to vēsturiskās attīstības griezumā; 4) noteikt rīdzinieku modes tērpa vizuālā veidola īpatnības plašākā, Eiropas kultūras vēstures kopainā.

Pētījuma hronoloģiskās robežas. Promocijas darbā iezīmēto hronoloģisko ietvaru noteica Rīgas viduslaiku modes tēla veidošanās¹ priekšnoteikumu vērtējums, ievērojot robežlīniju no pilsētas nosacītā dibināšanas gada (1201)² līdz Rietumeiropas līmeņa modes parādību pilnīgai apgūšanai un ieviešanai pilsētnieku vidē, kas, saskaņā ar vēstures un vizuālā materiāla liecībām, noslēdzās 18.gs. gaitā. Līdz ar to, šī darba ietvaros netika skatīta 19.gs. modes vēstures attīstības gaita un arī jaunāko laiku modes īpatnības. Darbā aplūkojamo periodu aptvertais laika intervāls tika objektīvi iezīmēts, jo 19.gs. un laikmetīgo modes tendenču pārskats šī darba lappusēs nebija ietilpināms arī pārāk plašā materiāla apjoma dēļ un tādējādi, tas tika atlikts līdz turpmākiem pētījumiem.

Darbā izmantotās metodes. Darba izstrādei izmantotās pētniecības metodes izrietēja no promocijas darba mērķiem un uzdevumiem, historiogrāfijas un izmantotajiem avotiem, kā arī pieejamā materiāla apjoma un specifikas. Tādējādi tika izmantotas vēsturiskā materiāla interpretācijas, aprakstoši analītiskās, formālās un salīdzinošās analīzes metodes. Jāatzīmē, ka pētāmā materiāla sarežģītība un fragmentārais, kā arī niecīgais avotu skaits, noteica papildus izmantot vācu vēsturnieka Reinharda Kozileka (*Reinhard Koselleck*) konceptuālo vēstures

¹ Viens no autores izvirzītajiem darba uzdevumiem: noskaidrot, kādos apstākļos Rīgā veidojās priekšnoteikumi viduslaiku tērpsanās paradumiem (specifiski neiezīmējot romānikas un gotikas stilu atšķirības, jo autore prezumējusi, ka tās bijušas pārāk amorfas, neskaidras un attiecīgajā hronoloģiskajā periodā šo stilu izpausmes ir saplūdušas).

² Indriķa hronika. / Ē. Mugurēviča komentāri; Ā.Feldhūna tulkojums no latīņu val.//red. J. Osmanis un Z. Kļaviņa. – Rīga: Annele, 2001. – 60.lpp.; Viens no izvirzītajiem uzdevumiem: noskaidrot, kādos apstākļos Rīgā veidojās priekšnoteikumi viduslaiku tērpsanās paradumiem (specifiski neiezīmējot romānikas un gotikas stilu atšķirības, jo tās ir bijušas pārāk amorfas, neskaidras). To, cik šo modes stilu robežas ir izplūdušas, autore ir centusies parādīt promocijas darba nodaļās, kas veltītas viduslaiku tērpa ģenēzei Rīgas pilsētā.

(*Begriffsgeschichte*) pētniecības metodi.³ Sekojot šai metodei, autore tiecās parādīt nevienlaicīgās kultūras telpas veidošanos konkrētā laikmetā un noteiktā sabiedrībā. Autore tiecās parādīt kā vienai kultūras grupai attīstības ātrums atšķiras no citām grupām.⁴ Kontekstualizējot šāda procesa izcelsmi un iemeslus, tika ilustrēta dažādu sociālo un ekonomisko faktoru ietekme uz pilsētas iedzīvotāju vizuālo tēlu.

Katrs no promocijas darbā aplūkotajiem periodiem tika aprakstīts, balstoties uz vēstures literatūrā, rakstītajos avotos pieejamo informāciju, kā arī izmantojot arheoloģiskajā materiālā, vizuālās mākslas un lietišķi dekoratīvās mākslas pieminekļos konstatējamās liecības par sava laika modes tērpu vai tā atsevišķajām sastāvdaļām. Kontekstuālo un salīdzinošo metodi autore izmantoja, lai gūtu pārliecību par to, vai un cik lielā mērā, kā arī cik hronoloģiski adekvāti rīdzinieku tērpos atspoguļojās Rietumeiropas modes centros radītās idejas.⁵

Tēmas aktualitāte un pētījuma problemātika. Ievada sākumā norādītais pētījumu trūkums par izvēlēto tēmu pamato tās aktualitāti. Izvērtējot daudzos tērpu vēsturei, kā arī modes mākslas un teorijas tematikai veltītos izdevumus, kas 20.gs. un 21.gs. gaitā ir papildinājuši Rietumeiropas zinātnisko literatūru (sk. historiogrāfisko pārskatu), neatradīsim tajā izvērstus pētījumus, kas skatītu arī Latvijas modes vēstures īpatnības. Tomēr vispārējās Rietumeiropas modes vēstures ainās sasaistīšana ar vietējām parādībām izrādījās problemātiska, jo lokāli sarežģīto vēstures notikumu aina parādīja, ka Latvijas, un jo sevišķi Rīgas modes vēsture veidojās kontrastējoši atšķirīgos apstākļos, salīdzinot to ar Eiropas modes attīstības galvenajiem centriem un tajā rodams ļoti daudzveidīgs ārējo ietekmju klāsts.

Promocijas darbā autore izvēlējās padziļināti skatīt Rīgai raksturīgo modi, jo jau pilsētas veidošanās procesā tā bija Austrumbaltijas reģiona centrs un nozīmīgs tranzīta tirdzniecības mezgls, kurā koncentrējās arī visai plašu kultūras kontaktu tīkla radītās ietekmes.

Pētījuma autore ir vēlējusies uzsvērt Rīgas attīstības vēsturiskos, ekonomiskos un sociāli politiskos aspektus, kā arī norādīt uz iemesliem, kas jau kopš pilsētas dibināšanas radīja zīmīgus priekšnoteikumus nozīmīga centra statusa iemantošanai. Viduslaiku vēstures pētnieks Andris Šnē, grāmatā “Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās”⁶ rakstot par urbanizācijas procesu Latvijas teritorijā un tā aizsākšanos vēlajā dzelzs laikmetā, norāda uz agro pilsētu veidošanos līdz krusta kariem, kas notika līdzīgi vikingu laikmeta Skandināvijas norisēm. Šajā procesā liela loma bija tieši starpreģionu sakariem, kas veicināja vairāk vai mazāk regulāru tāltirdzniecību.⁷ Jāatzīmē, ka Rīgas izaugsme viduslaiku Latvijas

³ Sk. vairāk: Koselleck R. *The Practice of Conceptual History : Timing History, Spacing Concepts*. - Palo Alto: Stanford University Press, 2002.

⁴ Sk. vairāk: Koselleck R. *Futures Past : On the Semantics of Historical Time.*/ Translated by Keith Tribe. – New York: Columbia University Press, 2004.

⁵ Darbā daudzviet (kur tas ir bijis nepieciešams) ir dotas norādes uz Rietumu analogijām ikonogrāfiskajā materiālā tādejādi, uzrādot vietējo avotu savietojamību ar Rietumeiropas modes stilu tendencēm. Norādes ir atrodamas zemsvītru atsaucēs, kā arī izmantoto tīmekļa resursu sarakstā, kas ir atrodams bibliogrāfijā.

⁶ Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. – Rīga, Intelekts, 2002. – 177.lpp.

⁷ A. Šnē, atsaucoties uz skandināvu vēsturnieku pētījumiem, ir norādījis uz vikingu laikmeta Skandināvijā aktuālo pilsētu un ciemu ekonomikas nošķirumu. Pilsētas ekonomikā amatniecības izstrādājumi tika izgatavoti no ievestajiem materiāliem un pēc tam eksportēti, bet ciemu ekonomikā

teritorijā ir tikusi saistīta ar pilsētas tiesību iegūšanu, saimniekošanas formu maiņu pēc krusta kariem, kā arī tiesiski juridisko aspektu un politisko notikumu ietekmi.⁸

Kopš pilsētas dibināšanas 1201.gadā, Rīga ir kļuvusi par Austrumbaltijas zemju lielāko pilsētu. Pilsētas izaugsmi vēsturiski sekmēja tās izdevīgā ģeogrāfiskā atrašanās vieta, ļaujot Rīgai veidoties par ievērojamu Baltijas jūras austrumu daļas ostu un stratēģisku tranzīta tirdzniecības mezglu. Ģeogrāfiski Rīga veidojās vietā, kur beidzās Daugavas upes tirdzniecības ceļš un sākās jūras ceļš, sekmējot pilsētas tirdzniecības kontaktu tīkla veidošanos un tā turpmāku paplašināšanos. Rīgas pilsētas ģeogrāfiskā novietojuma priekšrocība bija arī plašais sauszemes tirdzniecības ceļu tīkls, kas veda uz lietuviešu zemēm, kā arī piekrastes ceļš uz Pērnavu un ceļš uz Tērbatas pusi, kā arī senajām Krievzemes pilsētām Pleskavu un Novgorodu. Tāpat liela nozīme bija arī tirdzniecības ceļam gar Daugavas labo krastu uz Vitebsku un Polocku. Plašais tirdzniecības kontaktu tīkls pilsētai ļāva veiksmīgi iekļauties Hanzas savienībā.

Pilsētas tirdznieciskā aktivitāte padarīja Rīgu par pievilcīgu vietu varas sēdekļa nostiprināšanai visā viduslaiku periodā. Vēsturniece Eva Eihmane pētījumā par Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņām par varu viduslaiku Livonijā ir norādījusi, ka kundzība pār pilsētu ir bijusi pamatā garīgās varas un militārās varas (ordeņa) savstarpējiem konfliktiem. *“Rīga bija svarīgākais tirdzniecības centrs Baltijas jūras austrumu krastā, kā arī bīskapijas (no 1251.gada – arhibīskapijas) varas centrs, arī Vācu ordeņa Livonijas mestra rezidence līdz pat 15.gs. otrajai pusei.”*⁹ Par Rīgu – Vāczemes tirgotāju, kā arī bruņniecības un zobenbrāļu ordeņa varas pārstāvju mītni jau kopš 13.gs. pirmās puses rakstījis arī vēsturnieks Indriķis Šterns.¹⁰

Pilsētas senās tirdzniecības tradīcijas lika pamatus arī Rīgas lomai turpmākos gadsimtos. Vēstures literatūrā ir atrodamas norādes, ka pilsēta, atsevišķos laika periodos ir stiprinājusi savu politiskā un administratīvā centra lomu.¹¹ Piemēram, 17.gs. vidū Rīga bija kļuvusi par Zviedrijas karalistes lielāko pilsētu¹², bet tās tirdzniecība, par spīti kariem un nemieriem, turpināja attīstīties. Vēstures literatūrā ir atrodamas norādes, ka 17.gs. gaitā *“Rīga ieguva lielu saimniecisku ietekmi visā Baltijas reģionā”*.¹³ Par pilsētas tirdzniecisko aktivitāti liecina kuģniecības aktivitātes un Rīgas ostas noslogotība, kas ievērojami esot augusi laikā no 1636.gada līdz apmēram 17.gs. beigām.¹⁴ Rīgas pilsētas nozīme ir uzsvērtā arī skandināvu autoru pētījumos, kas aptver ziemeļvalstu un Baltijas jūras reģiona vēstures jautājumus, tādējādi, uzsverot pilsētas lomu vesela reģiona attīstības kontekstā.¹⁵

---

eksportētās preces tika izgatavotas no vietējiem izejmateriāliem. Atsauce: Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. - 177.lpp.

⁸ Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. -177.lpp.

⁹ Eihmane E. Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā. – Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2012. – 22.lpp.

¹⁰ Šterns I. Rīgas loma Livonijas krustakaros.// Senā Rīga – pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4.sēj. - Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 370.lpp.

¹¹ Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. – Rīga, “Kabata”, 1991. – 91.lpp.

¹² Turpat.

¹³ Turpat, 92.lpp.

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Hentile S., Krecls K., Pulma P. Ziemeļvalstu vēsture./ no somu valodas tulkojusi Ingrīda Peldekse. – Rīga, Nordik, 2005. – 89.lpp.

Pētījuma objekts – rīdzinieka modes tērps 13. – 18.gs. Tā kā pētījuma objekts ir rīdzinieka modes tērps¹⁶, tad, iezīmētajā tā attīstības hronoloģijā (13. – 18.gs.) aktuāls ir jautājums par to, kādu etnisko un sociālo grupu pārstāvju tērpsnās īpatnības tiek skatītas promocijas darbā. Kopš pilsētas dibināšanas 1201.gadā Rīga veidojās kā vācu pilsēta¹⁷. Tās dibinātājs, saskaņā ar Indriķa hroniku, bija bīskaps Alberts, kura militāro varu tika uzticēts realizēt Zobenbrāļu ordenim un vēlāk arī paša bīskapa vasaļiem bruņiniekiem. Līdz ar to, pirmie pilsētas iedzīvotāji bija garīdzniecības un bruņniecības pārstāvji. Garīdzniecībai un bruņniecībai piepulcējās arī ietekmīgākie pilsoņi – vācu tirgotāji. Vēstures literatūrā ir atrodamas norādes, ka 15.gs. vidū apmēram divas trešdaļas iedzīvotāju bijuši vācieši un citu tautu pārstāvji, kuri baudījuši “vācu tiesības”.¹⁸ Visi pārējie pilsētas iedzīvotāji, kuriem nebija šādu tiesību, tika uzskatīti par nevāciem.¹⁹ Pie nevāciem piederējuši arī Livonijā dzīvojošie senie latvieši un lībieši, kuru tērpsnās īpatnības, vēl pirms Austrumbaltijas kristianizācijas, bija atšķirīgas no Rietumeiropas modes ideju nesēju – vācu bruņniecības un garīdzniecības reglamentam pakļautā tērpsnās veida. Arheologs un vēsturnieks Andris Caune, balstoties uz Rīgas arheoloģiskā materiāla liecībām, rakstītajiem vēstures avotiem un arhīvu materiāliem, ir norādījis uz lībiešu lomu vācu Rīgā, kā arī analizējis pirmsvācu laika kapulaukos gūto informāciju un minējis par lībiešu atšķirīgajām rotaslietām 13.gs., taču arī norādījis, ka vēlākajos pilsētas pastāvēšanas gadsimtos pilsētnieku materiāla kultūra kļuvusi vienveidīgāka, bet apgērbā ir izzudušas nacionālās iezīmes.²⁰

Rīgas iedzīvotāju sociālajā un etniskajā sastāvā, spriežot pēc vēstures materiāla liecībām, varēja izšķirt pastāvīgos pilsētas iedzīvotājus (garīdzniekus, tirgotājus, amatniekus un kalpotājus) un pilsētas viesus. Šāds iedalījums noteiktās sociālās kārtās 14.gs. otrajā pusē un arī 15.gs. pastāvēja arī citviet Eiropas pilsētās.²¹ Līdzās pamatiedzīvotājiem Rīgā uzturējās arī pilsētas viesi – citzemju tirgotāji, kuru vajadzībām tika iekārtoti atsevišķi tirdzniecības nami un kantori, kuros, šo tirgotāju prombūtnes laikā darbojās viņu pārstāvji.²² Pastāvīgi vai ilgstoši pilsētā dzīvojošie uzskatāmi par rīdziniekiem, to dažādās aprindās bija jāmeklē un jāidentificē modes tērpu valkātāji. Īslaicīgie viesi tika, savukārt, skatīti kā iespējamie citu centru modes ideju un paraugu nesēji.

Arī turpmāko gadsimtu gaitā, promocijas darbā aplūkotajā hronoloģiskajā ietvarā, saglabājās līdzīgs rīdzinieku sociālais sastāvs, taču, līdz ar izmaiņām reliģiskajā fonā (piemēram, reformācijas un kontreformācijas ideju izplatības laikā) mainījās arī pilsētnieku etniskais sastāvs. 16. un 17.gs. Rīga kļuva multikulturāla.

¹⁶ Apgērbā tipoloģijas jautājumus promocijas darba autore detalizēti ir apskatījusi ievada sadaļās, kas veltītas modes stilu hronoloģijas problemātikai un speciālās terminoloģijas jautājumiem.

¹⁷ Par vācu Rīgas dibināšanu un tās turpmāko attīstību bīskapa, bruņniecības un namnieku savstarpējo attiecību kontekstā, kā arī viduslaiku pilsētas iedzīvotāju lomu krusta karu laikā, atsaucoties uz plašu vēstures avotu materiālu, raksta arī vēsturnieks Indriķis Šterns publikācijā “Rīgas loma Livonijas krustakaros”. Atsaucē: Šterns I. Rīgas loma Livonijas krustakaros.// Senā Rīga – pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4.sēj. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 366. – 384.

¹⁸ Ķēniņš, I. Rīga 13.-15.gs. 42 lappuses. (pirmpublicējums).//pievienoja V. Grīviņš. 2015.// Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/kenins-i-riga-13-15gs-42lpp-pirmpublicejums> [skatīts: 24.04.2017.]

¹⁹ Turpat.

²⁰ Caune A. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes. – Rīga: Latvijas Kultūras fonds; Jumava, 1998. – 21.-22.lpp.

²¹ Turpat, 21.-22.lpp.

²² Turpat.

18.gs. manāmi paplašinājās pilsētnieku etniskais un sociālais sastāvs. Lielā Ziemeļu kara ietekmē, kā arī dēļ Vidzemes un Rīgas iekļaušanās Krievijas impērijā, pilsētā pieauga krievu tautības iedzīvotāju skaits. Tas ietekmēja arī pilsētas iedzīvotāju sociālo sastāvu. Tādējādi, Rīgā biežāk bija sastopami krievu tautības ierēdniecības pārstāvji un militārpersonas. Saskaņā ar vizuālā materiāla liecībām²³ pilsētā bija sastopami vācu, krievu, latviešu, holandiešu, zviedru, lietuviešu, poļu, ebreju u.c. tautu pārstāvji. Te rosījušies gan kalpotāju kārtas pārstāvji, tirgotāji, amatnieki, jūrniki, zemnieki, pilsētas iestāžu ierēdņi, kareivji, kā arī pilsētas patriciāts, kas, etniski pārstāvēja vācisko pilsētas iedzīvotāju daļu.²⁴ Šis faktors Rīgu tuvināja līdzīgām ainām tā laika Eiropas pilsētās, piemēram, Londonā un Parīzē.²⁵ Rīga 18. gs. joprojām bija tirgotāju pilsēta, kuras ikdienā ienāca ļoti daudzi ārvalstu impulsi (arī ar pilsētas viesu starpniecību), spējot ietekmēt tās pastāvīgo iedzīvotāju tērpsnās paradumus.

Promocijas darba ievadā tā autore prezumē, ka laikmetu gaitā rīdzinieku sociālais un etniskais sastāvs ir bijis svārstīgs. Tieši tāpēc katra perioda apskatā autore vēlreiz ir vērsusi uzmanību uz rīdzinieka identificēšanas jautājumu. Galvenie atskaites punkti te ir sekojoši: 1) Rietumu modes ideju²⁶ ienākšana pilsētā līdz ar ieceļotājiem un jauno vēsmu nesējiem (viduslaikos – garīdzniecība un bruņniecība, vācu namnieki); 2) vai un cik lielā mērā vietējie iedzīvotāji (arī nevāci) akceptēja un valkāja pēc ienestajiem paraugiem darinātus tērpus. Analizējot šo materiālu, autore konstatēja vai ārējo ideju pārnese ir notikusi arī vietējo iedzīvotāju vidē. Ja internacionālā modes tērpa pazīmes ir tikušas konstatētas, tad attiecīgie piemēri ir tikuši analizēti darbā.²⁷ Teorētiski specifisks ir jautājums par unificēto garīdznieku un militārpersonu tērpu un modes tērpa attiecībām; to sakarības bija jāskata konkrētā vēsturisko apstākļu kontekstā. Garīdznieka un bruņinieka tērps netika analizēts kā modes tērps, bet gan kā Rietumu modes ideju nesējs; tā, piemēram, bruņinieka tērpa bija iekodētā vīriešu modes tērpa konstrukcija, t.s. kavalieru modes elementi nāca no tālaika kareivju apģērba (sk. turpmākās nodaļas).

Modes stilu hronoloģijas problemātika. Pētījumā ir meklētas norādes uz tērpa koptēla (t.i. konkrētam laika periodam raksturīga – vispārināta tērpa kontūra) vizuālo atbilstību valdošā mākslas stila pazīmēm. Tādējādi, rīdzinieku tērpa evolūcijas aina pētījumā ir skatīta atsevišķu **modes stilu attīstības kontekstā**²⁸, kas

²³ *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Wapen, etc. (Monumente)* – Johana Kristofa Broces zīmējumu un aprakstu kolekcijas digitalizējums tiešsaistē. //Pieejams:

<https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/2354> [skatīts: 08. 06.2017.]

²⁴ Turpat.

²⁵ Sk. par to vairāk promocijas darba nodaļā - 4.2. Klasicisma modes stila izpausmes rīdzinieku tērpos 18.gadsimta otrajā pusē. Vietniecības laiks Rīgā - Franču revolūcijas stila un Direktoriijas stila atskaņas 18.gadsimta beigās.

²⁶ Rietumu tērpu vēsturnieki joprojām debatē par modes sistēmas aizsākumiem raugoties globālo procesu kontekstā vai arī, norādot uz jau nostiprināto uzskatu par modes sākumiem viduslaikos - Rietumu kultūras telpā. Atsauce: *Tortora Ph.G. Dress, Fashion and Technology: From Prehistory to the Present.* – London: Bloomsbury Academic, 2015. – p.54.

²⁷ Rietumu tērpu vēsturnieki un modes teorētiķi arī jaunākajos 21.gs. pētījumos diskutē par “modes tērpa” un “apģērba” jēdzieniskajām atšķirībām, norādot, ka tās ir kardināli pretējas. Piemēram, modes teorētiķe Junija Kavamura (*Yuniya Kawamura*) norādījusi, ka ne vienmēr jēdziena “apģērbs” lietojums ir saistāms ar modes tendenču pārnesi. Viņa norāda, ka “*apģērbs ir nepieciešamība, kamēr modes tērps ir pārmērību demonstrējums.*” Atsauce: *Kawamura Y. Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies.* – Berg Publishers, 2005. – p. 44.

²⁸ Šeit un turpmāk - izcēlums mans.

paredz raksturot tā attīstību noteiktu laikmeta vides raksturotāju – arhitektūras, mēbeļu dizaina, sadzīves priekšmetu, vizuālās mākslas, kā arī dažādu citu vizuālās kultūras komponentu kontekstā. Ņemot vērā pētījuma ģeogrāfijas diktētos nosacījumus, piemēram, krusta karu laikmeta ienestās pārmaiņas, Rietumeiropas **modes stilu hronoloģiskie posmi** ne visos pētījumā aplūkotajos posmos, ir izpaudušies adekvāti šo stilu izcelsmes zemēs iezīmētajai hronoloģijai, kā arī **atbilstoši mākslas stilu izpausmēm konkrētos laika periodos**. Sevišķi problemātisks ir izrādījies viduslaiku perioda hronoloģisko robežu noteikšanas jautājums. Jāatzīmē, ka Latvijas mākslas vēsturē pieņemtā viduslaiku periodizācija ir atšķirīga no vēstures literatūrā iezīmētā viduslaiku hronoloģiskā ietvara. “*Latvijas arhitektūrā un mākslā viduslaikus pieņemts ievadīt ar 12. gadsimta otro pusi un saistīt ar akmens arhitektūras iepazīšanu.*”²⁹ Šāds viduslaiku perioda aizsākuma datējums ir daļēji atbilstošs arī lokālo romānikas stila izpausmju konstatējumam. Līdz ar to, promocijas darbā viduslaiki ir iedalīti divos vēsturiskos modes stilu periodos – romānikas un gotikas.³⁰ Rietumeiropas modes stilu hronoloģijā romānikas izpausmes ir aizsākušās 12.gs. vidū³¹ un ir vērojamas vairāku gadsimtu garumā, dažviet Eiropā ietiecoties arī 14. un 15.gs. tērpu raksturā. Līdz ar to, šajā hronoloģiskajā ietvarā, ir vērojama būtiska nobīde no mākslas vēstures literatūrā iezīmētās vispārējā **romānikas stila izpausmju hronoloģijas Rietumeiropā (10. – 12.gs.)**. Rīdzinieku modes tērpa vēsturē šis jautājums ir vēl sarežģītāks, jo romānikas modes pazīmju ienākšana varēja sākties tikai 13.gs. sākumā līdz ar vācu kultūras izplatību un kristietības ideju ienākšanu.

Renesanses modes stila izpausmes Rīgā izpaudās viena gadsimta (16.gs.) gaitā, norādot arī uz ilgāku gotikas stila tradīciju saglabāšanos. Renesanses laikmets pētījuma hronoloģijā ir iedalīts divos – Reformācijas un Kонтрреформācijas periodos.³² Šāda periodizācija uzskatāmi raksturo lokālo situāciju, jo Latvijas teritorijā renesanses modes³³ stilistika attīstījās adekvāti t.s. ziemeļu renesanses izpausmju lokam, kur tā

²⁹ Grosmane E. Viduslaiku arhitektūras un mākslas izpēte Latvijā. Paveiktais un perspektīvas./LMA Mākslas vēstures institūta 10 gadu jubilejas konference 2012. gada 31. maijā.// SASNIEGUMI UN NEIZZINĀTAIS LATVIJAS MĀKSLAS VĒSTURĒ. Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūta 10 gadu jubilejas konferences materiāli. - Rīga, LMA MVI, 2012.- (PDF izdruka).

³⁰ Viduslaiku modes stilu hronoloģija ir iezīmēta arī čehu autoru kolektīva – L. Kibalovas, O. Gerbenovas, M. Lamarovas grāmatā “Ilustrētā modes enciklopēdija”. Sk.: *Кибалова Л., Гербенова О., Ламарова М., Иллюстрированная энциклопедия моды. - Прага: Артия, 1988.*

³¹ *Boucher F. A History of Costume in the West./ New Enlarged edition./transl. from French by John Ross. – London, New York: Thames and Hudson, 1997. – p. 171.*; F. Bušē ir norādījis arī uz Franku impērijas ietekmes beigām un pāreju uz viduslaiku stila apgērbu, kurā sajaucas antīkās pasaules, bizantiskās ietekmes, Eiropas pirms-kristietības laika tradīcijas, kā arī iezīmējas orientācija uz garīdzniecības tērpa iezīmju un militarizētu (bruņniecības kaujas tērpa diktētu) elementu dominanti.

³² Reformācijas stila izplatība Rīgā konstatējama jau 16.gs. 20.gados, bet Kонтрреформācijas stils pilsētā ienāca gadsimta beigās Livonijas kara (1558 – 1583) notikumu ietekmē.

³³ Promocijas darba autores lietotie vārdi - “renesanse” un “ziemeļu renesanse” specifiski atspoguļo Rietumu tērpu vēstures literatūrā lietoto jēdzienu, to attiecinot uz tērpšanās paradumu izmaiņām, piemēram, 16.gs. sākumā vāciski runājošajās zemēs, kā arī bijušajās Hanzas pilsētās. Nereti jēdziens “ziemeļu renesanse” ir ticis izmantots arī Reformācijas kontekstā. Un te jāatzīmē, ka t.s. ziemeļu renesanses modes stila tērps lokālā mērogā varēja norādīt arī uz klimatiski skarbakā, ziemeļnieciskā vidē tapušām – blīvām, masīvām, kā arī smagnējām un siltinātām tērpa kārtām, kas noteica modes stila estētiku vairākos Eiropas reģionos. Ļoti uzskatāmi tas varēja atspoguļoties vācu kultūrvides piesātinātajā Rīgā. Modes vēsturniece Lidija Edvardsa norāda, ka 16.gs. eiropiešu tērpi kļuva kārtaini, ko noteica praktiski apsvērumi t.sk. piemērošanās skarbiem klimatiskajiem apstākļiem. Atsauce: *Edwards L. How to Read a Dress. A Guide to Changing Fashion From the 16th to the 20th Century. – Bloomsbury Visual Arts, 2018.[reprinted 2019].- p. 20.*

savijās ar gotikas elementiem.³⁴ Līdz ar to, gotikas modes stilam raksturīgais rīdzinieku tērpos bija pamanāms arī 16.gs. beigu posmā. Reliģiskā fona straujajām izmaiņām 16.gs. gaitā līdzī nāca arī izmaiņas vērtību sistēmā, kas varēja atspoguļoties arī tērpu raksturā, renesanses laikmeta vitalitātes izpausmēm pārtopot askētiskākā, kā arī manierisma stilistikajām izpausmēm radniecīgā apģērbā, kurā ķermeņa proporciju pārspīlējumi vizuāli projicējās modes tērpā. “Šī laika nogriežņa robežās (līdz 1610.g.) vairākos Latvijas vizuālo mākslu veidos – celtniecībā, tēlotājā mākslā izpaužas tālāka ziemeļu renesanses stilistisko formu adaptācija, kurām līdzās un paralēli konstatējama arī manierisma un pēcgotikas pazīmju parādīšanās.”³⁵

Baroka stilistikās izpausmes Rīgā sāka veidoties 17.gs. līdz ar tēlotājās mākslas lielāku pievēršanos laicīgām tēmām, portretu glezniecībā tika iemūžinātas arī sava laika liecības par pilsētnieku valkātajiem tērpiem. Tomēr stilistisko robežu izplūšana 17.gs. mākslā, ievērojami apgrūtina arī modes stilu izplatības hronoloģiskās robežas, kuras ir iespējams iezīmēt tikai aptuveni. “Visu 17.gs. Latvijas mākslā bija konstatējama svārstīšanās starp sekošanu 16.gs. manierisma samākslotajai tradīcijai un holandiešu baroka reālistiskajam glezniecības veidam.”³⁶

Rīdzinieku modes tērpa turpmākās attīstības tendences 18.gs. gaitā ir tikušas skatītas rokoko modes stila izpausmju kontekstā (hronoloģiski aptverot laiku no 18.gs. sākuma līdz apmēram gadsimta vidusdaļai), kā arī klasicisma modes stila pazīmju kontekstā, kas pētījuma hronoloģijā iezīmē laika periodu no 1760.gadiem līdz Franču revolūcijas notikumu ietekmei 1789.gadā.

Speciālo modes tērpa terminu un jēdzienu problemātika. Speciālo modes terminu joma ir pietiekami komplicēta, jo tajā savijas daudzās pasaules valodās tapušie jēdzieni un to atvasinājumi. Lai radītu priekšstatu par promocijas darbā lietoto jēdzienu specifiku un izvēlēto apzīmējumu atbilstību darba tematiskajam uzstādījumam, autore uzskata par nepieciešamu sniegt koncentrētu galveno (ar darba nosaukumu saistīto) jēdzienu cilmes un izmantošanas skaidrojumu. Tie ir jēdzieni, kas visciešāk ir saistīti ar modes vēsturisko attīstības gaitu un tādējādi ir svarīgi arī dotās tēmas griezumā. Turpmāk pieminēto jēdzienu skaidrojumu, kā arī definējumus promocijas darba autore ir izstrādājusi iepriekšējo pētījumu laikā un tie ir publicēti grāmatā “Stila un modes enciklopēdija”(2010).³⁷

Par primāro jēdzienu šā darba tapšanas sākotnējā izpētes stadijā ir ticis uzskatīts tieši "apģērbs". Apģērbs modes kontekstā vēsturiski nav ticis uztverts kā estētiski vērtējams objekts vai cilvēka ārējo čaulu raksturojošs vārds. Apģērba lietojums vispirms ir ticis saistīts ar funkcionalitātes izpratni. Piemēram, apģērba franču valodā dēvē par *vêtement*, un šis vārds ir saistīts ar sanskrita vārdu *vas*, kas, savukārt nozīmē 'dzīvot rezidencē, teltī', t.i., mājoklī. *Vas* ir vārda *vasana* sakne, kas

³⁴Latvijas mākslas vēsture./ [autori: Bremša, L., Brasliņa, A., Bruģis, D., Pelše S., Pujāte I. - Rīga: Pētergailis, 2003. - 63.lpp.; promocijas darbā ir izmantota informācija no nodaļām par senāko periodu tēlniecību (aut. Laila Bremša), glezniecību (aut. Aija Brasliņa) un grafiku (aut. Ina Pujāte).

³⁵Spārītis O. Renesanses stilistiskais diapazons vizuālajās mākslās Latvijā XVI – XVII gadsimtā: uz publikāciju bāzes veidotā habilitācijas darba kopsavilkums – Rīga, 1998. – 27.lpp.

³⁶Latvijas kultūras vēsture./red. A. Vilsons. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. - 96.lpp.; promocijas darbā ir izmantota informācija no nodaļām: Senlatvija (9000.g.pr.Kr. – 12.gs. pēc Kr.) (aut. Asja Līdaka, Ilze Siliņa), Livonija (12. – 16.gs.) (aut. Austrā Avotiņa), Poļu un zviedru laiki (16. – 18.gs.) (aut. Edvarda Šmite, Daina Blūma), Latvija Krievijas impērijas sastāvā (18. – 19.gs.) (aut. Edvarda Šmite, Daina Blūma).

³⁷Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – Rīga: Jumava, 2010. – 11.- 13.lpp.

apzīmē austu apģērbu, matēriju, t.i., to, kas atrodas vistuvāk ķermenim un ir visciešākais apvalks - **apģērbs**. Šajā nozīmē apģērbs ir arī bruņurupuča bruņas. Ne velti vāciski sienu sauc - *die Wand*, bet masku balles tērpu - *das Gewand*. Latīņu valodas vārds *habitum* nozīmē 'būt īpašniekam', bet franču valodā apģērbs vēl ir ticis apzīmēts ar vārdu *habit*, un tas nozīmē aizsegu, aiz kura cilvēks dzīvo un kurš to aizsargā no svešām acīm, laikapstākļiem utt.³⁸

Gan *apģērba*, gan *kostīma* jēdzieniskā saikne, protams, ir ļoti cieša, taču to funkcionālās īpatnības ir atšķirīgas. Daudzi 20.gs. tērpu vēsturnieki bieži ir lietojuši vārdu *kostīms* ar tā palīdzību, aprakstot vēsturisko tērpu modi no senajiem laikiem līdz 20.gs. sākumam. Promocijas darba ietvaros autore visai atturīgi vērtēja iespēju izmantot tieši vēsturiskā kostīma jēdzienu, jo tas šajā gadījumā nepietiekami raksturotu Rīgas pilsētai aktuālo vēsturisko ietērpšanās paradumu ainu. Vēsturiski jēdziens "kostīms" ir ticis saprasts tēlaini, t.i., kā apģērba sastāvdaļu mākslinieciski sakārtota sistēma, kas Itālijā kopš renesanses laikmeta tika saistīta ar masku balles vai teātra kostīmu. Franču akadēmijas vārdnīcā³⁹ vārds *costume* parādījās tikai 1740.gadā. Šeit kostīms tika skaidrots kā zīme, kas atšķir individuālu no pārējiem, iekļauj to vidē un atspoguļo konkrētās sociālās grupas paradumus. Tātad, *kostīms* ir kāda rituāla vai nodarbību tērps, kā arī sevis izteikšanas veids. Itāliešu valodā tas apzīmēts ar vārdu *il modo*, t.i., maniere, veids, metode, sistēma.⁴⁰ 20.gs. gaitā jēdziens "kostīms" daļēji zaudēja savu sākotnējo nozīmi un to vairāk izmantoja vēsturiskā kostīma, skatuves kostīma un arī tērpa komplekta izpratnē.

Apģērba kultūras pētniece Gertrūde Lēnerta ir norādījusi uz modi kā modernās Eiropas radītu fenomenu un tādējādi arī uz laikmetīgāku šā jēdziena skaidrojumu, kur tas ir saistīts ar 19.gs. industriālo revolūciju un patērētāju sabiedrības ietekmi uz modes pārmaiņu paātrinājumu.⁴¹ Līdz ar to, arī modes tērpa *uztvere* kontrastē ar tradicionālā tērpa, kā arī tautas tērpa *uztveri*. Tradicionālais tērps vēsturiski ir bijis saistīts ar piemērotību konkrēta reģiona klimatiskajiem apstākļiem un funkcionalitāti, kā arī sociālo un mantisko stāvokli. Savukārt modes tērpa veidošanās ir bijusi saistīta ar galma kultūras ietekmi, it sevišķi Rietumeiropā 14.gs., kad valdošās elites pārstāvji tiecās noraidīt apģērba funkcionalitāti un rosināt individualitātes lomas pieaugumu apģērba griezumā līnijās un tā dekorā. Vienlaikus, ar tērpa palīdzību tika uzsvērts arī personas sociālais statuss.⁴²

Autoritatīvais franču kostīmu vēsturnieks Fransuā Bušē ir norādījis uz mūsdienīgāku modes tērpa *uztveres* veidošanos 14.gs., kad tērpa radīšanas procesā lielāka uzmanība tika pievērsta indivīda personīgajai gaumei, kaprīzēm un nevis tērpa funkcionalitātei.⁴³ Tādējādi modes tērpa izskats Eiropā ieguva sadrumstalotāku, reģionāli īpatnēju raksturu, vienlaikus akcentējot arī viduslaiku pilsētas kultūras ietekmi un galma modes stila adaptāciju plašākās turīgāko pilsētnieku aprindās. Tomēr te jāatzīmē, ka jaunākajos modes teorijas jautājumos veltītajos apcerējumos Rietumeiropas un Ziemeļamerikas tērpu vēsturnieku vidū pastiprinās polemika par

³⁸ Parute E. Stila un modes enciklopēdija.-11.lpp.

³⁹ *Dictionnaire de l'Académie française*. - *Bibliolife DBA of Biblio Bazaar II LLC*, 2015.; Franču akadēmijas vārdnīca pirmoreiz tika publicēta 1687.gadā.

⁴⁰ Jēdziens "mode" (no latīņu val. *modus* - veids, maniere) franču valodā ir ticis lietots lai raksturotu individualitātes lomu tērpa valkāšanas sakarā.

⁴¹ *Lehnert G. Fashion - A Concise History*. - London: Laurence King, 1999. - p. 10.

⁴² Jāatzīmē, ka sociālais statuss tiek atspoguļots arī tradicionālajā apģērbā jeb tērpā.

⁴³ *Boucher F. A History of Costume in the West*. - p. 192.

modes tērpa jēdziena vēl plašāku lietojumu, to attiecinot uz globālās modes parādībām.⁴⁴ Monklēras Valsts universitātes asociētā profesore Ebija Liletuna (*Abby Lillethun*) un Rodailendas universitātes profesore Linda Veltersa (*Linda Welters*) dažādos kontekstos ir apskatījušas modes tērpa jēdzieniskās sakarības un lietojumu nozares literatūrā, kritizējot 20.gs. pirmās puses franču kostīmu vēsturnieka Bušē ieviesto periodizāciju, kurā modes jēdziena lietojuma (mūsdienīgā izpratnē) sākums tiek saistīts ar 14.gs. galma vidi. Jāpiebilst gan, ka arī cits autoritatīvais franču vēsturnieks Fernands Brodels (*Fernand Braudel*) bija 1981. gada izdevumā norādījis uz tērpa piegriezuma un dekora izmaiņu fenomenu, attiecinot to uz modes rašanos 14.gs.⁴⁵ Abas minētās autores izdevumā "*Fashion History – A Global View*" apliecinājušas Rietumu nozares literatūrā pastāvošo viedokļu dažādību, kā arī pirmoreiz norādījušas uz jēdziena "mode" plašāka lietojuma iespēju. Promocijas darba autores ieskatā šā jēdziena plašāks lietojums ir diskutējams, jo būtu nepieciešami izvērstāki skaidrojumi un argumentācija. Tajā pašā laikā ievēriību pelna arī Ebijas Liletunas un Lindas Veltersas meklējumi angļu valodas vārda "fashion" etimoloģijā. Autores uzskata, ka vārda "mode" lietojums, apģērba stilistikas un mainības kontekstā, ir bijis sastopams jau viduslaikos.⁴⁶

Fransuā Bušē bija minējis vēl kādu apģērba vēsturē nozīmīgu sakarību, norādot, ka **modes tērpa**⁴⁷ rašanās Eiropā vēsturiski ir bijusi saistīta ar tradicionālā tērpa un amata tērpa vēsturisko evolūciju. Tomēr jāatzīmē, ka tieši senāko periodu modes tērpa definējumi nozares literatūrā ir visai izplūduši, jo jēdzieniski "modes tērps" (it sevišķi viduslaiku un renesanses periodā) vēl bija pārāk tāls no tā mūsdienu izpratnes. Līdz ar to, pētījuma hronoloģijā, rakstot par viduslaiku un renesanses periodu, - apģērba, modes tērpa un kostīma jēdzieniskās saites ir visai tuvas, kas noteicis to, ka modes tērpa un tam vizuāli tuvu apģērba vienību rakstura noteikšana var būt ļoti nosacīta. Lielā mērā tas ir pamatojams ar analizējamo laika periodu ietvarā pieejamo, ļoti determinēto lietisko un ikonogrāfisko avotu bāzi, kā arī to, ka, piemēram, viduslaikos (it sevišķi romānikas modes stila izplatības laikā) nebija skaidri noteiktas atšķirības starp amata tērpu un pilsētnieku valkātajiem ikdienas vai arī svētku apģērbiem. Pastāvēt skaidram pilsētnieku sociālo kārtu dalījumam, - kas noteica kā katrai no šīm sociālajām kārtām būtu jātērpijas lai nepārkāptu viduslaiku morāles normas, - **neeksistēja jēdziens "modes tērps" tā mūsdienu izpratnē**, taču aktuāls bija pēc jaunākās modes šūts apģērbs, kas atbilstošs laikmeta uzliktajiem nosacījumiem. Tajā pašā laikā, tērpa raksturs tika saistīts ar pilsētnieka etnisko piederību, turīguma pakāpi un nodarbošanos. Bet nebija arī izveidojusies modes

⁴⁴ Lillethun A., Welters L. *Fashion History – A Global View*. - Bloomsbury Academic, 2018. [reprinted 2020]. – p. 14. – 55.

⁴⁵ Braudel F. *Civilization and Capitalism, 15th – 18th Century, Vol. 1. The Structures of Everyday Life*. – New York: Harper and Row, 1981. – p. 311.

⁴⁶ Lillethun A., Welters L. *Fashion History – A Global View*. – p. 14. – 16.; E. Liletuna un L. Veltersa atsaucas uz Hansa Kurata 1952.gadā publicēto vidusangļu valodas vārdnīcu, ko izdeva Mičiganas universitātē. Atsaucē: Kurath H. *Middle English Dictionary, Part E, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952*. – p. 358. Liletuna un Veltersa ir izanalizējušas plašu materiālu un secinājušas, ka modes tērpa lietojums var tikt attiecināts uz dažādu sociālu kārtu un amatu pārstāvjiem. Turklāt avotos ir minēts, ka vidusangļu valodā 1475.gadā sarakstītā tekstā ir pieminēts dublets (*doublet*) ar izoderētu priekšpusi, kas tolaik ir parādījies Rietumu vīriešu modē. H. Kurata vidusangļu valodas vārdnīcā dotajā tekstā ir norādīts uz padomu izoderēt dubleta priekšpusi ar vilnu tā lai tas būtu saskaņā ar "newe faccion" (jaunāko modi). Atsaucē: Kurath H. *Middle English Dictionary*. – p. 358.

⁴⁷ Boucher F. *A History of Costume in the West*. - p.9. – 14.

apgērba un citu apgērpu tipoloģija, kas ir vēlāku laikmetu (sākot ar 17.gs. beigām un 18.gs.)⁴⁸ pienesums kopējā Rietumu kultūras telpā.

Jāatzīmē, ka tieši viduslaiku periodā Eiropā tika konstatēta garīdzniecības liturģiskā tērpa primārā loma, kurai nedaudz vēlāk piepulcējās arī bruņniecības kaujas ietērps, kas kļuvis par prototipu turpmākajām vīriešu modes tērpa atsevišķo sastāvdaļu transformācijām.⁴⁹ Promocijas darbā tā autore mēģinās noskaidrot, vai Rietumeiropas pētnieku darbos (Ģertrūde Lēnerta, Fransuā Bušē, Filisa G. Tortora u.c.) minētais, ka garīdzniecības un bruņniecības tērps ir radījis ietekmi uz pārējo pilsētnieku tērpsanos, ir atspoguļojies arī Rīgas materiālā.

Promocijas darba struktūra paredz skatīt rīdzinieku tērpa pārvērtības adekvāti modes stilu hronoloģijai konkrētā periodā. Runājot par kāda laikmeta tērpu, bieži vien tā būtību saprot modes izmaiņu kontekstā.⁵⁰ Konkrētās tēmas ietvaros svarīgi ir konkretizēt jēdziena *tērps* lietojuma likumsakarības. Autore izmantoja etimoloģisko saikni starp angļu valodas vārdu *gown* (tērps) un *attire* (grezns, svinīgs tērps, vēsturiskais tērps), kas ļāva to saistīt gan ar modes, gan stila kontekstu. Šajā gadījumā, pielāgojoties latviskā tulkojuma īpatnībām, autore paplašināja jēdziena *tērps* nozīmi, piesaistot to konkrēta laikmeta vides raksturojumam un skatot tērpa pārvērtības laikmeta māksliniecisko izteiksmes līdzekļu un paņēmienu kopuma - **stila izpausmju kontekstā**. Kā jau tas norādīts promocijas darba autores publikācijās iepriekš: “*Atšķirībā no stila modē noteiktas formas valda īsāku laiku, tomēr tās arī iekļaujas konkrēta mākslas stila ietvaros, pārņemot no tā kopīgo stila ievirzi.*”⁵¹ Tieši šo stila ievirzi promocijas darba autore izmantoja kā modes tērpu raksturojošu un laikmetam atbilstošu vizuālo pazīmju paudēju, tādējādi, meklējot kopsakarības starp stila izpausmēm, piemēram, rokoko laikmeta lietīšķās mākslas priekšmetos un modes tērpā vai, piemēram, konstatējot romānikas stila pazīmju projekciju attiecīgā laika perioda tērpā.

Tradicionālā tērpa jautājums. Tradicionālā tērpa valkāšanas paradumu un ģenēzes jautājumi nav speciāli skatīti promocijas darbā, jo pētījuma priekšmets ir modes tērps, kas sevī tiešā veidā neietver tradicionālā apgērba raksturiezīmes. Tomēr atsevišķos, promocijas darbā skatītajos periodos (piemēram, 18.gs. gaitā) tradicionālais apgērbs ir bijis klātesošs pilsētas vidē un, būdams jaunu ideju nesējs, varēja ietekmēt modes tērpa attīstību.

Promocijas darba autore uzskatīja par nepieciešamu iezīmēt **tradicionālā tērpa**⁵², **tautas tērpa** un **apgērba** jēdzieniskās atšķirības, kā arī norādīt uz svarīgiem

⁴⁸ Promocijas darbā nav speciāli analizēts galma sabiedrībā aktuālais pilsētnieku apgērba un galminieku modes tērpa nošķiruma jautājums, jo galma kultūras izpausmes Rīgā, darbā aplūkotajā laika periodā nav tikušas konstatētas. Atsevišķos gadījumos 18.gs. kultūrvēstures ainā varēja novērot Rīgas vācu tautības pārstāvju vēlmi izpausties saviesīgu pasākumu organizēšanā, tiecoties pielīdzināties Rietumeiropas monarhu vērienam.

⁴⁹ Мерцалова М. *Костюм разных времен и народов. Том 1. - Москва : Академия моды, 1993. - стр. 180.*

⁵⁰ Rietumeiropas tērpu vēstures literatūrā ļoti bieži ticis lietots vārds “costume” (kostīms), tā nozīmi attiecinot arī uz modes tērpa un apgērba evolūciju modes un mākslas stilu attīstības kontekstā. Piemēram, Boucher F. *A History of Costume in the West. - p. 9. - 14.*

⁵¹ Parute E. *Stila un modes enciklopēdija. - 12.lpp.*

⁵² Tradicionālā tērpa jēdziens Rietumu literatūrā ir ticis vienādots ar jēdzienu ‘tradicionālais tautas tērps’ jeb ‘tautas tērps’. Atsauce: *Definition of 'national dress'.* / © Collins. //Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/national-dress> [skatīts:28.12.2017.]

arheoloģiskā tērpa un etnogrāfiskā tērpa vēsturiskajiem veidošanās apstākļiem, kas hronoloģiski aptver darbā aplūkoto laika periodu.

Tradicionālā tautas tērpa veidošanās un tā pārvērtības laikmetu gaitā ir bijušas saistītas ar funkcionalitātes meklējumiem, kā arī noteikta ģeogrāfiskā areāla klimatiskajiem apstākļiem. Jēdzieniski tradicionālais tautas tērps veido saskarsmes punktus ar amata tērpa un darba apģērba specifiku, kā arī apģērba funkcionalitātes aspektiem. Jāteic, ka ap Rīgas dibināšanas laiku, 13.gs. sākumā, vācu bruņniecības, garīdzniecības, kā arī tirgotāju starpniecība, pilsētā pakāpeniski ieviesa “*tālaika Eiropā valdošai modei raksturīgu apģērbu.*”⁵³ Tomēr Rīgas lībiešu tērpos ilgāku laiku saglabājās senie tērpsnāns paradumi, kuri bija saistīti ar funkcionalitātes nosacījumiem. Uz lielāku t.s. tradicionālā tautas tērpa lomu tieši nevācu etniskajās grupās turpmāko gadsimtu gaitā netieši var norādīt arī tas, ka apģērba un rotu atšķirīgais raksturs sāka vizuāli nošķirt pilsētniekus un lauciniekus – zemniekus.⁵⁴ Tajā pat laikā tradicionālajā tautas tērpā atspeguļojas arī tautas pasaules redzējums un estētiskie priekšstati.

Tradicionālā tautas tērpa veidošanās un pastāvēšana ir noritējusi noteiktos ģeogrāfiskos un ekonomiskos apstākļos, kad tas ir nepārtraukti attīstījies dažādu tradīciju ietvaros. Savu iespaidu uz tā veidolu atstāja gan sarežģītie vēsturiskie procesi, gan materiālā kultūra, ļaužu nodarbošanās un lokālās tradīcijas. Promocijas darbā aplūkotajā hronoloģiskajā ietvarā, dažos periodos atklājās izteiktāka mijiedarbība starp tradicionālo tautas tērpu un modes tērpu. Uzskatāmi tas parādījās, piemēram, 16.gs. otrajā pusē un 18.gs. otrajā pusē.⁵⁵

Jāatzīmē arī darba izstrādes sākuma posmā konstatētie sentautu tērpsnāns paradumi, kuri bija aktuāli līdz ar t.s. arheoloģiskajiem tērpiem⁵⁶, kuri Latvijas teritorijā tikuši valkāti līdz Rietumeiropas tirgotāju un misionāru ienākšanai 12.gs. beigās. Šo seno tērpsnāns paradumu loma lokālā vidē nezuda arī vēlākos laikos. Tieši šī perioda tērpu īpatnības jāizceļ latviešu tautas tērpa attīstības un periodizācijas sakarā.⁵⁷ Jāatzīmē, ka Rietumu literatūrā nepastāv tautas tērpa un tradicionālā tērpa jēdzieniskais nošķīrums (sk. atsauci nr. 51.)

Par **arheoloģiskiem tērpiem** un rotām uzskatāmi tie atradumi, kas iegūti arheoloģiskajos izrakumos apbedījumu vietās un ir pazīstami pēc jaunāko laiku rekonstrukcijām. Saskaņā ar arheoloģes Annas Zariņas rakstīto, tad ziņas par arheoloģiskiem tērpiem attiecināmas uz 7. - 13.gs.⁵⁸, kad Latvijas teritoriju apdzīvoja sentautas: latgaļi, kurši, zemgaļi, sēļi, un somugri – lībieši.⁵⁹ Sentautu un lībiešu sieviešu apģērba galvenās sastāvdaļas bija krekls, brunči, virsējais apģērbs – jaka,

⁵³ Caune A. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes - 22. lpp.

⁵⁴ Turpat.

⁵⁵ Tradicionālā tērpa ietekmēšanās no modes vizuāli atklājās pilsētnieku apģērbos 18.gs., kad, piemēram, Rīgā strādājošās kalpones nereti savienoja tradicionālas tērpsnāns iezīmes ar modes apģērbam raksturīgiem aksesuāriem. 18.gs. gaitā arī modes apģērbā, galvenokārt, Apgaismības ideju izplatības kontekstā parādījās ietekmes no tradicionālā apģērba. Šo mijiedarbību uzskatāmi atklāj J. K. Broces atstātais mantojums.

⁵⁶ Jēdziens “arheoloģiskais tērps” ticis lietots tradicionālā apģērba un arheoloģiskā materiāla pētnieku darbos. Atsauce: Žeiere, I. Arheoloģiskais tērps: tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienā Latvijā. – Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2017.

⁵⁷ Latviešu tautas tērpus iedala arheoloģiskajos un etnogrāfiskajos tautas tērpos.

⁵⁸ Arheoloģiskajos izrakumos ziņas iegūtas arī par apģērbu no 6. līdz 18. gs.

⁵⁹ Zariņa A. Apģērbs Latvijā 7.-17.gs. – Rīga: Zinātne, 1999. – 3. - 7.lpp.

villaine. Vīriešu apģērba galvenās sastāvdaļas bija krekls, bikses, svārki, virsjaka un apmetnis. Tādējādi, arheoloģiskā tērpa galveno sastāvdaļu klāstā iekļaujas **apģērba** atsevišķās sastāvdaļas, kuru tiešā izcelsme ir saistīta ar piemērošanos klimatiskajiem apstākļiem un sociālajām normām, kas vēsturiski ir veidojies pirms modes tērpa vai pat evolucionējis paralēli ⁶⁰ kā tradicionālais tērps jeb vienkārši – apģērbs. ⁶¹ Kā norāda modes un sociālo paradumu pētniece Ģertrūde Lēnerta, apģērbs ir veidojies arī ciešā saiknē ar tautas estētiskajiem priekšstatiem. Apģērba nēsāšanas paradumos kopš senākajiem laikiem ir meklējami arī modes apģērba jeb modes tērpa pirmsākumi. ⁶²

Būtiska latviešu tautas kultūras vēstures sastāvdaļa ir **etnogrāfiskais tērps**, kurā saskatāmi sava laika kultūrvēsturiskie slāņojumi un tradīcijas un tas ir veidojies no zemnieku apģērba laika posmā no 18.gs. – 19.gs. vidum. Senākie, līdz mūsdienām saglabātie etnogrāfiskie tautas tērpi gan ir datēti ar 19.gadsimtu. Šie tērpi ir spilgta liecība par dažādu Latvijas novadu (Kurzemes, Zemgales, Sēlijas, Latgales un Vidzemes) tradīcijām, krāsu un rotājumu, rakstu salikumu veidošanas paradumiem laikmetu gaitā. Modes tērpa sakarsmes punkti un mijiedarbība ar etnogrāfisko tērpu tika konstatēti promocijas darbā aplūkotajā laika periodā, kas attiecināms uz 18.gs. otro pusi. Tajā pašā laika periodā varēja pamanīt arī etnogrāfiskā tērpa un modes tērpa īpatnību nošķirumu, kas bija atkarīgs no Rīgas iedzīvotāju un pilsētas viesu sociālās un nacionālās piederības.

Problēmas darba izstrādes gaitā. Darba izstrādes gaitā, apkopojot pieejamā vizuālā materiāla apjomu, nācās secināt, ka Rīgas materiālā nav pietiekami plaši pārstāvēts **Rietumu modes ideju kontekstā aplūkojamais** rotaslietu un aksesuāru klāsts, kas ļautu pilnvērtīgi un daudzpusīgi analizēt šo pilsētnieka modes tēla komponentu. Atsevišķi arheoloģiskā materiāla piemēri, kas datējami ar viduslaiku periodu, kā arī visai savrupās liecības par modes aksesuāru izskatu un lietojumu laikā no 16.-18.gs. beigām, tomēr neļāva radīt konceptuāli izvērstu un daudzpusīgu šo komponentu attīstības ainu saiknē ar tērpu modes pārvērtībām. Tieši tādēļ darba izstrādes gaitā autore nolēma atteikties no rotaslietu un aksesuāru izvērsta apskata modes stilu evolūcijas kontekstā. Tajā pašā laikā promocijas darba autore uzskatīja par nepieciešamu iekļaut darba aprakstos dažus raksturīgus rotu (divas ar 16. – 17.gs. datētās raga krelles) un tērpa piederumu komplektā funkcionāli nepieciešamo aksesuāru piemērus, kas skatīti darba atsevišķajās sadaļās par Rīgas tirdzniecības un amatniecības jomu saikni ar modes ainas vēsturisko veidošanos. Piemēram, viduslaiku perioda apskatā nebija iespējams izvairīties no arheoloģiskajā materiālā pārstāvēto apavu, galvassegu, somiņu, jostas sprādžu un citu aksesuāru pieminēšanas, jo minētais materiāls apstiprina Rīgas amatniecības nozaru specializāciju noteiktā periodā un izskaidro pilsētas savdabīgo modes īpatnību rašanos. Bez tam, modes aksesuāri ir plašāk skatīti arī citās darba sadaļās, taču jau saistībā ar to lomu tērpa koptēla izveidē.

Modes vēstures lokālās ainas izpētē svarīga ir Rietumeiropas modes ideju ienākšanas un adaptācijas pirmsākumu konstatēšana. Zināmas grūtības radīja

⁶⁰ Lehnert G. *Fashion - A Concise History*. - London: Laurence King, 1998. – p.10.

⁶¹ *Ibid.*, p. 10.; Šeit jāatzīmē, ka pilsētas iedzīvotāju apģērba iespējamā saikne ar tradicionālo apģērbu ir dažādi vērtējama, jo tā, atsevišķos laika periodos bija īpaši aktuāla ne tikai vietējo Rīgas iedzīvotāju vidū. Tradicionālā apģērba ietekme, ar dažādu intensitāti tika pausta dažādās pilsētnieku etniskajās grupās. Šeit būtu jāņem vērā ne tikai vietējie iedzīvotāji, bet arī tradicionālā apģērba ietekme dažādās pilsētnieku etniskajās grupās.

⁶² Lehnert G. *Fashion - A Concise History*. – p. 10.

pieejamā vizuālā materiāla trūkums vai, citkārt, arī nepietiekamais un visai fragmentārais apjoms, kas liedza, piemēram, pilnībā rekonstruēt rīdzinieku modes tērpa izskatu 13.gs. sākumā un arī vēlākos gadsimtos. Nepietiekamais vizuālā materiāla apjoms diktēja arī darba turpmāko izstrādes gaitu un lika pievērst uzmanību alternatīviem informācijas resursiem. Viduslaiku vēstures ainas izpēte, ziņas literāra rakstura darbos, arheoloģiskā materiāla liecības un atsevišķas ziņas greznības noteikumos, vēstures dokumentu norakstos u.c. deva zināmas norādes par modes tērpa raksturu viduslaiku periodā.

Avotu un literatūras apskats

Promocijas darba tēmas izstrāde veikta, apzinot un analizējot lietiskos avotus (arheoloģiskais materiāls par laika posmu no 13. – 17.gs., kā arī tērpi un to piederumi, kas pārsvarā ir saglabājušies no 18.gs.) ikonogrāfisko avotu (mākslas pieminekļi, dokumentējošie attēli), rakstīto avotu (hronikas, ceļojumu apraksti, dokumentālie, saimnieciskās un tiesību vēstures materiāli, namnieku runas, greznības noteikumi, preču saraksti, parādnieku grāmatas), kā arī speciālizētie apģērba, modes vēsturei, kā arī etnogrāfiskā tērpa vēsturei veltītie izdevumi un lingvistiskie avoti (modes terminu un vēsturisko apģērba sastāvdaļu izcelsmes skaidrojumam).

Lietiskie avoti. Meklējot arheoloģiskajā materiālā ticamu informāciju par konkrētu tērpa sastāvdaļu darināšanu un rotāšanu, kas senākos periodos (viduslaiku un renesanses stilistisko īpatnību izplatības laikā) varēja gūt izplatību rīdzinieku izmantotajos audumos un materiālos, promocijas darba autore apzināja⁶³ Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja (turpmāk – RVKM) kolekcijās glabāto priekšmetu klāstu, kā arī atsevišķus arheoloģisko izrakumu pārskatus.⁶⁴ Piemēram, Dannenšterna nama izrakumos atrastie priekšmeti⁶⁵ sniedza liecību ne tikai par tērpu apdari, izmantotajām šķiedrām, bet arī par konkrētu modes aksesuāru (apavu, jostas somiņu, jostu, cimdu u.c.) rotāšanas paņēmieniem un to vizuālo saikni (monētas un žetoni) ar plašāku Rietumeiropas modes kontekstu. Arheoloģisko materiālu grupā pārsvarā ir pārstāvētas 13. – 17.gs. kultūrslāņa liecības, kuras skatāmas kontekstā ar plašākām vizuālās kultūras izpausmēm. Līdzās arheoloģisko priekšmetu kolekcijai RVKM,

⁶³ RVKM muzeja kolekcijās promocijas darba autore pētījusi aptuveni 100 priekšmetu (to skaitā arī daudzus nelielus, struktūras un sastāva ziņā identiskus auduma gabaliņus, apdares lentes, aukliņas, apģērba furnitūru, apavus u.c.), kā arī veikusi izklāstam nepieciešamo priekšmetu fotofiksāciju.

⁶⁴ Apzinot Rīgas arheoloģiskajā materiālā atrodamās liecības par rīdzinieku valkātajiem tērpiem un aksesuāriem, promocijas darba autore iepazinās ar senlietu sarakstiem un fotomateriāliem, kas atrodami arheoloģisko izrakumu pārskatos Dannenšterna namā: Pārskats par 1992.gadā veiktajiem arheoloģiskās uzraudzības darbiem Rīgā, Mārstaļu ielā 21. (Dannenšterna namā)./ Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Arheoloģijas nodaļas vadītājs A. Celmiņš. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1993.; Arheoloģiskās uzraudzības darbi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3 grupa, 22.grunts) 1994.gadā./aut. A. Celmiņš – I Pārskats. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1995.; Arheoloģiskās uzraudzības darbi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3 grupa, 22. grunts) 1994.gadā./ aut. A. Celmiņš. – II Fotoattēlu izlase. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1995.; Arheoloģiskie pētījumi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3.grupa, 22. grunts) 1995.gadā. – III Fotoattēlu izlase. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1996.

⁶⁵ Šeit jāuzsver, ka kultūrslānī uzieto priekšmetu klāstā nozīmīgas liecības sniedz ne tikai Rīgā izgatavotie priekšmeti, bet arī importētais materiāls, piemēram, monētas, žetoni u.c., parādot pilsētnieku saites ar plašāku Rietumeiropas vizuālās kultūras izpausmju loku, proti, - ideju un impulsu pārceļošanu, kas ir svarīgs aspekts modes tendenču adaptācijā. Sevišķi būtiski tas ir modes tērpa internacionālā rakstura dēļ, jo tās pašas tendences, kuras valdīja, piemēram, Rietumeiropā, - tika pārnestas uz citām zemēm ar dažādu preču un ideju plūsmu. Atšķirīgs varēja būt tikai laika periods, kad šīs tendences tika pieņemtas rīdzinieku vidū.

autore apzināja un izpētīja arī atsevišķus numismātikas kolekcijā pārstāvētus priekšmetus, apģērbus un daļu aksesuāru.

Par primāro rīdzinieku modes tērpa izpētes materiālu ir jāuzskata paši tērpi, kas saglabājušies no katra konkrētā, promocijas darbā aplūkotā laikmeta. Tomēr jāteic, ka tieši šī avotu grupa ir vismazāk pārstāvēta ne tikai Rīgas materiālā, bet arī visā pasaulē. Lielākoties vēsturiskie tērpi, kas ir saglabājušies līdz mūsdienām, ilustrē modes evolūcijas gaitu sākot no 18.gadsimta. RVKM apģērbu kolekcijā kopumā glabājas vairāk nekā 2000 vienību (neskaitot cepures (apmēram 800 vienību), apavus un aksesuārus).⁶⁶ Muzejā pārstāvētais tērpu krājums ir lielākais visā Baltijā. Promocijas darbā skatītajam laika periodam (17.gs. beigas un 18.gs.) saistoši ir vairāki vīriešu un sieviešu tērpu komplekti, kā arī visai niecīgs skaits apavu un aksesuāru, kuru vienības kopumā veido apmēram 30 priekšmetus, no kuriem daudzi kolekcijā ir nonākuši pateicoties kolekcionāra un ārsta Nikolausa fon Himzela (vācu: *Nikolaus von Himsel*; 1729 – 1764) (avotos arī Nikolajs Himzelis) dāvinājumam pilsētai, ko Rīgas rāte saņēma 1773.gada 22.februārī.⁶⁷ Himzela privātkolekcija kļuva par pamatu šodienas RVKM krājumam. Lielākā daļa no muzeja kolekcijā pārstāvētajiem 18.gs. apģērbiem ir turīgāko Rīgas baltvāciešu tērpi, kuru kvalitāte un izvēlēto materiālu lietojums, kā arī apdare liecina, ka to valkātāji ir piederējuši pie pilsētas vidusšķiras aprindām. Neraugoties uz visai kompakto un noteikta gadsimta tērpsnāns paradumus diezgan labi raksturojošo RVKM apģērbu kolekciju, tajā pārstāvētā vizuālā materiāla apjoms nav pietiekošs, lai pilnvērtīgi, daudzpusīgi un detalizēti aprakstītu, kā arī interpretētu rīdzinieku tērpsnāns paradumus 18.gs., nemaz nerunājot par laiku no 13.gs. līdz 18.gs. sākumam. Tieši tādēļ, rīdzinieku tērpa evolūcijas ainu atklāšanai bija nepieciešama ikonogrāfisko avotu, stāstošo vēstures avotu, dokumentālo avotu u.c. izmantošana.

Ikonogrāfiskais materiāls. Šī izziņas materiālu kopa ir viena no būtiskākajām informācijas nesējām ne tikai promocijas darba tematiskajam izklāstam, bet tā ir vispārpieņemta arī Rietumu modes zinātnes metodoloģijā. Monumentālās glezniecības un stājglezniecības darbos, tēlniecībā un dekoratīvi lietišķajā mākslā tērpu vēsturnieki aizvien vēl iegūst jaunas atziņas lai rekonstruētu vēsturisko tērpsnāns ainu, kā arī iegūtu samērā ticamas, bet dažreiz arī - ļoti precīzas ziņas par apģērba valkāšanas sociālajiem paradumiem, piegriezumu, stilistiskajām tendencēm u.c. aspektiem, kas ir neatsverami palīgi modes vēstures pētniecības gaitā.

Izmantojot ikonogrāfiskā materiāla sniegto informāciju, protams, jāņem vērā katra laikmeta mākslas stila īpatnības, kā arī sociālā, reliģiskā fona, prototipu un klišeju lietojumu, kā arī interpretācijas faktoros, kuri promocijas darba izstrādes gaitā tika konstatēti arī Rīgas modes ainu atsedzošajā ikonogrāfiskajā materiālā.

Rietumeiropas konteksta modes izpausmju adaptācijas pirmsākumu konstatēšanai viduslaiku periodā, darba autore izmantoja agrākā Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra (turpmāk – VKPAI PDC) (tagad Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde) glabātajos materiālos iegūstamo informāciju par kapu plāksnēm un uz tām atveidoto pilsētnieku tērpiem. Šajā sakarā tika pārvaldē pieejamās mapes par kapu plāksnēm, no kurām vairākas

⁶⁶ Promocijas darba autore pateicas RVKM apģērbu kolekcijas glabātājai Ligitai Kalniņai par sniegto informāciju.

⁶⁷ Apģērbu kolekcija: katalogs./ aut. un sast. L. Kalniņa.– Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000. - 1.lpp.

atrodamas Rīgas Doma baznīcā un Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā. Attēli šajās mapēs sniedz vizuālu informāciju arī par daudzām plāksnēm, kuras vairs nav aplūkojamas dabā. Promocijas darba autore nav veikusi tiešu pirmavotu (kapakmeņu) izpēti, kas šajā gadījumā nebija nepieciešams, bet gan izmantojusi arhīvu materiālos doto informāciju, kā arī literatūrā reproducētos kapakmeņu attēlus.

Viduslaiku un agrās renesanses posmu izpētē svarīgi bija arī alegoriska un reliģiska rakstura mākslas darbos rodami tēli, jo, izpaliekot daudzveidīgam laicīgās kultūras vidē radīto mākslas priekšmetu klāstam, informatīvā vakuma aizpildīšanai un papildus ziņu iegūšanai nācās izmantot, piemēram, 15.gs. kokgriezumus (Lielās ģildes virotņu altāra kokgriezuma cilnis "Marijas nāve", ap 1460.g., RVKM kolekcijā), kuri savulaik tapuši pēc konkrētiem paraugiem, kas izstrādāti Rietumeiropā. Šo priekšmetu izplatība viduslaiku Rīgā tomēr bija saistīta ar plašāka mēroga Eiropas modes prototipu pārņemšanu pilsētas iedzīvotāju vizuālajā tēlā. Svēto atveidi un reliģiska rakstura kompozīcijas viduslaiku mākslā bija saistāmas ar sava laika aktuālo modes tērpu atainošanu un modes ideju reproducēšanu, kā arī izplatību plašākās sabiedrības grupās. Hipotētiski var pieņemt, ka arī Rīgas turīgākie iedzīvotāji varēja smelties idejas no mākslas pieminekļos attēlotajiem alegoriskajiem vai arī reliģiskajiem tēliem⁶⁸, tieši tāpat kā tas varēja notikt ar naudas apriti, kad monētas un atveidi uz tām, iespējams, kļuva par jaunu modes ideju reproducēšanas un atdarināšanas impulsu. Ļoti svarīgu promocijas darbā pētāmo ikonogrāfiskā materiāla daļu veidoja iespiedgrafikas darbi, kas raksturo 16. un 17.gs. modi. Sevišķi izceļamas ir gadsimta sākumā tapušās Rīgas panorāmas (piem., grāmatu iespiedēja Nikolausa Mollīna (latīņu: *Nicolaus Mollinus*, nīderlandiešu: *Niclaes Mollijns*; ap 1550./1555. — 1625.) iespiestā "Rīgas panorāma", 17.gs. sākuma vara grebums), kuras nereti attēlo arī dažādu sociālo kārtu pārstāvjus - pilsētniekus un pilsētas viesus, kuri sniedz zināmu ieskatu konkrēta perioda tērpu raksturā.

Jāatzīmē, ka tērpu vēstures materiālu dokumentēšana un pētniecība Eiropā aizsākās 16.gs. ar itāliešu mākslinieka Čezāres Večelio (*Cesare Vecellio*; 1530 – 1601)⁶⁹ un viņa laikabiedru – vācu, nīderlandiešu, franču u.c. Eiropas zemju izdotajām kostīmu ilustrāciju grāmatām. Jāatzīmē, ka tieši par Livonijas pilsētnieču un zemnieču tērpiem Eiropas parādību kontekstā 16.gs. interesantas liecības ir atstājis flāmu gravieris Abrahams de Bruins (*Abraham de Bruyn*).⁷⁰ 1577.gadā Antverpenē tika izdota de Bruina grāmata "Valdnieku un garīdznieku tērpi. Dažādām tautām raksturīgie apģērbi"⁷¹ ar gravīrās attēlotiem dažādu tautu tērpiem. Vēlāk izdevums tika papildināts un 1581.gadā izdots ar nosaukumu "Eiropas, Āzijas, Āfrikas un

⁶⁸ Rietumeiropas tērpu vēstures literatūrā nereti (arī modes izmaiņu kontekstā) ir ierasts analizēt arī ikonogrāfiskajos avotos plaši pārstāvētos svēto (piem., *Boucher F. A History of Costume in the West*, p.165. -167.) atveidus, kā arī alegoriska rakstura figūras, kuras, - citu, pilnvērtīgi un detalizēti analizējamu, vizuālo avotu trūkuma dēļ, - ir aplūkotas arī konkrētā tematiskā griezumā.

⁶⁹ Večelio darbs ar nosaukumu *De gli Habiti Antichi e Modēni di Diversi Parti di Mondo* tika pirmoreiz publicēts Venēcijā 1590.gadā.

⁷⁰ *Bruyn, Abraham de y Jean-Jacques Boissard, Habitus variarum orbis gentium. Habitz de nations estranges. Trachten mancherley Völcker des Erdskreytz, s/e, 1581, Bibliothèque Nationale de France, Département Estampes et Photographie.*// Abrahama de Bruina un Žana-Žaka Buasāra kostīmu ilustrāciju tiešsaistes resurss.// Pieejams: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30171334c> [skatīts: 28.12.2017.]

⁷¹ Latīniskais nosaukums - *Imperii ac Sacerdotii Ornatus. Diversum item Gentium peculiaris Vestitus.*

Amerikas tautu tērpi".⁷² Šī izdevuma 39.lappuse ir veltīta Livonijas sieviešu tērpiem.⁷³

Kaut arī 16.gs. Livonijas sieviešu tērpu ilustrācijas atrodamas Eiropas pilsētu skatu albūmos un gravīru grāmatās (piem., Abrahama de Bruina u.c. izdevēju klajā laistajās gravīru grāmatās), tomēr šo vizuālo informācijas avotu klāstu saistībā ar 16.gs. Rīgā valkājamiem tērpiem nākas vērtēt visai piesardzīgi, jo 16.gs. autori (piem., kartogrāfa un kosmogrāfa Sebastiana Minsterā (*Sebastian Münster*) izdotā "Kosmogrāfija", 1550.g., Bāzele) ir kompilējuši un pārstāstījuši citu autoru darbus, tāpēc minētos avotus nācās uztvert kā laikmeta vispārējo modes tendenču raksturotājus.

Daudzpusīgai rīdzinieku tērpsnāns paradumu ainu atklāšanai ļoti nozīmīgi ir bijuši stāģglezniecības piemēri. Rīdzinieku modes tērpa īpatnību atklāšanas procesā būtiski un pieminami ir gan Rīgas gleznotāju cunftes meistarū darbi (piem., Mazās ģildes eltermaņu portreti, kas tapuši 17.gs. pirmajā pusē), gan daudzfigūru kompozīcijas (piem., nezināma autora 17.gs. otrajā pusē darinātā glezna "Rīgas osta", RVKM), kā arī Rīgas rātskungu ģimeņu portreti un epitāfijas (piem., Rīgas rātskunga Johana Kokena fon Grīnblata ģimenes epitāfijas centrālā daļa, 1653.g., RVKM). Jāatzīmē, ka ar 17.gs. datētais ikonogrāfiskais materiāls sniedz lokālo modes stilu periodizācijas iezīmēšanai un darbu tapšanas laika precizēšanai svarīgu informāciju, balstoties uz, piemēram, gleznā "Rīgas osta" konstatējamām tērpa sastāvdaļām.

Savukārt monumentālās un dekoratīvās glezniecības pieminekļi tika izmantoti kā piemēri Rietumeiropas modes paraugu atdarināšanas tieksmēm Rīgas turīgāko pilsoņu tērpos (piem., Mencendorfa nama Svētku zāles dekoratīvie gleznojumi, 18.gs. otrā pusē). Dekoratīvo gleznojumu atsegtā aina, no avotu kritikas skatpunkta, ir vērtējama kā ļoti nosacīti ticama pilsētnieku tērpsnāns raksturotāja. To var hipotētiski pieņemt arī kā laikmeta garam atbilstošu 18.gs. rīdzinieku vēlmju ilustrāciju, kas netieši raksturo viņu tērpsnāns veidu svētku reizēs. Vienlaikus tā arī parāda, ka šādi gleznojumi varēja rosināt atdarināt Eiropas paraugus, kā arī ienest savos mājokļos Rietumeiropas galma kultūru raksturojošas norādes. Tāpat RVKM kolekcijā ir pārstāvēta virkne 18.gs. rīdzinieku portretu, kuros iespējams atklāt jaunu informāciju par pilsētā valkāto tērpu raksturu.

Tā kā Rīgas ikonogrāfiskajā materiālā nav saglabājušās vizuāli daudzveidīgas un bagātīgas liecības par promocijas darbā aplūkojamo laika posmu, tad materiāla izpētes gaitā tika nolemts izmantot arī kultūrvēsturiski nozīmīgas liecības par sava laika vēstures notikumiem, prominentām personām, kuras sniedza vispārīnātu priekšstatu par Rīgā ienākušajām Rietumeiropas modes vēsmām. Attēli uz medaļām un monētām, kā arī miniatūrportreti un vēsturisku personu attēli uz zīmogiem, galvenokārt, sniedza priekšstatu par frizūru modes īpatnībām Rietumeiropā laika posmā no 16. – 18.gs., kā arī norādīja uz atsevišķu modes tērpa detaļu, piemēram, apkakles, ņiebura daļas, piedurkņu īpatnībām 17. un 18.gadsimtā.

⁷² Latīniskais nosaukums - *Omnium pene Europae, Asiae, aphyricae eatique Americae Gentium Habitus*.

⁷³ *Bruyn, Abraham de. Omnium pene Europae, Asiae, Aphyricae atque Americae gentium habitus = Habits de diverses nations de l Europe, Asie, Afrique et Ameriqe = Trachtenbuch: der furnembsten Nationen und Volcker Kleidungen beijde Manns und Weijbs Personen in Europa Asia Africa und America. [Antwerpen] : [uitgever niet gekend], 1581.*

18.gs. Rīgas modes ainas atklāšanai visbūtiskākās ziņas tika iegūtas Baltijas novadpētnieka Johana Kristofa Broces (*Johann Christoph Brotze*, 1742-1823) atstātajā mantojumā. Viņa kolekcijā *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Wapen, etc.* (turpmāk *Monumente*)⁷⁴ kas desmit sējumos glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā (turpmāk LU AB), vizuāli dokumentētas un aprakstītas arī sava laika pilsētnieku ikdienas gaitas, sadzīves ieražas, izklaides un sociālo pārmaiņu ainas. Broces mantojuma akadēmiskā izdevuma “Zīmējumi un apraksti” 1.sējuma “Rīgas skati, ļaudis un ēkas” (1992)⁷⁵ publicētie *Monumente* 3.sējuma materiāli (faksimili, ilustrācijas, kartes, plāni, portreti) sniedza padziļinātu ieskatu tērpsnāns paradumos Rīgā, atsedzot tērpa vizuālā vēstījuma nozīmi 18.gs. otrās puses pilsētnieku un pilsētas viesu radītajā kultūrvēstures ainā.

Promocijas darbā izmantotie vizuālie materiāli - J. K. Broces zīmējumi, kā arī zinātniskie komentāri, kas pievienoti zīmējumu papildaprakstos, visvairāk tika izmantoti darba noslēdzošajā nodaļā. Darba gaitā autore veica tekstā iekļaujamo un aprakstāmo zīmējumu atlasī, tādējādi sniedzot iespējami plašāku 18.gs. 70.-90.gadu modei specifisko īpatnību pārskatu. Autore **apzināti izvēlējās skatīt raksturīgākos piemērus**, kas rāda dažādu sabiedrības kārtu un tautību pārstāvju valkāto tērpu īpatnības.⁷⁶ Savukārt J.K. Broces zīmējumi, kas attiecas uz senāku periodu tērpu modes īpatnībām, ir tikuši izmantoti šajā darbā ar mērķi uzskatāmi parādīt, piemēram, tērpu griezumam līnijas un siluetu pārvērtības vai pat bruņu tērpa sastāvdaļas, kuras ne vienmēr ir skaidri nolasāmi attēlotas uz kapu plāksnēm (piem., Livonijas ordeņa virsmestra Valtera fon Pletenberga kapa plāksne Sv. Jāņa baznīcā Cēsīs. J. K. Broces zīmējums 328 BM01211A).

Papildinājums J. K. Broces atstātajam mantojumam Latvijas vēstures avotu grupā, kā arī ikonogrāfiskajos avotos ir Johana Andreasa Ēzena (*Johann Andreas Oesen*; 1762–1804) - Rīgas muitas kancelejas kantorista un pārrakstītāja, bet vēlāk arī Vidzemes guberņas kancelejas sekretāra veidotais zīmējumu albums⁷⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīva izdevumā “Johans Andreass Ēzens. Rīga 18. gadsimtā. Zīmējumi”⁷⁸ ir publicēti Ēzena darinātie rīdzinieku apģērbu zīmējumi, kā arī paša autora paskaidrojumi.⁷⁹ Tomēr uzkrītošas līdzības ar Broces darbā attēlotajiem personāžiem

⁷⁴ *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Wapen, etc. (Monumente)* – Johana Kristofa Broces zīmējumu un aprakstu kolekcijas digitalizējums tiešsaistē. //Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/2354> [skatīts: 08. 06.2017.]

⁷⁵ Broce J.K. [*Brotze J.C.*]. Zīmējumi un apraksti./ 1.sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas/red. T. Zeids. - Rīga: Zinātne, 1992.

⁷⁶ Broces zīmējumos redzamo rīdzinieku tērpu ilustrācijas darbā atlasītas pēc to sasaistes ar internacionālām modes izpausmēm. Arī tajos gadījumos, ja analizēts vietējo vai zemāko kārtu pārstāvju tērps – tajā autore ir konstatējusi laikmetam atbilstošas modes iezīmes. Pēc internacionālās modes pazīmēm darbā analizēti apmēram 90% no visiem Broces zīmētajiem rīdziniekiem.

⁷⁷ “*Merckwürdigkeiten der Stadt Riga bestehend aus den vornehmsten Gebäuden der Stadt, der Kirchen, Schulen, Weysen-Häuser, Fabriken, Gegenden um Riga, Kleidertrachten, Fahrzeugen und Wapen wie auch einer Beschreibung der Stadt, gesammelt von Johann Andreas Oesen*” (Ievēriņas cienīgas vietas Rīgā: dižākās celtnes, baznīcas, skolas, bāriņu nami, fabrikas, Rīgas apkārtnes ainavas, apģērbi, transporta līdzekļi, kā arī pilsētas apraksts) (246 lpp.), kas glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā.

⁷⁸ Johans Andreass Ēzens. Rīga 18. gadsimtā. Zīmējumi./*Johann Andreas Oesen. Riga im 18. Jahrhundert. Zeichnungen.*//sast. P. Pētersone. - Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003.

⁷⁹ figūras tērpos, ieskaitot braucējus dažādās ekipāžās un atsevišķas figūras, publicētās izdevumā no 175. līdz 189. lappusei.

neļauj šo ikonogrāfisko avotu vērtēt kā pašpietiekamu, tas varēja vien kalpot kā apstiprinājums Broces mantojumā atrodamajām 18.gs. otrās puses pilsētnieku tērpšanās izpausmēm.

Rakstītie avoti. Senākās hronikas. Tās atspoguļo kristianizācijas laika norises Livonijas teritorijā 13.gs. un ir plašāk pētītas, kā arī aprakstītas jaunāku laiku izdevumos. Pārsvarā tās ir krusta karu hronikas, kuras apraksta galvenokārt karadarbību un politiskus notikumus no ideoloģizēta baznīcas un bruņniecības pārstāvju skatupunkta. Tomēr šādas hronikas ir būtisks avots garīdzniecības amata tērpa un bruņinieku kaujas ietērpa pētīšanai, sniedzot arī samērā ticamu informāciju par pilsētnieku modes tērpa ģenēzes gaitu un prototipiem.

Viens no būtiskākajiem viduslaiku Latvijas vēstures avotiem un krusta karu laikmeta ideju atspoguļotājiem lokālā mērogā – Livonijas Indriķa hronika (latīniski - *Heinrici Chronicon Lyvoniae*)⁸⁰, kas ir senākā Livonijas hronika. Faktu materiāla bagātīgums hroniku padara to par ticamības ziņā visai augstu vērtējamu lokālās viduslaiku vēstures avotu, kaut arī ziņas par apģērba valkāšanas paradumiem tajā ir sniegtas visai ierobežotā apjomā, galvenokārt pieminot garīdzniecības tērpu, kā arī bruņniecības kaujas ietērpu un dodot atsevišķas norādes uz vietējo cilšu apģērbi. Hronikas teksts ir uzrakstīts viduslaiku latīņu valodā, vēstot par notikumiem Livonijā 12.gs. beigās un 13.gs. sākumā. Hronoloģiski hronikas teksts aptver laiku no bīskapa Meinarda ierašanās Livonijā līdz bīskapa Alberta valdīšanas divdesmit astotajam gadam (1184.-1226.). Promocijas darba tematiskajā griezumā Livonijas hronika ļāva izkristalizēt viduslaiku Rīgā tapušās modes tērpa idejas un Eiropas modes konteksta elementu ienākšanas sākumu. Tajā iezīmētas viduslaiku Eiropai raksturīgās kultūrvēsturiskā fona parādības, laikmeta filozofiskās domas pavedieni, viduslaiku estētikas izpausmes, ļaujot iezīmēt tajā arī lokālo modes ideju atspoguļojuma īpatnības. Vienlaikus šis avots tiek uzskatīts par senāko rakstīto Latvijas vēstures liecību, kurā pieminēts Rīgas⁸¹ pilsētas vārds.

Livonijas Atskaņu hronika (*Livländische Reimchronik*) jeb Rīmju hronika ir otra senākā (pēc t.s. Indriķa hronikas) Livonijas teritorijā sarakstītā Livonijas hronika,⁸² kas vēsta par par Zobenbrāļu ordeņa un Livonijas ordeņa darbību u.c. notikumiem Livonijā 13. gs. (līdz 1290. gadam). Hronikas autors nav zināms⁸³, taču vistīcāmāk tas ir bijis kāds no brāļiem bruņiniekiem, kurš bieži pavadījis mestru kara un miera gaitās, bet no 1283. līdz 1285. gadam bijis sūtnis lielmeistra rezidencē Akonā Svētajā Zemē. Autors izmantojis visai daudzus avotus, kuru kvalitāte un ticamība ir dažāda. Daļa hronikas pirmajā daļā minēto faktu saskan ar Indriķa Livonijas hroniku, kaut šis darbs autoram nav bijis zināms. Hronikā rodama atsevišķas ziņas par garīdzniecības

⁸⁰ Indriķa hronika. / Ē. Mugurēviča komentāri; Ā.Feldhūna tulkojums no latīņu val.//red. J. Osmanis un Z. Kļaviņa. – Rīga: Annele, 2001.

⁸¹ Turpat, 59.lpp.

⁸² Atskaņu hronika / *Livländische Reimchronik*.// V. Bisenieka tulkojums, Ē. Mugurēviča priekšvārds, Ē. Mugurēviča K. Kļaviņa komentāri. - Rīga: Zinātne, 1998.; Promocijas darba izstrādē (R. Klaustiņa priekšvārdā un piezīmēs minēto atziņu apkopošanai) ir izmantots arī 1936.gadā izdotās Atskaņu hronikas faksimilizdevums. Bibliogrāfiskā norāde: *Atskaņu hronika : Ditleba Alnpeķes "Rīmju hronika" / atdzejojis Jēkabs Saiva ; R. Klaustiņa ievads un piezīmes. [faksimils] – [Rīga]: Kopa, 1993.*

⁸³ Novecojošā literatūrā par hronikas autoru bieži min Ditlebu no Alnpeķes, kura vārds ierakstīts t.s. *Codex Bergmanni* beigās, kur minēta arī sarakstīšanas vieta un laiks - Rēveles komtureja 1296. gadā. Atsauce: http://vesture.eu/index.php/Vec%C4%81k%C4%81_Livonijas_atska%C5%86u_hronika [skatīts:22.09. 2017.]

un bruņniecības pārstāvju tērpšanās paradumiem agro viduslaiku Eiropā. Livonijas ordeņa historiogrāfijas turpmāka papildināšana 14.gs. ir notikusi ar Vartberges Hermaņa (*Hermani Wartberge*) starpniecību, kurš, saskaņā ar E. Mugurēviču, acīmredzot, tieši Rīgā ir sarakstījis savu Livonijas hroniku.⁸⁴

Livonijas iedzīvotāju paražas un tērpšanās paradumi ir izpelnījušies ievērību 16. gs. hronikās. Nozīmīga ir Tallinas (*Reval*) luterāņu mācītāja Baltazara Rusova (*Russow; Rüssow*) (ap 1542–1600) hronika.⁸⁵ Šis ir pirmais plašākais un nozīmīgākais darbs pēc Indriķa un Atskaņu hronikas, kurā aprastītas ne tikai Livonijas kara norises, kas darbā ieņem centrālo vietu, bet arī Livonijas vasaļu, pilsētnieku un zemnieku paražas, kāzas, kristības, sabiedriskās norises. Senāku posmu tērpu vēstures pētīšanai derīgas un samērā ticamas ziņas dod hronista Rusova aprakstītās turīgāko sabiedrības pārstāvju greznošanās parašas. Pateicoties hronikā aprakstītajiem greznošanās paradumiem, šis materials ļauj izdarīt vispārinošus secinājumus par konkrētu tērpa apdares elementu, aksesāru, piederumu un rotu vizuālajām pazīmēm un izplatību arī Rīgā. Igaunijas teritorijā dzīvoja katoļu prāvests Dionīsijs Fabrīcijs (*Fabri, Fabricius*) (1564–1617). Viņš sarakstīja Livonijas hroniku⁸⁶ latīņu valodā, aptverot laiku no 1158. līdz 1611. gadam. Lielā mērā tā ir Rusova hronikas tulkojums latīņu valodā, tomēr tajā ir atrodama arī oriģināla informācija par Livonijas sabiedrību un tās parašām, tajā skaitā arī tērpšanās un greznošanās īpatnībām.

Renesanses modes perioda īpatnību atklāsmei noderīgas ziņas atrodamas Rīgā dzimušā un Vitenbergas universitātē studējošā Bazilija Plīnija (*Basilius Plinius;? – 1605*) poēmā „*Encomium Rigae*” (Leipciga, 1595)⁸⁷, kas visai cildinoši ir vēstījis par rīdzinieku modes paradumiem 16.gs. otrajā pusē.⁸⁸ Līdztekus Rīgas slavinājumam poēmā ir jūtama cildinoša attieksme attiecībā pret Rīgas dāmu ģērbšanās paradumiem. Autora rakstītais šajā poēmā nevar tikt uzskatīts par objektīvu un ticamu materiālu, taču „Rīgas Slavinājums” atsedz vispārīgu informāciju par rīdzinieku, iespējams, akceptētajām renesanses laikmeta modes tendencēm, kā arī apstiprina pilsētas plašo, daudzpusīgo tirdzniecības sakaru ietekmi.

Kontrreformācijas un 16.gs. spāņu modes tendenču ienākšanu rīdzinieku apģērbā apliecina Rostokā dzimušā un studējušā, kā arī Tallinas un Rīgas (no 1588) luterāņu mācītāja Georga Cīglera jeb Tegelmeistersa (*Georg Ciegler oder Tegelman*, 1551 – 1633) apraksts par rīdziniekiem, ko 1599.gadā Rīgā iespieda Nikolausa Mollīna grāmatspiestuvē.⁸⁹ Rīdzinieku tērpšanās paradumu aina aprakstā ir

⁸⁴ Indriķa hronika. – 29.lpp.; Vartberges Hermaņa Livonijas hronika / *Hermani Wartberge Chronicon Livoniae*.// tulk., priekšv. un komentāru autors Ē.Mugurēvičs. - Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2005.; Vartberges Hermaņa Livonijas hronikā ir atrodami arī pārstāsti par tērpšanās paradumiem Livonijā, taču unikālas ziņas tajā nav iegūstamas. Vartberges Hermaņa hronika pamatā apstiprina Indriķa hronikā un Atskaņu hronikā dotās ziņas.

⁸⁵ Rusovs B. Livonijas hronika./ tulk. Ed. Veispāls. - Rīga: Valters un Rapa, 1926.

⁸⁶ Dionīsijs Fabrīcijs Livonijas Vēsture [*Dionysii Fabricii Livonicae historiae*] / no latīņu valodas tulkojis un komentārus sarakstījis Ēvalds Mugurēvičs. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2016.

⁸⁷ *Alt-Riga im Lichte eines humanistischen Lobgedichts vom Jahre 1595 (Bas. Plinius, Encomium Rigae) / von A. Spekke ; hrsg. mit Unterstützung des Lettländischen Kulturfonds. Riga : Druck von W.F. Häcker, 1927.*

⁸⁸ Bazilija Plīnija Slavaz dziesma Rīgai, 1595. *Ruhmgesang auf Riga. Одическая песнь Риге. The Encomium to Riga* / [Jāņa Stradiņa ievadvārdi; atdzej. Leons Briedis ... [u.c.]; L. Azarovas, I. Ķemeris, G. Straubes pēcv.]. Rīga: Jumava, 1997

⁸⁹ Ciegler G. *Welt Spiegel Mennighchen zu diesen letzten zeiten für die augen gestellet, vnnd aus Heiliger Göttlicher schrifft, vnd aller Welt fürnembsten, nützlichsten vnd lieblichsten Historien / Beschrieben Durch M. Georgium Cieglerum.* - Riga : Bey Nicolas Mollyn, 1599.

uzskatāma par vērtīgu un samērā ticamu izziņas materiālu, formas ziņā atgādinot līdzīgus attiecīgā laika perioda izdevumus Rietumeiropā, kas veltīti greznības nosodījumam. G. Cīglera sniegtie rīdzinieku tērpsanās paradumu apraksti promocijas darbā ir izmantoti pēc vēsturnieka Teodora Zeida⁹⁰ un vēsturnieces Metas Taubes⁹¹ publikācijām.

18.gs. gaitā interesi par lokālo etnogrāfisko materiālu ir izrādījuši daudzi baltvācu pētnieki, kuru vidū bija arī mācītājs un etnogrāfs Augusts Vilhelms Hupels (*August Wilhelm Hupel*; 1737 – 1819), kurš 1757.gadā ieradās Rīgā pēc dabaszinātņu, matemātikas un teoloģijas studijām Jēnas universitātē. Hupels vāca latviešu un igauņu folkloras materiālus, tautasdziesmas un ieražas. Savus pētījumu rezultātus viņš publicēja grāmatā *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland*⁹² (“Topogrāfiskās ziņas par Vidzemi un Igauniju”), kas izdota trijos sējumos laikā no 1774. līdz 1782.gadam. Grāmatā atrodami arī vairāki etnogrāfiskie apraksti, kuros iekļauti vietējām tradīcijām raksturīgo tērpsanās un rotaslietu valkāšanas paradumu raksturojumi. Apraksti ir samērā detalizēti, raksturojot, piemēram, rotās iestrādātos materiālus, dekoratīvos motīvus un krāsas. Hupela dotie apraksti ir uzskatāmi par vieniem no senākajiem zinātniskajiem aprakstiem, kas veltīti latviešu etnogrāfiskā tērpa un rotu tematikai.

Dokumentārie avoti. Apjomīgu Livonijas vēstures avotu kopu veido dokumentārie avoti, taču starp tiem nav tādu, kas būtu tieši veltīti modes tērpa un apģērba jautājumiem. Par viduslaiku un renesanses perioda modi Rīgā vēsta kādreizējā Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra materiāli⁹³ (tagad – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde), kur darba autore atrada vizuālo materiālu papildinošas ziņas par vēsturiskām prominentām personām, kuras savulaik atspoguļoja Rīgai raksturīgos ietērpsanās paradumus.

Fragmentāras liecības par apģērba lomu Rīgas sabiedrībā laikā posmā no 13. – 18.gs. meklējamas vispārējos vēstures avotos, kas ataino sociālo, saimniecisko, tiesību vēsturi, kā arī mākslas un kultūras norises. Šāda satura vēstures avotu, norakstu, dokumentu fragmentu publicējums, kas atspoguļo latviešu tautas vēsturi, atrodams Arveda Švābes vadībā izdotā avotu sērijā “Latvijas vēstures avoti”⁹⁴. Promocijas darbam visvairāk noderīgas informācija tika atrasta atrodams izdevuma 2. daļā, kurā publicēti viduslaiku un jauno laiku vēstures avoti.⁹⁵

Livonijas tiesību vēstures avoti vēsturnieku uzmanības centrā nonākuši jau kopš 19. gs. Šie dokumenti apliecina, ka katrai sabiedrības kārtai viduslaikos bija savas tiesības, kuras tika kodificētas pilsētu statūtos, kā arī bruņinieku un zemnieku

⁹⁰ Feodālā Rīga / [atbildīgais redaktors T. Zeids]. - Rīga : Zinātne, 1978.

⁹¹ Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gadsimtā.- Krāj.: Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas raksti. – R., 1960, Nr. 1.

⁹² Hupel A.W. *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland*. - Riga : zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, 1774-1782.

⁹³ VKPAI PDC arhīva mape “Rīgas Doma baznīca”, mape “Rīgas Sv. Jēkaba baznīca”, mape “Rīgas Sv. Jura baznīca un Konventa sēta”, mape “Rīgas Franciskāņu klosteris un Sv. Katrīnas baznīca”, Malvess R. Marijas Magdalēnas cisterciešu klosteris Rīgā un tā vēsture. [manuskripts].- Rīga, 1974. - VKPAI PDC arhīvs (tagad – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde).

⁹⁴ Senās Latvijas vēstures avoti = *Fontes historiae Latviae mediæ aevi* / izdevis Arveds Švābe. - Rīgā : Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1937-1940.

⁹⁵ Senās Latvijas vēstures avoti (līdz 1256)./Izd. A. Švābe. 2. d. - Rīga, 1940.

tiesībās. Nopietnus pētījumus un avotu publikācijas par Livonijas viduslaiku un jauno laiku sākuma posmu veicis A. Švābe, kurš Latvijas teritorijā darbojošās bruņinieku tiesības ir pētījis un publicējis latviešu valodā. Šajā materiālā ir ticis pamatots, ka senākās bruņinieku tiesības ir radušās jau Rīgas bīskapa Alberta laikā 13. gs. 20. un 30. gados.⁹⁶ Minētajās bruņinieku tiesībās ir atrodamas ziņas par bruņniecības tērpu un apbruņojuma raksturu viduslaikos.

LU Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un politikas zinātņu katedra 1998. gadā izdeva Latvijas tiesību avotu 1.sējumu, kurā daļēji arī Livonijas laika tiesību avotu latviskojumi.⁹⁷ Darbā pārpublicēti 14 tiesību avotu teksti, tajā skaitā arī – bruņinieku tiesību avoti, pārstrādātās Rīgas tiesības, šrāgas u.c. dokumenti, kas būtiski papildina ziņas par viduslaiku Rīgas amatniecību, kā arī amatniecības nozarēm pakārtoto tērpa raksturu. Jāatzīmē, ka pievienojoties Hanzas savienībai, Rīga 13. gs. beigās pieņēma Hamburgas tiesības, kuras drīz vien 14.gs. sākumā nomainīja pārstrādātie Rīgas statūti. Tie bija spēkā Rīgā visu Livonijas laiku arī vēlāk līdz 1773. gadam.⁹⁸

Liela nozīme pilsētnieku tiesiskā un ekonomiskā statusa regulēšanā bija dažādiem pilsētu rātes izdotiem noteikumiem. Namnieku runas (*Bursprake*) bija noteikumi pilsoņiem un svarīgs papildinājums pilsētu statūtiem. Rīgas pilsētas kārtības noteikumi tika izdoti 1376, 1384, 1399, 1405, 1412.gadā. Tāpat ir saglabājušās arī nedatētas namnieku runas no 15.– 16.gs.⁹⁹ 1876. gadā sev pieejamās Rīgas namnieku runas apkopoja un publicēja Leonīds J.G. Napjerskis (*J.G.L Napjersky*) grāmatā "*Die Quellen der Rigischen Stadtrechte*". Savukārt, amatnieku šrāgās (*Schragen*) atrodamas ziņas par Rīgā pieejamajiem amatnieku darinājumiem, kuri tapa kopsolī ar sava laika modes tendencēm. Šrāgas bija viduslaiku ģilžu un cunftu statūti, ko apstiprināja konkrētās pilsētas rāte. Tajās tika norādīts uz meistara tiesību iegūšanas kārtību, sanāksmju un dzīru noteikumiem, savstarpējās konkurences ierobežojumiem, zeļļu līgšanas un atalgošanas noteikumiem, kā arī vispārīgiem noteikumiem par dalībnieku un to ģimenes locekļu dzīvesveidu un uzvedību, pienākumiem un tiesībām. Abu Rīgas ģilžu, kā arī cunftu un brālību līdz 1621. gadam sastādītās šrāgas, līdz ar skaidrojumiem, grūtāk saprotamo senvārdu tulkojumiem, papildinājumiem u.c. dokumentiem, 1896. gadā publicēja baltiešu vēsturnieki Vilhelms Štīda (*Stieda, Wilhelm*) un Konstantīns Metigs (*Mettig, Constantin*) grāmatā "Rīgas ģilžu un amatu šrāgas līdz 1621.gadam".¹⁰⁰ Liela daļa no šajā izdevumā publicētajām šrāgām ir saglabājušās no 15. – 16.gs., tomēr arī par 13. un 14.gs. Rīgas amatiem ir atrodama informācija grāmatas ievada nodaļā¹⁰¹. V. Štīda un K. Metigs ir balstījušies uz rakstītajiem vēstures avotiem, kuros atrodamas ticamas ziņas par amatniecības nozaru specializāciju Rīgas pilsētas pastāvēšanas pirmo gadsimtu laikā. Grāmatas autori šajos avotos ir atraduši 90 dažādu amatu nosaukumus, kuru vidū ir rodamas ziņas arī par apģērba (t.sk. modes tērpa) radīšanas procesam un tā izejmateriāliem tuvām nozarēm, piemēram, audējiem, kažocniekiem, jostniekiem, somdariem u.c.

⁹⁶ Švābe A. Livonijas senākās bruņinieku tiesības: Teksts un avotu kritika. – Rīga: A. Gulbis, 1932.

⁹⁷ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sēj: Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs.–16. gs.// Red. E.Meļķišs, autori J.Lazdiņš, V.Blūzma, S.Osipova. - Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998.

⁹⁸ Latvijas tiesību avoti., 348. lpp.

⁹⁹ Napjersky, J.G.L. *Die Quellen des Rigischen Stadtrechts bis zum Jahr 1673*. - Riga: Deubner, 1876.

¹⁰⁰ Stieda W., Mettig C. *Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621*. - Riga, 1896.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 32 – 43.

Dokumentālas liecības par vēlo viduslaiku un renesanses laika tirdzniecību un amatniecības nozaru specializāciju atrodamas "Rīgas parādnieku grāmatā" jeb "Rīgas parādu grāmatā" (*Das Rigische Schuldbuch*)¹⁰². Daļēji saglabājušies dokumenti tajā atspoguļo kredīta attīstību tirdzniecībā Rīgā, sniedzot ziņas par naudas vēsturi, preču apmaiņu u.tml. Šo vēstures avotu izdošanai 1872.gadā ir sagatavojis Rīgas arhivārs Hermanis Hildebrands (*Hermann Hildebrand*). "Rīgas parādu grāmatas" ierakstos atrodami personu vārdi un amatu apzīmējumi ļauj konstatēt Rīgas tirgotāju un amatnieku etnisko sastāvu, kā arī gūt ieskatu modes preču plūsmas un amatniecības nozaru specializācijā.

Livonijas pilsētās 15.–16. gs. tika izdoti īpaši noteikumi sabiedriskās kārtības noteikumi un greznības noteikumi, kas regulēja ģērbšanās un ģimenes svinību rīkošanu atbilstoši pilsētnieku sociālai piederībai. 1588.gadā Rīgā Mollīna grāmatpiestuvē tika iespiests greznības nolikums, kā arī papildinātie noteikumi 1598.gadā.¹⁰³ Rīgas greznības noteikumus detalizēti analizējusi vēsturniece Meta Taube (sk. sadaļu par zinātniskajām publikācijām).

Grāmata „Karaļa pilsētas Rīgas – Vidzemē – godātās rātes atjaunotais kāzu un apģērba nolikums”, kas iespiesta pirmā Rīgas grāmatiespiedēja Nikolausa Mollīna tipogrāfijā Rīgā 1593. gadā un pašlaik glabājas Turaidas muzejrezervāta krājumā ir ārkārtīgi vērtīga ne tikai kā lieliski saglabājies pirmā Rīgas tipogrāfa un viņa palīgu (iespiedēju, grāmatasējēju) meistaradarbs, bet arī saturiski un faktoloģiski bagātīgs informācijas avots, kas bagātina priekšstatu par 16.gs. beigu sadzīves kultūru un tērpšanās paradumiem. 2013.gadā šis unikālais darbs ir nācis klajā faksimilizdevumā.¹⁰⁴ Oriģinālo tekstu agrajā jaunaugšvācu valodā papildina tulkojums latviešu valodā, kā arī zinātniskie komentāri.¹⁰⁵ Greznības nolikumā un zinātniskajos komentāros ir atrodamas norādes uz 16. un arī 17.gs. Eiropā un arī Rīgā izmantotajiem audumiem, apģērba sastāvdaļu lietojumu un tērpa piederumu vēsturiskajiem nosaukumiem.

Zinātniskās publikācijas

Atsevišķu izmantotā materiāla grupu promocijas darbā veidoja **Rīgas vēstures un kultūrvēstures jautājumiem** veltītie zinātniskie izdevumi. Tomēr šeit jāatzīmē, ka atsevišķos gadījumos, pētījumā tika iekļauts atziņu kopums, kas iegūts populārzinātniskos izdevumos un rakstu krājumos, ja tajos ir atrodamas Latvijā autoritatīvu vēstures materiāla pētnieku publikācijas.

Pilsētnieku tērpšanās paradumu aina laikmetu gaitā ir evolucionējusi un mainījusies līdz ar pašas pilsētas izaugsmi, kultūrvēsturiskā fona radītiem apstākļiem,

¹⁰² *Das Rigische Schuldbuch (1286-1352)./ hrsg. Author, Hermann Hildebrand. - St. Petersburg: Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1872.*

¹⁰³ *Aus baltischer Vergangenheit. Miscellaneen aus dem Revaler Stadarchiv. Hg. v. G. v. Hansen. - Reval: Verlag von Franz Kluge, 1894.*

¹⁰⁴ Rīgas pilsētas tipogrāfa Nikolausa Mollīna 1593.gadā iespiestais Karaļa pilsētas Rīgas – Vidzemē – godātās rātes atjaunotais kāzu un apģērba nolikums: tulkojums no agrās jaunaugšvācu valodas un zinātniskie komentāri/ [oriģinālā teksta tulkojums no agrās jaunaugšvācu valodas: Valda Kvaskova. – [Sigulda]: Turaidas muzeja rezervāts, 2013.

¹⁰⁵ Zinātnisko komentāru autori: Valda Kvaskova „1593. gada Rīgas rātes un apģērba nolikums jeb greznības noliekums”, Valdis Villerušs „Turaidas muzejrezervātā glabātais kāzu un apģērba nolikuma 1593. gada izdevums”, Valda Kvaskova „Svētku un apģērba nolikumi 16. un 17. gadsimtā”, Ina Līne „Turīga pilsētnieka un muižnieka tērps Latvijā 16. gadsimta otrajā pusē – fakti un hipotēzes”.

tādēļ Rīgas vēstures notikumos ir meklējamas promocijas darbam aktuālas ziņas. Rīga un rīdzinieki laika gaitā ir izpelnījušies ievēribu dažādu nozaru pētnieku aprindās. Pilsētas dzīves aktīvo ritmu noteica vairāku gadsimtu gaitā izvērstās tirdznieciskās aktivitātes un izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis, kas vilināja iebrāucējus un pilsētas viesus. Šajā avotu un literatūras apskata daļā ir aplūkoti vairāki vēstures un arheoloģiskā materiāla pētījumi, novadpētnieciskās publikācijas, kā arī dažāda rakstura apraksti un publikācijas, kur ir pieminēta Rīga vai arī atrodamas norādes uz pilsētas kultūras iezīmēm, saimniekošanas īpatnībām, kā arī politiskās vēstures faktiem. Jāatzīst, ka modes tērpu valkāšanas specifika pilsētas vēsturē kā pētniecības virziens Latvijas vēsturnieku vidū nav izpelnījies uzmanību (sk. turpmāk historiogrāfisko tēmas apskatu). Tomēr atsevišķi jautājumi, kas skar Rīgas iedzīvotāju, tajā skaitā arī lībiešu un latviešu dzīvi, un darbošanos pilsētā, ir plašāk iztirzāti gan baltvācu, gan arī starpkaru perioda Latvijas vēsturnieku darbos. Vienu no apjoma ziņā nopietnākajiem darbiem, kas veltīts Rīgas vēsturei 13. – 16.gs. ir sarakstījis Baltijas vācu vēstures avotu pētnieks un izdevējs Kārlis Eduards Napjerskis (*Karl Eduard von Napiersky*; 1793-1864) Plašais apcerējums 120 lappusēs ir pievienots kā ievads Rīgas vēstures avotu izdevumam sērijā “*Monumenta Livoniae antiquae*” IV sējumā (1844)¹⁰⁶ Šajā darbā autors ir attēlojis Rīgu kā vācu pilsētu, atsevišķi neskatot pilsētā dzīvojošo lībiešu un citu tautu pārstāvju saimniecisko darbību un lomu kopējā pilsētas kultūrvēstures ainā. Līdzīgas atziņas ir paudis arī K. Metigs 19.gs. beigās vācu valodā izdotajā Rīgas vēsturē¹⁰⁷, kuras līdzautors ir arī V. Štīda. Jau pieminētajā izdevumā Rīgas vēsture ir raksturota adekvāti Latvijas teritorijas sociāli ekonomiskās attīstības un politiskās vēstures procesiem. Salīdzinoši niecīgs informācijas apjoms šajā izdevumā ir atvēlēts pilsētas ekonomiskajai, sociālajai un kultūras vēsturei. Jāatzīmē, ka pēc K. Metiga un V. Štīdas Baltijas vācu vēsturnieki nav publicējuši plašākus darbus, kas veltīti Rīgas vēsturei.

Latvijas historiogrāfijā plašāki apcerējumi par Rīgas vēsturi ir parādījušies tikai pēc 1920.gada, kad latviešu vēsturnieki feodālā posmā Rīgas vēstures atainojumā ir sekojuši K. Metigam. Šādas ievirzes darbs ir Jāņa Strauberga “Rīgas vēsture” (1936)¹⁰⁸ Izdevumā ir apkopota informācija, kuru tās autors ir ieguvis no senākās latviešu valodā rakstītās literatūras, kā arī no arhīvu materiāliem, kur galvenās ziņas ir iegūtas par 18.gs. Rīgu. J. Strauberga “Rīgas vēsturē” ir dotas samērā plašas ziņas par Rīgas latviešu tautības pārstāvju un vācu attiecībām, kā arī citu tautu pārstāvju (krievu, angļu) aktivitāti pilsētas saimniecībā. Jāteic, ka promocijas darbam visnoderīgākais materiāls tika iegūts pārsvarā par 18.gs. Tajā rasta informācija par Rīgā ievestajām precēm, t.sk. audumiem. Pārējais grāmatas saturs vairāk ir atbilstošs Rīgas vēstures avotu hrestomātijai, kura atspoguļo arī citos izdevumos un avotos iegūstamas ziņas. Par Rīgas latviešiem 13.gs. sākumā ir rakstījis arī latviešu pedagogs un vēsturnieks Augusts Tentelis,¹⁰⁹ kurš ir rūpīgi analizējis avotu tekstus, meklējis

¹⁰⁶ *Monumenta Livoniae antiquae : Sammlung von Chroniken, Berichten, Urkunden und anderen schriftlichen Denkmalen und Aufsätzen, welche zur Erläuterung der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's dienen.* // 4. Bd. Beiträge zur älteren Geschichte der Stadt Riga : Riga's ältere Geschichte in Übersicht, Urkunden und alten Aufzeichnungen zusammengestellt. . - Riga; Dorpat; Leipzig : Verlag von Eduard Frantzen's Buchhandlung, 1835-1847.

¹⁰⁷ Stieda W., Mettig C. *Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621.* - Riga, 1896.

¹⁰⁸ Straubergs J. Rīgas vēsture : [6 burtnīcās]. - Rīga : Grāmatu draugs, [1936-1937].; Promocijas darbā ir izmantots arī grāmatas 1954. gada izdevums: Straubergs J. Rīgas vēsture [Repr. izdevums].- [Bruklina] : Grāmatu draugs, 1954.

¹⁰⁹ Tentelis A. Rīga un latvieši 13.gadsimta sākumā.// Senatne un māksla III, 1936. - 13. – 43. lpp.

tajos pretrunas vai konstatējis apstiprinājumus, kā arī noteicis pētāmo jautājumu loku un tiecies pēc objektīvas vēstures faktu interpretācijas.

Rīgas greznības noteikumus detalizēti analizējusi vēsturniece Meta Taube (1914–1996).¹¹⁰ “Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs.” atklāj Rīgas vēstures materiālā atrodamās ziņas par noteikta laika pilsētnieku greznošanās kāri un pilsētas varas pārstāvju mēģinājumiem to ierobežot. Publicētajā materiālā visvairāk ir uzsvērtas atšķirības vācu un nevācu starpā, kā arī konkrētu sociālo kārtu pārstāvju vēlme greznoties un tādējādi, pielīdzināties augstāko kārtu pārstāvju apģērba krāšņumam. Te iegūstama vērtīga informācija par 16./17.gs. pilsētnieku vidē valkātajiem apģērbiem, to apdares elementiem, aksesuāriem un rotām. Greznības noteikumu apskatā fiksētās ziņas par varas pārstāvju izdotajiem aizliegumiem un konkrētu rīdzinieku pārkāpumiem sniedz arī papildus informāciju par sava laika modes preču sarakstu. Šī informācija ļāva salīdzināt izdevumā minētās ziņas ar vispārīgām tendencēm Rietumeiropā, tādējādi, atvieglojot sadrumstalotās un fragmentārās modes ainas rekonstruēšanu.

Rīgas vēstures historiogrāfija padomju periodā ir atspoguļota apjomīgajā un saturiski piesātinātajā pētījumā “Feodālā Rīga”, kas Teodora Zeida redakcijā ir izdots 1978.gadā.¹¹¹ Grāmatas ievadā analizēta Rīgas vēstures historiogrāfija gan baltvācu, gan latviešu autoru darbos, kuru vērtējums ir sniegts no PSRS laika ideoloģiskā skatpunkta. Tajā pašā laikā grāmatas pamattekstā iztirzāti jautājumi, kas skar feodālisma posma Rīgas pilsētas saimniecisko dzīvi, tirdzniecību un amatu specializāciju, kā arī atsevišķus pilsētas vizuālās kultūras aspektus ir devuši vērtīgus pavedienus turpmākai promocijas darbā pētāmo jautājumu analīzei. “Feodālā Rīga” ir uzskatāms par tam laikam nozīmīgu izdevumu, kuram līdzvērtīgi, kolektīva rakstura pētījumi, kuri sniegtu izsmeļošu un hronoloģiski plaši aptvertu informāciju par Rīgu, nav izstrādāti. Vēlākā laikā autoru uzmanības centrā nonākuši galvenokārt atsevišķi vēstures jautājumi, kas iztirzāti publikācijās, atspoguļojot rīdzinieku garīgās intereses, pilsētnieku radīto vizuālo kultūru un saimnieciskās aktivitātes. Vairākos vēsturnieka Vasīlija Dorošenko rakstos publicētas atziņas par Rīgas tirdzniecību¹¹², Meta Taube ir

¹¹⁰ Taube, M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs. LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas raksti I. - Rīga, 1960.

¹¹¹ Feodālā Rīga / [atbildīgais redaktors T. Zeids]. - Rīga : Zinātne, 1978.; Promocijas darba autore ir izmantojusi sekojošu autoru publikācijas šajā izdevumā: M. Āboliņa (Rīga Ziemeļu kara laikā), R. Brambe (iedzīvotāji 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē), B. Brigere (kultūra un dzīves veids 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē), A. Caune (senākie Rīgas novada iedzīvotāji; kopā ar M. Vilsoni - Rīgas pilsētveida apmetnes veidošanās 11. un 12. gs.), V. Dorošenko (tirdzniecība laikā no 13. līdz 18. gs.; Rīga Livonijas kara laikā un Polijas valsts sastāvā), I. Grasmane (tirdzniecība 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē), J. Jenšs (kapitālistiskās rūpniecības sākumi), Dz. Liepiņa (cīņa par Rīgu poļu-zviedru kara laikā; pilsētas pārvalde 17. gs.; politiskās sadursmes starp rāti un ģildēm 17. gs.; Rīgas lauku novads), V. Pāvulāne (mastu šķirotāju amats), V. Pāvulāns (Rīgas un tās novada ģeogrāfiskais raksturojums; Rīga krievu-zviedru kara laikā), A. Zeida (amatniecība; dzīves veids un kultūra laikā no 12. līdz 18. gs.; Rīga vietniecības laikā), T. Zeids (jautājums par Rīgas dibināšanu; politiskā vēsture, pilsētas cīņa ar feodālajiem senjoriem; iedzīvotāju sociālie noslāņojumi; reformācija; “kalendāra nemieri”).

¹¹² Дорошенко В. Торговля Риги в период континентальной блокады. // Латвijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis/ 7., 1979. - 23–32. lpp.; Дорошенко В. Рост рижской морской торговли в XVII–XVIII вв. // Латвijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis/1., 1981. - 53–64.lpp.; Дорошенко В. „Балансы” Рижской внешней торговли в XVII–XVIII вв. // Латвijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 6., 1988. – 44. – 51.lpp.

pētījusi Rīgas latviešu tirdzniecības palīgamatus 17. – 18.gs.¹¹³ Vēsturniece Valda Pētersone ir rakstījusi par Rīgas eksportu Vietniecības laikā¹¹⁴, bet vēsturniece Melita Svarāne, balstoties uz arhīvu materiāliem, ir pētījusi rīdzinieku garīgās intereses¹¹⁵ 18.gs. otrajā pusē un 19.gs. pirmajā pusē. Šajās publikācijās ir iegūstamas promocijas darba izstrādei saistošas un ticamas ziņas, kurās meklēti arī pavedieni, kas liecinātu par rīdzinieku tērpšanās paradumu īpatnībām pētījuma hronoloģiskajā ietvarā.

Rīgas viduslaiku vēstures jautājumu izpētei promocijas darbā ļoti nozīmīgi ir trimdas latviešu vēsturnieka un viduslaiku vēstures speciālista Indriķa Šterna darbi. Pētījumā ir izmantotas divas apjomīgas un saturiski piesātinātas autora sarakstītas grāmatas - “Latvijas vēsture 1290-1500” (1997)¹¹⁶ un “Latvijas vēsture 1180 – 1290. Krustakari” (2002)¹¹⁷ I. Šterna darbos ir pētīta Latvijas vēsture 12.-15. gadsimtā, balstoties uz ļoti plašu avotu un literatūras bāzi. Pētījumos detalizēti ir aprakstīta arī vācu garīdzniecības un bruņniecības varas struktūru ietekme Rīgas pilsētā, tirdzniecības un amatniecības sfēras, kā arī vācu un nevācu attiecības Rīgā. Autora ieguldījums ir inovatīvs, jo Latvijas vēsturē pirmoreiz izcelta Livonijas vēsture nevis kā vācu kolonijas, bet gan latviešu tautas vēstures sastāvdaļa. Skatījums uz šo posmu Rīgas vēsturē ir līdz šim plašākais un objektīvākais, kā arī izklāstītā materiāla ticamība ir vērtējama kā ļoti augsta. Tieši tāpēc viduslaiku perioda apskatā promocijas darbā gūtās atziņas lielā mērā ir balstītas uz I. Šterna izpētīto un apkopoto materiālu.

Rīgas kultūrvēstures aspekti ir skatīti arī literatūrzinātnieka Ojāra Zandera grāmatās – “Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks” (1988)¹¹⁸, “Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.-17. gs.)” (2000)¹¹⁹, “Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos”(2002)¹²⁰. Grāmatu autors šo izdevumu lappusēs devis vērtīgas norādes uz Rīgas pilsētas kultūrvides aspektiem starptautisko sakaru kopainā, līdztekus grāmatniecības vēstures jautājumiem, pieminot arī greznības noteikumu fenomenu pilsētas dzīvē, kā arī norādot uz tērpšanās paradumiem pilsētvidē un pilsētas kultūras izpausmju kopību Hanzas reģionā.

No jaunākajiem Livonijas sociālajai un arī pilsētu vēsturei (t.sk. Rīgas) veltītajiem publicētajiem materiāliem jāpiemin arī vēsturnieces Līgas Irbes publikācija “Pilsēta un pilsētnieki 18./19. gadsimta mijā: Rīga un rīdzinieku ikdienu laikabiedru skatījumā”¹²¹, kā arī vēsturnieces Vijas Stikānes promocijas darbs “Sieviete Livonijas sabiedrībā viduslaikos un jauno laiku sākumā 13. – 16.gs.”¹²², kā

¹¹³ Taube M. Rīgas latviešu tirdzniecības palīgamati : 17.-18. gs.// Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Fundamentālā bibliotēka. - Rīga : Zinātne, 1980

¹¹⁴ Пётроне В. Рижский экспорт в период наместничества (1783–1796 гг.)// Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 5., 1987. - 113–125.lpp.

¹¹⁵ Svarāne M. Rīdzinieku garīgo interešu atspoguļojums Rīgas bāriņtiesas materiālos.// Latvijas Arhīvi, Nr.1, 1999./ Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/34-44-VESTURE-Savarane.pdf [skatīts: 29.12.2018.]

¹¹⁶ Šterns I. Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga: Daugava, 1997.

¹¹⁷ Šterns I. Latvijas vēsture 1180 – 1290. Krustakari. – Rīga: Latvijas Vēstures Institūta Apgāds, 2002.

¹¹⁸ Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks. – Rīga: Zinātne, 1988.

¹¹⁹ Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.-17. gs.). – Rīga: Zinātne, 2000.

¹²⁰ Zanders O. Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos. – Rīga: Jumava, 2002.

¹²¹ Irbe L. Pilsēta un pilsētnieki 18./19. gadsimta mijā: Rīga un rīdzinieku ikdienu laikabiedru skatījumā.//LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI, 2012. 764.sēj.

¹²² Stikāne V. Sieviete Livonijas sabiedrībā viduslaikos un jauno laiku sākumā 13. – 16.gs.[promocijas darbs]. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.

arī darbs “Hanzas pilsētai raksturīgie ēdieni un tērpi: Straupe 14.–16. gs.”¹²³, kur meklējamas ticamas ziņas, kas ir saistošas arī Rīgai raksturīgo tērpsnāš izpausmju jautājumiem promocijas darbā aplūkotajā laika posmā.

Lietisko avotu apzināšanas procesā tika apkopotas zinātniskās publikācijās iegūstamās ziņas par Rīgas materiālā uzietajiem arheoloģiskajiem priekšmetiem, kuri, lielākoties pārstāvēti RVKM kolekcijā. Jāatzīmē, ka arheoloģiskā materiāla aprakstīšanai un vērtēšanai antropoloģiskā, vēsturiskā griezumā ir pievērsušies daudzi pētnieki, savās publikācijās sniedzot (iespēju un pieejamā materiāla robežās) izsmeļošu informāciju par izrakumos uzietajiem tekstilatrādumiem, stikla, koka, metāla, kaula u.c. materiālu priekšmetiem. Promocijas darba autore ir izmantojusi Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta (turpmāk – LU LVI) un RVKM rakstu krājumos (publicēti atsevišķos sējumos ar nosaukumu “Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē”), kuros atrodama darba tematiskajam griezumam būtiska informācija. Bez tam, promocijas darbā ir izmantots arī Rīgas arheoloģisko izrakumu vietās uzietu priekšmetu uzskaitījums senlietu katalogos, piemēram, RVKM veidotās izstādes par 1991. – 1997. gada arheoloģiskajiem atradumiem Rīgā katalogā “Zemē apslēptā pilsēta”.¹²⁴ Tajā sniegta informācija par galvenajiem 1991.-1997.gada izpētes objektiem Rīgā, Vecrīgas kultūrslāņa īpatnībām, pilsētas labiekārtošanu 13. – 18.gs., kā arī arheoloģisko materiālu, kas dod būtiskas ziņas par saimniekošanu viduslaiku Rīgā, Hanzas tirdzniecības ietekmi, pilsētas kultūras izpausmēm un materiālās kultūras liecībām, tostarp daudziem priekšmetiem, kuri ir tieši saistīti ar modes tērpu un tā piederumiem (audumu fragmenti, apģērba apdares elementi, ādas apavi, jostu sprādzes), šūšanas piederumiem, kā arī importa priekšmetiem, kuru klātbūtne Rīgas kultūrslāņos var liecināt par Rietumeiropas **modes ideju migrāciju** un lokālu adaptāciju, balstoties uz vizuāliem piemēriem uz monētām, žetoniem, krāšņu podiņiem u.c. Minētajā izdevumā apkopots arheologa Andra Celmiņa ieguldījums Rīgas arheoloģiskā materiāla pētniecībā. Viņa vadībā Rīgas arheoloģiskajos izrakumos tika uzieti daudzi priekšmeti, kas aplūkojami arī rīdzinieku tērpsnāš paradumu un modes tērpa lokālo īpatnību kontekstā. Īpaši jāpiemin arī publikācija “Rīgas Doma kapsētās atrastie šujampiederumi”¹²⁵, kas apkopo un analizē pilsētā uzietu adatu, adatu kārbiņu un uzpirksteņu klāstu, kā arī to iespējamo lietojumu. Autors ir devis norādes arī uz šo priekšmetu importa izcelsmi, to izmantojumu, piemēram, uzpirksteņu un adatu kārbiņu izplatību pilsētnieču aprindās.¹²⁶ Promocijas darbā tas ļauj izdarīt secinājumus arī par tērpu un to piederumu šūšanu Rīgā, kā arī apģērba labošanu un rotāšanu.

Pētījumā ir izmantotas vairākas arheologa Andra Caunes publikācijas minētajā rakstu krājumā, kas turpina jau kopš 20.gs. 80. un 90.gadiem (“Rīgas 12./13.gs. antropomorfe kokgriezumi”¹²⁷, “Jauni atklājumi Rīgas 12.gs. kapulaukā un to nozīme

¹²³ Stikāne V. Hanzas pilsētai raksturīgie ēdieni un tērpi: Straupe 14.–16. gs. – Straupe, 2016.[Pdf izdruka]

¹²⁴ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. Izstāde par 1991.-1997.g. arheoloģiskajiem atradumiem Rīgā. [katalogs] – Rīga: Puse, 1998.

¹²⁵ Celmiņš A. Rīgas Doma kapsētās atrastie šujampiederumi.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005.

¹²⁶ A. Celmiņš savā publikācijā norāda, ka, piemēram, uzpirksteņi var tikt uzskatīti ne vien par iecienītiem augstākās sabiedrības dāmu modes priekšmetiem, bet arī ierindas pilsētnieču iedzīves piederumiem. Atsauce: Celmiņš A. Rīgas Doma kapsētās atrastie šujampiederumi.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.], 86.lpp.

¹²⁷ Caune A. Rīgas 12./13.gs. antropomorfe kokgriezumi.// ZAV, 1980, Nr. 6. - 56.-67.lpp.

pilsētas pirmsākumu skaidrojumā”¹²⁸, “Rīga zem Rīgas”¹²⁹, “Arheoloģiskās liecības par senāko apdzīvotību Rīgas Doma baznīcas apkārtnē”¹³⁰ u.c.) uzsāktos pētījumus Rīgas arheoloģijā. Promocijas darba viduslaiku un renesanses periodu izpētei būtiskas kontekstuāla rakstura informācija atrodama A. Caunes rakstā “Arheoloģiskās liecības par stikla apstrādi Rīgā 13. – 14.gs.”¹³¹ Publikācijā dots arī modes vēstures pētījumam svarīgs un detalizēts stikla krellu atradumu apraksts, kā arī ziņas par stikla apstrādes darbnīcu atrašanos Rīgā un produkcijas apriti, kā arī lietojumu rotaslietās un apģērba apšūšanai.¹³² Jāatzīmē, ka stikla pārlišu lietojums apģērba rotāšanai sniedz būtiskas ziņas ne tikai arheoloģiskā perioda tērpu izpētei, bet arī raksturo Rīgā aktuālās viduslaiku un renesanses modes apģērba rotāšanas izpausmes. Promocijas darba autore ir izmantojusi šīs ziņas attiecīgu modes periodu pētīšanā. Darba izstrādes sakarā jāpiemin arī viduslaiku Rīgas iedzīvotāju sadzīves kultūras raksturotāji – stikla spoguļi, kurus, līdz ar spoguļu ietvaru atradumiem plašāk analizējis A. Caune publikācijā “Viduslaiku stikla spoguļu un spoguļu ietvaru atradumi Rīgā”.¹³³

Arheoloģes Annas Zariņas publikācija “Rīgas filca cepures 16.-17.gs.”¹³⁴ rakstu krājumā “Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē” ir sniegusi kultūrslāņos uzieto tekstila materiālu izvērtējumu, vienlaikus norādot arī uz atsevišķām saiknēm ar 16. un 17.gs. Eiropas modes kontekstu. Rakstā izdarītie secinājumi gan izriet no autores aplūkotā Rietumeiropas modes vēstures materiāla, kas analizēts atsevišķos pētījumos vācu un krievu autoru sarakstītās grāmatās, tomēr izpaliek Rīgas materiāla vērtējums modes stilu kontekstā, kā arī, balstoties uz cepuru vizuālo pazīmju izvērtējumu, kas ļautu precizēt atrasto priekšmetu datējumu. Šo, trūkstošo informāciju, promocijas darba autore mēģinājusi papildināt pētījumā, rakstot par viduslaiku periodu.

Modes tērpa izpētes tēmai būtiska ir arheoloģisko ādas izstrādājumu pētnieces Viktorijas Bebres publikācija “Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. – 17.gadsimtā”¹³⁵, kurā autore aplūkojusi rīdzinieku materiālās kultūras vienu no aspektiem – pie jostas nēsājamo maku ģenēzi funkcionālītātes un formveides aspektā, skarot arī maku jeb viduslaiku jostas somiņas lomu modes aksesuāru attīstības kontekstā. Publikācijā ir minēti šo ādas priekšmetu etimoloģijas un semantikas jautājumi, kā arī norādīts uz arheoloģisko atradumu vietām un vēstures avotos atrodamajām ziņām. Tālāk autore ir detalizēti aprakstījusi Rīgas arheoloģiskajā

¹²⁸ Caune A. Jauni atklājumi Rīgas 12.gs. kapulaukā un to nozīme pilsētas pirmsākumu skaidrojumā.// ZAV, 1988, Nr. 10. - 104.-112.lpp.

¹²⁹ Caune A. Rīga zem Rīgas. – Rīga: Zinātne, 1985.

¹³⁰ Caune A. Arheoloģiskās liecības par senāko apdzīvotību Rīgas Doma baznīcas apkārtnē.// Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992. – Nr.3. - 21.-38. lpp.

¹³¹ Caune A. Arheoloģiskās liecības par stikla apstrādi Rīgā 13. – 14.gadsimtā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 45. – 57.lpp.

¹³² Turpat, 55.lpp.

¹³³ Caune A. Viduslaiku stikla spoguļu un spoguļu ietvaru atradumi Rīgā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 44. – 53.lpp.

¹³⁴ Zariņa A. Rīgas filca cepures 16.-17.gs./ Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 2. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. - 184. – 198.lpp.

¹³⁵ Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. -17.gadsimtā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 13. – 32.lpp.

materiālā atrastos makus, vadoties pēc to formām¹³⁶ un atšķirīgajām funkcijām, norādot, ka ne visi šajā materiālu kopā skatītie maki tika izmantoti naudas uzglabāšanai. V. Bebres izpētais materiāls būtiski paplašina arī to priekšmetu klāstu, kuru izpēte rīdzinieku tērpšanās paradumu un modes tendenču kontekstā sniedz papildus informāciju promocijas darba tematiskajā griezumā.

Svarīgu informāciju sniedza arī vēsturnieces Iritas Žeieres publikācija "Rīgas Doma dārza kapsētā atrastās galvasrotas izpēte un restaurācija".¹³⁷ Raksta autore, galvenokārt, ir devusi detalizētu 1995.gada arheoloģiskajos izrakumos (A. Celmiņa vadībā) atrastās sievietes galvasrotas izpētes un restaurācijas aprakstu, taču tajā ir rodami saskarsmes punkti ar iespējamu Rietumeiropas vēlās gotikas stila vai pat agrās renesanses modes tendencēm atbilstošu tērpa piederumu izplatību, kuru promocijas darba autore plašāk ir skatījusi pētījumā.

Piemināmi arī jaunākie vispārējam vēsturiskam un kulturoloģiskam kontekstam veltītie izdevumi. Vācu vēsturnieka, Greifsvaldes Universitātes jaunāko laiku vēstures profesora Mihaela Norta grāmatā "Baltijas jūras reģiona vēsture. Tirdzniecība un kultūras" (2019)¹³⁸ izklāstīto jautājumu centrā ir saimnieciskā un kultūras migrācija Baltijas jūras reģiona zemēs. Autors īpašu uzmanību ir veltījis vairākiem reģiona centriem – Volinai, Eldenai, Lībekai, Dancigai, Stokholmai, Sanktpēterburgai, Helsinkiem, Tallinai, Ēresunda tiltam un Rīgai. Savukārt, autoru kolektīva veidotā monogrāfijā "Latvija: kultūru migrācija" (2019)¹³⁹ apskatīti kultūru migrācijas filosofiskie aspekti, kā arī valodniecības, vēstures, folkloras, literatūras un mākslas aspekti vēsturiskajā Latvijas teritorijā.

Apģērba un modes vēstures nozares literatūras apskats. Modes tērpa īpatnību apskatam Latvijā līdz šim tikpat kā nav tikusi veltīta uzmanība. Publicētās zinātniskās literatūras kopums, kas aptvertu Rietumeiropas modes ainas vēsturisko evolūciju arī ir fragmentārs un nepilnīgs. Tāpat šajā tēmas griezumā līdz šim nav notikuši mēģinājumi secīgi sakārtot vēsturisko materiālu, kā arī apkopot pieejamās ziņas, tās laikmetīgi interpretējot un rekonstruējot Latvijas modes vēstures ainu.

Promocijas darba izstrādē ir izmantots selektīvi izvēlēts Rietumeiropas zinātniskās literatūras klāsts, kas ir tieši attiecināms uz modes vēstures specifisko jautājumu izpēti, kā arī lingvistiska satura darbi, kuros apkopoti vēsturiskie apģērba sastāvdaļu un tērpa piederumu nosaukumu, kā arī to vēsturiskā izcelsme. Historiogrāfijas apskatā speciāli nav tikuši aplūkoti daži fragmentāri aspekti, kas skatīti vispārīgos populārzinātniskos izdevumos, kuros skarti kostīma, modes un apģērba vēstures jautājumi.

Promocijas darba tapšanas gaitā tika izmantota literatūra, kuru iespējams iedalīt sekojošās grupās: Eiropas kostīmu vēstures izpētei veltītie 20. un 21.gs. izdevumi angļu, vācu, franču un krievu valodās, kā arī šai pašai tēmai veltītie

¹³⁶ V. Bebres rakstā ir analizēti taisnstūrveida, trapecveida, trīsstūrveida, apaļie, liras veida, āvas veida un lēcveida maki, kā arī maki ar elipsveida kabatiņām un elipsveida maki.

¹³⁷ Žeiere I. Rīgas Doma dārza kapsētā atrastās galvasrotas izpēte un restaurācija.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 153. – 158.lpp.

¹³⁸ Norts M. Baltijas jūras reģiona vēsture : tirdzniecība un kultūras / no vācu val. tulk. Maija Levāne; zinātniskais redaktors Andris Levāns. - Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.

¹³⁹ Latvija: kultūru migrācija : kolektīvā monogrāfija / redkolēģija: A.Rožkalne, V.Hausmanis, I. Jansone, M. Kūlis [un vēl 3 redaktori]. - Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.

izdevumi latviešu valodā. Izdalāmas arī atsevišķas izdevumu grupas, kur ir skatītas arī modes tērpa vēsturiskās attīstības īpatnības Latvijas teritorijā. Tās ir tikušas apkopotas vispārīgos izdevumos vai apskatītas publikācijās un aprakstos.

Darbā tika izmantoti arī nozīmīgākie latviešu etnogrāfiskā tērpa izpētei veltītie izdevumi, baltu cilšu etniskā tērpa īpatnībām veltītie izdevumi, vispārīga rakstura enciklopēdiskie izdevumi, kuros ir iekļautas nodaļas par Latvijas teritorijā valkājamiem tērpiem laikā no 13.gs. – 19.gs., kā arī atsevišķas publikācijas, apraksti un muzeju katalogi, kuros apkopota informācija par Latvijas teritorijā un Rīgā valkājamiem tērpiem. Promocijas darba historiogrāfijā tika izdalīta arī atsevišķa literatūras grupa, kas attiecināma uz pētījumiem un monogrāfijām. Tajās skarti lietišķi dekoratīvās mākslas un mākslas amatniecības vēsturiskie aspekti Latvijas teritorijā. Autore apzināja arī 19.gs. baltvācu literatūrā pieejamās ziņas par tērpa īpatnībām rīdzinieku vidē 13.-19.gs.

Zinātniskā literatūra par modes un apģērba vēsturi Latvijas teritorijā.

Modes tērpa vēsturiskajai attīstībai Latvijas teritorijā tikpat kā nav veltīta uzmanība un šī historiogrāfija ir apjoma ziņā pavisam neliela. Šajā tematikā ietilpst atsevišķi apraksti un publikācijas, kas izdoti laika periodā no 19.gs. līdz 21.gs. sākumam.

19.gs. baltvācu literatūras klāstā ietilpstošie izdevumi skata arhitektūras, tēlotājas mākslas un lietišķi dekoratīvās mākslas īpatnības, taču modes tērpiem neviens nav pievērsis uzmanību. Etnogrāfiskā tērpa joma gan ir izņēmums, jo Augusta Bīlenšteina grāmatas par latviešu etnogrāfiju, sniedz ziņas tikai par latviešu vidū lietotajiem audumiem, tērpu īpatnībām un rotām.¹⁴⁰ Vēstures un senatnes pētītāju biedrības rakstos (*Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*; 1834-1939) arī ir tikai arheoloģisko atradumu apraksti, kas attiecas uz nejauši atrastām baltu rotām, taču visi minētie avoti dod tikai zināmas norādes uz etnogrāfiskā tērpa raksturu Latvijas teritorijā un, tādējādi, modes tērpa īpatnības šeit nav pētītas.

Vispārīgie un enciklopēdiskie izdevumi, kas klajā nākuši 20.gs. pirmajā pusē satur atsevišķas nodaļas par Latvijas teritorijā valkājamiem tērpiem. Vilhelma Purviša redakcijā izdotās „Mākslas vēstures” Trešais sējums „Lietājamās mākslas”¹⁴¹ atsevišķās nodaļās skata Rietumeiropas modes tērpa un eksotisko reģionu tradicionālā tērpa vēsturiskās attīstības posmus, kā arī atsevišķā sadaļā sniedz ieskatu latviešu tautiskā tērpa vizuālo pazīmju ainā.¹⁴² No mūsdienu tērpu vēstures viedokļa mākslinieka Ernesta Veilanda sarakstītā apjomīgā nodaļa “Apģērbs” V. Purviša “Mākslas vēstures” 3.sējumā ir vērtējama kā savam laikam nozīmīga, jo tā atbalso arī kulturoloģisko tendenci Eiropā, kad mākslinieki un vēstures entuziasti, kā arī kolekcionāri pievērsās senatnes apģērba izpētei, veidojot aprakstus un apkopojot uz to brīdi pieejamo informāciju. Agrīnie šāda veida apcerējumi Rietumeiropā parādījās jau 17.gs., piemēram, mākslinieka Alberta Rūbensa (*Albert Rubens*) darbs “*De re vestiaria veterum*” (1665)¹⁴³, kas radās kā bāze kostīmu mākslinieku darbībai teātrī.

¹⁴⁰ *Bielenstein, August. Fragmente aus der Ethnographie und Geographie Alt-Livlands/ von A. Bielenstein. – Mitau: gedr. bei Steffenhagen, 1884.*

¹⁴¹ Mākslas vēsture / Virsred. V. Purvītis, red. V. Peņģerots. – Rīga: Grāmatu draugs, [1934]. – 3.sējums.; promocijas darbā ir izmantotas nodaļas: “Šķiedru izstrādājumi” (aut. Arvīds Dzērvītis, Ādolfs Karnups), “Apģērbs” (aut. Ernests Veilands).

¹⁴² Turpat nodaļās: „Šķiedru izstrādājumi” – aut. Arvīds Dzērvītis un Ādolfs Karnups (91. – 161.lpp.); „Apģērbs” – aut. Ernests Veilands (161. – 324.lpp.)

¹⁴³ *Rubens A. De re vestiaria veterum praecipue de lato clavo, libri duo. – Antwerp: Balthasar Moreti, 1665.*

Arī paši mākslinieki studēja kostīmu vēsturi, lai precīzāk atveidotu, piemēram, antīkā laika tērpus savos darbos. Saturiski Ernesta Veilanda darbs līdzinās Ogista Rasinē un citu 19.gs. autoru veidotajiem izdevumiem, kuros atrodami arī vēsturisko apģērba sastāvdaļu nosaukumi un apraksta formā veidots seno tērpu vizuālo raksturierzīmju pārskats. Veilands ir apkopojis viņam pieejamo bagātīgo informāciju, kāda tajā laikā bija uzkrāta, balstoties uz cittautu autoru tekstiem. Ļoti nozīmīgi, ka šāds darbs pirmo reizi - 20.gs. sākumā ir tapis latviešu valodā, tomēr tajā iztrūkst aprakstīto piemēru analītiska vērtējuma. Vairāku apģērba terminu korekts lietojums no šodienas skatpunkta ir diskutējams, jo mūsdienās informācija ir uzkrāta daudz bagātīgāka, kā arī ir veikti jauni atklājumi. Tomēr arī Veilanda rakstūtais ir izmantojams, rekonstruējot, veidojot vēsturisko kostīmu replikas, kā arī izmantojot to tērpu vēstures materiāla izziņāšanai. Minētais izdevums faktu materiāla izklāsta un speciālās terminoloģijas pārskata dēļ bijavērtīgs ieguldījums Latvijas kultūras vēsturē, taču tam nepieciešams mūsdienīgs papildinājums.

Konkrētā pētījuma tematiskajā griezumā būtisku avotu grupu Latvijas historiogrāfijā veido muzeju katalogi. Ieskatu RVKM apģērba kolekcijā sniedz 2000.gadā Rīgā klajā nākušais muzeja speciālistes Ligitas Kalniņas sastādītais RVKM katalogs „Apģērba kolekcija”.¹⁴⁴ To papildina krāsu fotogrāfijas, kurās fiksēti muzeja eksponāti, kuri hronoloģiski aptver laiku, sākot ar 18.gs. otro pusi līdz 20.gs. beigām. RVKM katalogu papildina sastādītājas pārskats, kurā ieskicēti rīdzinieku ģērbšanās paradumi minētajā hronoloģiskajā ietvarā. Kataloga ilustratīvais materiāls sniedz rosinošu ieskatu RVKM plašajā apģērba eksponātu un muzeja kolekcijā atrodamo apģērba klāstā, taču neaizpilda konkrētu faktu materiāla un precīza datējuma trūkumu.

Lokālās modes vēstures attīstības ainas rekonstrukcijai ļoti būtiski bija apzināt Latvijā izdotos lietišķi dekoratīvās mākslas un mākslas amatniecības atsevišķo jautājumu izpētei veltītos izdevumus. Ļoti būtisku ieguldījumu promocijas darba tēmas izstrādē sniedza tautas daiļamatniecības meistarē un mežģīņu pētniecē Dagmāras Pribergas monogrāfija "Senās mežģīnes Latvijā".¹⁴⁵ Autore ir devusi ieskatu mežģīņu vēstures evolūcijā pasaulē un iezīmējusi paralēles Latvijas teritorijā, norādot uz mežģīņu veidu un darināšanas tehniku daudzveidību, materiālu lietojumu, ornamenta rakstiem un modes tendenču ietekmi uz mežģīņu izmantojumu tērpā. Šī monogrāfija ir uzskatāma par būtisku atsevišķa segmenta aizpildījumu Latvijas lietišķi dekoratīvās mākslas un mākslas amatniecības vērtību apzināšanā.

Latviešu arheoloģiskā un etnogrāfiskā tērpa pētniecības jautājumiem veltītie izdevumi veido informācijas apjoma ziņā plašāko historiogrāfiju. Izdevumu klāsts aptver gan 19.gs. beigās tapušos apcerējumus par tradicionālās kultūras un pētījumus par etnogrāfisko mantojumu, gan Latvijas pirmās brīvvalsts laika izdevumu klāstu, kā arī latviešu autoru trimdā izdotos darbus un arī jaunākos pētījumus.

19. gs. beigās, pieaugot interesei par latviešu tautas tradicionālās kultūras mantojumu un līdz ar pilsētnieku modes tērpa dominantes palielināšanos, muzeju rīcībā nonāca fragmentāras liecības par tradicionālo apģērbu. Sākās darbs pie tautastērpu rekonstrukcijām. To veidotāji un apģērba komplektētāji bija mākslinieki, izglītības darbinieki un muzeju pārstāvji.

¹⁴⁴ Apģērba kolekcija: katalogs / aut. un sast. L.Kalniņa. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000.

¹⁴⁵ Priberga D. Senās mežģīnes Latvijā. - Rīga: Zelta grauds, 2007.

Būtisks ieguldījums etnogrāfiskā tērpa pētīšanā ir arī etnogrāfam un arheologam Ādolfam Karnupam¹⁴⁶, kurš ir apkopojis un sakārtojis materiālus par Latvijas novadu tautas tērpiem. Rezultāti tika publicēti 15 burtnīcu izdevumā 1938.gadā. Ā. Karnupa pētījumi tika balstīti uz etnogrāfiskajiem materiāliem.

Arheologa Voldemāra Ģintera viens no pētniecības objektiem bija arheoloģiskās liecības par senvēstures periodu, t.sk. apģērbu. 20.gs. sākumā V. Ģinters ir devis būtisku ieguldījumu arheoloģiskā materiāla pētniecībā.

Etnogrāfiskā tērpa vēsturē Latvijā nozīmīgs ir arī pedagoga un etnogrāfijas pētnieka Arvīda Dzērvīša un Voldemāra Ģintera redakcijā tapušais un klajā laistais “Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē”.¹⁴⁷

Kultūras vēsturnieks, diplomāts un profesors Arnolds Spekke (1887 – 1972) ir devis būtisku ieguldījumu 16. un 17.gs. rakstīto liecību pētīšanai, meklējot tajās ziņas par latviešu tautas tērpiem. Pētījumiem svarīgs bija A. Spekkes Itālijā pavadītais laiks¹⁴⁸, jo tur autors pētīja rakstītos dokumentus, kuros atrada senākos pierakstus par tērpiem, kādi, iespējams, tika valkāti Livonijā. Grāmatā “Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi” (1934)¹⁴⁹ A. Spekke ir citējis 1578.gadā Krakovā izdoto Aleksandra Gvaņīni (*Alessandro Guagnini*) latīniski sarakstīto hroniku “*Sarmatiae Europaeae descriptio*” (“Sarmātijas Eiropas apraksts”), kurā Livonijas sieviešu tērpu aprakstos parādās norādes uz bagātīgu tērpa greznošanu ar daudziem svina, vara vai dzintara karulīšiem.¹⁵⁰ Bez tam Spekke ir devis kritisku vizuālā materiāla ticamības izvērtējumu arī 16.gs. izplatību guvušajiem apģērbu zīmējumiem dažādos izdevumos. Jāteic, ka autors vairāk uzmanības ir veltījis tieši lokālo etnisko pazīmju vērtēšanai minētajos attēlizdevumos, taču apģērba zīmējumu pārskatīšana ļauj secināt, ka, piemēram, par Livonijas sievietēm dēvētās 16.gs. sabiedrības pārstāves savos tērpos nes arī sava laika modes tendenču atspulgu. Cits jautājums ir šo apģērba zīmējumu piederība tieši Livonijas mantojumam, jo plašāks 16.gs. kostīmu zīmējumu apskats noteiktā laika nogrieznī Eiropā parāda, ka šādi attēli ļoti retos gadījumos var tikt uzskatīti par konkrētas ģeogrāfiskas vietas pazīmju nesējiem. Arī A. Spekke minēto apģērbu zīmējumu klāstu ir atzinis par visai nosacītu Livonijas 16.gs. tērpsnāšas ainas raksturotāju.

Spekke ir pētījis 16. gs. stāstošo avotus t.sk. ceļojumu aprakstus, kostīmu grāmatas, kā arī fragmentus no tērpu albumiem un ģeogrāfiskiem atlantiem, kuros pārsvarā ir tikušas atrastas ziņas par latviešu zemniekiem. Grāmatā “Latvieši un Livonija 16.gs.”¹⁵¹ ir atrodami šo materiālu tulkojumi un publicējumi, kā arī zinātniski komentāri.

¹⁴⁶ Novadu tērpi : 15 burtnīcās / [materiālus sakopojis un novadu aprakstus sarakstījis Ādolfs Karnups ; tehniskos aprakstus sagatavojuši Elga Kivicka ; ilustrējis Eduards Dzenis]. - Jelgava : Latvijas Lauksaimniecības kamera, [1938].

¹⁴⁷ Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē./ A. Dzērvīša, V. Ģintera red. – Rīga: J. Grīnbergs, 1936.

¹⁴⁸ A. Spekke ieguva filoloģijas doktora grādu un 1932.gadā, būdams Rokfelera stipendiāts papildināja zināšanas Polijā un Itālijā, bet 1933.gadā tika iecelts par Latvijas Republikas sūtni Itālijā. Romā viņš pievērsās rakstīto dokumentu pētniecībai. Atsauce: Strode R. Latviešu rotas: Saktas no senatnes līdz mūsdienām. – Rīga, Jumava, 2017. – 13.lpp.

¹⁴⁹ Spekke A. Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi. - Rīga : A. Gulbis, 1934.; darbā izmantots jaunāks izdevums - Spekke A. Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi. – Čikāga, Labietis, 1969.

¹⁵⁰ Spekke A. Latvieši un Livonija 16.gs. - Rīga: Zinātne, 1995.- 188.lpp.

¹⁵¹ Spekke A. Latvieši un Livonija 16.gs. – Izdevējs: A. Gulbis, 1935.; Promocijas darbā ir izmantots šā izdevuma jaunāks publicējums: Spekke, A. Latvieši un Livonija 16.gs. - Rīga: Zinātne, 1995.

Lielu ieguldījumu etnogrāfiskā tērpa izpētē ir devusi zinātniece Mirdza Slava. Monogrāfijā “Latviešu tautas tērpi”¹⁵², kas publicēts 1966.gadā autore, izmantojot muzeju, arhīvu materiālus, kā arī publicētajos avotos un literatūrā apkopoto informāciju, ir izsekojusi latviešu tautas goda, kā arī darba apģērba attīstībai 18. un 19.gs. līdz tautas apģērba nomaiņai uz modes apģērba 19.gs. otrajā pusē.¹⁵³ M. Slava īpašu uzmanību ir veltījusi seno kultūras sakaru un kultūras mijiedarbībai Baltijas reģionā un kaimiņu zemēs, tādējādi, akcentējot būtiskākos saskarsmes punktus konkrēta laikmeta tērpsnās tradīcijās kopīgā kultūras telpā.

Promocijas darba tematiskajam saturam visatbilstošākā historiogrāfijas daļa attiecas uz sentautu etniskā tērpa īpatnībām pirms kristietības ideju izplatības posmā. Šai tēmai veltītajos izdevumos visvairāk ir tikusi iezīmēta robeža, kas nošķir lokālos iedzīvotāju paradumus, kuri bija aktuāli pirms oficiālā Rīgas dibināšanas gada (1201). Šo segmentu Latvijas izdevumu klāstā aizpilda vairāki zinātnieces un arheoloģes Annas Zariņas apcerējumi – “Seno latgaļu apģērbs 7.-13. gs.”¹⁵⁴ (1970), “Lībiešu apģērbs 10.-13. gs.”¹⁵⁵ (1988), kā arī “Apģērbs Latvijā 7. – 17.gs.”(1999).¹⁵⁶

A. Zariņas veikto pētījumu un aprakstu apkopojums izdevumā „Apģērbs Latvijā 7.-17.gs.” ir devis sīkāku atsevišķo 7.-12.gs. Latvijā valkāto apģērba sastāvdaļu raksturojumu, kā arī ieskatu baltu cilšu – latgaļu, zemgaļu, sēļu un kuršu – apģērba īpatnībās, balstoties uz arheoloģiskā materiāla liecībām. Tas ir analizēts kopīgi, par pamatu izmantojot plašāk pārstāvēto – latgaļu apģērba arheoloģisko materiālu. Grāmatā atsevišķi ir apskatīts lībiešu apģērbs, bet par laika posmu no 13.-17.gs., kad arheoloģiskā materiāla ir maz un skopas ir arī rakstītās ziņas, dots vispārinošs ieskats. Jāpiebilst, ka grāmatā pieminēto 13.gs. un arī vēlākā laika Rīgas apkārtnes lībiešu tērpa raksturojumu promocijas darba autore atturējās raksturot modes tendenču kontekstā, jo tipoloģiski tie pieder senāka laika (līdz 13.gs.) tērpsnās paradumiem, tādējādi uzskatāmi par atsevišķa pētījuma objektu.

A. Zariņas apkopotie pētījumi sniedz vērtīgas ziņas par Latvijas teritorijā mītošo sentautu ietērpsnās paradumiem pirms kristietības ideju izplatības laikā, kas promocijas darba izstrādes procesā sniedza būtisku informāciju par izmaiņām sentautu tērpsnās paradumos pēc Rīgas dibināšanas. Tāpat minētie A. Zariņas pētījumi iezīmē arī fonu etnisko īpatnību atspoguļojumam Rīgas pilsētas latviešu apģērbā arī turpmākajos gadsimtos. Tajā pašā laikā A. Zariņas darbā minētās ziņas par Rīgas apkārtnes lībiešu tērpiem (kā internacionālo modes tendenču analīzes objekts) nav konceptuāli ietilpināmas promocijas darbā.

Informatīvi un pārskatāmi ir veidots triju sējumu izdevums “Latviešu tautas tērpi”¹⁵⁷, kura sastādītājas - Zīle Bremze, Velta Rozenberga un Ilze Ziņģīte, balstoties

¹⁵² Slava M. Latviešu tautas tērpi.// Arheoloģija un etnogrāfija: rakstu krājums VII. – Rīga: Zinātne, 1966.

¹⁵³ Turpat, 7.lpp.

¹⁵⁴ Zariņa A. Seno latgaļu apģērbs 7.-13. gs. / [Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Vēstures institūts].- Rīga : Zinātne, 1970.

¹⁵⁵ Zariņa A. Lībiešu apģērbs 10.-13. gs. : [monogrāfija]//[LPSR Zinātņu akadēmija. Vēstures institūts].- Rīga : Zinātne, 1988.

¹⁵⁶ Zariņa A. Apģērbs Latvijā 7.-17.gs. – Rīga: Zinātne, 1999.

¹⁵⁷ Latviešu tautas tērpi./ [sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 1.sējums Vidzeme. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 1995.; Latviešu tautas tērpi./ [sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 2.sējums Kurzeme. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 1997.;

uz rakstīto avotu klāstu un arheoloģiskā materiāla liecībām, ir devušas ieskatu latviešu arheoloģiskā un etnogrāfiskā tērpa vēsturiskajā attīstībā Latvijas teritorijā. Izdevums ir bagātīgi ilustrēts un papildināts ar piegrieztnu lapām. Promocijas darbā izmantots izdevums I sējums "Vidzeme" (1995), kurā ir norādes arī uz Rīgā un tās apkārtnē valkātajiem tērpiem aplūkotajā hronoloģiskajā ietvarā.

Arheoloģiskā tērpa pētnieces Iritas Žeieres¹⁵⁸ pētījums "Arheoloģiskās liecības par apģērbu Latvijā 13.gs. – 18.gs." (2008) un monogrāfija "Arheoloģiskais tērps: tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienu Latvijā" (2017) tapušas, balstoties uz arheoloģiskajā materiālā uzietajām Latvijas teritorijā dzīvojošo seno tautu apģērba un aksesuāru, kā arī rotu paliekām. Pētītās avotu bāzes dēļ, grāmatās paustas atziņas ir ar ļoti augstu ticamības pakāpi un izmantojamas arī modes tērpa pētīšanā, kā arī pirms-kristietības posma tērpsnāns paradumu izzināšanā.

Rietumeiropas tērpu vēstures literatūra. Kostīmu vēstures pētīšana un aprakstīšana aizsākās tikai 19.gs., kas arī iezīmēja sākumu Rietumeiropas modes, apģērba un kostīmu vēstures historiogrāfijā. 19.gs. otrajā pusē Eiropā ir klajā nākuši pietiekoši daudzi kostīmu vēsturei veltīti attēlizdevumi¹⁵⁹ un pētījumi, kuros uzskatāmi parādīta un apkopota Rietumu civilizācijas mode un tērpsnāns paradumi, kā arī apkopota informācija par pasaules tautu apģērba vēsturi. Franču tērpu vēsturnieka, ilustratora un gleznotāja Ogista Rasinē (*Auguste Racinet*) "Vēsturiskie tērpi"¹⁶⁰, kas pirmoreiz nāca klajā Francijā sešos sējumos, laika posmā no 1876.gada līdz 1888.gadam, ir plašākais 19.gs. otrajā pusē tapušais apģērba vēstures pētījums, kas aptver kostīma, tērpa un stila vēstures evolūciju no senajām kultūrām līdz 19.gs. Jāpiebilst, ka darba autore neatteicās no šī senā izdevuma izmantošanas, jo tajā sniegtās ziņas (lai arī novecojušā izteiksmē) atspoguļo korektu informāciju par vēsturiskā tērpa attīstības posmiem Rietumeiropā.

Autoritatīvais franču tērpu vēsturnieks Fransuā Bušē (sk. par viņu turpmāk), tāpat kā citi 20.gs. pirmajā pusē strādājošie tērpu vēsturnieki, ir balstījis savus pētījumus uz 19.gs. autoru darbiem. Bušē ir arī ir sniedzis šo darbu vērtējumu, izceļot pozitīvos un negatīvos aspektus, kuri lielā mērā ir atstājuši iespaidu uz 20.gs. pirmajā pusē izstrādātajiem pētījumiem. Kā pozitīvu sniegumu viņš ir minējis detalizēto un daudzpusīgo modes vēstures evolūcijas gaitas izklāstu laikmeta māksliniecisko ideju un kultūrvēsturisko aspektu fonā. Viens no būtiskākajiem trūkumiem 19.gs. autoru darbos tomēr ir vēsturisko modes terminu un apģērba sastāvdaļu, kā arī detaļu nosaukumu visai neprecīzais skaidrojums. Nereti speciālo terminu lietojums vispār ir izpalicis, tādējādi radot sarežģījumus nākamo paaudžu pētnieku darbībai. Lielā mērā to var attiecināt uz 19.gs. vācu kultūras vēsturnieka Hermaņa Veisa (*Hermann Weiß*;

Latviešu tautas tērpi./[sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 3.sējums Zemgale, Augšzeme, Latgale. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 2003.

¹⁵⁸ Žeiere I. Arheoloģiskās liecības par apģērbu Latvijā 13.gs. – 18.gs. – Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2008.; Žeiere, I. Arheoloģiskais tērps: tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienu Latvijā. – Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2017.

¹⁵⁹ Laika periodā no 1861 – 1890.gadam Minhenē bāzētā izdevniecība *Braun & Schneider* publicēja vēsturisko un laikmetīgo kostīmu ilustrācijas žurnālā *Münchener Bilderbogen*. Ilustrācijas vēlāk tika apkopotas grāmatā, kas gadsimtu mijā nāca klajā Vācijā un Anglijā.

¹⁶⁰ *Racinet A. Le Costume Historique (6 volumes)*. – Paris: *Firmin-Didot et Cie.*, 1888.; Darbā izmantots adaptētais un angļu valodā tulkotais 2015.gada izdevums: *Racinet A. The Complete Costume History: from Ancient Times to the 19th Century*. – Köln: *Taschen*, 2015.

1822 - 1897) apjomīgo pētījumu "Civilizācijas vēsture"¹⁶¹ trijos sējumos¹⁶² (tulkotais izdevums krievu valodā klajā nācis 1998.gadā; atkārtots izdevums klajā laists 2000.gadā¹⁶³), kurā autors ir iezīmējis visai plašu sociāli ekonomisko un kultūrvēsturisko panorāmu un aprakstījis Rietumu civilizācijas kostīmu vēsturi kopš senajām civilizācijām līdz pat 18.gs. galma modei. Īpašu uzmanību autors ir pievēršis apģērba, bruņojuma un sadzīves priekšmetu aprakstiem, vienlaikus norādot arī uz modes ideju migrācijas un starpkultūru kontaktu iespaidu, kā arī reģionālo modes tendenču ģenēzi jau kopš Eiropas viduslaiku posma. Promocijas darba autore ir izmantojusi arī H. Veisa aprakstus, rekonstruējot Rīgas iedzīvotāju, garīdznieku un militārpersonu tērpa iezīmes viduslaiku periodā.

20. gs. pirmajā pusē modes tērpu un kostīmu vēstures pētīšanai ir pievērsies arī vācu rakstnieks un kultūrvēsturnieks Makss Ulrihs fon Bēns (*Max Ulrich von Boehn*), kurš ir sarakstījis arī monumentālo darbu "Mode" (8 sējumos), kas klajā nāca no 1907. – 1925.gadam. Šis un arī citi autora darbi ir vairākkārt izdoti atkārtoti. Promocijas darbā ir izmantots 1996.gada izdevums divos sējumos,¹⁶⁴ kurā ir rodama vērtīga informācija par viduslaiku un renesanses perioda modi un tērpsnāns paradumiem Rietumeiropā.

20. otrajā pusē un 21.gadsimta sākumā modes vēstures materiālu interpretējuši daudzi autori. Tomēr jāatzīst, ka starptautiskajā jaunāku laiku historiogrāfijā, kas tematiski attiecināma uz modes tērpu vēstures stilistisko evolūciju Eiropā, nebija atrodamas sevišķi izvērsti un daudzpusīgi darbi, kuros būtu pievērsta īpaša uzmanība vēsturisko tērpa sastāvdaļu un elementu terminoloģijai. Taču bija atrodamas arī daži izņēmumi. Viens no 20.gs. klajā nākušajiem apjomīgākajiem Rietumu kostīmu vēsturei veltītajiem apcerējumiem ir pieminētā franču tērpu vēsturnieka un kādreizējā Kostīmu Dokumentācijas centra (*Centre de Documentation du Costume*) direktora Fransuā Bušē (*François Bousher*) darbs "Rietumu kostīmu vēsture".¹⁶⁵ Autors ir skatījis Rietumu civilizācijas kostīmu attīstību no senajām Tuvo Austrumu kultūrām līdz pat 19.gs. beigām, apkopodams Francijas un Eiropas muzeju kolekcijās atrodamos vēsturiskos tērpus, ikonogrāfiskos resursus un bibliotēkās pieejamo informāciju. Bušē ir sniedzis ļoti rūpīgu un detalizētu Rietumu civilizācijas kostīmu vēstures analīzi, kas tērpa evolūcijas procesu sasaista ar plašāku kultūrvēsturiskā fona un sociāli ekonomisko faktoru ietekmi. Šajā darbā uzmanības centrā ir ne tikai vēsturisko modes stilu tērpi, bet arī garīdzniecības tērpa, amata tērpa un dažādu sociālo slāņu un kultūru ietekme uz Rietumu civilizācijas kostīma vizuālo

¹⁶¹ Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Классическая древность (до IV в.). Т. 1. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. ; Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье. IV—XIV вв. Т.2. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.; Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. Новое время (XIV-XIX вв.). Т.3. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.

¹⁶² Weiß H. Kostümkunde. Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues und von den frühesten Zeiten bis auf die Gegenwart. 3 Teile in 6 Abteilungen.- Ebner & Seubert, Stuttgart 1860–1872.

¹⁶³ Promocijas darba autore pārsvarā izmantojusi 2000.gada izdevumu trijos sējumos krievu valodā.

¹⁶⁴ Boehn, Max, Von. Die Mode : [in 2 Bd.] /bearb. von Ingrid Loschek./ Aktualisierte Neuausg., 5. Aufl.- München : Bruckmann, 1996.

¹⁶⁵ Tas pirmoreiz tika izdots franču valodā 1959.gadā, atkārtoti iespiests 1996.g. un 1997. g. ar 20.gs. modes vēsturei veltīto papildus nodaļu, kuras autore ir Ivonna Delandra (*Yvonne Deslandres*). Boucher F. Histoire du costume en occident : des origines a nos jours / precedente ed. augm. par Yvonne Deslandres.Nouvelle ed. / augm. par S.H. Aufrere [et al.] - Paris : Flammarion, 1996. (Atkārtoti tulkots angliiski.) Darbā izmantots jaunākais, rediģēts šī izdevuma publicējums: Bousher F. A History of Costume in the West./ New Enlarged edition. – London, New York: Thames and Hudson, 1997.

izpaušmi. Kaut arī autoru vispirms ir interesējis tieši Francijas teritorijai raksturīgā vēsturiskā tērpa evolūcijas process, nav zudusi arī saikne ar plašāka Eiropas mēroga kostīmu attīstības tendencēm, t. sk., arī ar 16.-18.gs. Baltijas jūras reģiona modes tērpa pārmaiņām uz kopējā Eiropas kultūrvēsturiskā fona. Par spīti jaunāku ideju ienākšanai Rietumu modes zinātnē pēdējos gados, F. Bušē pētījums ir līdz šim saturiski piesātinātākais. Promocijas darba autore tajā neatrada nekorektu informāciju, nedz arī novecojušas atziņas. Jāatzīst, ka nozares literatūrā šis ir viens no retajiem izdevumiem, kurā būtu pieminēta situācija Livonijā, kā arī Rietumeiropas tērpa attīstība tiktu skatīta, to sasaistot ar Hanzas reģiona ģeopolitisko situāciju konkrētos periodos. Tieši ar to F. Bušē darbs ir unikāls un izmantojams arī 21.gs. pētījumā.¹⁶⁶ F. Bušē “Rietumu kostīmu vēsture”(459 lappušu sējums, ar 1188 ilustrācijām un bagātīgu historiogrāfisko avotu sarakstu) bija papildināta ar vēsturisko terminu un nosaukumu vārdnīcu, kas to padara par vienu no retajiem šāda apjoma izdevumiem Rietumeiropā.

Fransuā Bušē laikabiedra, britu modes vēsturnieka Džeimsa Leivera (*James Laver*) pētījumos ir skatīti dažādi vēsturisko modes stilu periodi, vairāk akcentējot sociāli politisko notikumu ietekmi uz sava laika modes tērpa vizuālo izteiksmi. Dž. Leivers ir viena no 20.gs. vadošajām britu modes vēsturnieku vidē atzītām autoritātēm, kas ir arī daudzu publikāciju un grāmatu autors un viens no Viktorijas un Alberta muzeja speciālistiem. Promocijas darbā izstrādē izmantots paplašinātais Dž. Leivera grāmatas “Kostīms un mode” (1969¹⁶⁷) 1995.gada izdevums.¹⁶⁸

Britu apģērba, interjera un arhitektūras vēsturnieces Dorīnas Jārvudas (*Doreen Yarwood*) “Pasaules kostīmu enciklopēdijā”¹⁶⁹(1978) ir aptverts ļoti plašs tēmu loks, atsevišķos šķirkļos skarot dažādu periodu Rietumu modes tērpa evolūciju, Austrumu kultūru un etnogrāfiskā tērpa attīstības tendences, dažādu tērpa sastāvdaļu, aksesuāru, materiālu lietojumu gan modes, gan arī - tradicionālā tērpa un amata tērpa kontekstā. Kā hrestomātisku informāciju saturošs šis izdevums bija uzskatāms par noderīgu izziņas rokasgrāmatu arī promocijas darba izstrādes gaitai.

Rietumeiropas kostīmu vēstures evolūcijai latviešu valodā veltīts baleta vēsturnieka Igora Freimaņa apcerējums “Laiks. Laikmets. Mode.” (1998)¹⁷⁰, kas interpretē Rietumeiropā un Krievijā publicēto modes vēstures literatūrā iegūtu ziņu kompilāciju. Darba vēstījums ir visai atraktīvs, taču arī pārlieku virspusējs. Tajā dominē vēsturisko personu un modes likumdevēju privātās dzīves izklāsti, saistoši tvērti laikmeta atspoguļojums. Tai pat laikā šis darbs nav uzskatāms par nopietnu izziņas avotu detalizētai lokālās Rīgas vēstures modes ainās rekonstrukcijai.

Rietumeiropas zinātniskās literatūras klāstā ir atrodami izdevumi, kuros ir skatītas modes tērpa un apģērba reģionālās īpatnības, tās interpretējot starpkultūru kontekstā un iezīmējot lokālās tērpsnāns un apģērba valkāšanas īpatnības sociāli politisko, kultūrvēsturisko un vizuālās kultūras faktoru iespaidā. Pie šādiem izdevumiem pieder arī britu modes vēsturnieces Džeinas Ešelfordas (*Jane Ashelford*)

¹⁶⁶ Tā vērtību atzīst arī mūsdienu modes vēsturnieces E. Liletuna un L. Veltersa. Sk. *Lilletun A., Welters L. Fashion History – A Global View. – P. 53.*

¹⁶⁷ *Laver J. A Concise History of Costume. - London : Thames and Hudson, 1969.*

¹⁶⁸ *Laver J. Costume & Fashion. – London: Thames & Hudson, 1995.*

¹⁶⁹ *Yarwood D. The encyclopaedia of world costume. - London : B. T. Batsford, 1978.*

¹⁷⁰ *Freimanis I. Laiks. Laikmets. Mode. - Rīga: Madris, 1998.*

sarakstītā grāmata “*The Art of Dress: Clothes and Society 1500 – 1914.*”¹⁷¹, kurā detalizēti aprakstīts Anglijas modes tērpa evolūcijas process, pievēršot uzmanību ne tikai specifiski lokālo atšķirību, bet arī fona parādību definēšanai, piemēram, amatniecības, ražošanas, tirdzniecības, kā arī starptautisko sakaru ietekmei, drēbnieku sīkākai specializācijai un citiem faktoriem. Dž. Ešelfordas grāmatā skatītie jautājumi un tās autore vēsturiskā materiāla interpretācijas metodes promocijas darba procesā kļuva par vēl vienu etalonu (līdzās F. Bušē fundamentālajam pētījumam), ļaujot konstatēt būtiskas kontekstuālās paralēles arī rīdžinieku modes tērpa evolūcijai.

Vācu vēsturnieces Ģertrūdes Lēnertas (*Gertrud Lehnert*) izstrādātajā eseju krājumā “*Fashion – A Concise History*”¹⁷² ir arī sniegtas visai būtiskas kontekstuālas norādes uz modes procesu vēsturisko un sociālo ietekmi dažādos laikmetos, skarot arī modes un tēlotājas mākslas, kā arī iespiedgrafikas kopsakarības. Autore sarakstītais darbs savieno enciklopēdisku ziņu lakonismu ar novelei raksturīgu stāstījumu, aizvedot lasītāju pagājušo laikmetu stila un modes pasaulē. Atsevišķi šajā izdevumā publicētie modes vēstures fakti tika izmantoti arī promocijas darba izstrādei.

Promocijas darba tematiskais uzstādījums un hronoloģiskais ietvars papildus lika pievērsties garīdzniecības liturģiskā tērpa atsevišķu aspektu izpētei. Šajā darbā tas skāra Rietumeiropas viduslaiku periodu, jo Rīgas pilsētā modes tērpa evolūcija bija nesaraujami saistīta ar garīdzniecības tērpa noteicošo ietekmi. Šajā sakarā visbūtiskākā vienība promocijas darba historiogrāfijā izrādījās britu autore un bijušās Viktorijas & Alberta muzeja tērpu un tekstila izstrādājumu nodaļas kuratores Paulīnes Džonstones (*Pauline Jonstone*) pētījums “*High Fashion in the Church*” (2002).¹⁷³ Tas ir saistošs un bagātīgi ilustrēts izdevums par garīdzniecības tērpa izcelsmi un attīstību katoliskās tradīcijas ietvaros. Autore ir sniegusi detalizētus garīdzniecības tērpa dekorēšanas tehniku (t.sk. izšuvumu) aprakstus un ieskatu to izmaiņās. Mazāk pārliecinoša šajā grāmatā ir sakrālās mākslas objektu un citu ikonogrāfisko avotu sasaiste ar specifiskiem baznīcas vēstures faktiem. Taču promocijas darba izstrādei svarīgāko, ar tērpa attīstību saistīto jautājumu izvērštie apraksti bija informatīvi ļoti noderīgi.

Savukārt, Ņujorkas modes tehnoloģiju institūta (*Fashion Institute of Technology, New York*) socioloģijas profesore Junija Kavamura (*Juniya Kawamura*) savā izvērstajā pētījumā “*Fashion-ology. An Introduction to Fashion Studies*” (2005)¹⁷⁴ pirmoreiz skaidri norāda uz apģērba un modes tērpa konceptuālajām atšķirībām, fokusējoties uz sociālo procesu un simbolisko nozīmju kopumu, kā arī uz **modes fenomena institucionālo struktūru**, kuru ignorējuši daudzi 21.gs. modes teorētiķi.

2005.gadā klajā nāca izdevuma “*Encyclopedia of Clothing and Fashion*” 1.sējums¹⁷⁵. Grāmatas redaktore ir amerikāņu modes vēsturniece, izstāžu kuratore un ASV Modes tehnoloģiju institūta muzeja (*Museum at the Fashion Institute of Technology*) direktore Valērija Stīla (*Valerie Steele*). Izdevumā ir apkopotas ap 300

¹⁷¹ Ashelford J. *The Art of Dress: Clothes and Society 1500 – 1914.* – London: The Michonet Trust, 1996. [2002]

¹⁷² Lehnert G. *Fashion – A Concise History.* - London: Laurence King Publishing, 1999.

¹⁷³ Jonstone P. *High Fashion in the Church.* – Leeds, UK; Maney, 2002.

¹⁷⁴ Kawamura J. *Fashion-ology. An Introduction to Fashion Studies.* – Berg Publishers, 2005.

¹⁷⁵ *Encyclopedia of clothing and fashion./edit. By Valerie Steele.* - Farmington Hills, MI : Charles Scribner's Sons, c2005-

respektējamu modes vēstures pētnieku, žurnālistu un modes industrijas profesionāļu publikācijas. Attiecības starp vizuālo kultūru un modi dažādu laikmetu griezumā ir aprakstītas 640 atsevišķos rakstos, kuri izkārtoti alfabētisku šķirķļu secībā. Monumentālā izdevuma rakstus papildina koncentrēta bibliogrāfija, komentāri un atsauces. Šis izdevums ir uzskatāms par būtisku izziņas materiālu Rietumeiropas apģērba un modes vēstures pētniecībā.

Nozīmīgs pienesums viduslaiku modes pētniecībā ir pasaulē atzītās, šā perioda apģērba pētnieces, bijušās Kortolda Mākslas institūta (*Courtauld Institute of Art*) tērpu vēstures nodaļas vadītājas Margaretas Skotas (*Margaret Scott*) darbs “*Fashion in the Middle Ages*” (2011, 2018).¹⁷⁶ Grāmatas autore ir pētījusi viduslaiku modi pēc ilustrētajos manuskriptos atrodamajām vizuālajām liecībām. Autore modes izmaiņu kontekstā apraksta un analizē ne tikai galma sabiedrības pārstāvju tērpos konstatējamās modes īpatnības, bet skata arī garīdzniecības, bruņutērpa, kā arī zemnieku un pat viduslaiku miniatūrās attēloto antīkā laikmeta vēsturisko personu un bībelisko tēlu apģērbus, meklējot tajā viduslaiku modes iezīmes. Tas ir ticis pamatots ar viduslaiku miniatūristu dzīvē redzētajām ainām un attiecīgajā laika periodā valkāto tērpu saikni ar pastāvošās modes tendencēm, kuras atspoguļotas neatkarīgi no sižetiskā vēstījuma.¹⁷⁷

Jaunāko modes vēsturei veltīto izdevumu vidū īpaši izceļams ir britu modes apģērba teorētiķes un lektores Marnijas Fogas (*Marnie Fogg*) redakcijā klajā laistais apjomīgais eseju krājums “*Fashion – The Whole Story*” (2013).¹⁷⁸ Šajā izdevumā ir apkopotas Rietumu pasaulē atzītu divdesmit septiņu modes ekspertu sarakstītas esejas, tematiski aptverot ne tikai svarīgākās Rietumeiropas modes vēstures lappuses, bet arī skarot orientālo kultūru un pat Āfrikas un Amerikas kontinentu senās ietērpšanās parašas. Hronoloģiski un strukturāli esejas šajā izdevumā ir sakārtotas atsevišķos tematiskos blokos, veidojot sešus atsevišķus stāstus. Pirmais no tiem aptver laiku no 500. g.p.m.ē. līdz 1599. gadam, bet pēdējais vēsta par laiku no 20. gs. 90. gadiem līdz pat aktuālajām modes tendencēm 2012. gadā. Šajā grāmatā ir piedāvāts pietiekami laikmetīgs skatījums uz šodienas modes pasaules aktualitātēm, kā arī izgaismoti atsevišķi Rietumu modes vēstures senākie posmi. Tomēr ņemot vērā šā izdevuma visai plaši aptverto tēmu loku, daudzi vēsturisko modes stilu jautājumi tā arī palikuši neatbildēti.

¹⁷⁶ Scott M. *Fashion in the Middle Ages*. – Los Angeles: The J. Paul Getty Museum, 2011.[2018].; Būtisks papildinājums M. Skotas pētījumam ir franču autores, sociālo zinātņu profesores Fransuāzas Piponjē (*Françoise Piponnier*) un franču vēsturnieces Perinas Menas (*Perrine Mane*) kopdarbs grāmatā par viduslaiku modi, kurā, līdzās ikonogrāfiskā materiāla, dokumentālo un literatūras avotu, viduslaiku tērpu fragmentu, tekstila izstrādājumu, rotu un aksesuāru izpētei, tiek sniegts 14. un 15.gs. sociālā un kultūrvēsturiskā fona raksturojums. Sk. vairāk: *Piponnier F., Mane P. Dress in the Middle Ages*. – Yale University Press, 2000.; Par viduslaiku tekstila atradumiem, apdares elementiem, krāsu lietojumu Eiropas **modes kontekstā** raksta arī britu tekstila izstrādājumu ekspertes Elizabete Krovfūta (*Elizabeth Crowfoot*), Fransisa Pritčarda (*Frances Pritchard*) un britu modes vēsturnieks Kejs Stenilands (*Kay Staniland*) grām.: *Crowfoot E., Pritchard F., Staniland K. Textiles and Clothing, c.1150-1450*. – Woodbridge: The Boydell Press, 2016.; Par viduslaiku aksesuāru īpatnībām plašu pētījumu ir publicējuši Londonas muzeja (*Museum of London*) speciālisti – arheologs Džefs Īgans (*Geoff Egan*) un Fransisa Pritčarda grām.: *Egan G., Pritchard F. Dress Accessories, c. 1150- c. 1450*. – Woodbridge: The Boydell Press, 2015.; Viduslaiku apavu atradumi britu arheoloģiskajos izrakumos speciāli pētīti Londonas muzeja speciālistu Fransisa Greva (*Francis Grew*), Margrētes de Nīrgārdas (*Margrethe de Neergaard*) un Sūzenas Mitfordas (*Susan Mitford*) kopdarbā – grām.: *Grew F., De Neergaard M., Mitford S., Shoes and Pattens*. – Woodbridge: The Boydell Press, 2016.

¹⁷⁷ Scott M. *Fashion in the Middle Ages*. – p. 10. – 11.

¹⁷⁸ *Fashion – The Whole Story*./edit. By Marnie Fogg. – London: Thames & Hudson, 2013.

Par jaunākajam metodēm lietisko materiālu izpētē un aprakstīšanā vēsta mākslas un modes vēsturnieces Ingridas E. Midas (*Ingrid E. Mida*) un tērpu vēsturnieces un kuratores Aleksandras Kimas (*Alexandra Kim*) publicētais darbs *“The Dress Detective. A Practical Guide to Object-based Research in Fashion”* (2015).¹⁷⁹ Šī ir pirmā praktiskā rokasgrāmata Rietumu vēsturisko tērpu analizē, kas parāda šīs pētniecības nozares stardisciplināro raksturu. Autore atsegušas simbolisko nozīmju meklēšanas metodes vēsturiskajos tērpos, to vērtēšanas iespējas, pētnieka personisko novērojumu lomu analītiskā objekta aprakstīšanā, kā arī tā interpretācijas metodes.

Ņujorkas universitātes emeritētās profesores Filisas G. Tortoras (*Phyllis G. Tortora*) pētījums *“Dress, Fashion and Technology. From Prehistory to the Present”* (2015) ir pirmais plašākais darbs, kurā izklāstītas sareģītās tērpa un tehnoloģiju attīstības attiecības. Autore devusi plašāku ieskatu ikonogrāfisko materiālu pētniecībā, kontekstualizējot to ar tehnoloģiju lomu, kā arī nosakot mākslas darbā attēloto vēsturisko personu tērpa materialitāti, kas atsegta Rietumu modes izmaiņu kontekstā.¹⁸⁰

Edītes Kouvanas universitātes (*Edith Cowan University*) (Pērta, Austrālija) lektores Lidijas Edvardas (*Lydia Edwards*) vizuālā, vēsturisko tērpu aprakstīšanas rokasgrāmata *“How to Read a Dress. A Guide to Changing Fashion from the 16th to the 20th Century”* (2017)¹⁸¹ ir vairāk vērsta uz tērpa detaļu un dekoratīvo elementu identificēšanu un aprakstīšanu, sniedzot arī konkrētā objekta rašanās laika kultūrvēsturiskā fona raksturojumu. Ilustratīvais materiāls šajā izdevumā uzskatāmi parāda tērpa analītiskas aprakstīšanas iespējas, taču nerada būtisku un jaunu skatpunktu tā interpretēšanai.

Rodailendas universitātes (*University of Rhode Island, USA*) profesores Lindas Veltersas (*Linda Welters*) un Monklēras valsts universitātes (*Montclair State University, USA*) profesores Ebijas Liletunas (*Abby Lillethun*) kopdarbs pētījumā *“Fashion History - A Global View”*(2018)¹⁸² pirmoreiz piedāvā jaunu perspektīvu modes vēstures pētniecībā. Autore oponē nozares literatūrā valdošajam uzskatam, ka modes sākumi ir meklējami Rietumu kultūrā. Izdevumā ir analizēts starpkultūru kontaktu ietekmes faktors modes fenomena evolūcijā. Autore tiekušās argumentēt apģērba un modes tērpa, kā arī citu terminu lomu vienota priekšstata radīšanai par globālās modes fenomena evolūciju. Grāmatā ir plaši diskutēts arī par modes

¹⁷⁹ Mida E.I., Kim A. *The Dress Detective. A Practical Guide to Object-Based Research in Fashion.* – Bloomsbury Academic, 2015.

¹⁸⁰ Tortora G. Ph. *Dress, Fashion and Technology. From Prehistory to the Present.* – Bloomsbury Academic, 2015. – p. 65. – 70.

¹⁸¹ Edwards L. *How to Read a Dress. A Guide to Changing Fashion from the 16th to the 20th Century.* - Bloomsbury Academic, 2017. Jāpiebilst, ka konceptuāli un strukturāli identiska ir arī Lidijas Edvardas sarakstītā grāmata *“How to Read a Suit. A Guide to Changing Men’s Fashion from the 17th to the 20th Century”*(2020), kurā skatīta vīriešu apģērba vēsture. Atsauce: Edwards L. *How to Read a Suit. A Guide to Changing Men’s Fashion from the 17th to the 20th Century.* - Bloomsbury Visual Arts, 2020.; Jāatzīmē arī itāliešu autore, tekstila un materiālu zinātnieces Paolas Fabri (*Paola Fabbri*) publicētais darbs, kas veltīts 15.gs. itāliešu renesanses modei. Autore ir analizējusi lietisko materiālu, apģērba apdari, audumu krāsas, kā arī dokumentālos avotus (greznības noteikumus) un ikonogrāfisko materiālu. Sk. vairāk: Fabbri P. *La moda italiana nel XV secolo. Abbigliamento e accessori.* – Rimini: Bookstones, 2017.

¹⁸² Lillethun A., Welters L. *Fashion History – A Global View.* - Bloomsbury Academic, 2018. [reprinted 2020].

vēsturnieku un teorētiku polemiku un nevienprātību modes apģērba interpretācijā. Viens no aspektiem ir tērpu vēsturnieka F. Bušē dotais modes izmaiņu sākuma datējums – 14.gs., kam Liletuna un Veltersa oponenti, piedāvājot jaunu perspektīvu modes izmaiņu vērtējumam globālā mērogā un dažādās kultūras telpās. Tajā pašā laikā autore raksta, ka viduslaiku periodā Latvijas teritorijā iecēloja daudzu nāciju pārstāvji, **ienesot Eiropas modi**, kura pie pirmās iespējas tikusi absorbēta vēlāko laikmetu gaitā.¹⁸³ Tādā veidā autore netieši norāda uz tērpšanās paradumu atšķirībām ienācēju un pamatiedzīvotāju vidū. Tieši pamatiedzīvotāju tērpšanās atšķirības autore piedāvājušas skatīt citas, lokālās modes sistēmas ietvaros.¹⁸⁴

Jaunākais Ingridas E. Midas darbs “*Reading Fashion in Art*” (2020)¹⁸⁵ analizē ikonogrāfisko avotu un lietisko materiālu savietošanas jautājumus modes vēstures pētniecībā, kā arī norāda uz mākslinieku tvērtajām laikmeta ainām, kurās iemiesotas noteikta laika perioda kultūras naratīvas. Grāmatas 6.nodaļā autore skatījusi modes un personas identitātes atainojuma jautājumus, skarot 18.gs. tērpa vēstures aspektus.¹⁸⁶

Promocijas darba autores publikācijas. Paralēli promocijas darba izstrādei 2003.gadā tika uzsākts darbs pie "Stila un modes enciklopēdijas" manuskripta izstrādes. 2010.gadā klajā nāca promocijas darba autore "Stila un modes enciklopēdija"¹⁸⁷, tematiski aptvērot vēsturisko modes stilu evolūciju no senās Ēģiptes līdz jūgendstila periodam. Liela uzmanība šajā monogrāfijā ir pievērsta valdošo mākslas stilu projekcijai attiecīgo periodu modes stilos, ka arī dažādu laikmetu materiālās kultūras ietekmei uz audumu, materiālu un ornamenta motīvu izplatību modes kontekstā. Autore sasaistīja modes tērpu ar stilu vēstures evolūciju, īpašu vērību pievēršot speciālo vēsturisko apģērba sastāvdaļu un detaļu nosaukumiem. Grāmatas pamattekstu papildina svarīgāko modes apģērba sastāvdaļu nosaukumu vārdnīca un terminu lietojuma atšķirības dažādās Eiropas valodās. Gadījumos, kur tas bija iespējams, autore ir piedāvājusi modernākus un mūsdienu lasītājam saprotamus vēsturisko apģērba sastāvdaļu latviskojumus. Darbs pie grāmatas manuskripta kļuva arī par vadlīniju izstrādes procesu promocijas darba tapšanā. Tajā tika izziņātas rīdzinieku modes tērpa evolūcijai svarīgās Rietumeiropas konteksta parādības, kuras ļāva apstiprināt, bet citkārt, - noraidīt starptautisko ietekmju klātbūtni lokālajā materiālā. Grāmatas tapšanas laikā izmantotie informācijas resursi, t.sk. monogrāfijas par apģērba un modes tērpa vēstures tēmu tika iestrādāti arī promocijas darba tapšanas gaitā apzināto literatūras vienību sarakstā.

Starptautiska līmeņa historiogrāfijā varam atrast pārskatu par Latvijas un Rīgas modes tērpa īpatnībām, kas hronoloģiski aptver Latvijas seno laiku vēstures posmu līdz jaunākajām pilsētnieku ietērpšanās tendencēm 21. gs. Promocijas darba autorei 2008. gadā radās iespēja strādāt apjomīga starptautiska projekta ietvaros. Apjomīgā 10 sējumu izdevuma *The Berg Encyclopedia of World Dress & Fashion*¹⁸⁸ ietvaros notika sadarbība ar raksta *Latvia: Urban Dress*¹⁸⁹ (Latvija: pilsētnieku tērps)

¹⁸³ *Ibid*, p. 167.

¹⁸⁴ *Ibid*, p. 168.

¹⁸⁵ Mida I. E. *Reading Fashion In Art*. – Bloomsbury Visual Arts, 2020.

¹⁸⁶ *Ibid*, p. 99 – 111.

¹⁸⁷ Parute E. *Stila un modes enciklopēdija*. – Rīga: Jumava, 2010.

¹⁸⁸ *The Berg Encyclopedia of World Dress & Fashion. 10 Volumes./ Edit. By Joanne B. Eicher. – Oxford, Berg Publishers, 2010.*

¹⁸⁹ *Cvetkova T., Parute E. Latvia: Urban Dress// The Berg Encyclopedia of World Dress & Fashion./ Eds. Joanne B. Eicher (Regents Professor Emerita at the University of Minnesota). - Vol. 9. East*

līdzautori Tatjanu Cvetkovu. Minētais raksts nāca klajā 2010.gadā izdevuma 9. sējumā ar apakšvirsrakstu *East Europe, Russia and Caucasus* (publicēts sadarbībā ar izdevniecību *Berg Publishers*¹⁹⁰).

Minētajā rakstā autore ir sniegušas ieskatu Latvijas pilsētu iedzīvotāju vidū valkāto modes tērpu īpatnībās, izceļot arī lokālo modes tendenču specifiku, kura veidojās Baltijas jūras reģiona kultūras tradīciju, politiskā fona, ekonomisko īpatnību, sociālā un etniskā sastāva ietekmēto faktoru rezultātā. Apjomīgā izdevuma 9. sēj. anotācijā ir minēts, ka šis ir pirmais šāda apjoma un līmeņa ieskats Baltijas valstu, tostarp, arī Latvijas modes tendenču evolūcijā pēc neatkarības atgūšanas. Šajā rakstā promocijas darba autorei izdevās iezīmēt galveno pētāmo jautājumu loku, kas padziļināti ticis pētīts disertācijas ietvaros.

Darba struktūra. Promocijas darbu līdzās ievadam, avotu un literatūras apskatam, kā arī secinājumiem veido četras pamatteksta nodaļas, kas pētāmo materiālu iedala viduslaiku, renesanses, baroka, rokoko un klasicisma modes laikmetos.

Katras nodaļas iekšējo struktūru veido apakšnodaļas ar atbilstoši pētāmajam materiālam izkārtotām teksta sadaļām. Tajās, saskaņā ar konkrētā laikmeta vēstures notikumu ritējumu, izdalīti atsevišķi rīdzinieku sociālā, mantiskā un etniskā sastāva ietekmēti un modes izmaiņu gaitu veidojoši faktori. Pirmajā nodaļā bīskapu, mūku un bruņinieku tērpa evolūcijas specifika viduslaiku periodā tika pretnostatīta pilsētnieku – tirgotāju un amatnieku ietērpšanās īpatnībām. Renesanses nodaļas tekstuālā daļa tika veidota, sekojot reformācijas un kontreformācijas ietekmētajām modes īpatnībām. Analogisks teksta daļas un materiāla iedalījums tika veidots arī baroka, rokoko un klasicisma modes laikmetu nodaļās. Promocijas darbu noslēdzošajā daļā ir izdarīti vispārinoši secinājumi

Promocijas darba pamattekstu papildina izmantoto arhīvu materiālu uzskaitījums, bibliogrāfisko avotu saraksts, elektronisko resursu un datu bāzes skatīto informācijas resursu saraksts, kā arī divi pielikumi. Attēlu pielikumu veido darba tekstu paskaidrojošas 139 ilustrācijas¹⁹¹. Līdzās vizuālā materiāla atlasei, tika sastādīta arī modes terminu vārdnīca, kas veido darba otro pielikumu. Modes vārdnīcā apkopoti tie Eiropas modes leksikā sastopamie vēsturisko tērpa kārtu un sastāvdaļu nosaukumi, par kuriem Rīgas materiālā ir atrodamas dokumentālas vai vizuālas liecības. Apmēram 170 vēsturisko apģērba sastāvdaļu nosaukumi, kuri latīņu alfabēta secībā ir apkopoti promocijas darba pielikumā, tikai daļēji norāda uz Rīgā lietotajiem apģērba sastāvdaļu nosaukumiem.¹⁹² Pārējie, modes vārdnīcā iekļautie vēsturisko apģērba sastāvdaļu nosaukumi ir apkopoti, vadoties pēc vizuālām līdzībām. Promocijas darba autore pirmoreiz ir devusi arī šo svešvārdu latviskojumus¹⁹³ (tur kur tas ir bijis nepieciešams) vai arī izmantojusi jau laika aprobētus šo nosaukumu tulkojumus. Darba pamattekstā lietotie, latviskotie speciālie modes termini ir skaidroti zemsvītru atsaucēs.

Europe, Russia, and Caucasus. / Eds. Djurdja Bartlett (London College of Fashion, University of the Arts London, UK). – Berg Publishers (imprint of Oxford International Publishers Ltd.), 2010.

¹⁹⁰ Oksfordā bāzēta akadēmiska izdevniecība, Oksfordas starptautisko izdevēju asociācijas filiāle.

¹⁹¹ Atsevišķās attēlu grupas šajā sarakstā ir skaitītas kā viena ilustrācijas vienība. Promocijas darba pamattekstā speciālie modes termini, kuriem ir skaidrojums modes vārdnīcā, ir atzīmēti ar simbolu *.

¹⁹² Lielākoties Rīgā vēstures dokumentos ir lietoti vācu valodas un, dažreiz, arī latīņu valodas vārdi.

¹⁹³ Vārdnīcas šķirkļos tie iezīmēti izcelti un kursīvā.

I Rīgas pilsētai raksturīgā modes tērpa veidošanās viduslaikos (13.-16.gs. sāk.)

Vēsturiskais fons. Krusta karu sākuma iemesls Baltijā 12.gs. beigās un 13.gs. sākumā bija kristietības izplatīšana, kas nāca ar milzīgām izmaiņām šo zemju apdzīvotāju sociāli ekonomiskajā un politiskajā attīstībā. Šīs pārmaiņas uz turpmākajiem gadsimtiem atstāja dziļas pēdas daudzās jomās, tā laika Latvijas teritorijā, skarot arī kultūras un mākslas procesus. Līdz ar krusta kariem iezīmējās arī sākums Rietumeiropas apģērba valkāšanas kultūras¹⁹⁴ ideju izplatībai, radot iespaidu arī uz vietējo tautu tērpsnāns paradumiem.

Livonijas Indriķa hronikas pētnieks Ēvalds Mugurēvičs ir atzīmējis, ka hronika ir pirmais, senākais un pilnīgākais rakstītās vēstures avots, kas vēsta par krusta karu norisēm Baltijā 12. un 13. gs. mijā, kā arī sniedz vēsturiskas liecības par senlatviešu ciltīm. Hronikas Trešā grāmata ar virsrakstu "Par bīskapu Albertu" sniedz plašāku izklāstu, sekojot trešā bīskapa - Alberta pirmajiem deviņarpus darbības gadiem, kas, galvenokārt, veltīti lībiešu zemju "atgūšanai vai iekarošanai".¹⁹⁵ Saskaņā ar Ē. Mugurēviču, "*pirmie krustnešu triecieni arī tika vērsti pret lībiešiem, kas dzīvoja gar Daugavas un Gaujas lejteci.*"¹⁹⁶ *Par savu rezidenci bīskaps Alberts izraudzīja senlatviešu tirdzniecības apmetni Rīgu, kas ar 1201.gadu kļuva par bāzi vācu iebrukumiem.*"¹⁹⁷

Kristietības ideju izplatīšana šajās teritorijā ir konstatējama arī pirms vācu garīdznieku, bruņinieku un tirgotāju aktivitātēm Baltijas reģionā. Ē. Mugurēvičs raksta, ka kristietība šajās zemēs pietuvojās no divām pusēm: ar skandināvu vikingu starpniecību no rietumu puses, bet no austrumiem ar Krievzemes starpniecību.¹⁹⁸ Jāpiebilst, ka kristietības ideju izplatības priekšvēstures ainā ir konstatējamas vēsturiskas liecības par zviedru vikingu sirojumumu maršrutiem, ļaujot iezīmēt agrīnās ārvalstu ietekmes vietējo sentautu apdzīvotajās teritorijās. "*Zviedru vikingi savus karagājienus galvenokārt uzsāka no Uplandes, Mēlārezera apgabala, kā arī no Gotlandes un devās uz austrumiem.*"¹⁹⁹ Šajos apvidos uzietie priekšmeti, iespējams, var sniegt norādes uz iespējamu agrīnās viduslaiku modes jeb noteiktam kanonam atbilstošu tendenču pārņemšanu no Karolingu impērijas zemēm. Daudzviet Eiropā, kristietības izplatības reģionos, tas arī ticis konstatēts.

Skandināvu tirdznieciskās aktivitātes kopš 9. – 11.gs. reģionā sāka izkonkurēt vācu tirgotāji. Process noritēja kopš 12.gs. vidus, kad krusta karotāju un vācu firštu vēlme pakļaut savai varai plašas teritorijas Baltijas jūras reģiona dienvidu un austrumu piekrastē vainagojās ar "*Rietumeiropas tipa pilsētu*"²⁰⁰ dibināšanu. Tajās apmetās un vadošas pozīcijas ieņēma no Rietumiem ieceļojušie tirgotāji, sekmējot

¹⁹⁴ Mūsdienu skatījumā šie procesi varēja līdzināties jaunāko modes ideju adaptācijai tā laika Latvijas teritorijā. Kā liecina vēstures materiāls, sabiedrība tolaik vēl nepazīna 'modes' jēdzieniskās sakarības, kuras tikai ar kostīmu un modes vēstures pētniecības sākumiem 19.gs. gaitā tika šādi nodēfīnētas.

¹⁹⁵ Indriķa hronika. / Ē. Mugurēviča komentāri; Ā.Feldhūna tulkojums no latīņu val./red. J. Osmanis un Z. Kļaviņa. – Rīga: Annele, 2001. – 24.lpp.

¹⁹⁶ Turpat.

¹⁹⁷ Turpat.

¹⁹⁸ Turpat, 7.lpp.

¹⁹⁹ Veibuls J. Zviedrijas vēsture. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1997. – 14.lpp.; Par šo jautājumu sk. arī: Švābe A. Latvijas vēsture. 1.d./priekšv. aut. T. Zeids. [faksimils]. – Rīga: Avots, 1990. – 39.lpp.

²⁰⁰ Misāns I. Hanza./ Nacionālā enciklopēdija. – 2019.// Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/23879> [skatīts: 24.03.2019.]

ciešāku Rietumeiropas un Baltijas jūras reģiona integrāciju.²⁰¹ Zīmīgi, ka jaunu peļņas iespēju meklējumos tirgotāji no Rietumiem izvērta aktivitātes austrumu virzienā. Tādējādi jaundibinātās, lejasvācu tirgotāju būvētās Baltijas jūras reģiona pilsētas, kuru vidū bija arī Rīga, *“pārņēma starpnieču lomu tirdzniecībā starp Ziemeļeiropu, Austrumeiropu un Rietumeiropu.”*²⁰² No tā var secināt, ka turpmākā Rīgas pilsētas modes ainas daudzveidība varēja veidoties plašu ārvalstu ietekmju kompilācijā. Svarīgs atskaites punkts šajos procesos bija Rietumeiropas modes ideju ienākšana un krusta karu norise Austrumbaltijas reģionā.

Līdz ar vācu kultūras ienākšanu 13.gs. sākumā Rīga jau bija nostiprinājusi ne tikai savu īpašo tirdzniecības centra statusu ar atbilstošu sociālo struktūru un modes tērpa lokālo īpatnību veidošanās fonu, bet arī kļuvusi par Vāczemes iecelotāju agresijas bāzi attiecībās ar vietējām sentautām.

Rakstītajos vēstures avotos, it sevišķi Livonijas Indriķa hronikā, atrodamas ziņas par krusta karu ietekmi uz viduslaiku Rīgas iedzīvotājiem, viņu saimniekošanu, savstarpējām nesaskaņām un iespējamo iekļaušanos 13.gs. pirmajai pusei raksturīgo Eiropas ietērpšanās paradumu telpā. Kaut arī visai piesardzīgi ir vērtējami hronista apgalvojumi par redzētā, dzirdētā un aculiecinieku vēstītā patiesumu, tomēr ziņas, kas rodamas par sava laika materiālās kultūras izpausmēm, var tikt izmantotas arī šodienas centienos rekonstruēt viduslaiku Rīgas iedzīvotāju modes tēla īpatnības. Atbilstoša un vizuāli daudzveidīga vizuālo un ikonogrāfisko avotu bāzes trūkuma dēļ, hronikas tekstā atrodamās norādes var kļūt par nozīmīgiem pavedieniem, sasaistot Rīgas pilsētas vēstures epizodes ar atbilstošiem Vācijas, kā arī citu reģionu modes tērpa formāliem elementiem. Tieši Rietumeiropas materiāla izvērtējums dod iespēju izprast lokālo parādību kontekstuālo raksturu. Tādējādi, zudušo lokālās vēstures fragmentu rekonstrukcijas procesā Livonijas Indriķa un iespējamā viduslaiku Rīgas vēstures liecinieka atstātais stāstījums ir nenovērtējams informācijas resurss.

"Un nekas cits te nav likts klāt pie tā, ko gandrīz visu esam redzējuši savām acīm, bet, ko neesam redzējuši pašu acīm, to esam uzzinājuši no tiem, kas to redzējuši un bijuši klāt" (XXIX.9.)²⁰³

1.1. Bīskapi, mūki un bruņinieki

1.1.1. Rietumeiropas viduslaiku modes sākumi Rīgā un liecības par bīskapu tērpu

Kristīgās misijas pirmsākumi Livonijā ir meklējami 12.gs. beigās. Misijai sekoja krusta kari, kuru rezultātā 13. gs. gaitā iekarotājiem tika pakļautas vietējās tautas.²⁰⁴

Livonijas trešais bīskaps Alberts (*Albert*; ap 1165 – 1229) kļuva par krusta karu idejas spilgtāko īstenotāju, kuram, turklāt bija lemts kļūt, kā tas tiek uzskatīts, par Rīgas pilsētas dibinātāju. Tas nozīmē, ka ar bīskapu Albertu varēja sākties arī tā laika Rietumeiropas modes centros dzimušo modes ideju izplatība, kas tālāk aptvēra Livonijas zemes.

Atskaņu hronikas autors, kā Alberta dibināma karapulka paraugu, ir pieminējis vienu no viduslaiku Rietumeiropā ietekmīgākajiem garīgajiem bruņinieku ordeņiem -

²⁰¹ Turpat.

²⁰² Turpat.

²⁰³ Indriķa hronika, (XXIX.9.), 250.lpp.

²⁰⁴ Šterns I. Latvijas vēsture. Krustakari. 1189 – 1290. – 155.lpp.

Templiešu ordeni, kura statūtiem sekoja Zobenbrāļu ordenis. Šī ordeņa pārstāvji savā ārienē, iespējams, atspoguļoja tolaik Eiropā pastāvošo bruņinieku ordeņu atribūtiķu, to atbilstoši pielāgojot bruņinieku-krustnešu misijas mērķiem Baltijā. Zobenbrāļu ordenis tika nodibināts 1202.gadā pēc bīskapa Alberta un viņa līdzgaitnieku iniciatīvas²⁰⁵ un tāpēc ir saistāms arī ar Rīgas dibināšanas gada skaitli (1201), kā sākumu Rietumeiropas bruņinieka tēlam raksturīgo ikdienas un arī kaujas tērpa īpatnību ienešanu tikko dibinātajā pilsētā. Senā lībiešu apmetne tika pārvērsta par vēl vienu viduslaiku starptautiskās tirdzniecības centru, kurā varēja īstenoties bīskapa plāni un kur tika apgūti arī Rietumeiropas viduslaiku pilsētām raksturīgie tērpsanās paradumi.

Bīskapa amata tērps viduslaikos uzskatāmi pauda augstākās garīdzniecības lomu šajā laikmetā. Arī Rīgas pilsētas vidē tajā koncentrējās garīgās un laicīgās varas pazīmes. Goda zīmju klātbūtne bīskapa amata tērpā arī bija adekvāta sava laika kanoniem. Kā norāda A. Švābe, bīskaps nēsāja kaklā pakārtu zelta krustu, kas bija redzams uz krūtīm. Rokā viņam bija bīskapa zizlis, kas norādīja, ka viņš ir draudzes gans. Bīskapu varēja pazīt arī pēc zīmogredzena ar dārgakmeni, kuru viņš nēsāja uz pirksta. To piešķīra bīskapam stājoties amatā.²⁰⁶ Zīmīgi, ka “*bīskapa amatā iecelšanu dēvēja par investitūru*”²⁰⁷ (latīniski *investitura* no *investire* nozīmē - ietērt) jeb ietērpšanu. Šis svinīgais pasākums acīmredzami norādīja uz garīdznieka tērpa un viņa varas atribūtu īpašo nozīmi Rietumeiropas viduslaikos. Konkretizējot augstākās garīdzniecības amata tērpa īpatnības gan ikdienišķā, gan liturģiskā variantā, jāpiemin vispārējās šā tērpa rašanās un evolūcijas epizodes, kuras ļauj rekonstruēt arī 13.gs. Rīgas bīskapu ārienei raksturīgo.

19.gs. vācu kostīmu vēsturnieks Hermanis Veiss savā plašajā apcerējumā “Tērpu, celtnu un rīku vēstures, no agrākiem laikiem līdz mūsdienām, rokasgrāmata”²⁰⁸ ir detalizēti aplūkojis šo evolūciju, pie tam, atzīmējot svarīgākos posmus augstākās garīdzniecības amata tērpa veidošanās sakarā. Šajā apcerējumā ir izdalīti arī 4 galvenie Romas katoļu baznīcas augstākās garīdzniecības tērpa evolūcijas periodi.²⁰⁹

Saskaņā ar H. Veisa rakstīto, pārmaiņas, kas noritēja Romas katoļu baznīcas garīdzniecības tērpa evolūcijas ceturtajā periodā²¹⁰, visticamāk, varēja būt redzamas

²⁰⁵ 168.lpp.

²⁰⁶ Švābe A. Latvijas vēsture. 1.d. – 111.lpp.

²⁰⁷ Turpat.

²⁰⁸ Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. В 3 томах. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000.

²⁰⁹ Promocijas darba autore ir balstījusies uz H. Veisa sniegto periodizāciju: Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. “Тёмные века” и Средневековье. IV—XIV вв. Т.2. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – стр. 441. – 461., kā arī P. Džonstones pētījumā *High Fashion in the Church* (Jonstone P. *High Fashion in the Church*. – Leeds, UK: Maney, 2000. – p.8.) un tīmekļa resursā *The Catholic Encyclopedia*. Vol. XV pieejamo informāciju.

H. Veiss Rietumu baznīcai piederošās augstākās garīdzniecības amatpersonu ietērpa evolūcijas procesu iedala 4 galvenajos periodos. **Pirmais posms** aptver laiku pirms Romas imperatora Konstantīna, kad iespējams, liturģiskajā tērpā ienāk daudzi antīkās pasaules ģenerētie modes tērpa elementi, kas pārstrukturēti atbilstoši baznīcas amatpersonu priekšrakstiem par simbolikas un kārtu hierarhijas principu ievērošanu. **Otrais posms** aptver laika periodu no aptuveni 4.gs. līdz 9.gs. Tajā tiek noteiktas galvenās garīdzniecības amata tērpa kārtas, kuras saglabājušās arī šodienas liturģiskajā tērpā. **Trešais posms** - no 9.gs. līdz 13.gs., kad tika pabeigta garīdzniecības ietērpa veidošanās Rietumeiropā. **Ceturto periodu** H. Veiss iezīmējis no 13.gs. līdz 19.gs. Šajā periodā iezīmējās virzība uz lielāku materiāla greznības un ornamenta lomas akcentējumu, bet tajā pat laikā, arī virzība uz lielāku konsekvensi, iezīmējot arī laiku, kad notika šo tērpa kārtu saīsināšana un pielāgošana figūras īpatnībām.

²¹⁰ Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. “Тёмные века” и Средневековье.– стр.441. – 461.

arī Rīgas bīskapa ārienē. Garīgās un laicīgās varas koncentrācijas pazīmes Rīgas bīskapa tērpā lokāli norādīja uz krusta karu idejas īstenošanu Livonijā, kā sekas drīz vien bija ienākušās Rietumeiropas modes ietekmes.

Arheoloģiskā un ikonogrāfiskā materiāla liecības par 13.gs. pirmo pusi Livonijā un Rīgā vēl neļauj konkretizēt Rietumeiropas modes ideju adaptāciju lokālā vidē, tāpēc tērpšanās paradumu pieņemšanas kontekstā bīskapa amata tērps varēja sniegt vizuālas norādes uz romānikas stila īpatnībām, kas, ar garīdzniecības varenības un autoritātes apliecinājumiem reizē, varēja sekmēt šāda vizuāla parauga iesakņošanu viduslaiku pilsētā. Lokālā vidē šī bīskapa autoritāte varēja atstāt ietekmi arī uz viduslaiku laicīgā modes tērpā evolūcijas gaitu. Priekšstatu par 13.gs. sākuma Rīgas bīskapa ietērpa izskatu sniedz divi sekojoši ikonogrāfiskie avoti - kapa plāksne ar bīskapa Meinarda atveidu un zīmogs ar pāvesta legāta Modenas bīskapa Vilhelma attēlu. Bīskapa Meinarda kapa plāksnes (sk.: att. nr.1.) atveids, lai arī visumā shematiski, tomēr diezgan uzskatāmi parāda bīskapa liturģisko tērpu. Tikmēr Modenas bīskapa Vilhelma zīmoga attēlā (sk.: att.nr.2.) redzamā figūra sniedz tikai aptuvenas norādes par galvenajām tērpā sastāvdaļām.

Minētā kapa plāksne ir tikai daļa no kapa pieminekļa bīskapam Meinardam Rīgas Doma baznīcas nišā, apsīdas sienā. Virsējā sarkofāga plāksne saglabājusies no 14.gs. un uz tās kaļķakmenī, gravējuma tehnikā ir atveidots bīskapa tēls, kas rāda šo personu ornātā ²¹¹, ar mitru galvā, rokas sakrustotas uz krūtīm, bet blakus bīskapa atveidam ir redzama viņa varas zīme - zizlis. Nišu, kurā ievietots sarkofāgs ietver arhitektoniska kompozīcija ar neogotikas stila iezīmēm, kura rekonstrukcija, pēc J.K. Broces zīmējuma un izmēriem, veikta 1896.gadā V. Neimaņa vadībā. Cilni, kurš atrodas vimpērga vidusdaļā, arī pēc J.K. Broces zīmējuma, veidojis A.Folcs.²¹² Abos, minētajos piemēros, gan bīskapa Meinarda kapa plāksnes atveidā, gan Modenas bīskapa Vilhelma zīmoga attēlā, redzama atbilstība vispārējai viduslaiku tendencei atveidot amatpersonu ceremoniālas nozīmes tērpā, tādējādi, akcentējot sakāpināta svinīguma momentu. Uzlūkojot šo atveidu ir skaidrs, ka tas pilnībā atbilst 12./13.gs. Rietumeiropas bīskapu liturģiskā ietērpa veidolam, kāds, piemēram, ir ilustrēts Fr. Bušē pētījumā, kas tapis analizējot Rietumeiropas ikonogrāfisko materiālu.²¹³ Pēc šiem artefaktiem spriest par tērpā reālo krāsu nav iespējams, bet jāpieņem, ka arī tā atbilda tā laika prasībām. 13.gs. Rietumeiropā tika ierobežots patvaļīgs krāsu lietojums baznīcas augstākās garīdzniecības tērpā. Pirmoreiz tas noticis pāvesta Inocenta III laikā, uz ko vēlāk atsaucās arī viduslaiku hronisti - bīskapi un garīdznieki. Tas ir pietiekami būtiski arī skatot šos procesus saiknē ar Rīgas bīskapu ietērpšanās paradumiem, jo, kā zināms, tad pāvesta Inocenta III laiks sakrita ar krusta karu pasludināšanu aplūkojamā reģionā. Tajā laikā tika norādīts uz konkrētām krāsām, to liturģisko nozīmi un lietojumu.²¹⁴ Var pieņemt, ka Livonijas bīskapu liturģiskā ietērpa virskārta noteikti uzsvēra purpura krāsas simboliku, kas bija aktuāla bīskapa amata apzīmēšanai baznīcas kārtu hierarhijā.

Bīskapa liturģiskajā tērpā par svarīgāko amata apzīmētāju kļuva galvassega - mitra. Šīs ceremoniālās galvassegas apzīmējuma "*mitre*"* izcelsme Rietumu baznīcā atvasināta no Seno Austrumu vārda "*mitra*", kur tā plašākā nozīmē bija šalle ar

²¹¹ Ornāts – no latīņu valodas *ornatum* – izgreznots, izrotāts, bruņojums, tērps. Ar šo jēdzienu vispārīnāti tiek uzsvērti liturģiskā tērpā grezno elementu pārsvars, kas garīdznieka tēlā nav konstatējams ikdienas apģērba veidolā.

²¹² Mape 'Rīgas Doma baznīca' – VKPAI PDC arhīvs. Inv.nr. 48017-4IV [skatīts: 03.11.2004.]

²¹³ Boucher F. *The History of Costume in the West*. – P. 185. – 187.

²¹⁴ Вейс Г. *История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье*. - стр. 458.

dekoratīvi apdarinātiem nobeiguma galiem, ko varēja izmantot dažādos veidos, saskaņā ar valkātāja vēlmi. Taču tās galvenā nozīme akcentē drapētu galvassegu, ko izmantoja Senās Persijas, Arābijas un Mazāzijas pussalu iedzīvotāji, kā arī sengrieķu sievietes.²¹⁵ Āzijas tautu vidē par mitras analogiju var uzskatīt frīģiešu mici, kuras formālais risinājums, visticamāk, varēja kļūt par Rietumu baznīcas amatpersonu *mitras* ģenēzes pamatu. Saskaņā ar tēru vēsturnieka F. Bušē uzskatu, kristietības liturģijā tā parādījies 7. gs. Sķiet, ka pirmie katoļu baznīcas bīskapi valkājuši zelta pieres saiti vai stīpu, kas bija vairāk vai mazāk izrotāta. Vēlākos laikmetos tai pievienojās laicīgajā dzīvē izmantotās, olveidīgās cepures kroņa daļa, ko pieres daļā arī apvija kronis.

P. Džonstone savā pētījumā "*High fashion in the Church*"²¹⁶ sniedz norādi uz agrīnās nosmailinātās cepures pārtapšanu klasiskā bīskapa mitras veidolā. Uz šādu evolūciju norāda arī F. Bušē, atzīmējot, ka 12.gs., cepures kroņa daļa tika pāršķelta divās daivās, - viena frontāli novietojās priekšpusē, bet otra tai pretī - pakausī. Mitru rotāšanai paredzētie dekora elementi variējās laikmetu gaitā, taču pamatforma palika nemainīga, saglabājot raksturīgo, frontāli redzamo konusveida nosmailinājumu.²¹⁷ 12.gs. mitras dekoratīvajiem elementiem pievienojās pakauša noformējuma daļai raksturīgās 2 nokarenās lentes. Rīgas bīskapu mitrām tās, acīmredzot, tika pievienotas jau apmēram 13.gs. pirmajā pusē. To apliecina Rīgas bīskapa Nikolaja (1229-1253) zīmoga atveids uz monētas, kurā redzamās lentes jau papildina nedaudz noapaļotāku mitras veidolu. (sk.: att.nr.3.)

Mitru papildinošās pakauša lentes nereti tikušas dēvētas par infulām (latīņu valodas vārds *infulae* * (vēsturiskā nozīmē) nereti tiek izmantots arī pašas mitras apzīmēšanai).²¹⁸ Džonstones liturģiskā tēpa izpētei veltītajā darbā šīs lentes angļiski tiek dēvētas kā "*lappets*"²¹⁹. Savukārt, vācu valodā rakstošie autori izmanto apzīmējumu - "*fanones*".²²⁰ Ielūkojoties vēl dažos citos liturģiskā tēpa nozīmes un formālo pazīmju analīzes paraugos, iespējams noskaidrot arī atsevišķas terminoloģiskas kopsakarības. Ornamentētā apmale - mitras kronis tiek apzīmēta ar vārdu - *circulus* *; augšējā vertikālā josla, kas rotā bīskapa mitru ir apzīmēta ar latīnisko vārdu - *titulus* *. Tāpat tiek minētas abas daivas (*cornua* *) un dekoratīvās, bagātīgi rotātās joslas (*aurifrisia* *), ko klāj izšuvumi, pērles, dārgakmeņi, mazi ornamentēti cēlmetālu diski.²²¹ Šādas bīskapa mitras detaļas un dekoratīvie elementi ir konstatējami arī bīskapa Meinarda kapa plāksnes atveidā. Jāatzīmē ka, bīskapa Meinarda mitra rāda dekoratīvāku noformējumu ar raksturīgajām zelta lentēm un frontāli nojaušamiem krustu atveidiem. Bīskapa mitru salīdzinājumā pieminams ir arī Modenas bīskapa Vilhelma zīmoga attēls, kas neatspoguļo mitras dekoratīvo noformējumu, tomēr sniedz nojausmu tikai par tās formālo uzbūvi, kas tad arī atbilst

²¹⁵ Boucher F. *The History of Costume in the West*. – p. 450.

²¹⁶ Jonstone P. *High Fashion in the Church*. – p.17.

²¹⁷ Boucher F. *The History of Costume in the West*. – p. 450.

²¹⁸ Infulas nozīmi skaidro arī kā garīdznieka pieres lenti, kura, balstoties uz tās nozīmes skaidrojumiem, varēja papildināt mitru. Atsauce: *Infula*. / © 2018 - *World of Dictionary*. //Pieejams: <https://worldofdictionary.com/dict/latin-english/meaning/infula> [skatīts: 01. 03. 2019.]; *Definition of 'infulae'*. / © Collins. //Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/infulae> [skatīts: 01.03.2019.]

²¹⁹ Jonstone P. *High Fashion in the Church*. – P.17.

²²⁰ Happach F. *Die Textilfunde/ Der Dom uz Halberstadt./ von G. Leopold un F. Schubert*. – Akademie-Verlag, Berlin, 1984. – s. 96.

²²¹ *Vestments*. / *The Catholic Encyclopedia*. //Pieejams: <https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=12014> [skatīts: 24.05.2018.]; *Mitre*. / *The Catholic Encyclopedia*. //Pieejams: <https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8043> [skatīts: 24.05.2018.]

iepriekš uzskaitītajām pazīmēm. Materiāli, kurus izmantoja mitru darināšanai ir pieminēti liturģiskā tērpa un mākslas stilu kontekstuālajām izpausmēm veļtītajos darbos.²²² Tādējādi var secināt, ka 12.gs. mitra parasti tika izgatavota no balta linu audekla vai balta zīda, pievienojot izoderētajai cepures formai arī zelta brokāta pavedienu izšuvumus un bagātīgākas dekora joslas. Konkrētā laika posmā notikušās pārvērtības bīskapa mitras vizuālajā tēlā Rietumeiropā var tikt attiecinātas arī uz Rīgas bīskapa amata tērpa pārvērtībām jau gotikas stilistiskās attīstības kontekstā²²³, jo augstākās garīdzniecības tērps viduslaikos tika veidots pēc konkrēta parauga, kas tika atdarināts visās kristietības izplatības teritorijās.

Konkrētā ikonogrāfiskā materiāla analīze ļauj secināt, ka Livonijas kristianizācijas laikā Rietumeiropā jau bija nostiprinājies galveno liturģiskā tērpa sastāvdaļu valkāšanas kanons un turpmākajos gadsimtos tika novērotas tikai atsevišķu elementu pārvērtības, kuras skatāmas adekvāti modes stilu tendencēm. Par garīdzniecības tēlam raksturīgo apģērba kārtu, kā arī tā piederumu, aksesuāru un frizūru stilistisko īpatnību ienākšanu sekulārajā apģērbā un to traktējumu atbilstoši tā laika modes izpausmēm, liecina vizuālās analogijas, kas atrodamas ikonogrāfiskajā materiālā.²²⁴

Laikā kad noritēja Austrumbaltijas pievēršana kristietībai, bīskapa amata tērpa galveno sastāvdaļu virknē savu vietu bija nostiprinājušas vēl dažas raksturīgas tērpa kārtas. Visā Rietumeiropā raksturīgais bizantiešu tērpa kārtu uzslāņojuma princips bija arī Rīgas bīskapiem un vizuāli to apstiprina atveids uz bīskapa Meinarda kapa plāksnes. Augstākās garīdzniecības tērpa evolūcijas ritējums norāda uz to, ka 13.gs. vidū garīdznieku *penulas** mēdza frontāli pāršķelt, rotājot šo daļu ar brokāta lenti - aizdares joslas rotājumu.²²⁵ Tieši šāds elements, visticamāk, ir bijis aktuāls pāvesta legāta Modenas bīskapa Vilhelma tērpā (sk.: att. nr.2.). Šis augstākās garīdzniecības pārstāvis 1225.gadā apmeklēja Rīgas pilsētu un bīskapa atveids uz zīmoga apliecina iepriekš pieminēto tendenču izplatību viduslaiku bīskapa amata tērpā.

Turpmāko gadsimtu vizuālas liecības par Rīgas garīdzniecības amata tērpa izskatu arī ir visai pieticīgas, tomēr tās ļauj apstiprināt pilsētas garīgo varas struktūru ārējā izskata atbilstību Rietumeiropā aktuālajām tendencēm. Rīgas Doma baznīcā

²²² Jonstone P. *High Fashion in the Church.* - P. 17.

²²³ Uz to norāda mitras vertikalizētās daivas, kuras attēlotas, piemēram, uz bīskapa Meinarda kapa plāksnes.

²²⁴ Pavisam nedaudzi ikonogrāfiskie materiāli, kas attiecas uz 15. un 16.gs. (t.sk. atveidi uz kapu plāksnēm) ļauj secināt, ka garīdzniecības pārstāvjiem raksturīgo frizūru, tērpu un tērpu detaļu vispārīgo iezīmju ietekme vēlākā laikā varēja parādīties arī sekulārajā vidē. Tajā pat laikā samērā bagātīgais vizuālais materiāls Rietumeiropā ļauj secināt, ka analogiski tas varēja izpausties arī Rīgā. Piemēram, 13. -16.gs. pilsētnieku vīriešu apģērba kārtu konstruktīvais risinājums un piegriezums uzskatāmi parāda līdzību ar garīdznieka liturģiskā apģērba veidolu. Piemēram, Rīgas Doma baznīcā atrodama kapa plāksne K. Durkopam, ko atkārtoti ir izmantojusi R.Veslinka dzimta (1472.g.; 1693.g.) kaut arī visai shematiski, tomēr sniedz norādes uz 15.gs. rīdžnieku tērpšanos garos, maisveidīgos, auguma līnijas maskējošos tērpos, kuru piegriezumā vēl saglabājas viduslaiku garīdznieka tērpam raksturīgas īpatnības. Arī kapuce, kas minētajā piemērā, sedz sievietes galvu, saglabā vizuālu analogiju ar mūka tērpam raksturīgo. Mape "Rīgas Doma baznīca". /VKPAI PDC arhīvs.Inv.nr.48003-4IV – [skatīts: 03.11.2004.]

²²⁵ Bīskapa tērpa kārtas - *chasuble* - *casula* vai *paenula* - (latīniski *casula planeta* vai *paenula*) izcelsme ir meklējama Senās Romas pilsoniskā tērpa sastāvdaļu klāstā. Par liturģiskā tērpa kārtu to pasludināja Toledo koncilā 636.gadā, rezervējot to klerikāļu vajadzībām. Savukārt Karolingu periodā, tā tika rezervēta tikai augstākās garīdzniecības vajadzībām. 13.gs. tā bija kļuvusi par konsekventi lietojamu augstākās garīdzniecības ietērpa sastāvdaļu, kas valkājama liturģijas laikā. Līdz pat 13.gs. beigām, šai tērpa kārtai tika izvēlēti visdārgākie un krāšņākie austrumnieciski izrakstītie zīda audumi. 13.gs. vidū garīdznieku *penulas* mēdza frontāli pāršķelt, rotājot šo pāršķēluma daļu ar brokāta lenti - aizdares joslas rotājumu. *Boucher F. A History of Costume in the West.* - p. 166. – 170.

atrodamā kapa plāksne garīdzniecības pārstāvim Johanam Sobem Ulenbrokam ir tipisks 15.gs. memoriālās tēlniecības paraugs. Kapa plāksnes centrālajā daļā ir attēlota kaļķakmenī gravēta garīdznieka figūra. Kreisajā rokā viņš tur kausu, labo virs tā pacēlis svētīšanai (kapa plāksne atrodas 19.travejā iemūrēta rietumu sienā).²²⁶ Garīdznieka figūras atveids ļauj nojaust, ka tērps atkārtu ierasto augstākās garīdzniecības ietērpa shēmu un, iespējams, pat šeit var apjaust sakritības, kas tērpa kārtu uzslāņojuma sistēmu ļauj pielīdzināt bīskapa tērpa īpatnībām. Te nojaušama ir tērpa pamatkārta - alba*, kuru sedz bizantiešu dalmātika*, tai pāri, visticamāk - *casula**, par kuru liecina iezīmētais auduma kroku ritms. Rodas iespaids, ka *casula* kārtu vēl klāj mantija, bet galvu sedz neparasta, mitrai analogiska galvassega un priekšpusē attēlotas nokarenās lentas ar bārkstainiem galiem. Izvērtējot liturģiskā tērpa vēsturiskās attīstības ainu Eiropā, pieminēto galvassegu jāierindo *amice** (jeb *amictus*) kategorijā. Tas norāda uz taisnstūra formā grieztu baltu linu audeklu, kas sākotnēji garīdzniecībai kalpojis kā šalle, bet vēlāk kļuva par galvassegu.²²⁷ Garīdznieka figūras apakšējo daļu klāj vairogs ar tajā iegravētu "Hi-Ro" monogrammu, kas formāli sastāv no grieķu X ("hi") burta un P ("ro"). Tā ir Kristus monogramma un viens no plašāk izmantotajiem kristietības simboliem. Šis piemērs ļauj apstiprināt agro viduslaiku Eiropas modes tērpiam aktuālo bizantiešu cilmes elementu daudzumu, kas, runājot par Rīgas pilsētā lokalizētajām modes īpatnībām, ļoti uzskatāmi rāda iekavētus romānikas jeb agro viduslaiku modes elementus. 13.gs. gaitā šie elementi vispār bija ļoti raksturīgi Ziemeļvācijas pilsētām un tātad, arī Rīgai, kā tiešajai Vācijas ietekmju teritorijai.

Investitūra jeb bīskapa amata iecelšanas akts parasti noteica arī augstākajai garīdzniecībai atbilstošu tērpa kārtu valkāšanas paradumu. Tas nozīmē, ka arī Rīgas bīskapa iecelšana amatā (investitūra) nozīmēja minēto tērpa kārtu un pontifikāta zīmotņu²²⁸ svinīgu saņemšanu. Viena no raksturīgākajām pontifikāta zīmotnēm bija cimds (pirkstaīņi), kuri agrajos viduslaikos Eiropas laicīgajā un garīdzniecības tērpā ir nepārprotams varas simbols.²²⁹ Liturģiskā tērpa pētnieki norāda, ka cimds liturģijas laikā izmantoja tikai Romas katoļu baznīcas pārstāvji un iespējams, ka par garīdzniecības tērpa sastāvdaļu tie kļuva jau 7.gs. beigās²³⁰, laikā, kad vēl tika izmantoti dūraiņi.

Atveids uz kapa plāksnes liecina, ka bīskaps Meinards ir lietojis cimds - pirkstaīņus, kuri jau minētajā laikā varēja tikt bagātīgi rotāti un atbilstoši bīskapa kārtas goda zīmju statusam, iespējams, tika izgatavoti no augstas kvalitātes ādas, ko apliecina literatūrā minētās ziņas.²³¹ Pirkstaino cimdu lietojumu bīskapa un arhibīskapa amata goda zīmju virknē apstiprina arī Rīgas arhibīskapa Brandenburgas Vilhelma kapa piemineklis (sk.:att.nr.4.), kas tipoloģiski pieder tumbas tipa

²²⁶ Mape 'Rīgas Doma baznīca' – VKPAI PDC arhīvs. Inv.nr. 48016-3IV. [skatīts: 03.11.2004.]

²²⁷ P. Džonstone raksta, ka jau 9.gs. *amice* ierindoja liturģiskā tērpa kārtu virknē. *Jonstone P. High Fashion in the Church.* – p.8.

²²⁸ Pontifikāta zīmotnes – bīskapa amata svarīgākās zīmes, kuras saņēma no Romas pāvesta personīgi investitūras laikā.

²²⁹ *Lester K. Oerke B. Accessories of Dress.* – Peoria (Illinois): Bennett Com., 1954. – p. 353.

²³⁰ *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, оружие, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье.* – стр.450.

²³¹ Cimdi ietilpa pontifikāta zīmotņu (bīskapa amata svarīgākās zīmes, kuras saņēma no Romas pāvesta personīgi investitūras laikā) virknē, kuras saņēma iesvētot bīskapa kārtā. Tās simbolizē augstu sabiedrisku stāvokli vai arī atteikšanos no laicīgās dzīves.; *Бидерманн Г. Энциклопедия символов./ перевод с немецкого.* – М.: Республика, 1996. – стр. 203.; Cimdu materiālam un dekoram bija sava, kārtu hierarhiju raksturojoša loma. Karaļu un titulēto augstmaņu, kā arī augstākās garīdzniecības cimdi parasti tika izgatavoti no zamšādas vai mīkstas aitādas. Atsauce: *Lester K, Oerke B.V. Accessories of Dress: An Illustrated Encyclopedia.* – Dover Publications, 2004. – p. 353.

apbedījumiem. Kapa plāksnes centrā atveidota guloša, proporcionāli veidota figūra, tērpta ornātā un ar mitru galvā. J. K. Broces atstātajā zīmējumu krājumā ir iespējams konstatēt daudzas sīkas detaļas, kuras zudušas laikā, kad 1786.gadā cilnis ticis sabojāts. Bīskapa cimdos tērptās rokas saņemtas uz krūtīm, pa labi no bīskapa atveida - krusts, bet pa kreisi - zizlis. Pieminekļa tapšanas laiks datēts ar 16.gs. vidu, taču garīdzniecības amata tērpa shēma pilnībā atbilst viduslaiku principiem.²³² Jau 13.gs. bīskapa pirkstainos cimdos rotā grezni izšuvumi, dažreiz pērles un dārgakmeņi un tāpat bīskapa cimdu krāsa - purpurs, kas rotāta ar izšūtiem simboliskā krusta atveidiem, kā tas ir konstatējams arī šajā gadījumā, kur bīskapa labā roka acīmredzami ietērpta pirkstainā cimdā uz kura novietoja krusta atveids.

Paralēli citām bīskapa amata zīmēm, par uzkrītošāko viņa kārtas goda un amata atšķirības atribūtu kalpo zizlis.²³³ Aplūkojot bīskapa Meinarda kapa plāksnes atveidā redzamo zizli, pareizāk sakot, tā nobeigumu, var pazīt savītās gana nūjas jeb āķveida rokturi, kas atbilstoši 12.gs.beigu un 13.gs. sākuma Rietumeiropas mākslā un bīskapa atribūtu jomā izplatītajām modes izmaiņām, pievienojusi zižļa galotnei ziedu, lapu un zaru ornamenta savijumu. Savukārt, uzlūkojot bīskapa Nikolaja izteikti shematisko zīmoga atveidu, ir manāms, ka šajā gadījumā saglabāta salīdzinoši vienkāršotā gana nūjas forma. Šie piemēri, protams, sniedz visai aptuvenu priekšstatu par Rīgas pilsētas vidē izplatīto bīskapa tērpu, tā vizuālajām pazīmēm un goda zīmēm.

Būtiskas norādes uz augstākās garīdzniecības pārstāvju augsto statusu sniedz tekstila atradumi Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranda (*Michael Hildebrand*; 1433.-1509.) apbedījumā, ko plašāk publikācijā apskatījusi I. Žeiere.²³⁴ Apbedījumā ir uzieti gandrīz 300 audumu fragmenti, kuru materialitātes, kā arī krāsu un dekora analīze ir ļāvusi konstatēt tekstiliju kvalitātes rādītājus, un apstiprināt garīdznieka statusam adekvātu tērpa kārtu klātbūtni. Tajā pašā laikā pētniekiem nav izdevies noteikt apbedījuma vietā atrasto tekstiliju piederību (to pārāk fragmentētās saglabātības dēļ) tieši liturģiskajam tērpiem. Tekstilatradumu virknē ir jāpiemin zīda, samta un brokāta, lina, kā arī kokvilnas lenšu fragmenti, kā arī norādes uz zilās, brūnās, sarkanās un dzeltenās krāsas lietojumu. Bez tam, apbedījumā ir uzietas liecības par apģērba kārtu rotāšanu ar izšuvumiem, fliteriem, kā arī pozamentiem, kas ļauj Hildebranda apģērba pielīdzināt analogiem Rietumeiropā. Apbedījumā ir atrasti tekstila fragmenti ar ieaustiem augu rakstiem, kā arī fragmenti, kas liecina par garīdznieka tērpiem pievienotu jostu. Tekstila atradumu apskatā ir būtiskas norādes uz garīdznieka cimdu klātbūtni, jo I. Žeiere raksta arī par nelieliem linu adījuma fragmentiem, kas rotāti ar vara brokāta un krāsainu zīda diegu izšuvumiem.²³⁵ Jāatzīmē, ka šo nelielo tekstila fragmentu izpēte ir devusi ziņas arī par trīslapu āboliņa motīvu izšuvumiem, kas jau ir tieša norāde uz garīdzniecības apģērbā lietoto kristietības simbolu klātbūtni. Neraugoties uz Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranda darbības laiku 15.gs. otrajā pusē un 16.gs. sākumā, ziņas par augstākās garīdzniecības tērpa standartizēto raksturu

²³² Mape 'Rīgas Domas baznīca' – VKPAI PDC arhīvs. Inv.nr.48004-3IV. [skatīts: 03.11.2004.]

²³³ Sākotnēji zizlis ir pildījis atbalsta funkciju, tomēr trūkst drošu ziņu par to, kurā brīdī tas pārtapa par simbolisku garīgās varas atribūtu. H.Veiss vedina domāt, ka šo funkciju zizlis ieguva aptuveni 8.gs. Bīskapu un abatu zižļi ar āķveida izliekumu galā atveidināmi uz ganu nūjām, kuras kristietības mākslā parādās saistībā ar Kristu, praviešiem un svētajiem. Atsaucē: *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье. IV—XIV вв. Т.2., стр.453.* Gans daudzās kultūrās rādīts kā tēls, kas simbolizē tēva modrās rūpes. Sk.: Herdera vārdnīca – Simboli. – Rīga: Pētergailis, 1994. – 55., 167.lpp.

²³⁴ Žeiere I. Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranda apbedījuma tekstilatradumu apskats.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A.Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 120. – 125.lpp.

²³⁵ Turpat, 124.lpp.

un piederību viduslaiku periodam ir iespējams skatīt arī senāku periodu sakarā. Zināmā mērā tās ir arī konkrētākas norādes uz, piemēram, 13.gs. Rīgas bīskapu apģērba raksturu.

1.1.2. Mūku tērpi viduslaiku Rīgā

Mūku ordeņu pārstāvju tērpa - uniformas prototipa veidošanos Rietumeiropā saista ar Sv. Benedikta (480 - 543) - benediktiešu ordeņa dibinātāja regulas (nolikumu krājuma) izstrādi, jo tas bijis paraugs, kuru izmantoja arī vēlākajos gadsimtos tapušo ordeņu varas struktūras.²³⁶

I.Šterns raksta, ka kopā ar krusta karotājiem un augstāko garīdzniecību, Latvijas teritorijā ienāca arī mūku ordeņu pārstāvji. Viņš arī norāda, ka pirmie - ap 1205.gadu šeit ieradusies cistercieši (*ordo Cisterciensis*) un apmetušies Sv.Nikolaja kāpā Daugavgrīvā, kur jau 1211.gadā viņiem bijis savs klosteris ar klosteru kapellu.²³⁷ Cisterciešiem drīz pievienojušies arī citu ordeņu pārstāvji un šā procesa rezultātā Rīga, kā arī atsevišķās Livonijas valsts daļas tika piesātinātas ar klosteru tīklu. Cisterciešu ordeņa klātbūtni Līvzemē apstiprina Latvijas vēstures avoti. Livonijas Indriķa hronikas tekstā viņi ir minēti vairākas reizes (I.10., VI.3., XII.5.). Hronikā ir atrodamas arī norādes par sekošanu Augustīniešu regulai, kas dod priekšstatu par ordeņa pārstāvju valkāto tērpu krāsu. Jāatzīmē, ka ikonogrāfiskais materiāls, kas apstiprinātu šo krāsu lietojumu nav saglabājies. Līdz ar to, vienīgās ziņas rodamas rakstītajos vēstures avotos. Tomēr arī tajos ir atrodamas tikai vispārīgas vai fragmentāras ziņas par mūku ordeņu pārstāvju valkātajiem tērpiem. Balstoties uz Rietumeiropas materiālu ir iespējams gūt hipotētisku priekšstatu par viduslaiku Rīgas iedzīvotāju - mūku tērpiem, kuri lokālā vidē iemiesoja uniformētas sociālās kārtas ietērpšanās standartu, jo katrai kongregācijai bija savas tērpu krāsas un zīmes, taču tērpa formālais raksturs bija atbilstošs noteiktam kanonam. Šādu tērpu veidoja noteiktas sastāvdaļas, kuru nosaukumi, saskaņā ar promocijas autores apkopotu materiālu, dažādos avotos tomēr tiek dēvēti atšķirīgi.²³⁸

Par raksturīgāko mūka tērpa sastāvdaļu ir jāuzskata kapuce, kas arī plašākā kontekstā pieder pie viduslaiku modes tēla zīmīgākajām tēla īpatnībām. Līdzās praktiskajam lietojumam, kapuce bija simboliska mūku tērpa sastāvdaļa, kas norādīja uz garīgās enerģijas koncentrēšanu vai paškontroli. Saskaņā ar mūku kustības tradīcijām, kapuce parasti simbolizē nabadzību, atteikšanos no laicīgās dzīves un piederību konkrētai reliģiskai kopienai.²³⁹ A. Caune publikācijā “Rīgas 13. – 14.gs. keramika ar antropomorfo dekoru” ir aprakstījis un analizējis piecas keramikas lauskas, kas rotātas ar plastiskām “mūku sejām”. Katra no tām ir nākusi no savas krūzes un tās tikušas uzietas trijās izrakumu vietās Rīgā.²⁴⁰ Antropomorfa dekors

²³⁶ *The Benedictine Order./The Catholic Encyclopedia.*// Pieejams:

<http://www.newadvent.org/cathen/02443a.htm> (iepriekš tīmekļa vietne “*The Catholic Encyclopedia*”). [skatīts: 23.01.2019.]; 397. *St. Benedict of Nursia./The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams: <http://www.newadvent.org/cathen/02467b.htm> (iepriekš tīmekļa vietne “*The Catholic Encyclopedia*”). [skatīts: 23.01.2019.]

²³⁷ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500. – Rīga, Daugava, 1997. – 292.lpp.

²³⁸ Promocijas darba tematikas kontekstā autore ir skatījusi garīdzniecības tērpa vienu no plašāk interpretētajām sastāvdaļām *vestis talaris* jeb garo tuniku un tās lietojumu. Atsauce: *Hodges L.F. Chaucer and Clothing: Clerical and Academic Costume in the General Prologue to the Canterbury Tales (Chaucer Studies).* - D.S.Brewer, 2005. – p.164.

²³⁹ Herdera vārdnīca – simboli. – 67., 102.lpp.

²⁴⁰ Caune A. Pētījumi Rīgas arheoloģijā: Rakstu izlase. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007. – 443.lpp.

akcentē sejas, kuras aptver tipiska viduslaiku kapuce ar smailu, vertikāli novietotu detaļu (angļu vēsturiskajā modes leksikā devēta par “liripipe”), kas paceļas virs galvas. No A. Caunes rakstītā var secināt, ka krūzes ir importētas Rīgā, tāpēc par vietējo iedzīvotāju apģērbu tās var sniegt tikai nosacītu informāciju, kura apstiprina ideju migrācijas plūsmu.

Pilsētnieku ikdienas gaitās noteicošs bija apģērba funkcionalitātes aspekts. Tieši tas noteica kapuces aktuālītāti apģērbā arī laikā pirms romānikas stila tērpsanās paradumu veidošanās, tomēr tās stilistiskās pārvērtības romānikas un vēlāk – arī gotikas modes tendenču adaptācijas laikos ir saistāmas ar baznīcas ietekmi. Jāatzīmē, ka Rietumeiropas viduslaiku apģērba konstruktīvajā evolūcijā 12.gs. beigās kapuce tika atdalīta no apmetņa un kļuva par atsevišķu galvassegu, kas savienota ar plecus sedzošu pelerīni.²⁴¹ Var hipotētiski pieņemt, ka Rietumu garīdzniecības, t.sk. arī mūku tērpa ilgstošais evolūcijas process, kas saskaņā ar H. Veisa doto periodizāciju, norādīja uz standartizētā tērpa sastāvdaļu nostiprināšanos, un, tādējādi, bija impulss arī no apģērba atdalītās kapuces pārņemšanai pilsētnieka apģērbā.²⁴² Turklāt, vēlākajā viduslaiku modes apģērba attīstības posmā, iezīmējot paralēles ar gotikas stila pazīmēm, izteiktāka kļuva pāksts (*liripipe*) vizuālā saikne ar valdošā mākslas stila pazīmēm.²⁴³ Jāpiebilst, ka t.s. *liripipe* detaļa pamanāma arī ilustratīvajā materiālā, kas pievienots A. Caunes publikācijai.

Būtisks papildinājums kapuces lietojumam viduslaiku mūka apģērbā ir rodams kādā nozīmīgā arheoloģiskā atradumā no Mārstaļu ielas drupām, kur savulaik ticis uzziets būvplastikas fragments – kapitelis ar mūka atveidu (RVKM) divās vietās. Minēto kapiteli analizējusi viduslaiku mākslas un arhitektūras pētniece E. Grosmane, norādot uz Heisterbahas mūka leģendu, kuru šajā sakarībā 19.gs. ir pieminējis Vilhelms Neimanis (*Wilhelm Neumann*).²⁴⁴ Atradums ir ticis datēts ar 15.gs. sākumu, bet tā izcelsme ir tikusi sasaistīta ar franciskāņu vai dominikāņu klosteri Rīgā.²⁴⁵ Kapiteļa risinājums atbilst gotikas stila īpatnībam un tā astoņu šķautņu struktūrā vienā pusē var ieraudzīt mūka atveidu lūdzēja pozā, bet otrā kapiteļa pusē tas pats mūks saskatāms stāvam pie gotiskā stilā veidotiem klostera vārtiem. Abos atveidos viņš ir attēlots tipiskā mūka tērpā ar striķa jostu ap vidu, kas izceļ auduma krokojumu. Īpašu uzmanību piesaista abos atveidos nolasāmā lielā kapuce ar smailo galu, kuras risinājumā var nojaust gotikas periodam raksturīgo *liripipe* klātbūtni. (sk.: att. nr.5. (a., b.).

Mūku pamattērpam raksturīgu formālo iezīmju klātbūtni ilustrē arī viens vēlāks ikonogrāfiskais materiāls - mūka figūra no bijušajiem Bīskapa vārtiem. J. K. Broce ir rakstījis par 18.gs. 30.- 40.gados veikto Bīskapa vārtu pārbūvi, kuras rezultātā ticis likvidēts arī akmens cilnis uz kura bijušas triju mūku figūras.²⁴⁶ Līdz

²⁴¹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 198.

²⁴² Promocijas darbā iepriekš, 53.lpp. ir norādīts uz H. Veisa minēto trešo posmu (9. – 13.gs.), kad Rietumu baznīcas liturģiskajā tērpā noslēdzās tradicionālo apģērba sastāvdaļu formveides process.

²⁴³ F. Bušē norāda, ka *liripipe* tika pievienota kapucei 14.gs.: Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 198. Tomēr jāpiebilst, ka priekšvēstneši šīs smailās un garās detaļas pārņemšanai modes tērpā iezīmējās jau agrāk garīdzniecības tērpā, kad vertikalizācijas iezīmes kapuces konstrukcijā var novērot, piemēram, miniatūrā no Donisona poēmas, kas tapusi 12.gs. sākumā. (*Poem by Donison in honour of Countess Matilda. Early twelfth century. Vatican Library, ms lat. 4928.*). Sk. attēlu: Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 169.

²⁴⁴ Sk. vairāk: Grosmane E. Viduslaiku arhitektūra un māksla Latvijā./21. Borisa Vipera piemiņas lasījumi.[referāta tēzes]. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2019. – 33.lpp.

²⁴⁵ Turpat.

²⁴⁶ Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. 1. sējums.- Rīga: Zinātne, 1992. - 405. lpp

mūsdienām nonākušā cilņa vietā vēlākā laikā uzstādīta akmens augstcilnī cirsta mūka figūra ar pātagu rokā. Figūra tikusi datēta ar 18.gs. 40.gadiem²⁴⁷, taču tā ir veidota, sekojot priekšstatiem par viduslaiku mūku tērpiem. Atveidā var saskatīt *vestis talaris**, virves jostu - *cingulum**, kapuci un pelerīni, kā arī romiešu stila sandales, - tātad, kanoniskas un arī viduslaiku periodam atbilstošas mūku tērpa sastāvdaļas. Jāpiebilst, ka šādas tērpa sastāvdaļas tomēr varēja būt raksturīgas teju vai visiem 13.gs. Rīgā strādājošajiem mūku ordeniem, taču katra no kongregācijām parasti tiecās izcelt tai raksturīgo uniformas krāsu.²⁴⁸ Livonijas Indriķa hronikā ir dotas diezgan skaidras norādes par Svētā Augustīna regulai pakļautās kongregācijas pārstāvju apģērba krāsu bīskapa Alberta laikā: “*Un, tā kā šis pats Johanness pārstāvēja Svētā Augustīna regulu un ordeni un valkāja baltu tērpu, kas apzīmē patiesu šķīstumu, bīskaps, apstiprinādamš šo tērpu, apmainīja šīs baznīcas kanoniķu melnās drānas un kapuces pret baltām.*”(XIII, 3.)²⁴⁹ Mūki nedrīkstēja valkāt spilgtu krāsu tērpus lai, tādējādi, atšķirtos no augstākās garīdzniecības pārstāvjiem. Šeit būtiski bija uzsvērt striktu sekošanu katra ordeņa zīmju un krāsu kanonam. To apstiprina Indriķa hronikas komentāros minētais par Teoderiha ceļojumu uz Romu, kas bijis saistāms ar pāvesta Inocenta III izdoto 1201.gada 19.aprīļa bullu, kur, cita starpā, dažādo ordeņu misionāriem tika noteikts vienāds tērps, lai priesteru apģērba dažādības dēļ neizceltos šķelšanās arī starp jaunkristītajiem.²⁵⁰

1.1.3. Bruņniecības tērps viduslaiku Rīgā

Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti apstiprina krustnešu klātbūtni Rīgā, kā arī šo karotāju vervēšanu, viņu ienākšanu pilsētā un agresijas izpausmes, kuras radīja precedentu turpmākajai militārajai darbībai, radot regulāras bruņniecības apvienības un to atvasinājumus, bet to misija Livonijā bija nepārprotama, - uzturēt krustnešu iekarotās varas pozīcijas, kā arī nostiprināt kristietības lomu jaunapgūtajās teritorijās. Piemēram, aprakstot notikumus 1201.gada vasarā, Livonijas hronikā tiek runāts par to, ka “*savas konsekrācijas trešajā gadā bīskaps, atstājis ķīlniekus Vācijā, ar krustnešiem, kurus varēja sadabūt, atgriezās Līvmē, un tajā pašā vasarā uz plaša lauka, kuram līdzās varēja būt kuģu osta, tika celta Rīgas pilsēta.*”(V.1.)²⁵¹

Par Rietumeiropas bruņniecības klātbūtni ar runāt jau sākot ar laiku no 12.gs. beigām, kad tika novērotas bruņinieku pirmās aktivitātes Līvmē. Tās turpinājās līdz pat 16.gs. beigām, kad viduslaiku modes telpu lēnām pārpludināja renesanses elementi. Taču bruņniecības loma arī šādā vidē tika saglabāta, vismaz mākslīgi uzturot tās prestižu un pakāpeniski iekļaujot bruņniecības kaujas ietērpa struktūrā ne tikai viduslaiku, bet arī renesanses vīriešu modes tērpa sastāvdaļu konstruktīvo risinājumu. Vienlaikus, tas nozīmēja arī nākamo laikmetu tendenci - saglabāt vismaz

²⁴⁷ Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – 116. – 118.lpp.

²⁴⁸ 13.gs. Rīgā (atsevišķas kongregācijas turpināja savu darbību arī 14.gs.) savu darbību izvērta sekojoši mūku ordeņi: cistercieši un auguštīnieši, premonstrieši, franciskāņi un dominikāņi. Mūku ordeņu dibināšanas procesā viduslaikos iezīmējās arī vēlākiem laikiem raksturīgās tērpu krāsas un tajās dominēja melnais, pelēkais un brūnais, jo tas bija apzināts pretstats gan augstākās garīdzniecības tērpa spožumam, gan viduslaiku sabiedrības turīgāko pārstāvju tērpu krāsainībai. I. Šterns, atsaucoties uz vēstures literatūru un rakstītajiem avotiem, ir norādījis, ka 13.gs. sākumā, Rīgā apmetoties cisterciešu ordeņa pārstāvjiem, gan vīriešu gan sieviešu klosteros, tikusi uzsvērtā balto tērpu nozīme. Viņš raksta, ka cistercieši valkājuši baltu tērpu un tāpēc tos dēvēja par “baltajiem mūkiem”. Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500. – 293.lpp.

²⁴⁹ Indriķa hronika (XIII.3.), 113.lpp.

²⁵⁰ Turpat, 268.lpp.

²⁵¹ Turpat, 60.lpp.

atsevišķus, simboliskus bruņniecības atribūtus, - piemēram, tērauda plāksņu bruņvesti, bruņucepuri (tā ietekmē vīriešu cepuru vizuālo evolūciju), zobena simboliku u.c. lielā mērā bruņniecības laikmeta domāšanas liecības.

Rakstītajos vēstures avotos ir atrodamas liecības par bruņniecības aktivitāti Austrumbaltijas kristianizācijas procesā, kā arī ziņas par Rīgā ienākušo vācu bruņinieku dižciltību un viņu statusu bruņinieku ordeņu hierarhijā. Livonijas hronikā daudzviet norādīts uz Vāczemes dižciltīgo (V.1.; XX.1.; XXIII.1. u.c.) un augstmaņu kārtai piederošo bruņniecības pārstāvju ierašanos, kas, iespējams, var liecināt arī par Eiropas mēroga modes ideju nesējiem, kuri 13.gs. pirmajā pusē ienāca Rīgas pilsētas vidē, sev līdzī atnesdami tā laika viduslaiku tērpsnās paradumus. Var pieļaut, ka tieši šo bruņinieku parādīšanās Baltijā sekmēja arī rietumnieciskās modes segmenta iesakņošanas, ļaujot izstrādāt modes tērpa kanonam atbilstošus tērpsnās standartus.²⁵²

No lokālā ikonogrāfiskā materiālā atvasinātu priekšstatu par bruņinieku tērpu var radīt 15. gs. Sv. Jura figūras atveids kokgriezumā no Rīgas Melngalvju nama (sk.: att. nr. 6.). Tēls asociējas ar bruņniecības laikmeta varonīgo karotāju īpašībām, laikos, kad bruņinieki saplūda ar pilsētas dzīvi un pārstāvēja moderni tērtāko sabiedrības daļu. Sv. Jura tērps atspoguļo sava laika modes īpatnības un vienlaikus nezaudē būtisko simbolisko bruņniecības atribūtiku, piemēram, zobenu, kas viduslaiku sabiedrības izpratnē varēja būt kas līdzīgs funkcionālam modes aksesuāram. Bruņinieka apģērbs demonstrē iepriekšējo gadsimtu bruņutērpa struktūras atvasinājumus, kas iestrādāti tērpa konstrukcijā. Te redzamas analogijas, kas Sv. Jura tēlu vieno ar Rietumeiropas ikonogrāfiskajā materiālā konstatējamām tērpa īpatnībām. No ķermeņa līnijām anatomiski pielāgotā tērauda plāksņu tērpa izveidojās, piemēram, 15.gs. Burgundijas galma modei raksturīgā oderētā samta žakete (*pourpoint**).²⁵³ Šeit tas vēl nav pamanāms, taču bruņu tērpa “piegriezums” jau parādās kā sagatave cita materiāla ietērpam. Jāatzīmē, ka Burgundijas hercogistē transformācija no bruņutērpa uz galminieka tērpu tika īstenota jau 14.gs. beigās. Rīgā, kur modes aktualitātes nāca no Vācijas zemēm, arī gotikas modes stilam raksturīgi tērpi iedzīvojās ar novēlošanos.

Kokgriezumā veidotā Sv. Jura figūra atklāj vēl virkni vēlās gotikas modes īpatnību, t.sk. cirkulāro robaino apkakli, kas veidojās kā pelerīnes atvasinājums un, vienlaikus, tā bija palieka no bruņu kapuces kopš romānikas perioda. Sv. Jurim galvā ir apaļā cepurīte, kas, visticamāk, ir *batvats**, jo viduslaikos zem bruņucepures tika valkāta oderēta t.s. galvaskausa cepure. Vēlajos viduslaikos no šādas cepures tika radītas dažādas reģionālo galvassegu formas, t.sk. arī renesanses laikmeta berete. Savukārt, zemā gurnu josta, ar kuru parasti sajoza jau 14.gs. kotardes (*cotehardie**), arī šajā piemērā ir masīva – ar metāla plāksnēm apkalta un ir funkcionalitātes prasību apliecinājums viduslaiku tērpā. Tāpat būtiska loma ir bruņucimdu (*gauntlets**) pārtapšanai jātnieku ādas cimdos, jo turpmākos gadsimtos radītie augstmaņu pirkstaiņi ar platu manšeti tika stilistiski atvasināti no viduslaikos radītā prototipa. To pašu var sacīt arī par bruņuzābakiem (*sollerets**), kuri kokgriezumā jau demonstrē mērenu purngala nosmailinājumu.

Analoģisks ir arī Sv. Maurīcija tērps un bruņas, kas redzams kokgriezuma figūrā (sk.: att. nr. 7.)²⁵⁴, taču šajā gadījumā kareivja cirtaino, īsi apgriezto matu

²⁵² Bruņniecības kaujas ietērps kļuva par strukturālu un konstruktīvu paraugu tam kā bija jāveido apģērbs no auduma.

²⁵³ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 446., 451.

²⁵⁴ Attēla avots: Neumann, W. *Werke der mittelalterlichen Holzplastik und Malerei in Livland und Estland. Lübeck, 1892.*; Attēls publicēts grām.: Siliņa M. *Melngalvju nams*. – Rīga: Jumava, 2009. – 19.lpp.

frizūru vairs nenosedz cepurīte. Atšķirībā no Sv. Jura figūras, Sv. Maurīcija tērpu nepapildina apaļā robainā apkakles un kuplās piedurknes. Tā vietā Sv. Maurīcijs redzams valkājam apmetni, kas atspoguļo Senās Romas teltsveida apmetņa tipa – *penulas* raksturīgās pazīmes. Sv. Maurīcija tērpā tā, acīmredzot, ir atsauce uz tēla vēsturisko izcelsmi Rietumeiropā, kur viņš ticis uzskatīts par karotāju aizbildni.²⁵⁵

1.1.4. *Krustnešu un Zobenbrāļu kaujas tērps viduslaiku Rīgā*

Līdzās dižciltīgo bruņinieku tērpam ar savu specifiku izceļas ierindas krustnešu ietērps. "Krusta zīmes piešķiršana"²⁵⁶ bija simbolisks akts, kas leģitimēja krusta karotāju darbības konkrētā teritorijā, piešķirot tiem noteiktas privilēģijas. Periodiskā krustnešu vervēšana bija viens no galvenajiem aktiem Līvzemes bīskapu varas nostiprināšanas centienos un lika nonākt pie Zobenbrāļu ordeņa dibināšanas.

Krustnešu vizuālais tēls nebija iedomājamas bez atbilstoša, viduslaiku dzīvesveidam piemērota ietērpa, ko plašākā, viduslaiku modes vēstures pārskatā pieņemts dēvēt par bruņutērpu. Bruņutērps sevī apvienoja gan amata, gan kareivja veidolam atbilstoša tērpa iezīmes. Tāpat tas iezīmēja vadlīnijas turpmākajai vīriešu modes tērpa izveidei. Modes vēsturniece F. G. Tortora norāda uz viduslaiku tērpa pētnieku uzmanības centrā esošo bruņinieka aizsargtērpa evolūciju, kas parāda ciešu saikni ar vēlākā posmā radīto ādas un auduma tērpa konstrukciju un stilistiku. Bruņutērps skaidri atspoguļoja apakšējā auduma slāņa (tas kalpoja arī oderējuma statusā) uzbūvi. Tortora arī minējusi, ka modes tērps attīstījās no bruņniecības vidē valkātajām bruņām.²⁵⁷

Kostīmu vēstures literatūrā ir atrodamas ziņas arī par tipisku krusta karu laikmeta bruņinieka kaujas ietērpu, kas nostiprinājās 11. un 12.gs. gaitā, kad kareivji valkāja - *hauberk* - važiņu kreklus.²⁵⁸ Zem šāda smagnēja krekla valkāja oderētu, ķermeni aizsargājošu kārtu - *gambeson*.²⁵⁹ Bruņutērpa tehniskie pilnveidojumi bija saistīti ar važiņu krekla pārvērtībām. Pie tā sāka piestiprināt metāla plāksnītes, radot zvīņainās bruņas. Līdz pat krusta karu sākumam Vācijā, Francijā, kā arī Normandijā izmantoja zvīņainās bruņas un bruņas, kas veidotas no metāla gredzeniem tād, - bruņu kombinezonu. Radikālākas izmaiņas bruņutērpa struktūrā noritēja 12.gs. Tad dzelzs gredzenus savienoja tā, lai tie veidotu blīvu, šķietami elastīgu tīklu. No šāda tīkla, acīmredzot, tika radīti arī krustnešu ķēžu krekli. RVKM kolekcijā ir atrodami šādu ķēžu bruņu kreklu fragmenti (sk.: att. nr. 8.; VRVM 41235/1602 un VRVM 190611/1.), kuri ir datēti ar 14. – 16.gs. Tie ir tikuši atrasti arheoloģiskajos izrakumos Rīgā, teritorijā starp Vaļņu, 13.janvāra, Vecpilsētas un Kalēju ielu 1939.gadā (aizbērtajā Rīgas upes gultnē). Viens bruņukrekla fragments ir izstādīts muzeja pastāvīgajā ekspozīcijā, bet otrs glabājas krātuvē. Nav izslēgts, ka abi fragmenti ir no viena krekla.²⁶⁰ Jāatzīmē, ka bruņukrekla fragmentu vizuālais novērtējums ļāva

²⁵⁵ Senās leģendās un arī vēstures avotos ir minēts Maurīcijs, kas, iespējams, bijis vēsturiska persona - Tēbu leģiona komandieris Romas imperatora Diokletiāna valdīšanas laikā. Siliņa M. Melngalvju nams. – Rīga: Jumava, 2009. – 22.lpp.

²⁵⁶ Līvonijs hronists, rakstot par notikumiem 12.gs. pašās beigās, piemin bīskapa Alberta darbību krustnešu vervēšanā: "*Nākamajā vasarā pēc iesvētīšanas viņš devās uz Gotlandi un tur apzīmēja ar krusta zīmi ap piecsimt vīru braukšanai uz Līvzemi.*" (III. 2.).Indriķa hronika, 57.lpp.

²⁵⁷ Tortora G.P. *Dress, Fashion and Technology – From Prehistory to the Present.* – p. 60. – 61.

²⁵⁸ Boucher F. *A History of Costume in the West.* - p. 187.

²⁵⁹ *Ibid.*, p. 187.

²⁶⁰ Informācija par bruņukreklu fragmentiem iegūta sarunā ar RVKM arheoloģisko priekšmetu glabātāju I. Reinfeldi (23.04.2019.). Sarunas pieraksts promocijas darba autores arhīvā.

secināt, ka riņķīšu veidotais pinuma raksts atbilst Rietumeiropā 12. un 13.gs. sākumā krustnešu vidē valkāto ķēžu kreklu pinuma rakstiem. Vizuālās analogijas ir atrodamas arī O. Rasinē apkopotajā materiālā, kas publicēts krājumā “*The Costume History*”.²⁶¹ Jāpiebilst, ka strukturāli un konstruktīvi šādi bruņukrekli varēja būt identiski RVKM ekspozīcijā izstādītajam, ar 16.gs. datētajam ķēžu bruņukreklam, kas vizuāli atgādina 13./14.gs. vīriešu auduma tuniku. Tā tika veidota kā samērā garš kreklis (garumā līdz ceļgaliem) ar platām piedurknēm. Rokriņķi veidoti, uzsverot plecu līnijas pazeminājumu. Bruņukrekls tika darināts apjomīgs, paredzot zem tā valkāt oderētas auduma un ādas apģērba kārtas. Tam laikam aktuālu bruņukreklu lietojumu Austrumbaltijā karojošo krustnešu aprindās apstiprina Livonijas hronika, kurā pieminēti labākie vāciešu zirgi, stopi, kā arī bruņukrekli. (XI.9.)²⁶² Hronikas tekstā daudzviet atrodams norādes par vācu bruņinieku valkātajiem bruņu tērpiem ir jāatiecina uz citviet Eiropā (iespējams, Vācijā) tapušām kaujas ietērpa sastāvdaļām, kuras tika ievestas Livonijā. Par bruņu importa raksturu netieši liecina arī ziņas par amatniecības nozarēm 13.gs. pirmajā pusē un tajās nav norāžu, ka tās šajā laikā jau tiktu izgatavotas Rīgā, pie tam, tādā kvalitātē, lai tās izmantotu Vācijas krustneši. Par bruņu kalējiem un ieroču izgatavotājiem Rīgā ir atrodamas ziņas tikai sākot ar 13.gs. beigām un 14.gs. sākumu.²⁶³

Rīgas materiālā gan trūkst ziņu par 12.gs. beigās un 13.gs. pirmajā pusē bruņinieku vidū valkātajām pārējām bruņutērpa sastāvdaļām (roku un kāju bruņām (*bamberges* *), kā arī bruņu kapuci. Zināmas norādes rakstītajos vēstures avotos ir atrodamas par bruņucepurēm. Livonijas hronikā ir minēts par "vāciešu bruņucepurēm": " ...izbijušies, ka karaspēks viņus vajā, bēga pa kaklu pa galvu, jo bija ieraudzījuši kāda nonāvēta vācieša bruņucepuri, kuru viņa nonāvētājs līvs bija sev uzlicis galvā."(II. 6.)²⁶⁴ Hronikas komentāros Ē. Mugarēvičs šo teksta fragmentu skaidro, pamatojoties uz vācu bruņinieku krusta karu laikā (12.-13.gs.) izmantotajām, “no dzelzs plāksnes”²⁶⁵ izgatavotajām koniskas formas podveida cepurēm²⁶⁶, “kas daļēji sedza arī kaklu un seju, acu un mutis vietā atstājot atvērumus.”²⁶⁷ Tas ļauj noprast, ka bruņucepure tika papildināta ar raksturīgo pakauša daļā nolaižamo, sargājošo plāksni un sejsegu ar adekvātiem atvērumiem. Formāli “vāciešu bruņucepures” tolaik maz atšķīrās no t.s. templiešu bruņucepurēm.²⁶⁸

Zobenbrāļu ordeņa pārstāvju tērps faktiski arī bija agrīno krusta karotāju ietērps. Bruņutērpu sedza balts *surcoat** jeb virsvalks²⁶⁹ ar sarkanās krusta zīmes uzšuvi²⁷⁰, kas apliecināja karotāja misiju, tieši tāpat kā to savulaik bija apliecinājuši pirmie krustneši, kas devās uz Austrumiem.

Zobenbrāļi, - plašākā vēstures ainā - "*Schwertbrüder*" (*Ensiferi* jeb

²⁶¹ Racinet A. *The Costume History: From Ancient Times To The 19th Century*. – p.315.

²⁶² Indriķa hronika, 102., 103.lpp.

²⁶³ Feodālā Rīga. /red. T. Zeids. – 87., 89. lpp.

²⁶⁴ Indriķa hronika, 56.lpp.

²⁶⁵ Turpat, 265.lpp.

²⁶⁶ Podveida cepures piemin Ē. Mugarēvičs savos Indriķa hronikas komentāros: Indriķa hronika., 265.lpp.

²⁶⁷ Turpat.

²⁶⁸ Tā bija cilindriskas formas ar mandeļveida acu atvērumiem, kas nodrošināja labu horizontālo pārskatāmību.

²⁶⁹ Vēsturiskajā modes leksikā par *surcoat* dēvē bruņinieka bruņu virsvalku jeb mēteli /apmetni. Baltā krāsa tika izvēlēta funkcionālu apsvērumu dēļ, jo tā atvairā saules starojuma radīto karstumu. Promocijas darba autore iepriekš šos jautājumus jau ir aprakstījusi grām.: Parute E. *Stila un modes enciklopēdija*. - 192., 205.lpp.

²⁷⁰ Ē. Mugarēvičs ‘Indriķa hronikas’ komentāros piemin sarkanās krusta zīmes no kurām viena tikusi (domājams) uzšūta “pie apģērba uz krūtīm”.: Indriķa hronika, 266.lpp.

Swordbearers) bija zobena nesēju brālības pārstāvji. Ordeņa angļiskais nosaukums "Swordbearers" saskan ar krustnešu misijas ideāliem, un proti, tādā gadījumā viņi arī bija - Zobena nesēji, kā to norāda arī latīniskais nosaukums *ensiferi*. Zobenbrāļi pieņēma templiešu statūtus un balto mantiju²⁷¹, kā arī sarkano krustu, kas rotāja bruņutērpa virsvalku. Sarkano, krustnešu misijas zīmi - krustu, Zobenbrāļi papildināja ar sarkana zobena atveidu, kā viņu īpašo atšķirības zīmi, no kurienes arī tika atvasināts ordeņa nosaukums - *Ensiferi*.²⁷² Visticamāk, krusta zīmes un zobena atveida iekļaušana Zobenbrāļu atšķirības zīmju virknē nozīmēja divu sakrustotu zobena atveidu stilizāciju krusta zīmes attēlā. Livonijas ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga apmetnis, kas redzams skulpturālajā cilnī no Rīgas pils ziemeļu ieejas vārtiem, ir šīs baltās mantijas idejas turpinājums. Konkrētajā gadījumā tas jau raksturo Livonijas ordeņa simboliku. (sk.: att. nr. 9.) Tajā pašā laikā uz mestra mantijas kreisā pleca ir labi saskatāms krusta atveids, kas seko agrīno krusta karotāju iedibinātajām tradīcijām. Livonijas ordeņa mestrs gan ir tērpies tērauda plāksņu bruņās un te izpaliek virsvalks (*surcote*), kas parasti gan frontāli, gan no mugurpuses ļāva skaidri saskatīt ordeņa piederības zīmes. Mestra apjomīgā un garā mantija ar auklu stiprinājumu²⁷³ ir viņa īpašā statusa un amata liecība, kuru bruņinieku ordeņu kārtu hierarhijā ieviesa jau 12.gs. gaitā. Labajā rokā mestrs tur paceltu zobenu, kas roktura risinājuma dēļ, simbolizē krusta zīmi, ko kristiešu aprindās uzskatīja par vēl vienu no Kristus kareivju un arī krustnešu misijas simboliem.²⁷⁴ Vācu teologa un humānista Sebastiana Minsterā (*Sebastian Münster*) Bāzelē 1544.gadā izdotajā "Kosmogrāfijā" (*Cosmographia*) 307.lappusē ir atrodams zobenbrāļa atveids, kas rāda bruņinieku garā, mūka tērpā ar kapuci galvā un pelerīni uz pleciem. (sk.: att. nr.10.) Attēlā nojaušams, ka zobenbrālis zem garās un platās mantijas valkā arī virsvalku (*surcote*). Virsvalks ir sajozts un aiz jostas priekšpusē redzami divi sakrustoti zobeni. To attēlojums šajā gadījumā varētu būt simboliska norāde uz piederību ordenim. Kaut arī attēls S. Minsterā "Kosmogrāfijā" ir datējams ar 16.gs., - tas attēlo zobenbrāli raksturīgā viduslaiku tērpā, papildinot rakstītajos avotos minētās ziņas par šā ordeņa klātbūtni un darbību Rīgā, kā arī sniedzot ieskatu tā pārstāvju tērpšanās īpatnībās.

1.1.5. Livonijas ordeņa bruņinieku tērpa īpatnības

Zobenbrāļu sakāvei Saules kaujā (1236) sekoja ordeņa pārveidošanās. Zobenbrāļu paliekas tika iekļautas Vācu jeb Teitoņu ordenī, kura atzars jeb filiāle vēstures literatūrā tiek dēvēta par Livonijas ordeni.²⁷⁵

Saskaņā ar ordenim piešķirto nolikumu, vienlaikus tika apstiprināts arī ordeņa brāļu ietērps, kurā bija simboliskas norādes uz ordeņa divējādo izcelsmi. Teitoņu ordeņa biedru tērpā tika saglabāta gara balta mantija, kuru bija izvēlējušies sākotnējie ordeņa dibinātāji, kā arī pievienots joanītiem raksturīgais melnais ietērps.²⁷⁶

²⁷¹ Baltais apmetnis jeb mantija, kā arī pats tērps tika veidots saskaņā ar Cisterciešu mūku ordeņa regulu, tādējādi, norādot uz tīrības simboliku. Brighton S. *In Search Of The Knights Templar: A Guide to the Sites In Britain*. – London: Weidenfeld & Nicolson, 2006. – p. 15.

²⁷² *The Military Orders./ The Catholic encyclopedia*. //Pieejams: <https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8758> [skatīts: 29. 05. 2005.]

²⁷³ Pirmoreiz šāds risinājums radās 12.gs. Rietumeiropā.

²⁷⁴ Par to vairāk sk.: Rancour-Laferriere D. *The Sign of the Cross: From Golgotha to Genocide*. - Transaction Publishers, 2011. – p. 139. – 163.

²⁷⁵ Šterns I. Latvijas vēsture: 1180 – 1290. - 419.lpp.

²⁷⁶ Вейс Г. *История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье*. - стр.479. - 480.

Domājams ka, šo krāsu salikumi tika variēti adekvāti ordeņa iekšējās hierarhijas principiem. Uz baltā virsvalka uzšujot melnu krusta atveidu, tika iezīmēta arī atšķirība no tempļiešiem.²⁷⁷ Šāda ordeņa tērpa stabilizācija varēja tikt apstiprināta vēl tolaik, kad Baltijā saimniekoja Zobenbrāļi. Pāvests Innocents III 1205.gadā Teitoņiem piešķīra (atbilstoši augstākās garīdzniecības jeb investitūras noteikumiem) baltu tērpu, kas rotāts melnu krusta atveidu.²⁷⁸

Saskaņā ar vēsturnieku I. Šternu, ordeņa kārtu hierarhijā augstākais statuss bija ordeņa virsmestram (*hochmeister*), kas tika uzskatīts par Jēzus Kristus vietnieku ordenī un amatā viņš bija augstāks par ikvienu citu ordeņa brāli.²⁷⁹ Tā kā Livonijā lokāli tika aizgūta Vācu ordeņa kārtu hierarhija, tad šeit, pamatojoties uz vēstures avotos baltītā literatūrā dotajām ziņām, ir iespējams veikt sīkāku ordeņa biedru ietērpa atšķirību klasifikāciju.

Vācu ordeņa Livonijas zars vēsturiskos dokumentos ir dēvēts par *Fratres beate Marie virginis ordinis domus Teutonicorum in Lyvonia* ("Vācu nama svētās jaunavas Marijas ordeņa brāļi Livonijā") jeb *Dutscher orden to Lifflande* (Vācu ordenis Livonijā), kas tradicionāli arī licis šo Vācu ordeņa Livonijas atzaru, ērtības labad dēvēt vienkārši par Livonijas ordeni.²⁸⁰ Tā hierarhijā augstākais pavēlnieks bija Livonijas ordeņa mestrs (*magister, meister*), kurš savus amata pienākumus veicot, bieži uzturējies Rīgā. Kvantitātes ziņā ļoti pieticīgais vizuālais materiāls, kas ir saglabājies no tā laika, pamatvilcienos tomēr ļauj ilustrēt Livonijas ordeņa mestra tērpam raksturīgo, iezīmējot arī tā kopīgās iezīmes ar viduslaiku modes apģērbu.

Viens no uzskatāmākajiem Livonijas ordeņa mestra ietērpa atveidiem ir Valtera fon Pletenberga kapa akmeņa atveidā redzamais Livonijas ordeņa bruņinieks.²⁸¹ J.K. Broces pārzīmētais kapa plāksnes attēls rāda Livonijas ordeņa mestru, kurš ir tērpies tērauda plāksņu bruņās. Frontālā krūšu bruņu plāksne ir rotāta ar krusta atveidu. Labajā rokā Pletenbergs ir satvēris zobenu, bet pie kreisās rokas ir redzams vairogs, kura heraldisko zīmju izkārtojums liecina par krusta atveida aktualitāti. Rokas sedz tērauda bruņucimdi *gauntlets*, bet kājas ietērtas *sollerets* - tērauda bruņuzābakos, kas ir vienīgā liecība par renesanses modi, jo zābaku veidolā nav manāms gotikas stilam raksturīgais apavu purngalu nosmailinājums, bet gan noapaļojums. Mestram pie kājām, labajā pusē novietojas bruņucepure ar t.s. sultānu (t.i. dekoratīvu putna spalvu rotājumu), - arī atbilstoši renesanses stilistikai. Īpašu uzmanību piesaista tērauda bruņucimdu lietojums, jo tie - gan augstākajā ordeņa hierarhijā, gan bruņniecības ētikā - bija nozīmīgs simbols. "*Cimds viduslaiku bruņinieka uztverē bija nozīmīgs likuma un varas simbols. Cimda nomešanu izprata kā izaicinājuma zīmi, simbolizējot sitienu ar roku, kas bija aizliegts, jo to uzskatīja par nebruņniecisku.*"²⁸² Būtiski, ka cimds saņēma arī iesvētot bruņinieku kārtā.

Laikā, kad 16.gs. sākumā tapa Valtera fon Pletenberga kapa plāksne, bruņniecības laikmets Eiropā piedzīvoja norietu, tomēr bruņucimdu struktūra visvairāk atbilda tērauda plāksņu bruņutērpa izveides īpatnībām. Atsevišķās metāla plāksnes un stieņus, kopā saskrūvēja tā lai veidotu plaukstai anatomiski pielāgotu

²⁷⁷ Там же., сmp. 480.

²⁷⁸ *Teutonic Order./The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams:

<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=11400> [skatīts: 28.12.2018.]

²⁷⁹ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500. – 72.lpp.

²⁸⁰ Turpat, 75., 76. lpp.

²⁸¹ Tā kā J.K. Broces pārzīmētais Livonijas ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga kapa plāksnes (Sv. Jāņa baznīcā Cēsīs) attēls (J.K. Broces zīm. *Monumente* 1. sēj, 2.d. (BM01211A) sniedz uzskatāmāku tērpa kontūru pārskatu, tad šajā darbā tas ticis izmantots kā ilustrācija Livonijas ordeņa mestra bruņutērpa raksturošanai.

²⁸² Herdera vārdnīca – Simboli. – 31.lpp.

cimdu, kas atbilda drošākam, smaga zobena tvērienam. Iespējams, ka tieši Valtera fon Pletenberga, Livonijas mestra ārienē tika iekļautas visas augstākajai bruņniecībai pieejamās goda zīmes, kas uzsvēra viņa amata svarīgumu un īpašo vietu ordeņa hierarhijā.

Viduslaiku bruņnieka neiztrūkstošie atribūti vienmēr ir bijuši zobens un vairogs. Valtera fon Pletenberga kapa plāksnes atveidā šo atribūtu klātbūtne norāda uz tēlotā bruņnieka svarīgākajiem sasniegumiem. Livonijas ordeņa mestra savulaik valkāto amata atribūtu un laikmeta modes liecību rekonstrukcijas papildināšanai kalpo J.K. Broces zīmējuma "Marijas un ordeņa mestra Pletenberga statujas virs Rīgas pils iekšējiem vārtiem" attēls sējumā "Rīgas skati, ļaudis un ēkas" un tā apraksts.²⁸³ Iepriekš aplūkotajiem, kapa plāksnes atveidā redzamajiem atribūtiem, te pievienotas vēl dažas mestra amata goda zīmes. Broce raksta, ka "*ordeņa mestrs stāv pie kailas sienas, kura ir nedaudz iedziļināta. Mati un bārda tam ir brūni, mantija cinobrsarkana ar zelta krustu, zobens un bruņas gaiši pelēki, uzraksts reljefs uz melna pamata ar zelta burtiem un laukums starp un ap rindām sarkans.[...] Uzraksts zem mestra: Kungs Volters fon Pletenberhs, Vācu ordeņa Livonijas mestrs. 1515.gadā.*"²⁸⁴

Ir zināms, tad Vācu ordeņa amata tērpu raksturoja balts mētelis ar melna krusta atveidu. Arī ordeņa mestrs uz krūtīm nēsāja ordeņa krustu.²⁸⁵ Kā redzams no Broces apraksta, Livonijas ordeņa mestra ietērps ordeņa hierarhijā iezīmēja atsevišķas greznības izpausmes, kas atbilda viņa augstajam stāvoklim. Tas viss bija liegts zemāk stāvošajiem vai ierindas brāļiem-bruņniekiem. Ārējo atšķirības zīmju virknē redzam, ka mestra apmetnis jeb mantija bija cinobra sarkanā krāsā, kā arī rotāta ar zelta krustu. Tēraudpelēkās bruņas sedza vēl no krustnešu laikiem mantotais virsvalks – *surcote*, kas Broces aprakstā nosaukts par baltu mēteli, un kuru rotā ordeņa atšķirības zīme – melns krusts. Jautājumā par to, kāda veida krustu mestrs valkājis uz krūtīm nav īstas skaidrības, taču var pieļaut, ka ordeņa virsvalku rotāja zelta krusts, kas gluži kā kaklarota papildināja viņa amata atribūtus. Mestra bruņvestē, iespējams bija iegravēts krusts, ko apstiprina arī kapa plāksnē redzamais bruņnieks atveids. Šeit bruņutērpu gan nenosdz virsvalks (*surcote*), kas ļauj uzskatīt, ka krusta atveids reljefi izcēlās uz bruņvestes virsmas gan priekšpusē, gan arī mugurpusē.

Ordeņa statūtu papildinājumi (tajos skarta arī greznības noteikumu sadaļa), savukārt, liecina, ka zemāk stāvošie ordeņa biedri savas dzīves laikā tiekušies atdarināt šādas greznības izpausmes. Par to vēstīts viduslaiku vēstures pētnieku apcerējumos, kur atrodamas norādes arī uz ierindas brāļu nesamērīgo tieksmi pēc ārējām krāšņuma izpausmēm.²⁸⁶

Rīgas vizuālajā materiālā nav atrodams apstiprinājums ordeņa iekšējā hierarhijā pastāvošajām tērpu atšķirībām. Tajā pašā laikā ir saglabājusies liecība par ordeņa brāļu-priesteru (*sacerdotes, preterbroder*²⁸⁷) tērpu. Tērpa izskatu ilustrē Livonijas ordeņa mestra Johana Fridriha fon Loringhofa kapa plāksnes atveidā redzamā figūra. Broces pārzīmētais kapa akmenī gravētais atveids (J.K. Broces zīm. Monumente 1. sēj. 2.d. (BM01209A)) rāda Livonijas mestru, kas tērpts mūka tērpā. Shematiskais un nosacītais atveids neļauj izteikt konkrētus spriedumus par šī ietērpa formālajām pazīmēm un detaļu īpatnībām, tomēr var nojaust, ka brāļi-priesteri tērpās baltā *tunica talaris**, ko sedza balta mantija ar saites stiprinājumu pie kakla. Labajā

²⁸³ Broce J.K. [Brotze J.C.]. Zīmējumi un apraksti.– 201.lpp.

²⁸⁴ Turpat.

²⁸⁵ Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье.- стр.480.

²⁸⁶ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 89.- 90.lpp.

²⁸⁷ Turpat, 82.lpp.

rokā mestrs tur rožu kroni, bet pie viņa kājām novietots vairogs - piederības zīme bruņniecības aprindām. Johana Frīdriha fon Loringhofa frizūra rāda agrajiem viduslaikiem raksturīgas modes īpatnības. Šeit redzamais norāda uz normu garīgo ordeņu vidē arī gotikas periodā. Johanam Frīdriham fon Loringhofam ir apļveida (bļodveida) griezums, tomēr mestra figūras atveids (skatā no priekšpuses) neļauj konstatēt tonzūras esamību, taču no vēstures literatūras var secināt, tā bijusi obligāta brāļu-priesteru vidē.²⁸⁸

Visai fragmentārās vizuālās liecības par Livonijas ordeņa kārtu hierarhijas pārstāvju valkātajiem tērpiem, tomēr ļauj papildināt viduslaiku Rīgas vizuāli daudzveidīgo modes ainu, kurā nozīmīgu vietu ieņēma pieminētie bruņinieku ordeņi.

1.1.6. Bruņutērpa evolūcija Rīgā vēlajos viduslaikos

Livonijas ordeņa aktivitātes sākums 13.gs. beigās Rīgā iezīmējās arī ar būtiskajām pārmaiņām bruņutērpa struktūrā. Sākotnēji šīs pārmaiņas noritēja vēlo viduslaiku t.i. gotikas modes tērpa pārveides ietekmē. Rakstīto avotu sniegtās ziņas, ikonogrāfiskais materiāls un atsevišķie, līdz mūsdienām nonākušie bruņutērpu komplekti, kā arī atsevišķās to daļas, apliecina, ka Vācu ordeņa Livonijas atzars Rīgā jau priekšā stādīja citādu bruņinieka tēlu. Agro viduslaiku bruņās tērptais bruņinieks atbilstoši kultūrvēsturiskā fona, tehnisko uzlabojumu un laikmeta noskaņojuma izmaiņām, bija pārtapis par karotāju, kas valkā citādas - tērauda plāksņu bruņas. Bruņinieka ārienes pārvērtības gotikas laikmetā pieskaņojās tām izmaiņām, kas skāra ieroču pilnveidi. Tā kā ieroču arsenāls pastāvīgi arī tika uzlabots, tad, saprotamu iemeslu dēļ, nācās mainīt arī bruņinieka kaujas ietērpa struktūru. Tas veicināja procesa nepārtraukto mijiedarbību, jo bija saasinājusies ieroču un bruņutērpa "konkurence". Ieroču attīstība vēlajos viduslaikos mainīja arī ikdienas tērpa funkciju un izskatu.

Bruņu izgatavošana un ieroču kalšana viduslaiku Rīgā bija iespējama jau 13.gs. pašās beigās. Amatniecības nozaru paplašināšanos šajā pilsētā apstiprina dokumentālās ziņas, kas apkopotas grāmatā "Feodālā Rīga"(1978). Tajā atrodamas ziņas, ka 13.gs. beigās un 14.gs. pirmajā pusē Rīgā, līdzās kalējiem savu darbību izvērsuši īpaši ieroču izgatavotāji, kas specializējušies bruņu, vairogu un zobenu kalšanā. Turklāt stopu un bultu kalēji Rīgā esot darbojušies līdz pat ugunsšaujamo ieroču ieviešanai.²⁸⁹ *"Īpaša nozīme bija nažu un zobenu kalējiem, jo viduslaikos katram pašam bija jāgādā par savu drošību, tāpēc ikviens vīrietis pastāvīgi nēsāja sev līdzī zobenu un dunci. [...] Ļoti greznus un dārgus zobenus Rīgā ievada jau pilnīgi gatavus, bet parasti tos lietošanas kārtībā sagatavoja vietējie amatnieki."*²⁹⁰ Šo, visticamāk, no Vāczemes ieceļojušo Rīgas pilsoņu, amatnieku darbības sfēra, saskaņā ar Livonijas hronista Indriķa sniegtajām ziņām, varēja arī apgādāt livoniešus ar kvalitatīviem ieročiem. Turklāt zobena vai dunča nēsāšana viduslaiku Rīgā bija saistāma ar kopējo tā laika noskaņojumu Eiropā, kas ieročus padarīja ne tikai par bruņinieka statusu apliecinājošiem atribūtiem, bet arī par savdabīgu pilsētnieka modes aksesuāru.

Būtiski pārveidojumi Eiropā aizsākās jau 13.gs. un vispirms tie skāra bruņvesti, ko tagad izgatavoja no tērauda plāksnēm, kas sakniedētas kopā. Literatūrā vēstīts, ka plāksņu bruņutērpa izgatavošanā īpaši izcēlās itāliešu, vācu un franču meistari. Visagrīnākie gotikas perioda plāksņu bruņu izgatavošanas centri bija

²⁸⁸ Turpat, 73.lpp.

²⁸⁹ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

²⁹⁰ Turpat.

atrodami Milānā, bet šai ziņā no tās neatpalika arī Dienvidvācijas pilsētas Nirnberga un Augsburga.²⁹¹ Tas ļauj secināt, ka būtiskās novitātes, kas skāra bruņutērpa un ieroču pilnveides jomu Vācijas teritorijā, visātrāk varēja nonākt arī Rīgā kur darbojās Livonijas ordeņa struktūras, kuras bija saistītas ar Vācu (Teitoņu) ordeni.

Vēlo viduslaiku bruņinieka kaujas ietērpu papildināja īpaša ovālas formas bruņucepure, kurai itāliešu ieroču meistari radīja diezgan izteiktu sejsēga izvirzījumu deguna daļā. Bruņucepures ar šādu izvirzījumu tika nosauktas par barbutām (vsk. *barbuta**).²⁹² Tieši šādu bruņucepures formu un sejsēga izvirzījumu deguna daļā var ieraudzīt RVKM kolekcijā pārstāvētajam 16.gs. turnīra bruņu komplektam, kas muzejā atributēts kā Ziemeļeiropai piederīgs un, tāpat, ar nosacījumiem attiecināms arī uz promocijas darba tēmu. (sk.: att.nr.11.) Tomēr šīs bruņas jau atbilst vēlinajam variantam, kas detaļās rāda renesanses modes iezīmes. Tajā pašā laikā minētajā komplektācijā ietilpst visas svarīgākās vēlo viduslaiku tērauda plāksņu bruņām raksturīgās detaļas. Tās attiecināmas uz laiku, kad bruņutērpa izmantošana tika saistīta ar bruņinieku turnīriem, kuros liela loma tika atvēlēta ārējām krāšņuma izpausmēm. Bruņinieku cīņu sacensības Rīgā notikušas kopš 15.gs., kad sāka svinēt Maija grāfa svētkus. Tā bija tradīcija, kas ienākusi no Rietumeiropas un Skandināvijas pilsētu kultūras.²⁹³

Bruņutērpa struktūrā ietilpa raksturīgākās sastāvdaļas: krūšu plāksne un muguras plāksne, kas kopā ar dažādu konfigurāciju, neliela izmēra plāksņu apvienojumu radīja - tērauda bruņuvēsti. Bruņuvēsti papildina saskrūvētas sīkākas bruņutērpa detaļas, piemēram, plecu aizsargi, elkoņu aizsargi, apakšdelma aizsargi, vēdera bruņas, gurnu bruņas. Kājas klāj augšstilbu aizsargi, ceļgalu aizsargi, stilbu aizsargi - kuras atsevišķās vietās piestiprina, izmantojot plāksnēm pievienotas ādas siksnīņas.

Viduslaiku kultūras telpā šādi nodrošinājies bruņinieks ar savu ārējo, iespaidīgo tēlu demonstrēja metāla apgērbā iekaltu, simboliski neuzveicamu varoni. Bruņniecības laikmeta norietā šie karotāji ikdienā tērpās, sekojot sava laika modes tendencēm un tādēļ arī bruņutērpa pilnveidojumi drīz vien tika ienesti arī modes tērpā, vispirms jau skarot tā konstruktīvos elementus. Vienlaikus, arī valdošās gotikas modes atspoguļojumu var pamanīt bruņutērpa detaļās, piemēram, tērauda bruņuzābakos, jo tiem ir tikpat smaili purngali kā gotikas stilam atbilstošajos apavu modeļos.

Svarīgs bruņuzābaku un arī civilo jātnieku apavu papildinājums bija pieši. Dannenšterna nama izrakumos atrasto piešu izgatavošanā tika izmantota dzelzs un alvota dzelzs. Visai grezns piemērs ir alvotas dzelzs piesis, kas datētos ar 13.gs. pirmo pusi un acīmredzami piederējis vācu bruņiniekam, jo adatainā spura, kas tam pievienota, bija raksturīga tā laika dzelzs bruņuzābaku detaļa. Tolaik bruņuzābaki vēl tapa no dzelzs gredzenu tīkla un bija savdabīga bruņu kombinezona sastāvdaļa. (sk. att. nr. 12.)

Pieminētā RVKM muzeja kolekcijā atrodamā, ar 16.gs. trešo ceturksni datētā, turnīra bruņu komplektācija vizuāli atbilst tā laika Eiropā pazīstamajām "Maksimiliāna bruņām".²⁹⁴ Jāatzīmē, ka līdz ar krustakaru ietekmi, kas Eiropā ietiecās

²⁹¹ Большая иллюстрированная энциклопедия древностей./ Дагмар Гейдова ... [и др.]. - Прага: АРТИЯ, 1986. – стр. 444.

²⁹² Там же., стр. 442.

²⁹³ Siliņa M. Melngalvju nams. – 112.lpp.

²⁹⁴ "Maksimiliāna bruņu" tapšanas priekšvēsture iezīmējās jau Simtsgadu kara laikā (1337-1453) starp Franciju un Angliju, kad gandrīz pilnībā tika ieviests tērauda bruņutērps. No kustīgām tērauda plāksnēm viscaur darinātās bruņas, kas manāmi neierobežoja kustības, parādījās tikai Vācijā

14. un 15. gadsimtos, - tātad, laiku, kad tika apgūta un pilnveidota Austrumos aizgūtā Damaskas tērauda bruņu izgatavošana, varēja veidoties arī ar šarnīrēm savienotu tērauda plāksņu sistēma, kas kustējās līdz ar paša bruņinieka kustībām. Mākslas un modes vēsturniece M. Mercalova raksta, ka tas, pēc būtības, bija milzīgs atklājums, kas ielika pamatus auduma tērpa konstruktīvajam risinājumam.²⁹⁵ 16. gs. gaitā, līdz ar renesanses stilistisko iezīmju atnākšanu, mainoties sociālajiem, ekonomiskajiem faktoriem, arī bruņniecības aprindas zaudēja savas privilēģijas un kaujas ietērs faktiski pārtapa reprezentatīvā auduma ietērpā, zaudējot savu sākontējo funkciju – aizsargāt kaujas laukā.

NODAĻAS SECINĀJUMI

Viduslaiku tērpus Rīgā bija iespējams analizēt un interpretēt tikai vadoties pēc nedaudziem ikonogrāfiskā un lietiskā materiāla piemēriem, t.sk. atsevišķiem garīdzniecības un bruņinieku tērpu atveidiem. Tomēr, ņemot vērā, kaut hierarhisko, bet reglamentēto un standartizēto tā laika sabiedrības sociālo grupu tērpu raksturu, jāpieņem, ka daudzie Rīgā rezidējošie bīskapu, mūku un krustnešu tērpi bija viendabīgi un atbilstoši tā laika Rietumeiropas, visvairāk Vācijas zemju, modes tērpu tipoloģijai. Kaut citu un, spriežot pēc rakstiskiem materiāliem, daudzu rīdzinieku tērpu ikonogrāfija netika rasta, pēc analogiju principa, jāpieļauj, ka garīdzniecības tērpa reglamentētais raksturs Rietumeiropā, jau romānikas periodā varēja atstāt ietekmi uz laicīgā rakstura apģērbiem²⁹⁶, kādu valkāja pilsētas turīgākie iedzīvotāji (vācu tirgotāji un amatnieki).

Rietumeiropas modes tērpa ģenēzes kopainā, (tajā, līdz ar pilsētas dibināšanu iekļāvās arī Rīgā), garīdzniecības tērps ir bijis aktīvs, romānikas modes stila pazīmju nesējs. Jāatzīmē, ka garīdzniecības aprindas viduslaiku periodā pārstāvēja sabiedrības izglītotāko daļu. Garīdzniecības vidē un klosteros dzima jaunākās idejas daudzās jomās. Paša garīdzniecības tērpa attīstība vēsturiski ir saistīta jau ar Senās Romas impērijas vēlnā posma tērpu rakstura adaptāciju, jo, kā norāda respektējama antīkā laikmeta tērpu pētniece Ursula Rota (*Ursula Rothe*) grāmatā “*The Toga and Roman Identity*” (2020) Senajā Romā jau pastāvēja modes izmaiņu cikls.²⁹⁷ Jāsecina, ka garīdzniecības amata tērpa ģenēzes sākuma posmā tika iekodēta ideja par “modes tērpu”, turklāt, viduslaiku periodā Rietumeiropā baznīca diktēja, piemēram, tērpa konstrukciju un stilistiku, atbilstoši baznīcas noteiktajam standartam.²⁹⁸ Jāpieņem, ka krusta karu laikmetā notika saskarsme ar viduslaiku analogijām Rietumu kultūras telpā, veicinot ideju cirkulāciju arī Rīgā.

---

imperatora Maksimiliāna I (1459-1519) laikā un pēc viņa pasūtījuma tās pirmoreiz arī tikušas izgatavotas. *Большая иллюстрированная энциклопедия древностей*. – стр. 444.; Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 238. – 239.lp.

²⁹⁵ Мерцалова М. *Костюм разных времен и народов. Том 1*. - Москва : Академия моды, 1993. – стр. 180.

²⁹⁶ Saskaņā ar Ģ. Lēnertas rakstīto, abu dzimumu pārstāvji viduslaikos valkāja brīva griezuma garus tērpus, kuru vizuālā līdzība ar garīdzniecības tērpu bijusi ļoti izteikta. Atsauce: *Lehnert G. Fashion - A Concise History*. – p. 28.

²⁹⁷ *Rothe U. The Toga and Roman Identity*. – Bloomsbury Academic, 2020. – p. 36.

²⁹⁸ Norādot uz analogijām Rietumeiropā, jāatzīmē, ka vairāki viduslaiku garīdznieki bija arī karaļu personīgie hronisti, kuri savos pierakstos aprakstīja galmā valkātos tērpus. Viņu vidū bija Tūras Gregors – Merovingu dinastijas laika Franku galma hronists. Atsauce: *Gregory of Tours. The History of the Franks./ transl. by Lewis Thorpe*. – London: Penguin Books Ltd., 1983. Jāpiemin arī Karolingu imperatora Kārļa Lielā hronists Einhard (arī *Eginhard* vai *Einhart*), kurš uzrakstīja Kārļa Lielā dzīves aprakstu (*Vita Karoli Magni*). Atsauce: *Einhard. The Life of Charlemagne*. – Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1960.

Sākot ar Rīgas dibināšanas laiku pilsētā varēja ienākt pirmās internacionālās modes iezīmes, kuru iemiesošana saistāma ar garīdzniecības un bruņniecības klātbūtni. Šis process saistāms ar analogijām Rietumeiropā un jauno ideju adaptāciju, kas tērpu raksturā varēja ienest jaunās modes tendences.²⁹⁹

Rīgas vēstures notikumu secībā par pirmo vēsturisko modes stilu nedaudz novēloti kļuva romānikas stils. Šim stilam atbilstošais tērpa veidols, sekulārā sabiedrībā veidojās pakārtoti garīdzniecības, kā arī bruņniecības apģērba raksturam. Rīgā Rietumeiropas tērpsanās paradumi un modes idejas ienaca 13.gs., - laikā kad pašā Rietumeiropā jau ritēja romānikas un gotikas modes stilu sajaukšanās, kā arī pakāpeniska atteikšanās no agrajiem viduslaikiem raksturīgas stilistikas. Krusta karu laikmeta kontekstā tika veidots tērps, kurā tika iekodēta garīdzniecības simbolu un zīmju sistēma. Tādējādi, arī modes tērps (kādu to varam uztvert šodienas skatījumā) viduslaikos varēja tikt uzlūkots arī kā kristietības ideju izplatīšanas instruments.

1.2. Pilsētnieku modes tērpa evolūcija viduslaiku Rīgā (13.gs. sāk. - 16.gs. sāk.)

1.2.1. Viduslaiku pilsētas kultūras veidošanās un Eiropas modes ideju migrācijas ietekme uz rīdzinieku tērpa pārvērtībām

Kā jau iepriekš norādīts promocijas darbā, Rīgas vēsturiskajā materiālā trūkst ziņu, kas ļautu spriest par laicīgās kultūras izpausmēm tērpos jau 12./13.gs. Salīdzinoši vairāk informācijas šai ziņā ir par Rīgu 14.gs.

Pēc krusta kariem sākās dinamiskas pārmaiņas vācu Rīgas pilsētvidē. *“Kristietības pieņemšana bija saistīta ar kultūras un jaunu tehnoloģiju pārņemšanu.”*³⁰⁰ Rīgas vēsturiskajā materiālā ir vairāk ziņu par 14.gs., kad laicīgā kultūra Rietumeiropas tradīciju izpratnē, jau sāka ietekmēt pilsētnieku tērpa izskatu. Izmaiņas pilsētnieku ārienē manāmi iekustināja Rīgas iekļaušanās ietekmīgajā Hanzas savienībā (1282)³⁰¹, iezīmējot raksturīgo pagrieziena punktu turpmākajā pilsētas izaugsmē.

Sākot ar 14.gs. Rīga veiksmīgi iekļāvās Eiropas tirdzniecības apritē un tā rezultātā mainījās arī tās sociālā struktūra. 14./ 15.gs. gaitā plašākas iespējas tērpsanās paradumos pavērās Rīgas patriciātam, ko, galvenokārt, veidoja no Vāczemes ieceļojušo birģeru aprindas. Tieši šajās aprindās veidojās priekšnoteikumi smagnēja ziemeļnieciska modes tērpa izveidei. Adekvāti procesiem Rietumeiropas zemēs, arī Rīgā bija iespējama bruņniecības un garīdzniecības aprindu iekļaušanās laicīgā pilsētas kultūras dzīvē. Var pieņemt, ka arī tranzīta tirdzniecības pilsētā Rīgā savu ietekmi atstāja vēlajiem viduslaikiem raksturīgas sociālās svārstības, kuru rezultātā bruņniecība pamazām zaudēja militārās varenības nozīmi un lēnām pārtapa par laisku pilsētnieku kārtu, kas savā ārienē vēl arvien simboliski uzsvēra iepriekšējā laikmeta ideālus.

Jāpieņem, ka ārvalstu iespaidi Rīgas iedzīvotāju tērpus sāka intensīvāk

²⁹⁹ Benediktiešu mūks un hronists *Orderic Vitalis* (arī *Ordericus Vitalis*) 1089.gadā, savā darbā *“Historia Ecclesiastica”* jau ir rakstījis par strauju jaunās modes akceptu. Tas ļauj secināt, ka viduslaiku avotos modes apģērbs ir pieminēts jau 11. un 12.gs. Atsauce: *Orderic Vitalis. The ecclesiastical history of England and Normandy.* - London, H.G. Bohn, 1853.

³⁰⁰ Kasekamps A. Baltijas valstu vēsture./no angļu val. tulk. J. Zīders. – Rīga: Jumava, 2011. – 44. lpp.

³⁰¹ Feodālā Rīga. – 70. lpp.

ietekmēt 14./15.gs. gaitā, kad, līdz ar pilsētas aktīvo lomu starptautiskajā tirdzniecībā, pavērās plašākas ideju migrācijas iespējas. Tieši tirdzniecība, iespējams, palielināja Rīgas iedzīvotāju vēlmi atdarināt Eiropas modi. Vispirms to varēja sekmēt viduslaiku pilsētas ekonomiskās attīstības galvenais priekšnoteikums - izdevīgā ģeogrāfiskā situācija. Atrazdamās starptautisku satiksmes ceļu krustpunktā, pilsēta vēsturiski veidojās par nozīmīgu tranzīta tirdzniecības centru. Pilsētas arheoloģiskā materiāla izpēte to apstiprina. Arheologs A. Celmiņš norāda, ka “*Rīgā koncentrējās krievu un lietuviešu zemju tirdzniecība ar Ziemeļeiropu, kur rīdzinieku galvenie partneri bija Ziemeļvācijas un Nīderlandes pilsētu tirgotāji.*”³⁰²

Rīgas arheoloģiskais materiāls apliecina importa preču klātbūtni, ļaujot iezīmēt visai plašu viduslaiku tirdzniecības sakaru tīklu. Tomēr importa izstrādājumu klātbūtne pilsētas kultūrlānī liecina ne tikai par tirdzniecības kontaktiem, bet arī ceļotāju, piemēram, pārceļotāju un svētceļnieku atvestajiem priekšmetiem. Arheologu apzinātais materiāls, kā arī analogu priekšmetu atradumi Baltijas jūras piekrastes zemēs ir apliecinājums ne vien plašajiem tirdzniecības sakariem, bet arī kopīgām Hanzas reģiona kultūras iezīmēm.³⁰³ Skatot rīdzinieku modes tērpa attīstības tendences viduslaiku periodā, tajās ir meklējamas arī Eiropas konteksta paralēles. Kostīmu vēstures nozares literatūrā tiek iezīmētas divas kontrastējošas līnijas. Pirmā koncentrējas uz Rietumu tirdzniecību ar centriem Venēcijā, Dženovā, Marselā un Barselonā. Otra līnija norāda uz Ziemeļu tirdzniecību, izceļot t. s. vāciskās (teitoņu) Hanzas pilsētas ar varenām starptautiskām ostām Brigē un Antverpenē. F. Bušē ir norādījis, ka t.s. vāciskās Hanzas pilsētas kontrolēja arī Novgorodas tirdzniecības ceļus.³⁰⁴

Rīdzinieku modes tērpa lokālo īpatnību veidošanās Latvijas modes vēstures gaitā parāda vairākus ideju migrācijas periodus. Par priekšvēsturi var uzskatīt tirdznieciskos un saimnieciskos kontaktus ar skandināviem, kas pie Baltijas jūras austrumu krastiem veicināja politisko, ekonomisko un kultūras kontaktu attīstību ar Rietumu un Austrumu zemēm.³⁰⁵

Pirmais ārvalstu modes ideju migrācijas periods Rīgas apmetnes vietā un vēlāk arī jaundibinātās Rīgas pilsētas vidē bija saistāms ar krusta karu laikmeta konsekvencēm, kas pilsētas iedzīvotājiem jau varēja dot zināmas norādes uz orientāciju Rietumeiropas modes ideju virzienā. Vienlaikus nezuda arī ietekmes, kas arī pirms krusta karotāju ienākšanas pilsētveida apmetnes jeb eventuālajā Rīgas pilsētas dibināšanas vietā bija nonākušas līdz arī t.s. austrumu tirdzniecības preču klāstu.³⁰⁶ Krievu tirgotāju aktivitātes vēl pirms vāciskās Rīgas veidošanās varēja

³⁰² Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 19.lpp.

³⁰³ Turpat, 19. – 20. lpp.

³⁰⁴ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 192.

³⁰⁵ Latvijas senākā vēsture : 9. g.t. pr. Kr.-1200. g. / [projekta vadītājs Jānis Graudonis ; autori: Jānis Apals, Māris Atgāzis, Jānis Graudonis, Ilze Loze, Ēvalds Mugurēvičs, Andrejs Vasks, Ilga Zagorska; zinātniskie redaktori: Ēvalds Mugurēvičs, Andrejs Vasks]. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 370.lpp.; Promocijas darbā ir izmantota Jāņa Apala un Ēvalda Mugurēviča sarakstītā grāmata VII nodaļa VĒLAIS DZELZS LAIKMETS (agrie viduslaiki) 800.-1200. g. – 290. – 376.lpp.

³⁰⁶ Senās Krievzemes un Gotlandes tirgotāji vēl pirms Austrumbaltijas kristianizācijas te kontrolēja zvrādu tirgu, kas bija arī viens no bizantiešu tēla raksturīgiem elementiem un veidoja arī t.s. austrumu tirdzniecības preču klāstu. Atsauce: Švābe A. Latvijas vēsture. 1.d., 40.lpp.; Par Rīgas tirdznieciskajiem sakariem ar kaimiņu zemēm pirmajos Rīgas apmetnes pastāvēšanas gadsimtos liecina daudzas arheoloģiskajā materiālā uzietās senlietas, piemēram, stikla krelles un stikla aprocas, *kauri* gliemežvāki, bronzas un akmens krustiņi, ažūri bronzas gredzeni, vītas aprocas u.c. no senās Krievzemes ievestie priekšmeti.: Feodālā Rīga., 30. – 31.lp.

norādīt uz iespējamu bizantiešu modes elementu ieceļošanu.³⁰⁷ Krievu un arī Gotlandes tirdzniecība ar vietējām ciltīm gāja kopsolī ar tā laika ideju plūsmu, kas sasniedza arī Austrumbaltiju.

Krusta karu laikmeta pētnieks Karstens Zelčs Jensens esejā "Pilsētas dzīve un krusta kari..." raksta par īpašajām pāvesta privilēģijām, kuras tika piešķirtas piekrastes pilsētām.³⁰⁸ K. Zelčs Jensens ir norādījis, ka Lībekas un Rīgas sakari iezīmēja arī loģisko Rīgas nokļūšanu Hanzas savienībā, kur Lībeka bija viens no galvenajiem savienības atbalsta punktiem. Viņš arī norāda uz Vāczemes tirgotāju iepazīšanos ar slāvu cilšu savulaik attīstīto tirdzniecības sakaru tīklu, kas bija veidojies sensenajos sakaros starp Bizantiju un Austrumiem.³⁰⁹ Hanzas savienības ziņā reiz pārņemtā t.s. Ziemeļu tirdzniecība nonāca ciešā kontaktā ar itāliešu un Austrumu tirdzniecību par kuru raksta H. Veiss, norādot, ka Hanzas savienības tirgotāji, sekojot Ziemeļvācijas tirgotājiem (kuri bija izveidojuši savu preču noliktavas Venēcijā), atvēruši savus tirdzniecības namus Londonā.³¹⁰

Ielūkojoties starptautiskajā preču klāstā var secināt, ka tajā bijis pārstāvēts krietns daudzums importa izstrādājumu.³¹¹ Kā norāda 19.gs. vācu vēsturnieks H. Veiss (kurš savos vēsturiskajos apcerējumos bieži skāris arī Baltijas jūras reģiona zemju tirdznieciskos kontaktus), tad no precēm, kas guva izplatību Rietumos, pirmā vieta piederējusi grieķu un austrumu zemju izstrādājumiem. No Ēģiptes, Arābijas pussalas un Indijas nāca dažādas izejvielas (jēlzīds, kokvilna, zelts, sudrabs, pērles un dārgakmeņi, eksotisko putnu spalvas, zilonkauls u.c.) kā arī visdažādākie kokvilnas, lina, puszīda un zīda audumi, gatavie apģērbi, jostas un juvelierizstrādājumi.³¹² Rīgas materiālā gan pagaidām iztrūkst vizuālu apliecinājumu tam, kā šīs eksotiskās preces varēja izmainīt rīdzinieku vizuālo tēlu.

Par Rīgas iedzīvotāju materiālās kultūras izpausmēm, kā arī par importēto preču pieaugumu pilsētā liecina arheologa A. Caunes analizētie viduslaiku stikla

³⁰⁷ Arheoloģiskajā materiālā ir pārstāvēti no senās Krievzemes ievesti priekšmeti, kuru vidū ir arī bizantiešiem raksturīgās stikla aproces. Fragmentāri par to liecina Senās Krievzemes stikla aproču fragmenti, kas ir datēti ar 12. – 13.gs. sākumu. Atsauce: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs: [reprodukciju albums]./sast. I. Galvanovska. - *Rostock: Hinstorff Verlag GmbH, 1992.* – attēls nr. 21.

³⁰⁸ Šīs privilēģijas izrādījās svarīgas krustnešu armijām, kuras devās uz konkrēto iekarojumu mērķi. Šeit tiek atzīmētas arī aktuālās saistības un sadarbība, kas izvērtās starp pilsētniekiem un iekarotājiem krusta karu ērā Baltijā. Spilgtākie piemēri, kas izvēlēti esejā, ir Lībeka un Rīga. Laikā ap 1200.gadu abas pilsētas bija kļuvušas par pieturvietām gan krustnešu, gan tirgotāju migrācijai no Rietumiem uz Livoniju. Kā būtisks starpnieks šajos pārceļojumos no Lībekas uz Rīgu un otrādi, bija Gotlandes sala, kur krustneši un tirgotāji apmetās uz dažām dienām, lai atkal turpinātu savu ceļojumu. Lībeka un Rīga parāda divus atšķirīgus "krustnešu pilsētas" tipus konkrētā viduslaiku vēstures periodā. Taču šo pilsētu sakari iezīmēja arī loģisko Rīgas nokļūšanu Hanzas savienībā, kur Lībeka bija viens no galvenajiem savienības atbalsta punktiem.; *Selch Jensen, C. Urban Life and the Crusades in North Germany and the Baltic Lands in the Early 13th Century./Crusade and Conversion on the Baltic Frontier 1150-1500./ edited by Alan V. Murray. – Asgate Publishing Company, 2001. – p. 76.*

³⁰⁹ *Ibid.*

³¹⁰ *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье. – стр.372.* ; H. Veiss arī raksta par to, ka pēc krusta karu nobeiguma Brēmene un Lībeka arī sāka nosūtīt savus kuģus uz Austrumiem, tādējādi, nogādājot austrumnieku sarūpētās preces tieši uz Ziemeļiem. Sk. vairāk. *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье. - стр.369.*

³¹¹ Klišāns V. Livonija XIII – XVI gs. – Rīga: Mācību agāds, 1996.// IV nodaļa. Livonijas pilsētas. Rīga. – Rīga: Mācību apgāds, 1996.//Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/iv-nodala-livonijas-pilsetas-riga> [skatīts: 24.04.2017.]

³¹² *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. "Тёмные века" и Средневековье.- стр. 369. – 370.*

spoguļu un to ietvaru atradumi Rīgā.³¹³ Publikācijā apskatīti ne tikai pilsētā uzietie stikla spoguļi un to tipoloģija, kā arī greznā apdare un metāla, koka, kaula un keramikas ietvari, bet arī analogiski izstrādājumi Hanzas areāla kultūras telpā³¹⁴, konstatējot arī Rīgas atradumu datējumu un izcelsmi.

1.2.2. Rīga – viduslaiku tirdzniecības pilsēta un tās iedzīvotāji.

Modes preču aprites un tirdzniecības ietekme uz pilsētā valkāto tērpu

Viduslaiku Rīgas ekonomiskā uzplaukuma pamatu veidoja tirdzniecība. Sākot ar 13.gs. pilsēta jau bija kļuvusi par vienu no galvenajiem starpniekiem tirdzniecības sakaru nodrošināšanā starp Rietumiem un Austrumiem. Jāatzīmē, ka arī līdz Hanzas savienības tapšanai, Rīgas tirdzniecības sakaru areāls Rietumos aptvēra ļoti plašas teritorijas un ne mazāk nozīmīga loma tajā bija arī sakariem ar Austrumiem. Vācu un krievu tirgotāju attiecības noteica Smoļenskas nolīgums (1229).³¹⁵ Savukārt 14.-15.gs. Daugavas baseina tirdzniecību spēcīgi ietekmēja Lietuvas lielkņazu politika, ko nostiprināja attiecības starp Polocku un Vitebsku, un, kas ļoti lielā mērā iezīmēja pretrunas starp Rīgas un Polockas tirdzniecības interesēm.³¹⁶

Jau 1354. gadā Rīgas tirgotāji izveidoja Svētās Marijas ģildi, kura līdz pat 19. gs. monopolizēja Rīgas tirdzniecību.³¹⁷ Svētās Marijas ģilde plašāk bija pazīstama kā Lielā ģilde, jo tirgotāju sapulču nams bija lielāks par amatnieku ģildes namu. Tirdzniecības monopoltiesības nodrošināja Rīgas tirgotājiem piešķirtās privilēģijas starpniecībā starp Austrumu un Rietumu tirdzniecības interesēm.³¹⁸ Lielā ģilde bija vācu organizācija, kurā neuzņēma nevācus. Organizācijas locekļi sadzīvē norobežojās no amatniekiem un citiem pilsētas iedzīvotājiem, kuri par savu darbu saņēma algu.³¹⁹ Jāuzskata, ka tirgotāju aprindas bija galvenais spēks viduslaiku Rīgai raksturīgo modes vaibstu veidošanā. Tirdzniecība ar Rietumeiropu šeit ienesa Eiropas modei raksturīgus elementus, savukārt, sakari ar Krievzemi lika atskatīties uz bizantiešu krāšņuma izpausmēm.

Zviedru vēsturnieks J. Veibuls raksta, ka pēc krusta kariem Rietumeiropas tirdzniecībā bija atjaunojušies kontakti ar Itāliju, kā arī ar Konstantinopoli un Tuvajiem Austrumiem.³²⁰ Tas bija laiks, kas sakrita ar vācu Rīgas dibināšanu un periodu, kad viduslaiku pilsētās noritēja aktīva tirdzniecība ne tikai ar ikdienas precēm, bet arī ar greznumpriekšmetiem un dārgām, ekskluzīvām precēm, kuras tolaik varēja ienākt pilsētā, pateicoties plašajiem tirdzniecības kontaktiem. Kultūras vēsturnieks Andris Rubenis grāmatā “Viduslaiku dzīve un kultūra Eiropā” raksta, ka

³¹³ Caune A. Viduslaiku stikla spoguļu un spoguļu ietvaru atradumi Rīgā.//Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 44. – 53. lpp.

³¹⁴ Turpat, 49., 51.lpp.

³¹⁵ Feodālā Rīga. – 58., 71. – 73. lpp. ; Skat. vairāk: Ivanovs, A., Kuzņecovs, A. Smoļenskas–Rīgas aktis: 13.gs.–14.gs. pirmā puse: Kompleksa *Moscowitica–Ruthenica* dokumenti par Smoļenskas un Rīgas attiecībām = *Смоленско-рижские акты: XIII в.–первая половина XIV в.: Документы комплекса Moscowitica–Ruthenica об отношениях Смоленска и Риги*. Rīga : Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Latvijas Arhīvistu biedrība; Daugavpils Universitātes Latgales pētniecības institūts, 2009.

³¹⁶ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 207.lpp.

³¹⁷ Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs./ sast. I.Galvanovska. [reprod. albums]. – *Rostock: Hinstorff Verl.*, 1992. (teksta paskaidrojumi pie 54. un 55. att.); Šterns I. Latvijas vēsture; 1290 – 1500. – 247.lpp.; Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos./ sast. I. Celmiņa. – Rīga: SIA Rīgas nami, 2000. – 82.lpp.

³¹⁸ Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs.- (teksta paskaidrojumi pie 54. un 55.att.)

³¹⁹ Turpat.

³²⁰ Veibuls J. Zviedrijas vēsture./ no zviedru val. tulk. M. Treimane. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1997. – 16.lpp.

jau 12.gs. Eiropas zemēs bijis pagrieziena punkts, kad beidzās pilsētu dibināšanas vilnis un ļaudis pārsvarā pievērsās tāltirdzniecībai.³²¹ Kaut arī viduslaiku pilsētas funkcijas bijušas ļoti daudzveidīgas, *“taču visur cauri lauzās tirgotāju mentalitāte.”*³²² Tā laika amatnieki bieži vien pievērsušies arī tirdzniecības aktivitātēm, acīmredzot, censdamies apmierināt laikabiedru-klientu vēlmes pēc greznuma precēm, kas nākušas no tālām zemēm.³²³ Jāpieņem, ka Rīgas tirdznieciskie kontakti un preču klāsts 13.gs. un arī turpmākajos gadsimtos nebija atšķirīgs no situācijas citās Eiropas tirdzniecības pilsētās (it sevišķi Hanzas reģionā). Modes tērpa pārvērtību sakarā svarīgas preces varēja būt – *“cēlmetāli, ieroči, zīds un brokāts.”*³²⁴

Rīgas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis bija pamats pilsētas tālākai izaugsmei un saiknei ar jūras tirdzniecību. Tomēr A.Caune raksta, ka apmetne, kura atradās vietā kur bīskaps dibināja Rīgu, pirms tam neesot veidojusies par nozīmīgu amatniecības nedz arī administratīvu centru.³²⁵ Tas tiek minēts kā iemesls tam, ka pirmie pastāvīgie Rīgas iedzīvotāji neesot spēlējuši noteicošu lomu pilsētas dzīvē.³²⁶ Toties tiek norādīts, ka sākotnēji, uzreiz pēc pilsētas nodibināšanas, kā arī turpmākajās dekādes svarīga loma tajā bijusi tāltirgotājiem, kas bija iebraukuši no Ziemeļvācijas pilsētām, t.sk. Lībekas, kā arī gotlandiešiem.³²⁷ Tirgotāju un krustnešu īslaicīgā uzturēšanas Rīgā radīja grūtības bīskapam, kuram bija jādomā kā veicināt pilsētas iedzīvotāju skaitlisko pieaugumu. Pirmie pilsētas iedzīvotāji, saskaņā ar A. Caunes minēto ir bijuši *“tikai pāris simti vietējo Rīgas lībiešu, domkapitula mūki un nedaudzi paša bīskapa kalpi.”*³²⁸ Analizējot vēstures avotu materiālu, A. Caune raksta, ka *”jau nākamajā, 1202.gadā pēc bīskapa Alberta rīkojuma viņa brālis Engelberts, mūks no Neiminsteres, uz Rīgu atved pirmos namniekus - vācu kolonistus.”*³²⁹ Tālāk A. Caune norāda, ka, kaut arī vācu namnieku skaits esot pieaudzis, taču arī jaunkristītie Rīgas lībieši pat vēl 14.gs. esot saglabājuši savas īpašuma tiesības Rīgā kā pilntiesīgi namnieki.³³⁰

Vēstures materiāls un tā analizētāju rakstītais ļauj secināt, ka Rīgas pilsētnieku sociālo un etnisko sastāvu krusta karu laikā veidoja bruņniecība, kā arī atvestie namnieki, kas sekoja bruņiniekiem krusta karu kampaņās. Taču pilsētas etnisko un sociālo vidi veidoja arī ļaudis, kas jau iepriekš bija apmetušies Rīgas apmetnē, pirms tā kļuva par bīskapa sēdekli un krustnešu atbalsta centru. Kā jau augstāk norādīts tieši bruņinieki un arī lieltirgotāji varēja ienest viduslaiku Rīgā Rietumeiropas modes tendences.

Kopš pilsētas dibināšanas 1201. gadā Rīga veidojās kā vācu pilsēta.³³¹ Laikā kad krusta karu idejas jau bija realizētas, varēja novērot Rīgas iedzīvotāju etniskā un sociāla sastāva svārstības. Katra no pilsētas iedzīvotāju sociālajām kārtām bijusi

³²¹ Rubenis A. Viduslaiku dzīve un kultūra Eiropā. 1.d. – Rīga: Zvaigzne, 1993. – 103.lpp.

³²² Turpat, 105.lpp.

³²³ Turpat.

³²⁴ Turpat.

³²⁵ Caune A. Bīskaps Alberts un Rīga./ Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 2.[grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 47.lpp.

³²⁶ Turpat.

³²⁷ Turpat.

³²⁸ Turpat, 46. – 47.lpp.

³²⁹ Turpat, 47.lpp.

³³⁰ Turpat.

³³¹ Par vācu Rīgas dibināšanu un tās turpmāko attīstību bīskapa, bruņniecības un namnieku savstarpējo attiecību kontekstā, kā arī viduslaiku pilsētas iedzīvotāju lomu krusta karu laikā, atsaucoties uz plašu vēstures avotu materiālu, raksta arī vēsturnieks Indriķis Šterns publikācijā: Rīgas loma Livonijas krustakaros.// Senā Rīga – pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4.sēj. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 366. – 384.lpp.

savstarpēji norobežota, kā arī piekopusi savas tradīcijas un iesaistījusies amatnieku vai tirgotāju brālībās. Nav bijusi arī izteikta pārvietošanās kārtu hierarhijā. E. Mugurēvičs tomēr pamato veidokli, ka Rīgas – krusta karotāju atbalsta punkta un tirdzniecības apmetnes izveides pirmsākumi meklējami pirms bīskapa Alberta. “*Jau bīskapa Bertolda laika aprakstījumā Lībekas Arnolda hronikā sastopams norādījums par Rīgu kā pilsētu (civitas), it kā pielīdzinot to Rietumeiropas pilsētām.*”³³² Attiecībā uz pilsētas iedzīvotāju etnisko sastāvu vēstures literatūrā ir atrodamas norādes, ka 15. gs. vidū apmēram divas trešdaļas iedzīvotāju bijuši vācieši un citu tautu pārstāvji, kuri baudījuši “vācu tiesības”.³³³ Visi, kuriem nebija šādu tiesību, tika uzskatīti par nevāciem.³³⁴ A. Caune, ir norādījis uz lībiešu lomu vācu Rīgā, kā arī analizējis pirmsvācu laika kapulaukos gūto informāciju un minējis par lībiešu atšķirīgajām rotaslietām 13. gs., taču arī norādījis, ka vēlākajos pilsētas pastāvēšanas gadsimtos pilsētnieku materiālā kultūra kļuvusi vienveidīgāka, bet apģērbā ir izzudušas nacionālās iezīmes.³³⁵

Iedzīvotāju hierarhisko struktūru noteica tipiskā viduslaiku kārtu sistēma par kuru vairāk raksta I. Šterns. Viņš raksta par četrām Rīgas iedzīvotāju kārtām: dievlūdzējiem (*predicatores*), namniekiem /tirgotājiem (*mercatores*), strādniekiem /amatniekiem (*laboratores*) un kalpiem (*servitores*).³³⁶ I. Šterns arī raksta par Rīgā iebraukušajiem krievu tirgotājiem, kā arī citu kaimiņu tautu ienācējiem, kuri uzskatāmi par pilsētas viesiem. Plašie tirdzniecības sakari ar Krievzemi palielināja preču plūsmas apjomus, jo tiek minēts arī par Rīgā iebraukušajiem krievu tirgotājiem – viesiem, kuri preces tikai atveda, lai pēcāk dotos atpakaļ uz Krievzemi jau ar rietumu preču klāstu.³³⁷

Minētā kārtu hierarhija viduslaikos ļauj noprast, ka pilsētnieku aprindās par viscienījamāko uzskatīja garīdznieku kārtu, pie kuras piederēja domkungi un daudzi baznīcu priesteri, mūku ordeņu locekļi, kuru tērpsnās paradumi vismaz 13.gs. gaitā varēja būt noteicoši romāniskā modes tērpa veidošanās sakarā. Otro vietu šajā ietekmes jomā ieņēma Rīgas turīgākā un varenākā namnieku kārta - tirgotāji. “*Tirdzniecība bija ne vien rīdzinieku galvenā nodarbošanās, bet arī viņu īstenās turības avots.*”³³⁸ Tirgotāju vidū bijuši gan vāci, gan latvieši, arī lībieši, bet jo īpaši krievi.³³⁹ Tāpat tirgotāju vidū atrodams dažādu arodu uzskaitījums t.sk. arī ar modes tērpa un tā aksesuāru veidošanu saistīti amati - audēji, varkaļi, ieroču kalēji, ādmiņi.³⁴⁰ 14.gs. Rīgas tirgotāji jau sāka nošķirties no pārējiem namniekiem, īpaši gadsimta vidū, kad tirgotāju jeb Lielajai ģildei 1354.gadā piešķīra savus statūtus.³⁴¹

Vēlākos viduslaikos preču sarakstos vairāk parādījās vilnas, linu un flaneļa audumu.³⁴² Izmaiņas audumu izvēlē, iespējams, noteica bizantisko tērpsnās tradīciju lomas mazināšanos, tādā veidā norādot uz romāniskas stilistisko pazīmju norietu arī

³³² Mugurēvičs A. No seniem rakstiem nāk laukā Rīga/Latvijas Vēstnesis. - Laidiens: 24.07.1998., Nr. 217/218 (1278/1279).

³³³ Kēniņš, I. Rīga 13.-15.gs. 42 lappuses. (pirmpublicējums)//pievienoja V. Grīviņš. 2015.// Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/kenins-i-riga-13-15gs-42lpp-pirmpublicejums> [skatīts: 24.04.2017.]

³³⁴ Turpat.

³³⁵ Caune A. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes. – Rīga: Latvijas Kultūras fonds; Jumava, 1998. – 21.-22.lpp.

³³⁶ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 172. – 174. lpp.

³³⁷ Turpat, 227. – 235.lpp.

³³⁸ Turpat, 208. lpp.

³³⁹ Turpat.

³⁴⁰ Turpat.

³⁴¹ Turpat, 247.lpp.

³⁴² Rubenis A. Viduslaiku dzīve un kultūra Eiropā. 1.d. – 105.lpp.

modes tērpā. Gotikas stila izpausmes vēlo viduslaiku periodā bija cieši saistītas ar tirgotāju un amatnieku turīguma palielināšanos, taču pilsētas saimnieciskajā un kultūras dzīvē tas varēja nozīmēt arī tieksmi saglabāt praktiska un ērta tērpa raksturu, kas tirdzniecības pilsētas iedzīvotājiem šķita tīkami.

Pārlūkojot informāciju par Rīgā ienākušo kravu sarakstiem, tajos atrodamas būtiskas ziņas par modes preču un ideju ienākšanu adekvāti Rietumeiropā valdošajām tendencēm. Saskaņā ar I. Šterna pētījumiem šajā periodā Rīgā nonāca zvērādas, tostarp, vāveru ādas, zebiekšu ādas, zaķu, sermuļādas, lūšu ādas, vilnas audumi (visvairāk no Flandrijas, bet arī no holandiešu angļu un vācu austuvēm), kas uzskatāmi par materiāliem, no kuriem varēja darināt tērpus.³⁴³

Vienā no I. Šterna pārstāstītajām vairumtirgotāja Indriķa no Vēles vēstulēm atrodamas vērtīgas ziņas ne tikai par apgrozāmiem materiāliem, bet arī par konkrētiem tērpiem. Vēle savulaik ir rakstījis savam tirdzniecības partnerim Brigē Bišofam, kurā paudis vēlmi pasūtīt viņa vajadzībām *“raibus jeb daudzkrāsainus virssvārkus no labākās brūnās Lundas drēbes, kas Bišofam krājumā, un kuriem krokas ietu tieši uz augšu.”*³⁴⁴ Sarakstē ar tirdzniecības partneri ir paustas I. Vēles īpašās prasības, kurās cita starpā ir norādes par kādas noteiktas apģērba kārtas izoderēšanu ar bizamžurku ādiņām.³⁴⁵ *“Indriķis vēlējies savus svārkus izoderētus ar bizamžurku ādiņām. Tāpat Vēle pasūtīja mēteli no tās pašas brūnās drēbes, izoderētus ar ūdeļu ādiņām un dubultu kapuci ar tūka iekšpusi. Vēl viņš iepirka savām vajadzībām 2 dučus koka tupeļu bez kapēm, un 2 dučus sieviešu tupeļu, dažādus labas kvalitātes linu audeklus un vāveru ādiņas viņa vecā mēteļa uzlabošanai.”*³⁴⁶ Minētās ziņas, kas atrodamas tirgotāju sarakstē ļauj secināt, ka vietējā mērogā izplatību varēja gūt vēlās gotikas modei 15.gs. vidū Rietumeiropai raksturīgas īpatnības.³⁴⁷

Šterns ir devis norādes uz Lībekas 1492.- 1496.gada muitas reģistra datiem, kuros iegūtas ziņas par 15.gs. beigās Rīgā ienājušajiem daudzveidīgajiem vilnas audumiem. Analizējot tirdzniecības kontaktus šajā laika periodā, I. Šterns norāda, ka audumi baķos ir tikuši ievesti no dažādām Flandrijas pilsētām, kuru virknē ir minētā Brige, Dendermonde, Poperinga, Ālsta un arī Turkuēna.³⁴⁸ Tiek minēti arī Holandes pilsētu – Hornas, Leidenes, Nardenas un Deventeras vārdi, kā arī norādīts uz angļu un it sevišķi vācu austuvēm Reinas reģionā, un arī Vismārā, Dortmundā, Rostokā un Lībekā.³⁴⁹ Tāpat šajos reģistros minētas dažādas preces, kuras modes tērpa izpētes kontekstā var sniegt atsevišķas norādes par gatavo izstrādājumu klāstu. I. Šterns tālāk ir minējis, ka Rīgā ievada metāla izstrādājumus, bruņas, dažādas cepures, jostas, pogas, mežģīnes un kurpes.³⁵⁰ Pētījuma tematiskajā griezumā īpašu uzmanību piesaista tās preces, kuras ir saistītas ar laikmetam atbilstošu modes aksesuāru izgatavošanu. Var pieņemt, ka šādi aksesuāri ir papildinājuši turīgo Rīgas patriciešu

³⁴³ Sk. vairāk: Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 212 – 218. lpp.; Par Hanzas reģiona tirdzniecības apritē esošajiem tekstila izstrādājumiem, audumiem un kažokādām raksta arī Mihaels Norts. Sk. vairāk: Norts M. Baltijas jūras reģiona vēsture. - 72.lpp.

³⁴⁴ Turpat, 210.lpp.

³⁴⁵ Turpat.

³⁴⁶ Turpat.

³⁴⁷ Sk. vairāk: *Fashion - The Whole Story./general editor Marnie Fogg. - London: Thames & Hudson, 2013. – p. 45 - 47.*

³⁴⁸ Turkuēna ir pilsēta tagadējās Francijas teritorijā: Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 217.lpp.; Par Hanzas reģiona aktīvo audumu tirdzniecību, uzsverot vācu tirgotāju lomu tajā, raksta arī tekstila izstrādājumu eksperte Fiona Makdonalda (*Fiona McDonald*) grām.: *McDonald F. Textiles – A History. – Pen & Sword Books Ltd., 2011. – p. 48 – 49.*

³⁴⁹ Turpat.

³⁵⁰ Turpat.

vietēji darinātos tērpus. Viduslaiku Eiropas tirdzniecisko sakaru analīzi ir sniedzis M. Kulišers, kura 1906.gadā izdotajā apcerējumā³⁵¹ atrodamas norādes, ka arī Baltijas jūras reģionā modes aksesuāru klāstu papildinājuši ekskluzīvi Rietumeiropas modes centros tapuši izstrādājumi.³⁵² Kaut arī ziņu avots, tā izdošanas gadskaitļa dēļ ir visai sens, tomēr tajā minēto preču ienākšanas datējums ļauj vilkt paralēles ar adekvātām Eiropas modes aktualitātēm.

Tirdzniecība ar Krievzemi viduslaiku Rīgā norādīja uz otru svarīgāko modes ietekmju un preču apmaiņas virzienu. Arheoloģiskie izrakumi Vecrīgā devuši norādes par sakariem ar Krievzemes tirgotājiem, kas bija sākušies šeit vēl pirms Rīgas oficiālās dibināšanas. Atradumu klāstā gan, galvenokārt, ir sastopami priekšmeti, kas norāda uz laiku pirms vācu Rīgas dibināšanas. Tās ir rotas, kas datētas ar 12.gs. – 13.gs. sākumu³⁵³ un tapušas no krāsaina stikla, kā arī savītas aproces, kas izgatavotas no vairākām bronzas stieplēm. Arheoloģisko priekšmetu klāstu šajā grupā papildina arī ažūri bronzas gredzeni un dažādu formu metāla piekariņi, kuru starpā atrodamas arī lunulas un krustiņi.³⁵⁴ Svarīga tirgotāju prece bija arī zvēradas, kā to rāda I.Šterna pētījumi.³⁵⁵ Kā redzams, tirdzniecības kontakti ar Krievzemi, galvenokārt, piegādāja Ziemeļeiropai aktuālās zvēradas, bet no Rīgas uz Krievzemes svarīgākajiem tirdzniecības centriem gāja vilnas auduma baķi. Var hipotētiski pieņemt, ka šī aktīvā tirdzniecība viduslaiku Rīgā varēja ienest bizantiešu tērpsnāns tradīcijām raksturīgus elementus un arī orientālas īpatnības. Savukārt, zvērādu tirgu jau pirms Vācijas ienācēju pretenzijām kontrolēja Senās Krievzemes un Gotlandes tirgotāji, jo tā bija likumsakarīga šo reģionu klimatisko apstākļu diktēta nepieciešamība. Arī vēlās gotikas laikmetā zvērādu loma nevarēja mazināties, jo funkcionalitātei līdzās nāca arī tieksme pēc ārišķības. Zvērādu sākotnējā praktiskā funkcija savijās ar vēlmi rotāties ar kažokādu apdari.

Viduslaiku periodā būtisku tirdzniecības segmentu veidoja iekšzemes tirdzniecība un, (saskaņā ar I.Šterna doto klasifikāciju) tās raksturu var iedalīt “*trijās grupās: 1) eksportpreču pirkšana un importpreču pārdošana; 2) Rīgas iedzīvotāju apgāde ar precēm un 3) Rīgas amatnieku ražojumu pārdošana.*”³⁵⁶ Te būtiskāko lomu ieguva namnieku apgāde ar apaviem un apģērbu, kas ļauj izkristalizēt atsevišķas kopsakarības modes jomā. No “Rīgas kases izdevumu grāmatām” vēsturnieks I. Šterns ir secinājis, ka “*rāte savus ierēdņus un kalpotājus regulāri apgādāja ar zābakiem un apģērbu.*”³⁵⁷ Jāteic gan, ka Rīgas iedzīvotāju apgāde ar apģērbu bija attiecīgo amatu ziņā, tomēr arī šajā jomā rāte laiku pa laikam iejaucās, nosakot, ka viesi jeb Hanzai nepiederošie tirgotāji nedrīkst pilsētā pārdot vilnas un linu audumus mazumā. Šādi aizliegumi ļauj secināt, ka viduslaiku Rīgā vēlās gotikas modes laikā jau bija aktuāli greznības noteikumi.³⁵⁸ Bez tam, viduslaiku Rīgas tirdzniecības sakaru tīkls un dokumentālās liecības norāda uz iespējām nodrošināt pilsētas turīgākās

³⁵¹ Pagaidām grām.: Кулишер М. Эволюция прибыли с капитала в связи с развитием промышленности и торговли в Западной Европе. Том 1. Период до XVIII века. - СПб.: Типо-Литография Розена, 1906. – ir vienīgais izdevums, kurā promocijas darba autore ir atradusi šādas ziņas.

³⁵² Там же., стр. 260.

³⁵³ Senās Krievzemes stikla aproču fragmenti, kas datēti ar 12.gs. - 13.gs. sākums atrodas RVKM kolekcijā. Atsauce: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. – attēls nr.21.

³⁵⁴ Turpat.

³⁵⁵ Sk. vairāk: Šterns I. Latvijas vēsture, 1250 – 1500. – 227. – 229.lpp.

³⁵⁶ Turpat, 235.lpp.

³⁵⁷ Turpat, 201., 202.lpp.

³⁵⁸ Vēlo viduslaiku greznības noteikumus parasti ticis minēts par aizliegumiem izvēlēties greznus audumus, kā arī rotāties ar cēlmetāliem, dārgakmeņiem un pērlēm.

iedzīvotāju kārtas ar Rietumeiropā tapušām apģērba kārtām. Tikmēr nevācu vidē – latviešu un lībiešu, kā arī citu tautību pārstāvju tērpos ilgstošāk saglabājās tradicionāli tērpsanās paradumi. To apliecina arī viduslaiku Rīgai raksturīgais amatniecības izstrādājumu mērķauditorijas nošķirums, vadoties pēc nacionālā principa.³⁵⁹ Rīgas latvieši un citi nevāci drīzāk nav izrādījuši vēlēšanos tērties saskaņā ar Rietumeiropas modes aktualitātēm un viņu izvēli noteica tradīcijas un seni paradumi, tāpēc šīs pilsētas iedzīvotāju grupas tikai nosacīti ir ierindošanas modes sekotāju sarakstā.

1.2.3. Viduslaiku Rīgā pārstāvētie amati un amatnieku darinātās modes preces

Viduslaiku Rīgā amatniecības nozares kopskaitā bija ap simts. Rīgā apzināto amatu starpā atrodam arī tādus, kas tieši vai netieši vairoja pilsētnieku modes tērpa izteiksmību kopējā Eiropas kontekstā. Ādmiņi, audēji, bārdziņi, bruņu kalēji, bultu kalēji, cepurnieki, drēbnieki, dzintara apstrādātāji (arī rožu kroņu taisītāji), ieroču meistari, jostnieki, kažocnieki, kurpnieki, linu audēji, seglinieki, somdari, tupeļu taisītāji, vadmalas apcirpēji, vadmalas vēlēji, vairogu kalēji, zeltkaļi un zobenu kalēji.³⁶⁰ Visu šo amatu pārstāvji lielākā vai mazākā mērā varēja būt saistīti ar modes tērpa rakstura izmaiņām. Tirdzniecība, savukārt, deva svarīgus impulsus dažādu amatu izaugsmei un sekmēja arī pieprasījumu no vietējo iedzīvotāju puses. Eiropas konteksta modes izpausmes, tādējādi nevarēja paiet secen arī Rīgai, jo meistaruru migrācija (to veicināja amata prasmju pilnveidošana pie Rietumeiropas meistariem) un zeļļu ceļojumi ļāva pārnest un lokāli ieviest jaunākos paņēmienus.

Viduslaiku Rīgas tipisko modes tēlu ar Eiropas līmeņa parādībām vieno arī tas, ka lokālajos tērpsanās un rotāšanās paradumos spilgti izpaudās dažādu sociālo slāņu atšķirības. Arheologs A. Celmiņš ir norādījis, ka Rīgas materiāls, galvenokārt, atspoguļo vidusmēra pilsētnieku, nevis pilsoniskās elites vai dižciltīgo un garīdznieku ģērbšanās stilu.³⁶¹ To apliecina visai pieticīgais modes jomai piederošo amatniecības izstrādājumu skaits. Tajos nav jaušamas ekstravagances iezīmes, nedz arī šo priekšmetu kādreizējo īpašnieku vēlme atšķirties no saviem laikabiedriem. Lielākoties izplatību guva funkcionāli, vietējiem klimatiskajiem apstākļiem piemēroti, silti un praktiski apģērbi, apavi un praktiski aksesuāri.

Arheologs A. Celmiņš ir devis norādes par Rīgā plaši izplatīto kaula apstrādi³⁶², kas var izskaidrot arī dažādu, ar modes tērpa piederumu klāstu saistītu priekšmetu klātbūtni 13. – 14. gs. kultūrlāņos. Rīgā uzieto kaula ķemmes sagataves³⁶³ ļauj uzskatīt, ka ķemmes pilsētā varēja arī tikt izgatavotas. Par citiem priekšmetiem, piemēram, ausu tīrāmajām karotītēm, nav iespējams gūt pārliecību nedz par to lokālu izgatavošanu, nedz izslēgt importētā materiāla klātbūtni. Tā kā amatniecība bija pakārtota tirdzniecībai, tad vietējie amatnieki varēja arī būt eksporta preču apstrādātāji. Uz to norāda A. Celmiņš.³⁶⁴ Bez tam, atradumi Rīgā var liecināt arī par Hanzas pilsētu kontaktiem amatniecības sfērā uz ko arī norādījis A. Celmiņš.³⁶⁵ Dažu tērpa piederumu sakarā nav izslēdzama arī skandināvu tirgotāju radītā ietekme, kas, iespējams, saglabājās arī no laika pirms vācu Rīgas dibināšanas. Viena no iespējamām

³⁵⁹ Feodālā Rīga. – 95.lpp.

³⁶⁰ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 253. – 256.lpp.

³⁶¹ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 26.lpp.

³⁶² Turpat, 22. – 23.lpp.

³⁶³ Turpat, 23.lpp.

³⁶⁴ Turpat, 21.lpp.

³⁶⁵ Turpat, 23.lpp.

skandināvu klātbūtnes liecībām viduslaiku Rīgas arheoloģiskajā materiālā ir koka un kaula ķemmes.³⁶⁶ Tās ir vienpusējas vai divpusējas, ar iegravētiem ģeometriskiem rakstiem. Te atrodamas arī bronzas, dzelzs un kaula ausu tīrāmās karotītes, kuras skandināvi parasti nēsājuši līdzī, piestiprinot tās pie savām jostām, saišķos kopā ar citiem priekšmetiem.³⁶⁷ Atradumi Rīgas arheoloģiskajā materiālā var norādīt, ka pilsētnieku vidū bija audzis pieprasījums pēc šādiem izstrādājumiem, kurus iespējams traktēt arī kā sava laika tērpa papildinājumus. (sk.: att. nr. 13., 14.)

Arheoloģiskajos izrakumos uzietais materiāls sniedz plašāku informāciju tieši par apaviem, savukārt tekstilizstrādājumi ir tikuši uzieti krietni retāk. Niecīgie tekstiliju paraugi nav ļāvuši noteikt tērpu sākotnējo izskatu un tikai dažu auduma gabalu piegriezums arheologiem ļāvis secināt, ka tās ir tērpa atliekas.³⁶⁸ Tomēr skatot šo, visai nelielo viduslaiku arheoloģiskā materiāla kopu Eiropas modes stilu kontekstā, kā arī papildinot ziņas ar nozares literatūrā atrodamiem faktiem, ir iespējams hipotētiski rekonstruēt tā laika tērpsanās ainu. Rīdzinieku modes tērpa izskatu viduslaiku periodā palīdz rekonstruēt arī secinājumi, kas radušies apzinot amatniecības nozaru attīstības tendences un izplatības apmērus.

Fundametālajā pilsētas vēsturei veltītajā izdevumā - "Feodālā Rīga", ir norādīts, ka kopš 13. gs. te austi, galvenokārt, linu audumi, un te bijusi īpaša linaudēju cunfte, kurā darbojies arī kāds "sarkano" audumu audējs.³⁶⁹ Tas pats avots gan vēstī, ka īsu laiku 14. gs. pastāvējusi arī vadmalnieku cunfte, ka vadmalnieki griezuši, gludinājuši audumus, kā arī krokojuši importēto vadmalu.³⁷⁰

1383.gada 11.novembrī Rīgas vadmalas apcirpēji ir ieguvuši savu šrāgu.³⁷¹ Balstoties un V. Štīdas un K. Metiņa 1896.gadā publicēto materiālu³⁷² vēsturnieks I. Šterns ir norādījis, ka amata prasmes pārbaudē topošajam meistaram bijis jāapcērp pusbaža Briges auduma, 1 baķis *Thomasch* un 1 baķis *Cumesch* vadmalas.³⁷³ Jāpiebilst, ka specifiskie vadmalas audumu nosaukumi var liecināt par importēto audumu klātbūtni. Katrā ziņā secināms, ka vadmala, kā silts un izturīgs vilnas audums, bija populāra Rīgā aplūkojamā laikmetā.

Balstoties uz analogijām Rietumeiropas materiālā, jāpieņem, ka jaunākās modes tendences vispirms aktīvi uztvēra pilsētas patricieši. Tieši viņi savam apģērbam varēja izvēlēties greznākos un dārgākos materiālus - zīdu, samtu, taftu, zvērādas u.c., lai arī apģērbā uzsvērtu savu privilēģēto stāvokli pārējo pilsētas iedzīvotāju vidū. Tomēr jāsecina, ka viduslaiku dižciltīgāko pilsētas iedzīvotāju aprindās plaši izmantoto zīda, samta un vēl 13.gs. arī brokāta audumu vietējie

³⁶⁶ Turpat, 50., 51.lpp.

³⁶⁷ Turpat, 53.lpp.

³⁶⁸ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 26.lpp.; par arheologu atrastajiem tekstila izstrādājumiem skat. vairāk: Zariņa A. Rīgas 14. gadsimta rakstainās celu jostas fragments. / Senā Rīga : pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē /3. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 77.- 83. lpp.; Žeiere I. Rīgas Doma kapsētā atrastās galvasrotas izpēte un restaurācija./ Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005.– 153. – 158. lpp.

³⁶⁹ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

³⁷⁰ Turpat.; Vadmalnieku specializācijā īpaši izcelti ir šķērētāji. Domājams, ka ar "šķērētājiem" ir domāti auduma griezēji.: Tekstilrūpniecības terminu vārdnīca/ [sastādījis autoru kolektīvs: P. Blinkens, V. Bērziņa, I. Krieviņš ; atbildīgā redaktore A. Blinkena]. – Rīga: Zinātne, 1989.

³⁷¹ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 262.lpp. Vēstures literatūrā ir minēts, ka vilnas auduma apciršana bija pēdējais auduma apstrādes process un viduslaikos bija ierasts daļu izaustās vadmalas eksportēt neapcirtu: vadmalas apstrādāšanas pabeigšana tad pienācās importētāja zemes apcirpējiem: Turpat, 262. – 263.lpp.

³⁷² Stieda W., Mettig C. *Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621. – Riga, 1896.*

³⁷³ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500.- 263.lpp.

amatnieki neizgatavoja un to varēja iegūt tikai no tirgotājiem.³⁷⁴ Spriežot pēc Rīgas arheoloģiskā materiāla izpētes rezultātiem, var domāt, ka arī no Rietumeiropas importēto smalko vadmalu izmantoja pārsvarā sabiedrības augstāko aprindu pārstāvji. Tikmēr rīdžinieku lielākā daļa ikdienā valkājuši pašaustas drānas.³⁷⁵ Arheoloģiskajā materiālā to apliecina vērjamo vārpstu skriemeļu un aužamo stāvu atsvāru atradumi 13.-14.gs. slāņos, kā arī tekstila materiālu kvalitāte.³⁷⁶ Arheologa Celmiņa aprakstītajos atradumos krāsoto tekstiliju biežākie toņi bija brūnie, bet sastopami arī sarkanie, zilie, zaļie un dzeltenie.³⁷⁷ (sk.: att. nr. 15.)

Balstoties uz Dannenšterna nama izrakumos uzlieto tekstiliju fragmentu apskati RVKM arheoloģisko priekšmetu kolekcijā, var secināt, ka tie varētu būt izmantoti izturīgu un raupju apģērba kārtu šūšanai vai arī lietoti saimniecībā. Lielākā daļa (apmēram pāris desmiti dažāda lieluma un formas) tekstila atradumu ir no vilnas šķiedras, taču atsevišķiem fragmentiem ir konstatējams arī linu šķiedras piejaukums. Jāatzīmē, ka Dannenšterna nama izrakumos uzlieto tekstila fragmentu klāstā, kas glabājas RVKM fondos, promocijas darba autore konstatēja arī vilnas aukliņas fragmentu, kā arī apmēram 3 cm platu zīda lentītes fragmentu, kas, iespējams, ticis izmantots kāda greznāka tērpa sastāvdaļas apdarei. (sk.: att. nr. 16.)

Dannenšterna nama pētījumos arheologiem ir izdevies atrast pat koši dzeltenas organiskās krāsvielas pigmentus, kas bija ietīti nelielā auduma gabaliņā.³⁷⁸ Iepazīstoties ar šiem arheoloģiskajiem materiāliem RVKM arheoloģisko priekšmetu fondos, tika konstatēts, ka dzeltenā krāsvielā bija saglabājusī savu spilgtumu.³⁷⁹ Balstoties uz Eiropas modes analogijām klasisko viduslaiku posmā un vēlās gotikas periodā, dzeltenas krāsas audumu var uzskatīt par pilsētas patriciešu vēlmī sekot jaunākajām modes tendencēm, jo tā bija viena no modes krāsām.³⁸⁰

Vizuāli izvērtējot arheologu atradumus Dannenšterna nama pētījumos var rast pierādījumus arī ļoti tipiskam gotikas stila elementam kādā rīdžinieku tērpā jau 13.gs. gaitā, kad Rietumeiropas zemēs šis modes stils bija savas ģenēzes sākuma posmā. Par to liecina robainas tērpa apakšmalas fragments, kas uzliets Rīgas arheoloģiskajā materiālā.³⁸¹ Tērpa sastāvdaļu rotāšana ar t.s. gliemežvāku apmalēm (angļu val. - *cut-work* un/vai *foliate rag-edges*) ir uzskatāma par drošu gotikas modes stila pazīmi.³⁸² (sk.: att. nr. 17.) Saskaņā ar franču modes vēsturnieku F. Bušē, šāda tērpu rotāšanas metode sakņojas Vācijā un no tā var secināt, ka Rīgā robainās apmales varēja parādīties analogiski to izplatībai Rietumeiropā. Tomēr tā kā šis pagaidām ir vienīgais, šāda robaina tekstiliju fragmenta atradums, to var uzskatīt arī par gadījuma rakstura izpausmi.

Saistībā ar Rīgas tirdzniecību lielāka nozīme bija noteiktu arodu pārstāvjiem, kuru vidū pieminami ir arī ādu, it īpaši kažokādu apstrādātāji, t.s. kažocnieki. "Rīgas

³⁷⁴ Кулишер М. Эволюция прибыли с капитала в связи с развитием промышленности и торговли в Западной Европе. – стр. 157.

³⁷⁵ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 26.lpp.

³⁷⁶ Sk. vairāk: turpat, 26.- 27. lpp.

³⁷⁷ Turpat.

³⁷⁸ Turpat, 27.lpp.

³⁷⁹ Saskaņā ar RVKM speciālistes I. Reinfeldes teikto, drānā ietītās dzeltenās krāsvielas ķīmiskais sastāvs nav zināms, jo nav tikusi veikta krāsvielas analīze./ sarunas pieraksts (03.06. 2019.) promocijas darba autores arhīvā.

³⁸⁰ Кибалова Л., Гербенова О., Ламарова М., Иллюстрированная энциклопедия моды. - Прага: Артис, 1988. – стр. 113.

³⁸¹ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 65.lpp.

³⁸² Modes vēsturnieks Fr. Bušē ir norādījis, ka tērpa apmaļu rotāšana ar ieškeltām jeb gliemežvāku apmalēm ir radusies Vācijas zemēs. Viņš arī atzīmējis, ka šī tērpu dekorēšanas metode ir sasniegusi Franciju ap 1430.gadu; Boucher F. A History of Costume in the West. – p. 206.

parādnieku grāmatas” dati liecina, ka kažocnieku arods Rīgā ir bijis pārstāvēts jau kopš 13.gs. un kopš tā laika kažokādu izstrādātāju skaits esot nemitīgi audzis.³⁸³

“Sākot ar 13.gs. Rīgā ir strādājuši arī ādmiņi, taču 15.gs. beigās ādu apstrādātāju aroda pratējiem ir pievienojušies arī seglinieki un zamsādmiņi.”³⁸⁴ Rietumeiropas materiāls parāda, ka modes aksesuāru joma viduslaikos pavēra visplašākās darbības un specializācijas iespējas tiem amatniekiem, kuri nodarbojās ar ādas apstrādi un ādas priekšmetu izgatavošanu. Rīgā tērpa aksesuāru jomā izdalījās jostnieki u.c. ādas priekšmetu darinātāji. Jostas nozīme viduslaiku apģērbā bija ārkārtīgi liela. Tās funkcija bija ne tikai saturēt kopā jeb sajozt apģērbu, bet tā kalpoja arī kā dažādu priekšmetu glabātuve. Josta tradicionāli ir kalpojusi par dažādu nelielu priekšmetu, piemēram, atslēgu glabātuvi, vai arī – pie tās tika piestiprināta soma un kāds ierocis (zobens vai duncis). Tikmēr dažādu, iespējams, arī ar modes aksesuāru jomu saistītu izgatavotāju darbība bija konsekvence amatniecības jomu sīkākai specializācijai 14.gs. Tieši tad pilsētā bija pieejami arī jostnieki un somdari, kuru specializēšanās uz konkrētu jomu, iespējams, bija saistīta ar specifiskām prasmēm. Iepriekš ādas apstrāde bija viena amatnieka pārziņā. Jāatzīmē, ka šāds arods nozīmēja spēju izgatavot jostas, cimdu, ādas siksnas, kā arī dažādus citus ādas piederumus, kuri varēja būt arī apģērba sastāvdaļa.³⁸⁵

Spiežot pēc Rīgas arheoloģiskā materiālā rastā atraduma, jostas te lielākoties ir bijušas vienkāršas ādas strēmeles ar masīvām bronzas vai dzelzs, retāk raga sprādzēm.³⁸⁶ Jostu sprādzņu paliekas liecina, ka tās bijušas vīriešu apģērbu papildinošas jostas (sk.: att. nr. 18., 19., 20.). Rīgā uzietās metāla apkalumu detaļas, iespējams, tika lietotas dažādiem mērķiem. Te atrodami arī eksemplāri, kas, spriežot pēc iegarenās formas, izmantoti jostu apkalšanai. Iepazīstoties ar RVKM arheoloģisko priekšmetu kolekciju, promocijas darba autore konstatēja, ka apkalumi ir ļoti smalki un plāni, tāpēc visai ticams, ka tos varēja izmantot apģērba aksesuāru rotāšanai un to izturības palielināšanai. (sk.: att. nr. 21.) Jāatzīmē, ka šādas apkaltas jostas plaši tika izmantotas viduslaiku modes tērpos Rietumeiropā.

Tikmēr jau sākot ar 12.gs. vidusdaļu Eiropas modē izplatību guva pie jostām, garās saitēs piestiprināmas somas vai maciņi - ādas kulītes, kas izgatavotas no blīva auduma vai ādas. Šīs somiņas tika darinātas dažādās dekoratīvās formās, kā arī, rotājot tās ar rakstiem, izšuvumiem un metāla plāksnīšu apkalumiem. Rīgas materiālā atrodams arī pie jostas piestiprināms ādas maks ar ieapaļu pārloku (sk.: att. nr. 22.).V. Bebres 2005.gada publikācijā šāda veida maki tiek dēvēti par elipsveida makiem.³⁸⁷ Promocijas darbā minētais ādas maka piemērs gan ir datēts ar 16./17.gs., taču tā forma un pārloks liecina par 14./15.gs. Rietumeiropas modei raksturīgām tendencēm.³⁸⁸ Parasti šādiem makiem vēlajos viduslaikos bija arī kaula, raga vai metāla karkass. Konkrētais piemērs gan vairāk atgādina par agrīnajiem šādu aksesuāru paraugiem, kad tos papildināja ādas aukla³⁸⁹ ar kuru somiņu varēja piestiprināt pie jostas.³⁹⁰

³⁸³ Šterns I. Latvijas vēsture: 1180 – 1290. – 533. – 534.lp.; Feodālā Rīga. – 87.lpp.

³⁸⁴ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

³⁸⁵ Turpat.

³⁸⁶ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 46., 52.lpp.

³⁸⁷ Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. 17.gadsimtā. – 27., 28.lpp.

³⁸⁸ Wilcox C. *Accessories: bags*. – London: Victoria and Albert Museum; Thames & Hudson, 2017. – p. 12. – 13.

³⁸⁹ V. Bebre tos ir klasificējusi kā savelkamos ādas maksus, balstoties uz Rīgas arheoloģiskajā materiālā samērā plaši pārstāvētajiem piemēriem, kurus rakstā “Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. – 17.gadsimtā” pētniece ir aprakstījusi, iedalot tos taisnstūrveida, trapecveida, trīsstūrveida, apaļajos, liras veida, āvas veida, lēcveida, elipsveida un saliktos makos ar divām elipsveida kabatiņām. Raksta autore arī norāda, ka atsevišķu maku piegriezums ir visai sarežģīts, pat

Pie jostām nēsājamās somiņas / maki bija arī viena no krusta karu laikmeta ietekmēm. Somiņu izplatība sakrita ar laiku kad tika pieteiktas arī būtiskas izmaiņas vīriešu tērpa formālajā risinājumā. Tad šos tērpus jau papildināja funkcionālas ādas jostas pie kurām piestiprināja naudas maku un ieroci. Krusta karu ietekmē pie jostām sāka nēsāt "*Aumonieres sarrasinoises*"* (franču val. - "saracēņu naudas maki"), kuros tika noglabātas labdarības dāvanu sniegšanai paredzētās monētas. Vēlajos viduslaikos, līdz ar laicīgās kultūras elementu aktivizēšanos un pilsētnieku kārtas izvirzīšanos, „saracēņu naudas maks” bija kļuvis par turīga pilsētnieka – tirgotāja statusa zīmi.³⁹¹ Jāatzīmē, ka arī Rīgā šādu maku izplatība tiek saistīta ar tirdzniecisko sakaru aktivizēšanos un preču-naudas attiecību attīstību uz ko arheoloģisko ādas izstrādājumu pētniece V. Bebre ir norādījusi savā publikācijā.³⁹² Maka lietojums funkcionāla un arī apģērba papildinoša modes aksesuāra statusā nav zaudējis savu aktualitāti līdz 17. – 18.gs., līdz ar apģērba konstruktīvā risinājuma izmaiņām un kabatas aktualitātes palielināšanos. Savelkamo ādas maku izplatība, formālais risinājums apģērba aksesuāra statusā var tikt saistīts arī ar viduslaiku pilsētnieka modei raksturīgo, taču būtiska bija arī funkcionālā aspekta klātbūtne, jo ne tikai pilsētnieki, bet arī lauku apvidos dzīvojošie izmantoja šādus makus. V. Bebre norāda, ka tie lietoti arī mājsaimniecībā un sadzīvē nepieciešamu sīku piederumu nēsāšanai.³⁹³ Bez tam, viduslaiku pilsētas ikdienā šie maki bija mantiskā stāvokļa un sociālā statusa apliecinātāji, kā arī norāde uz personas nodarbošanos.³⁹⁴

Gotikas perioda modes tērpā izplatību guva arī cimdi, lai gan, tos retāk valkāja ikdienā. Kā var secināt pēc bruņucimda atveida, kas skatāms ar 15.gs. datētajā Matiasa Forbesa kapakmenī Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā,³⁹⁵ tad izteiksmīgie bruņniecības laikmeta atribūti - no tērauda bruņu plāksnītēm izveidotie pirkstaiņi (*gauntlets*), kuru tapšanas gaitā atsevišķās plāksnītes tika piestiprinātas ādas pamatnei, savulaik varēja tikt izmantoti arī Rīgā.

Rīgas arheoloģiskajā materiālā ir pārstāvēti vairāki desmiti ādas cimdu fragmenti, taču ne visi no tiem attiecas uz viduslaiku posmu. Šo materiālu plašāk ir analizējusi V. Bebre publikācijā “Rīgas 13. – 18.gadsimta ādas cimdi”³⁹⁶, norādot uz to izgatavošanas tehnoloģiju, formu daudzveidību, ornamentēšanas īpatnībām, valkāšanas tradīcijām, kā arī devusi ieskatu šī arheoloģiskā materiāla kopas salīdzinājumā ar citiem ādas izstrādājumiem, kas uzieti izrakumos. Rīgas materiālā pārstāvētie ādas cimdi iedalāmi dūraiņos un pirkstaiņos. Jāpiebilst, ka vienīgais pagaidām uzietais ādas pirkstainis ir atrasts 18.gs. sākuma kultūrlānī.³⁹⁷ Avotos atrodamās ziņas liecina, ka jau 14.gs. Rīgā jostnieku amata pārstāvji ir izgatavojuši arī citus ādas priekšmetus, piemēram, cimdus un maisus.³⁹⁸ V. Bebre ir devusi norādi, ka Rīgas cimdu darinātāju šrāgas nav saglabājušās, taču ir izteikusi pieņēmumu, ka

---

figurāls, tādēļ to iedalījums, vadoties pēc formas, var būt samērā subjektīvs.: Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. – 17.gadsimtā. – 14.lpp.

³⁹⁰ Celmiņš A. Zemē apslēpta pilsēta. – 60.lpp.

³⁹¹ Wilcox C. *Accessories: bags*. – p. 19.

³⁹² Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. – 17.gadsimtā. – 14.lpp.

³⁹³ Turpat, 29.lpp.

³⁹⁴ Turpat.

³⁹⁵ Matiasa Forbesa kapakmens Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā. Tā apakšdaļa ir iemūrēta Jēkaba baznīcas sienā. Dati: mape “Rīgas Sv. Jēkaba baznīca” – VKPAI PDC arhīvs. Inv.nr. (nav norādīts). [skatīts: 03.11.2004.]

³⁹⁶ Bebre V. Rīgas 13. – 18.gadsimta ādas cimdi.// Senā Rīga 6: Pilsētas arheoloģija, arhitektūra un vēsture. – Rīga: apgāds „Mantojums”, 2009. – 101.lpp.

³⁹⁷ Turpat, 120.lpp.

³⁹⁸ Šterns I. Latvijas Vēsture, 1290- 1500. – 254.lpp.

cimdinieki bijuši sastopami citu ādas izstrādājumu darinātāju vidū.³⁹⁹ V. Bebre raksta arī par ornamentētām ādas makstīm, kuras uzietas Rīgā, norādot, ka pavisam apzinātas 20 makstis, kas attiecas uz laiku no 12. gs. beigām līdz 14. gs.⁴⁰⁰

Vēstures avotos nav iegūstamas ziņas par to kādā veidā pilsētas patriciāta aprindu sievietes varēja rotāt savus tērpus ar zelta rotām - rokassprādzēm, gredzeniem un dažādām piespraudēm - brošām. Taču vēstures literatūrā ir rodamas ziņas par viduslaiku Rīgā pārstāvētajiem amatiem, kuru pārstāvji šīs greznumlietas izgatavojuši. Tāpat literatūrā minēts, ka vīriešu greznuma lietas bijuši ieroču riņķi, bet zobenu rokturus un citas detaļas zeltkaļi esot darinājuši no dārgmetāliem, kā arī papildinājuši izstrādājumus ar dārgmetālu rotājumiem un pat dārgakmeņiem.⁴⁰¹ Zeltkaļi minēti senākos Rīgas vēstures avotos.⁴⁰² Zeltkaļu amata šrāgas datētas 1360.gada 25.janvārī.⁴⁰³ Tomēr, kā norāda I. Lancmanis, jau 1334.gadā ticis minēts pirmais vārdā zināmais zeltkaļu cunftes meistars - Johans Ribenis.⁴⁰⁴ Zeltkaļu cunftes darinājumi tomēr biežāk bija *“sudraba un retāk zelta izstrādājumi, kuri bija nepieciešami gan baznīcas liturģiskajām vajadzībām, gan kā greznuma priekšmeti un rotaslietas.”*⁴⁰⁵ Zeltkaļu šrāgā cita starpā minēts, ka meistara statusa iegūšanai bija *“jāiztur amata pārbaudījums, pagatavojot zelta gredzenu ar zilītēm, angļu parauga rokassprādzi, līgavas rokassprādzi un duncā vai zobena apskavi vai pogu ar emalju.”*⁴⁰⁶ Pēdējais no minētajiem amata pārbaudījumiem raisa īpašu interesi viduslaiku Rīgas modes tendenču kopsakarā. Poga ar emalju šajā gadījumā var tikt uzlūkota ne tikai kā funkcionāls tērpa papildinājums, bet arī kā rotaslieta. Zeltkaļu šrāgas apstiprināšanas gads Rīgā sakrīt ar 14.gs. vidusdaļu un faktiski norāda uz šī elementa klātesamību pilsētas iedzīvotāju vidē.

Tikmēr arī pogu funkcionalitāte gāja kopsolī ar juveliermākslas attīstību, jo pogas izgatavoja zeltkaļi, pielietojot dārgus materiālus un krāšņu dekoru. Ar šādām pogām varēja rotāt Rīgas patriciāta tērpus. Jāuzsver, ka zeltkaļu amats viduslaiku Rīgā saistījās arī ar vācu tautības pārstāvju īpašajām privilēģijām.

Viens no tā laika vīriešu modes tērpa atribūtiem bija ornamentēts ierocis. Rīgas amatniecībā viduslaikos zeltkaļa vai rotkaļa amats nereti gāja kopsolī ar ieroču kalšanu. *“Jau 13.gs. pēdējā ceturksnī un 14.gs. pirmajā pusē Rīgā, bez parastajiem kalējiem strādāja īpaši ieroču izgatavotāji - bruņu, vairogu un zobenu kalēji.[...] (varkaļi, misiņkalēji), zeltkaļi. [...] Īpaša nozīme bija nažu un zobenu kalējiem, jo viduslaikos katram pašam bija jāgādā par savu drošību, tāpēc ikviens vīrietis pastāvīgi nēsāja sev līdzī zobenu un dunci.[...] Ļoti greznus un dārgus zobenus Rīgā ievada jau pilnīgi gatavus, bet parasti tos lietošanas kārtībā sagatavoja vietējie amatnieki.”*⁴⁰⁷

Rīgas vēstures avotos iztrūkst ziņas par drēbnieku jeb skroderu sīkāku specializāciju laikā no 13.-15.gs.⁴⁰⁸ Šrāgas liecina, ka viduslaiku Rīgā skroderu amats

³⁹⁹ Bebre V. Rīgas 13. – 18.gadsimta ādas maki. – 106.lpp.

⁴⁰⁰ Bebre V. Ornamentētās ādas makstis Rīgā 12. gadsimta beigās – 18. gadsimta sākumā. /Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 1. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 190. – 205. lpp.

⁴⁰¹ Feodālā Rīga. – 91., 99.lp.

⁴⁰² Turpat, 86.lpp.

⁴⁰³ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290 – 1500. – 258.lpp.

⁴⁰⁴ Lancmanis I. Mākslas amatniecība Latvijā 13. – 15.gs.//Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsture. 4.sēj. – Rīga: “Zinātne”, 1989. – 79.lpp.

⁴⁰⁵ Turpat.

⁴⁰⁶ Šterns I. Latvijas vēsture, 1290 – 1500. – 258.lpp.

⁴⁰⁷ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

⁴⁰⁸ Turpat.

bijis viens no prestižākajiem, līdzās zeltkaļiem un kurpniekiem. Sīkāk par to raksta I. Šterns, norādot uz drēbnieku šrāgā minētajām ziņām par pasūtījumu izpildi un atalagojumu apmēriem.⁴⁰⁹

Par drēbnieku jeb skroderu aktīvo darbību pilsētā liecina arheoloģiskie priekšmeti RVKM kolekcijā. Tajā ir pārstāvēti skroderu darbarīki – bronzas adatas un bronzas uzpirksteņi.⁴¹⁰ Rīgas skroderu šrāgas sniedz ziņas par visai konkrētām tērpa kārtām, apģērba sastāvdaļām un to nosaukumiem, ļaujot izdarīt secinājumus arī par pilsētā valkāto tērpu vizuālajām pazīmēm. Bez tam, Rīgas skroderu šrāga sniedz jau samērā tiešas norādes uz Rietumeiropas modes analogiju klātbūtni. Vīriešu apģērba klāstā ir minētas sekojošas sastāvdaļas: zīda jaka (*vamzis**); smalkas vilnas jaka (*vamzis*); vadmalas jaka (*vamzis*); smalkas vilnas jaka (*vamzis*); vadmalas jaka (*vamzis*), vadmalas veste ar zīda vai vilnas piedurknēm un apkakli, pusvadmalas jaka (*vamzis*), pāris vīriešu bikšu, vaļīgi garie svārki, īss uzvalks⁴¹¹ (*kledinge**). Atšifrējot minētās tērpa sastāvdaļas, rodas pārlicība par 15.gs. Rietumeiropā valdošās modes līderu galma – Burgundijas hercogistes ietekmēm. Daudzreiz pieminētais *vamzis* ir viduslaiku vāciskajā kultūrvēsturē plaši pazīstama tērpa sastāvdaļa. Tās rašanās bija saistīta ar bruņinieka kaujas ietērpa struktūras izmaiņām gotikas laikmeta kontekstā. Ciešāk pieguļošais gotikas laikmeta bruņojums pieprasīja atbilstošu apakšējo tērpu, ko valkāja pāri baltajam linu kreklam *cyrtel**. Parasti tas bija pamatīgi izoderēts, smagnējs bezrocis, kura variāciju ietekmē arī vīriešu tērps vēl viduslaiku periodā kļuva pieguļošāks, izteikti akcentējot ķermeņa aprises, kā to pieprasīja gotikas laikmeta estētika. Bruņuvestes risinājumam analogisks, pilsonisko kārtu pārstāvju tērps *gipon** arī tika izoderēts, paverot tālākas attīstības iespējas turpmākajos gadsimtos plaši izmantotajai, izoderētajai vestei – *doublet**. Dubleta analogija Vācijā guva apzīmējumu *wams* – *vamzis*.

Vēlās gotikas modes īpatnību kopsakarā jāatzīmē arī *vamža* un *bikšu* materiālā vērtība, kura, spriežot pēc dokumentālām liecībām, saglabājusies arī 16.gs. pirmajā pusē. Tas ir 1521.gadā noslēgtais līgums ar meistaru Reinkenu par Melngalvju nama piedurvju akmeņu uzstādīšanu.⁴¹² S. Cielava grāmatā “Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā” atsaucoties uz H. Šplītu⁴¹³ ir minējusi līgumu, saskaņā ar kuru meistars Reinkens par savu darbu saņēmis 50 markas, taču viņa palīgs, kas piedalījies akmens apstrādē, esot saņēmis vienu *vamzi* un Briges vadmalas bikses.⁴¹⁴ Jāatzīmē, ka Briges un arī Ģentes audekli, un vadmala kopš 14.gs. bija Rietumeiropas pilsētnieku aprindās vispieprasītākie audumi to augstās kvalitātes dēļ.⁴¹⁵

Skroderu šrāgā pieminētie „vaļīgie garie svārki” un „īssais uzvalks” (*kledinge*) varētu liecināt par kādu citu gotikas modes aktualitāti viduslaiku Rīgā. Gotikas periodā agrīnais bruņinieku virsvalks (*surcote*) pamazām bija pārtapis vīriešu agrīnās žaketes prototipā, ko franči dēvēja par *kotardi* (franču val. – *cotehardie*). Kotardes veidols arī paredzēja uzsvērt šo atvasinājuma principu, ja vien skroderu šrāgā bija domāts vaļīgo virsējo svārku variants – *kotarde*, kuru varēja valkāt arī to nesajožot ar

⁴⁰⁹ Šterns I. . Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 265.lpp.

⁴¹⁰ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 48.lpp.

⁴¹¹ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 265.lpp.; Domājams, ka *kledinge* bija viduslaiku pilsētnieka ikdienas virsvalks, kas griezuma līnijās varēja būt līdzīgs Itālijā valkātajam *giornea*, taču no vienkāršāka auduma.

⁴¹² Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – Rīga: Zinātne, 1985. – 38.lpp.

⁴¹³ Spliet H. *Geschichte des rigischen Neuen Hauses, des später sogenannten König Artus Hofes, des heutigen Schwarzhaupterhauses zu Riga.* - Rīgā : Verl. u. Druck. E. Plates., 1934. – S. 312.

⁴¹⁴ Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – 38., 132.lp.

⁴¹⁵ Кулишер М. *Эволюция прибыли с капитала в связи с развитием промышленности и торговли в Западной Европе.* – стр. 259.

jostu. Tomēr tipiska vēlās gotikas *kotarde* drīzāk bija pieguļoša, priekšpusē aizdarināma, ar salīdzinoši šaurām, pieguļošām piedurknēm, kuras plaukstas daļā bija manāmi platākas. *Kotardes* „vizītkarte” bija zema jostasvieta, ko akcentēja ar masīvu, apkaltu gurnu jostu. Šādu tipisku gotikas laikmeta *kotardi* redzam uz Rīgas Doma pagalma izrakumos (1995.g.) atrastās bronzas apkaluma plāksnītes. Uz tās, gotisko smailarku ietvarā, tik tikko pamanāmas divas vīriešu figūras gotiskās *kotardēs* un salīdzinoši pieguļošās biksēs. Viens no plāksnītē redzamajiem vīriešiem valkā arī lielu robainu apkakli, kas vēl atspoguļo bizantiešu modes atskaņas vēlo viduslaiku modes tērpā (sk.: att. nr. 23.). Bronzas apkaluma plāksnītes plašais datējums no 13.-15.gs. daļēji atbilst *kotardes* aktualitātei laikmeta kontekstā.⁴¹⁶

Liecības par sieviešu apģērbu darinātājiem un izplatītākajām tērpa sastāvdaļām sniedz Rīgas 15.gs. drēbnieku šrāga. Tajā sieviešu apģērba sastāvdaļu klāstā ir pieminētas: plata gara kleita (*rock** - no vācu val.) ar garām piedurknēm, pieguļoša kleita ar zīda piedurknēm, no vairākiem gabaliem šūta kleita, sieviešu mētelis, kā arī Arasas⁴¹⁷ vilnas auduma mētelis.⁴¹⁸ Rīgas drēbnieku šrāgā minētās apģērba sastāvdaļas ļauj vizualizēt arī tā laika sieviešu tērpa izskatu. Var pieņemt, ka garā, platā kleita (*rock*) bija atbilstoša Rietumeiropas vēlās gotikas modes (14./15.gs.) tendencēm. To apstiprina skroderu šrāgā minētais, ka kleita ir ar garām piedurknēm, kas atbilst Rietumeiropas modes literatūrā atrodamajiem *rock* aprakstiem un ikonogrāfiskā materiāla liecībām, kuras detalizētāk analizētas šī darba nākamajā sadaļā. Tāpat Rīgas drēbnieku šrāgā minētā pieguļošā kleita ar zīda piedurknēm parāda arī vīriešu *kotardei* analogiskas tērpa kārtas saglabāšanos sieviešu modē. Acīmredzot, tā ir bijusi t.s. *princešu kleita*⁴¹⁹ (*cote**) ar paplatinātajām piedurknēm. Vienlaikus nevar izslēgt arī iespēju, ka *cote* mēdza valkāt zem apjomīgās vilnas kleitas (*rock*). Tā bija raksturīga ziemas sezonai un tiek arī uzskatīta par mētelkleitas prototipu. Tikmēr vizuālo un dokumentālo liecību trūkums neļauj konkrētāk aprakstīt tērpa kārtu, kas Rīgas drēbnieku šrāgā ir minēta kā “no vairākiem gabaliem šūta kleita”. Balstoties uz analogijām Rietumeiropas viduslaiku materiālā, var pieļaut, ka tā ir bijusi kleita ar iešuvēm, kas atbilstoši gotikas modes stila īpatnībām, šo tērpa sastāvdaļu (arī pateicoties aizdares un saitējuma joslām) ļāva veidot pieguļošāku niebura daļā. Tas, savukārt, var liecināt par gotikas stila modei raksturīgu tendenču izplatību. Šrāgā minētais sieviešu mētelis, kā arī Arasas vilnas mētelis apstiprina apmetņu valkāšanas tradīcijas viduslaiku Eiropā. Tikmēr konkrētā norāde uz Arasas vilnas pieejamību viduslaiku Rīgā, kārtējo reizi apstiprina vēlās gotikas modes izplatības laika iezīmi, kas pastiprināja Burgundijas galma modes elementu aktualitāti.

Cepurnieku darbība ir tikusi pieminēta 14. un 15.gs. mijā.⁴²⁰ Tajā pašā laikā vēstures materiālā iztrūkst konkrētu ziņu par galvassegu tipoloģiju viduslaikos, cepuru tapšanas hronoloģija ir visai neskaidra un nav tiešu norāžu par galvassegu importu no tā laika modes centriem, tāpēc šai jomā jāiztieks ar analogijās rastiem pieņēmumiem.

⁴¹⁶ *Kotardes* rašanās un izplatība Rietumeiropā tiek saistīta ar 14.gadsimtu, kad turpinājās vīriešu apģērba kārtu sašaurināšana, jo tas bija loģisks turpinājums gan bruņutērpa pārvērtībām, gan apģērba konstruēšanas pirmsākumiem 12.gadsimtā. Līdz ar to, Rīgas skroderu šrāgā pieminētās tērpa sastāvdaļas (pēc dokumentālām liecībām), varētu norādīt uz *kotardes* valkāšanas izplatību Rīgā 14.gadsimta beigās un 15.gadsimtā.

⁴¹⁷ pilsēta mūsdienā Francijas ziemeļos, viduslaikos ievērojams vilnas audumu ražošanas centrs.

⁴¹⁸ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290-1500. – 265.lpp.

⁴¹⁹ *Princešu kleita* jeb *princešu stila tērps* (no angļu val. – *Princess Dress*) ir nosacīts apzīmējums, kas lietots modes vēstures literatūrā, lai raksturotu 12.gs. sieviešu tērpu. *Princešu stila kleita* nereti tiek raksturota kā analogiska *kotardes* (*cotehardie* – franču val.) veida kleitai.

⁴²⁰ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

A. Zariņas publikācijā „Rīgas filca cepures 16.-17.gadsimtā” tiek analizēts 15. – 17. gs. aizbērumu slāņu arheoloģiskajā materiālā atrasto galvassegu klāsts.⁴²¹ Aplūkojot Rietumeiropas viduslaiku modei atbilstošo ikonogrāfisko materiālu un apkopojot pētnieku atzinumus šajā sakarā, iespējams paplašināt A. Zariņas doto Rīgas filca cepuru datējumu. A. Zariņa raksta, ka „ *senākās – 16.gadsimtam atbilstošas ir cepures ar atlocītām malām, kamēr platmaļu forma un filca kvalitāte norāda, ka tās gatavotas un valkātas 17.gadsimtā.*”⁴²² Minētā senākā versija šeit varēja eksistēt arī agrāk; tās rašanās saistāma ar vēlās gotikas modes īpatnībām. Arī A. Zariņa atzīst, ka galvai pieguļošas filca cepures ar atlocītām malām ir redzamas 15.-16.gs. Rietumeiropas ikonogrāfiskajā materiālā. Tādas attēlotas galvenokārt zemniekiem, amatniekiem, tirgotājiem. Rīgas iedzīvotāju apģērbu attēlojumos cepure ar atliektām malām ir redzama zemniekam 1612.gada N. Mollīna gravūrā.⁴²³ A. Zariņa norāda, ka “*analizētās Rīgas filca cepures ar atlocītu malu, gan rotātas, gan nerotātas, ir Rīgas cepurnieku darinājumu lokāls variants, jo arī pēc 1595.gada cepurnieku amata šrāgas norādījumiem tās tika atļauts papildināt un izrotāt atbilstoši vietējām paražām un prasībām*”.⁴²⁴ Šie atzinumi kalpo kā apstiprinājums tam, ka filca cepures ar atlocītām malām Rīgā varēja tikt valkātas arī 15.gs. (sk.: att. nr. 24.).

14.gs. beigās Rīgā tikusi apstiprināta arī kurpnieku šrāga, bet meistara pārbaudījums nozīmēja, ka ir jāizgatavo “*vienu pāri sieviešu kurpju ar pogām, vienu pāri zemu vīriešu kurpju un vienu pāri zābaku.*”⁴²⁵ “*Kurpnieku amats arī bijis viens no cienījamākajiem un bagātākajiem amatiem, tūlīt aiz zeltkaļiem.*”⁴²⁶ Cunftu amatniecības pastāvēšana kurpnieku arodā ļauj izteikt pieņēmumu, ka pilsētā valkāto apavu vizuālajā veidolā varēja parādīties gotikas stilam atbilstošie apavi ar gariem, smailiem purngaliem. Par pamatojumu tam var kalpot viduslaikos izplatītā vanderēšana jeb zeļļu stažēšanās citās zemēs. Bet arheoloģiskais materiāls, kas 20.gs. 90.gados ir iegūts Dannenšterna nama pagalmā veiktajos izrakumos nesniedz drošas liecības par gotikas stila izpausmēm rīdzinieku apavos. A. Celmiņš raksta, ka izrakumos lielā skaitā ir uzieti ādas apstrādes izejmateriāli un ka šeit darbojušies ādas apstrādes meistari.⁴²⁷ Izrakumos uzietajam materiālam arheologi devuši 13. – 14.gs. kultūrslāņu datējumu, norādot, ka “*Dannenšterna nama ādas priekšmetu kolekcijā pārstāvēti gandrīz visi 13.-14.gs. Rīgā valkāto apavu veidi, pie tam atsevišķi eksemplāri saglabājušies praktiski veseli.*”⁴²⁸ Uzietais materiāls ir ticis iedalīts divās grupās. Pirmajā grupā arheologs A. Celmiņš ir iekļāvis pastalas, kuras, iespējams valkājuši trūcīgākie iedzīvotāji.⁴²⁹ Ņemot vērā promocijas darbā pieņemto modes tērpa jēdzienu, minētās grupas apavi gan nav ierindojami modes izpausmju kategorijā.

Otro grupu Rīgas arheoloģiskajā materiālā, saskaņā ar A. Celmiņu, veido detaļapavi, kuru konstruktīvā sarežģītība ir lielāka, jo to atsevišķās sastāvdaļas ir sašūtas ar diegiem. Pie detaļapaviem pieder: kurpes, puszābaki un zābaki.⁴³⁰ Interessants lokāls elements ir īpašas aptveres t.s. ledus-piešiem, kurus ziemā sēja pie

⁴²¹ Zariņa A. Rīgas filca cepures 16.-17.gs.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 2. [grām.]/ atb. Red. A.Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 190. – 191.lpp.

⁴²² Turpat, 193.lpp.

⁴²³ Turpat.

⁴²⁴ Turpat, 191.lpp.

⁴²⁵ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 261.lpp.

⁴²⁶ Turpat.

⁴²⁷ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 21.lpp.

⁴²⁸ Turpat.

⁴²⁹ Turpat, 21. – 22.lpp.

⁴³⁰ Turpat, 22.lpp.

apaviem, lai neslīdētu.⁴³¹(sk.: att. nr. 25.) Viduslaiku ādas apavus plašāk ir pētījusi V. Bebre, norādot uz to aizdares un rotājumu īpatnībām, kā arī uz to formālo uzbūvi.⁴³²

Dannenšterna nama izrakumos atrastais materiāls, kā arī arheoloģisko izrakumu pārskatos atrodamais senlietu saraksts⁴³³ dod norādes uz priekšmetu stāvokli un vizuālo vērtējumu to atrašanas brīdī. Tāpat secināms, ka atsevišķi ādas priekšmeti ir tikuši greznāk rotāti. Šādos gadījumos apavu virsas ir tikušas rotātas ar perforējumu, bārkšu apdari vai iespiestu ornamentu. Nereti apavu rotāšanai izmantoti ģeometriski vai stilizēti augu motīvi.⁴³⁴ Vienam no RVKM kolekcijā pārstāvētajiem ādas izstrādājuma fragmentam ir konstatējamas ažūras, ritmiski izkārtotu sīku iegriezumu un caurumiņu detaļas, kā arī viduslaiku periodam raksturīga četrslāpju ornamenta josla. (sk.: att. nr.26.) Acīmredzot, šādi apavu dekora elementi ir bijuši raksturīgi tikai dārgākajiem apavu modeļiem un tie pilnībā varēja atbilst tā laika Rietumeiropas apavu modei 13.-14.gs. (sk.: att. nr. 27.).

Vizuāli novērtējot izrakumos uzietos apavus (kā arī artefaktu, attēlu un grafisko rekonstrukciju materiālu), var secināt, ka gandrīz visi ar 13.gs. datētie Rīgas apavu eksemplāri rāda romānikas stila principienu adekvātu risinājumu – mēreni noapaļotus purngalus, zemu papēža daļu. Šīs īpatnības vēl neļauj tos ierindot gotikas stila apavu kategorijā, vēl jo vairāk tādēļ, ka aizdares elementu: pogu, bārkšu un saitējuma aizdare ir raksturīga Eiropas agro viduslaiku puszābaku un kurpju (*heuzes**) noformējumam (sk.: att. nr. 28. - 30.). Rīgas arheoloģiskajā materiālā pārstāvētā vīriešu kurpe, kas tikusi uzzieta Dannenšterna nama arheoloģiskajos izrakumos, pēdas pacēluma daļā rāda paralēlās rindās izvietotus garenus iešķēlumus, kuru klātbūtni var saistīt ar funkcionāliem apsvērumiem. (sk.: att. nr. 31.)

Uz romānikas stilam atbilstošu noformējumu norāda arī tās Rīgas apavu (12.-14.gs) rekonstrukcijas, kuras veidojusi V. Bebre (sk.: att. nr. 32.). Aizdares saitējuma joslas šajos apavos izvietojas sānu daļās vai virspusē. Tieši tāpat ir veidots arī bagātīgi, ar ādas aukliņu apšuvumu un perforācijas rakstiem rotātais ādas puszābaciņš (datēts 12.-13.gs.), kas savulaik tika atrasts Alberta laukumā, Rīgā (sk.: att. nr. 33.). Tajā redzamas līdzības ar Eiropas agrīnajiem apavu (*heuzes*) variantiem, kuri bija izplatīti jau Karolingu laika Eiropā.⁴³⁵ Salīdzinoši ar tā laika apaviem, 12./13.gs. Rietumeiropas apavos un arī eksemplāros, kas atrasti Rīgā, ir saskatāmas tika nebūtiskas fasonu pārvērtības.

Domājams, ka tipiski gotikas stila apavi ar pārspīlētajiem purngalu risinājumiem, acīmredzot, nebija tik izplatīti Rīgas patricināta aprindās, jo šādas ekstravagances izpausmes būtu attiecināmas vienīgi uz Eiropas galma aprindu privilēģiju, uz ko norāda arī greznības noteikumos minētie aizliegumi. Avoti vēsta, ka 15.gs. vidū kurpniekiem pievienojās tupeļu taisītāji.⁴³⁶ Arheoloģiskie atradumi gan neapstiprina, ka šī aroda pārstāvji būtu izgatavojuši tolaik Rietumeiropā aktuālās tupeles ar smailajiem purngaliem. Arī tupeļu taisītāju nozare (kā minēts vēstures literatūrā) plašāk nav guvusi attīstību.⁴³⁷ Apavi ar smailiem purngaliem tomēr pilnībā

⁴³¹ Turpat.

⁴³² Bebre V. Ādas apavi Rīgā 13.-14. gs.// Arheoloģija un etnogrāfija XIV. - Rīga, 1983.- 125.-141. lpp.

⁴³³ Pārskats par 1992.gadā veiktajiem arheoloģiskās uzraudzības darbiem Rīgā, Mārstaļu ielā 21. (Dannenšterna namā)/ Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Arheoloģijas nodaļas vadītājs A. Celmiņš. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1993./ [manuskripts RVKM Arheoloģijas nodaļā]. // [skatīts: 03.05.2019.]

⁴³⁴ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 22.lpp.

⁴³⁵ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 448.

⁴³⁶ Feodālā Rīga. – 87.lpp.

⁴³⁷ Turpat.

nav izslēdzami no rīdzinieku modes tērpa sastāvdaļu klāsta. Par to liecina Rīgas arheoloģisko izrakumu materiālā pārstāvētās apavu iekšzoles (kopskaitā četras), kurām ir smaili, taču ne iztiepti smaili purngali. Iekšzoles griezumam ar izteiktu sašaurinājumu tuvāk papēža daļai liecina par to piederību gotikas stila kurpei. Balstoties uz modes apavu analogijām Rietumeiropas materiālā, šādas iekšzoles izgatavošanas laiks varētu būt 15.gadsimts.⁴³⁸ (sk.: att. nr.34.)

Savdabīga vieta ir atvēlama arī kaula slīdu atradumiem Rīgas arheoloģiskajā materiālā, kuras, galvenokārt, ir datētas ar 13. – 14.gs.⁴³⁹ Šie atradumi zināmā sniedz papildus ziņas par apavu lietojuma īpatnībām ziemas apstākļos, kā arī pilsētnieku materiālās kultūras īpatnībām, pārvietošanos, sadzīvi, kā arī izklaides iespējām.

Aplūkotie Rīgas amatniecības izstrādājumi un ar tiem saistītie arheoloģiskie atradumi, kā arī šrāgās minētais par Eiropas līmeņa modes tendenču ienešanu rīdzinieku tēlā, liecina par vācu tautības amatnieku darinājumu izplatību.⁴⁴⁰ Tomēr vēstures liecības runā arī par nevācu amatnieku apvienībām. Kā norāda I. Šterns tad “14./15.gs tikai 11 tīri vācu amati varēja iegūt savas šrāgas.”⁴⁴¹ To vidū bija zelkaļi, kurpnieki, vadmalas apcirpēji, kažocnieki, drēbnieki⁴⁴², - acīmredzot tie tad arī bija prestižākie amati, kuri palīdzēja veidot vietēji zīmīgo modes īpatnību ainu.

Viduslaiku kārtu hierarhija noteica, ka ikvienam jātērpjas atbilstoši viņa vietai šajā hierarhijā. Tas nozīmē, ka arī amatnieki drīkstēja valkāt tikai savai kārtai un arodam atbilstošus tērpus. Amatnieku tērps tapa no vienkāršāka materiāla salīdzinoši ar pilsētas patriciešu apģērbu. To biežāk darināja no linauduma un vadmalas, kā tas bija atbilstoši gan viņu maksātspējai, gan greznības noteikumu dēļ, kas liedza izvēlēties greznākos un dārgākos vilnas, zīda vai samta audumus. Zeļļu un mācekļu apģērbs dažkārt sastāvēja “no vienkārša krekla, maisveida biksēm un koka tupelēm, kā arī priekšauta (ādas skoteles)”.⁴⁴³

Balstoties uz aprakstiem vēstures literatūrā var secināt, ka arī Rīgas iedzīvotāju vidū uzskatāmi izpaudās viduslaikiem raksturīgā kārtu hierarhija. Zemāko kārtu pārstāvju tērpos saglabājās galējas vienkāršības iezīmes, kas attiecās arī uz amatnieku zeļļiem un mācekļiem, kā arī t.s. nevāciem. Šī vienkāršība tērpos galvenokārt atspoguļojās audumu un materiālu izvēlē. Šīs sabiedrības kārtas atteicās no dārgām zvērādām un sekojot īpašiem, ierobežojošiem priekšrakstiem (greznības noteikumiem), savos tērpos neiekļāva greznības atribūtus.⁴⁴⁴ No vēstures avotos sniegtajām ziņām var secināt, ka arī Rīgā, tāpat kā viduslaiku Eiropā (pārsvarā kopš 14.gs.) sāka parādīties greznības noteikumi, kuri liedza atsevišķām pilsētnieku kārtām pārkāpt tos greznības parametrus, kas bija rezervēti vienīgi patriciātam. Tāpat viņiem bija liegts akcentēt savos tērpos krāsainību un ekstravaganci, kas bija raksturīga vēlās gotikas periodam. Neraugoties uz aizliegumiem, arī kalpotāju kārtu pārstāvji steigza greznot savus tērpus par paraugu izvēloties bagātāko un dižciltīgāko pilsētnieku apģērbus. “Amata meistarū sievas un meitas centās valkāt bagāto tirgotāju sievām un meitām līdzgus tērpus, tā ka patriciāts pat ar īpašiem rīkojumiem aizliedza amatniekiem un viņu piederīgajiem nēsāt augstākiem pilsētu iedzīvotāju slāņiem

⁴³⁸ Promocijas darba autores dots datējums.

⁴³⁹ Tilko S. Kaula slīdas Rīgas arheoloģiskajā materiālā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] / atb. red. A.Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 146.lpp.

⁴⁴⁰ Vācu tautības amatnieku darbību Rīgā jāsaista ar Eiropas modei raksturīgu tendenču ienešanu apģērba piederumos.

⁴⁴¹ Šterns I. Latvijas vēsture: 1290 – 1500. – 271.lpp.

⁴⁴² Turpat.

⁴⁴³ Feodālā Rīga. – 95.lpp.

⁴⁴⁴ Turpat.

*raksturīgu apģērbu.*⁴⁴⁵ Šim piemēram drīz tiecās sekot arī turīgākie zemnieki, kas dzīvoja tuvāk lielākajām viduslaiku pilsētām. Tādējādi, greznības noteikumu pārkāpumi, kas raksturoja lielākās Eiropas viduslaiku pilsētas, acīmredzot, nebija sveši arī viduslaiku Rīgā.

1.2.4. Pilsētnieku modes tērpi viduslaikos pēc ikonogrāfiskā materiāla liecībām

Līdz mūsdienām saglabātais fragmentārais ikonogrāfiskais materiāls ļauj raksturot tikai atsevišķas lokālās tērpsnāns īpatnības, jo pieejamā vizuālā informācija nav pilnīga, kā arī nav iespējams hronoloģiski secīgi raksturot tērpsnāns paradumu izmaiņas. Eiropā atbilstoši viduslaiku perioda mākslas specifikai ļoti daudzi ikonogrāfiskie avoti rāda reliģiska rakstura kompozīcijas, svēto atveidus un eņģeļu figūras, kuru attēlojumā redzami viduslaiku modei raksturīgi tērpi. Skopās vizuālās liecības, kas saglabājušas Rīgas materiālā neļauj pilnībā rekonstruēt 13.gs. tērpsnāns īpatnības, kuras raksturotu agrīnās vācu kultūras ienestās pārmaiņas. Tomēr no dažiem piemēriem, kas ir nonākuši līdz mūsdienām, var secināt, ka 13.gs. pilsētā ir saglabājusies romāniskas stila principi raksturīgā bizantiešu modes ietekme. Bez tam Rīgas pilsētas iedzīvotāju tērpiem arī 14.gs. sākumā bija raksturīgs romāniskas stilam atbilstošas modes iespaids. Analogiski parādībām citviet Eiropā, romāniskā mode Rīgā veidojās garīdzniecības standartizētā amata tērpa, kā arī bruņniecības kaujas ietērpa ietekmē. Šeit jāatzīmē, ka bruņniecības kaujas ietērpa izmaiņas kļuva acīmredzamas turpmāko gadsimtu gaitā. Jau 14.gs. pirmajā pusē Rietumeiropā bija manāmas arī pārmaiņas pilsētu iedzīvotāju apģērbā, kas, strukturāli un konstruktīvi kļuva arvien līdzīgāks bruņinieka kaujas ietērpam.⁴⁴⁶ Apģērba vēstures pētniece Ģ. Lēnerta, balstoties uz modes vēsturnieka Maksa fon Bēna (*Max von Boehn*) sniegto, šādu pārmaiņu atribūciju, raksta, ka 14.gs. vīriešu modes tērps piedzīvoja būtiskas vizuālas un konstruktīvas pārmaiņas, kuras bija tieši saistītas ar bruņutērpa tehnisko pilnveidi.⁴⁴⁷ 13.gs. ķēžu bruņukrekls (kas viduslaikos formāli un vizuāli bija identisks pilsētnieka kreklam) pārtapa ķermeņa līnijām pieguļošā tērauda plāksņu apģērbā, liekot izmainīt arī auduma apģērba kārtu konstruktīvo risinājumu. Līdz ar to, ar vizuāliem piemēriem no viduslaiku pilsētnieku apģērbu vēstures ainām, iespējams pamatot būtiskās izmaiņas arī modes tērpā. Ikonogrāfiskā materiāla vizuāls izvērtējums parāda secīgu hronoloģisku šo pārvērtību ainu. Tikmēr agrīnākās Rietumu modei raksturīgas tendences parāda, ka tērpos saglabājās maisveidīga kopforma un bizantiešu stila apdares joslas.

Viens no agrīnākajiem piemēriem, kas raksturo šīs īpatnības, ir gleznojums no Rīgas Doma ziemeļu portāla, kas bija atklāts un nozīmēts 1891.gadā un Doma rekonstrukcijas laikā 2009.gada vasarā restaurēts.⁴⁴⁸ Marijas kronēšanas ainā (13. gs. beigās, 14.gs. sāk.) uzmanību piesaista tērpu atspoguļojums ar viduslaikiem tipisko nosacītību. Sievietes (Dievmātes Marijas) un vīrieša (Jēzus Kristus) figūru tēlojumā var konstatēt 12.gs. Eiropas modei raksturīgu tērpa risinājumu, kurā saglabājas Senās Romas mantojums ar vīriešu garo tuniku (*tunica talaris*) un tai pāri valkāto bizantiešu *dalmātiku* ar zelta brokāta apdares joslām paplatināto piedurkņu galos, kā arī kakla izgriezuma līnijā. Tērpu papildina viduslaiku modei raksturīgais apjomīgais apmetnis.

⁴⁴⁵ Turpat.

⁴⁴⁶ Racinet A. *The Costume History*. – p. 311. – 312.

⁴⁴⁷ Lehnert G. *Fashion - A Concise History*. - p. 43.

⁴⁴⁸ Grosmane E. Atdzimušais Rīgas Doma ziemeļu priekšhalles viduslaiku gleznojums. //Mākslas vēsture un teorija. – 2012. – Nr. 15. – 5. – 13. lpp.

V. Neimaņa rekonstrukcijā⁴⁴⁹ ir redzamas arī agro viduslaiku kurpes (*heuzes*) ar nedaudz nosmailinātiem purngaliem. Sievietes tērps ir salīdzinoši vienkāršāks, tomēr uzskatāmi izceļas abu figūru ritmiskais krāsu salikums tērpos. Sievietes *dalmātika* ir sarkana (sarkans ir vīrieša apmetnis), bet apmetnis ir bāli zaļganpelēks (vīrieša *dalmātika* ir zaļganpelēka). Vietām ir saglabājušās zilās krāsas paliekas. Sievietes galvu sedz plīvurs, kas šajā gadījumā ir daļa no apmetņa. Galvā ir gotikas stilam raksturīgais zarainais kronis, kas koptēlam piešķir vienīgo vertikālo akcentu. (sk.: att. nr. 35.).

Turpmāko rīdzinieku modes tērpa evolūciju ļauj vizualizēt dažas no 15.gs. kapa plāksnēm, sniedzot informāciju par turīgāko rīdzinieku tērpsanās paradumiem. Kapa plāksne K. Durkopam no Rīgas Doma, ko atkārtoti ir izmantojusi R.Veslinka dzimta (1472.g.; 1693.g.⁴⁵⁰), shematiski atspoguļo 15.gs. prominentāko rīdzinieku tērpu īpatnības, taču tajās neiztrūkstoši saglabājas arī 14.gs. Rietumeiropas modes ietekmju paliekas. Kapa plāksne atveido divas gravētas pilsētnieku-namnieku figūras. Tās iegravētas plāksnes centrālajā daļā, - pa kreisi - sievietes figūra, pa labi - vīrieša. Sievietes tērps ir garš; tas sniedzās līdz zemei, bet kapuce nosedz galvu. Vīrieša tērps arī sniedzās līdz zemei, ap vidu to apjož josta, bet galva nav nosepta, demonstrējot gotikas modes stila principiem adekvātu, greznu cirtainu frizūras risinājumu. Grafiski „stīvi” ir atspoguļots tērpa kroku kritums. Uzmanību piesaista frizūras atveidojums - vīrieša mati ir griezti samērā īsi, galos tie ir cirtoti, uz pieres apcirtīti un viegli cirtoti. Pie abu figūru kājām, diagonāli izvietojas vairoga atveids.⁴⁵¹ (sk.: att. nr. 36.) Vīrieša garais tērps ir atveidots ļoti vispārināti, taču dažas no tā daļām tomēr liecina, ka K. Durkops ir valkājis vēl viduslaiku Rietumeiropas pilsētnieku vidū izplatību guvušo teltsveida mēteļi (*houppelande*). Rietumeiropā Burgundijas hercogistes galma modes iespaidā šie apmetņi-mēteļi ieguva dažādas fasonu variācijas. Dotajā piemērā par šī mēteļa lietojumu liecina augstu aizdarinātā stāvā apkakle t.s. pudeles kakls, savukārt, līnijas kas tik tikko jaušamas plecu daļā (t.s. plecu rullīša aizsākums) norāda uz *houppelande* raksturīgajām transformējamajām piedurknēm, kuras tika atvasinātas no 13.gs. bezroča (*cyclas*). Arī vertikālie auduma ieloču ritmi liecina par *houppelande* klātbūtni K. Durkopa tērpā. Šeit jāpiemin arī promocijas darbā iepriekš pieminētās (sadaļā 1.2.2.) vēsturnieka I. Šterna pārstāstītās vairumtirgotāja Indriķa no Vēles vēstules, kurās rodamas ziņas par konkrētām tērpu sastāvdaļām 15.gs. Piemēram, I. Vēles pieminētais mētelis, no brūnās drēbes, kas izoderēts ar ūdeļu ādiņām, varēja būt burgundiešu modei raksturīgais teltsveida apmetnis-mētelis (*houpplande*).⁴⁵²

Tikmēr sievietes tērpa atspoguļojums ir tik nosacīts, ka tas neļauj izdarīt pat aptuvenu pieņēmumu par konkrētas tērpa kārtas klātbūtni. Sievietes tērpa koptēlā skaidri konstatējama ir tikai apjomīgā apmetņa un kapuces esamība. Sievietes tērps kopumā rāda izteiktāku saikni ar romānikas stila maisveida tērpu risinājumiem, kas arī bija likumsakarīgi, jo līdz pat 17.gs. vidusdaļai vīriešu modes tērpos Eiropas konteksta parādību kopainā agrāk ienāca jauni modes elementi. Šī likumsakarība izrietēja no vīriešu ceļošanas aktivitātēm, kamēr sievietes bija vairāk piesaistītas mājas dzīvei. Viņu apģērbos jaunās vēsmas ienāca daudz vēlāk.

Ditriha Rummela kapa plāksne, kas atrodas Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā ilustrē vēl dažas raksturīgas 15.gs. rīdzinieku modes tērpa sastāvdaļas. VKPAI PDC dokumentācijā kapa plāksne D.Rummelam (datēta ar 1464.gadu) ir aprakstīta kā

⁴⁴⁹ Attēls reproducēts grām.: Latvijas mākslas vēsture./autoru kolektīvs: L. Bremša, A. Brasliņa, D. Bruģis, S.Pelše, I. Pujāte ; atb. red.A. Rožkalne. – Rīga: Pētergailis, [2004]. – 57.lpp.

⁴⁵⁰ Mape “Rīgas Doma baznīca”. /VKPAI PDC arhīvs.Inv.nr.48003-4IV – [skatīts: 03.11.2004.]

⁴⁵¹ Mape “Rīgas Doma baznīca”. /VKPAI PDC arhīvs.Inv.nr.48003-4IV – [skatīts: 03.11.2004.]

⁴⁵² *Fashion – The Whole Story./ general editor M. Fogg. – p. 46. – 47.*

tipisks 15.gs. memoriālās tēlniecības paraugs. Kapa plāksnes centrālajā daļā redzamā vīrieša figūra ir tērpta īsos svārkos ar rotātu apmali, lūgšanā saliktām rokām.⁴⁵³ Uz kapa plāksnes attēlotā figūra rāda raksturīgu viduslaiku tērpu - *kotardi* ar akcentētu zemo gurnu jostu. Tērps krīt ielocēs svārku daļā, kas arī norāda arī uz vēlās gotikas modei atbilstošo *haincelin** pazīmi, radot iespaidu par dažāda piegriezuma apģērba kārtu sintēzi.⁴⁵⁴ Konkrētajā kapa plāksnes atveidā redzamā vīrieša figūra, kas tērpta šādā apjomīgā, sajoztā tērpā, papildina pieguļošas bikses un apavi ar mēreni nosmailinātiem purngaliem. Frizūras stilistika rāda īsi apcirptus matus, kas veido iespējamo t.s. bļodveida griezumumu. Šāds risinājums ir līdzīgs Burgundijas 15.gs. pirmās puses galma aprindu frizūrām, norādot uz Ditriha Rummela matu griezuma atbilstību vēlās gotikas modes stila ekstravagancei.

Līdzīgs modes tērpa risinājums ir konstatējams arī Rīgas rātskunga un birģermeistara Hartviha Fota kapa plāksnes (datēta ar 1464.gadu, atrodas Rīgā Sv. Jēkaba baznīcā) atveidā. Arī šī kapa plāksne ir tipisks 15.gs. memoriālās tēlniecības paraugs. Uz kapa plāksnes atveidotais vīrietis tērpts garā apjomīgā tērpā (*houppelande*) ar tikko pamanāmu, iezīmētu vidukļa līniju, bet rokas, kā jau ierasts šāda veida reprezentējumos - saliktas lūgšanā.⁴⁵⁵

Uz minētajām kapu plāksnēm redzami vīriešu tēli ir atveidoti vēlās gotikas posmam raksturīgās biksēs, kuras tajā laikā vairāk līdzinājās šaurām, pieguļošām zeķubiksēm. Zināms, ka tādas zeķes viduslaikos valkāja arī sievietes, taču vīriešu tērpa variantā tika izmantots saitējums vai pat speciālas saspraudes, kas zeķubikses piesaitēja vidukļa daļā pievienotajai jostai (tā tika paslēpta zem tērpa virskārtām) vai arī savienoja ar apakšējās tērpa kārtas (*doublet* vai *gipon*) apakšmalai pievienotām saspraudēm. Pie šāda tērpa komplekta pilsētnieki parasti valkāja atbilstošus apavus - koka tupeles - *patina**/ *pattens*. Koka tupeļu izgatavošanas iespējamību Rīgā var saistīt ar kurpnieku šrāgā minētajām ziņām.⁴⁵⁶ Šeit atkal jāpiemin promocijas darbā iepriekš (sadaļā 1.2.2.) minētās, vēsturnieka I. Šterna pārstāstītās vairumtirgotāja Indriķa no Vēles vēstules, kas datētas ar 15.gs. otro pusi. Te pieminētas arī koka tupeles bez kapēm, kuras varēja būt līdzīgas pilsētnieku *pattens*⁴⁵⁷ - ar smailiem purngaliem un regulējama platuma, un garuma ādas siksnīņām pāri pēdas pacēlumam. Var pieļaut, ka koka tupeļu izgatavošana Rīgā, kā arī zināmas norādes Vēles korespondencē, kur rodama ziņas par lieltirgotāja vēlmi iegūt savā īpašumā noteikta veida apavus, atbilda tā laika modes aktualitātēm Burgundijas hercogistes galma modes ietekmē, kas tolaik radīja plašu rezonansi Eiropā.⁴⁵⁸

Viduslaiku Rīgas tipisko modes tēlu galerijā 15.gs. otrajā pusē noteikti ir ierindojami lieltirgotāju aprindu pārstāvji, kuru bagātīgie, taču smagnējie un atturīgie tērpi savulaik pauda pilsētas modei raksturīgo. 15.gs. viduslaiku tirgotājiem raksturīgos tērpus ilustrē Lielās ģildes virotņu altāra cilnis „Marijas nāve” (ap 1460). Tā centrālajā daļā atveidota Dievmāte, ap kuru ir sapulcējušies apustuļi (sk.: att. nr. 37.). Apustuļu tērpu kroku zeltījums izceļ katru no figūrām, apģērba īpatnības un attēloto personāžu pozas. Apustuļu tēli ir „ietērpti” pēc sava laika modes un tajos redzam arī 15.gs. otrajai pusei raksturīgus tirgotāju tērpus, kuros atspoguļota turīgo

⁴⁵³ Mape “Sv. Jēkaba baznīca Rīgā” (kapa plāksne D. Rummelam Sv. Jēkaba baznīcā, Rīgā. Kaļķakmens. 15.gs. autors nezināms.). VKPAI PDC arhīvs. Inv.nr. 40.927-4IV. [skatīts: 08.12.2004.]

⁴⁵⁴ *Haincelin* izcelsmes, vizuālo pazīmju raksturojums saskaņā ar Rietumeiropas ikonogrāfiskā materiāla liecībām, ir atrodams grām.: *Boucher F. A History of Costume in the West.* – ps. 207., 448.

⁴⁵⁵ Mape “Sv. Jēkaba baznīca Rīgā”. VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 4.929-4 IV. [skatīts: 08.12.2004.]

⁴⁵⁶ Feodālā Rīga.– 87.lpp.

⁴⁵⁷ Sk. vairāk: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 226., 548.lpp.

⁴⁵⁸ Sk. vairāk: *Boucher F. A History of Costume in the West.* – p. 191. – 203.

pilsētnieku pašapziņa un labklājība. Zīmīgas ir arī apustuļu frizūras, kuras demonstrē attiecīgā posma modes tendences un tajā pat laikā - tās ir iederīgas arī šizetiskās kompozīcijas ainā. Gados jaunākajiem ir garas cirtas un viņu mati ar "celiņu" ir nodalīti galvas augšā pa vidu vai arī "celiņš" ir sānu daļā. Gados vecākie ainas dalībnieki ir attēloti ar sirmiem matiem un bārdām. Kopumā kompozīcija labi ataino 15.gs. turīgāko pilsētnieku – vīriešu modes tērpus, kuros redzam gan Nīderlandē raksturīgus teltsveida mēteļus (*houppelandes*), gan tradicionālos, apjomīgos apmetņus, kas uzsver tēlu cienīgumu un pašapziņu. Kompozīcijas priekšplānā, labajā malā redzamās divu vīriešu figūras piesaista īpašu uzmanību. Gados jaunākais, sarunā iesaistītais vīrietis ir tērpies garā, sānu daļās atvērtā mētelī - *tabbard**⁴⁵⁹. Tas bija ļoti raksturīgs turīgo pilsētnieku ielas un ceļojumu mētelis, kuru sevišķi iecienījuši viduslaiku tirdzniecības centros un ostas pilsētās. Ļoti raksturīgs tas bija arī Hanzas savienības pilsētu tirgotājiem. Pieminētā tērpa sakarā uzmanību piesaista arī apkaltajai jostai piestiprinātais maks/soma (*escarcelle**), kas, starp citu, bija zīmīgs tirgotāju kārtas pārstāvju statusu apliecināošs atribūts un reizē arī – modes aksesuārs.⁴⁶⁰ Ar tā palīdzību parasti centās uzsvērt mantisko labklājību. Šis vīrietis kreisajā rokā tur cimdu, kas 15.gs. jau tika piešķirti ne tikai bīskapu un bruņinieku kārtā ieceļot, bet arī dažādu amatu un ģilžu pārstāvjiem kā īpašu privilēģiju apliecinājumu.⁴⁶¹

Kokgriezuma cilnis kopumā atspoguļo ne tikai 15.gs. otrajai pusei raksturīgu tipāžu galeriju, bet dod arī ieskatu vēlo viduslaiku pilsētnieku ielas apģērba īpatnībās. Te redzam gan plecu līnijā ar auklām savelkamo apmetni *tappert*, kuru valkā centrā pie Dievmātes gultas stāvošais sirmis, bārdainais vīrietis, gan agrīnās t.s. akadēmiskā tērpa versijas, kuras redzamas vēl diviem citiem vīriešiem kompozīcijas augšējā malā, pa labi pie Dievmātes gultas. Viņu garajos ietērpas savienojas augstākās garīdzniecības tērpam raksturīgas sastāvdaļas ar pilsētnieku kārtu pārstāvju reprezentatīvo ārienes uzsvērumu. Visagrāk šādi tērpī radās tirgotāju vidē 14.gs. beigās un 15.gs. sākumā dažādās Itālijas pilsētvalstīs. Cilnis „Marijas nāve”, tādējādi, atspoguļo laikmeta modei raksturīgu - dažādu tērpu fasonu sazarosanos un izplatību pilsētas iedzīvotāju vidē. Vienlaikus, tas norāda uz tirdzniecības sakaru un kultūras kontaktu rezultātā aizgūtajām jaunajām modes idejām, kuras visātrāk tika iemiesotas tieši vīriešu tērpas.

Novitātes, kuras agrajos viduslaikos izpaudās vīriešu modē, sievietes tērpas vēl nebija ieguvušas analogisku risinājumu. Arī vēlajos viduslaikos – 15.gs. modes tērpas vēl ilgstoši saglabājās iepriekšējo gadsimtu elementi, kamēr vīriešu mode jau bija ieguvusi radikāli atšķirīgu veidolu. 15.gs. kokgriezuma skulptūrā „Svētā Ģertrūde” (RVKM) tiek demonstrētas izteiktas 12./13.gs. Rietumeiropas sievietes modes tendences (sk.: att. nr. 38.). Plūstošās krokās krītošās kleitas (*cote*) drapērijas gandrīz pilnībā tiek maskētas ar pieskaņotu apmetni, kas papildināts ar zilu oderi. Figūras vieglais S-veida izliekums apliecina saikni ar internacionālās gotikas tēlniecības paraugiem. Tajā ir tik tikko uzsvērti modes tērpam raksturīgi elementi, taču tēla risinājumā ir jaušamas arī izteiksmīgas laikmeta modes tendences, piemēram, apavi ar mandeļveida purngaliem un gotiskais kronis (*coronet**), kas ir adekvāts 13.gs. prototīpiem Rietumeiropā. Sv.Ģertrūdes atveidā ir manāmi iemiesots viduslaiku sievietes ideāltips, kas atbilst Dievmātes ārējā tēla pazīmēm.

Ja Sv.Ģertrūdes tērpā varam tikai daļēji nolasīt visas novēlotās 12./13.gs.

⁴⁵⁹ *Tabbard* bija dažādas reģionālas versijas un atkarībā no reģiona tos varēja arī atšķirīgi dēvēt. Piemēram, Itālijā izplatīts bija jēdziens *giornea* (ceļojumu mētelis).

⁴⁶⁰ *Wilcox C. Accessories: Bags.* – p. 19.

⁴⁶¹ *Lester K., Oerke B.V. Accessories of Dress: An Illustrated Encyclopedia.* - Dover Publications, 2004. – p. 356.

modes īpatnību nianses, tad nākamais piemērs jau ilustrē vēl viduslaiku sieviešu modes īpatnības Rīgā, norādot uz 14.gs. un daļēju 15.gs. iezīmju ienākšanu.

15.gs. kokgriezums "Sv. Anna" (RVKM) labi parāda 14.gs. sieviešu modei raksturīgus elementus. Kaut arī darba tapšanas laiks ir datēts ar 15.gs., tas tomēr skaidri atspoguļo 14.gs. kotardes-princešu kleitas raksturīgākās pazīmes (sk.: att. nr. 39.). Atsevišķi grieztā ņiebura daļa ir veidota manāmi pieguļoša. Tā kontrastē ar ķīļveida ielaidumiem un krokojumu, kas uzsvērts zemāk, vietā kur ņiebura daļa pāriet svārkos. Tieši svārku daļā arī parādās tērpa kārtu uzslāņojuma princips, kas manāms, jo smagās auduma drapērijas ir nedaudz paceltas, demonstrējot apakšējo tērpu - *cyrtel*. Nedaudz manāmi ir arī mēreni nosmailinātie kurpju purngali, kas arī atbilst 14.gs. tendencēm Rietumeiropā. Savukārt, galvasauts (*wimple**) demonstrē izteiktu agro viduslaiku tradīcijas saglabāšanos, kas līdzās vēlās gotikas stila tērpiem norāda uz lokāli iekavētu un tomēr īpatnēju romānikas un gotikas elementu sajaukumu. Kokgriezuma tapšanas laika - 15.gs. - modes raksturīgos vaibstus niansēti var just nedaudz paaugstināti grieztajā vidukļa līnijā un tērpa piedurkņu risinājumā ar uzsvētu drapēriju efektu. Piedurknes jau liecina par zināmu ekstravaganci, kas ir atbilstoša Rietumeiropas modei 15.gs. pirmajā pusē.

Rīgas ikonogrāfiskajā materiālā ir rodams priekšstats arī par atsevišķu modes aksesuāru un tērpa piederumu vizuālajām īpatnībām. Meistara Reinkena darinātais piedurkņu akmens (glabājas RVKM kolekcijā) rāda vīrieša un sievietes figūras, kas tērtas atbilstoši vēlās gotikas modei (sk.: att. nr. 40.).

Meistara Reinkena „Piedurkņu akmens ar dzimtas koku” (ne agrāk par 1521. g., Rīgas Doma krustejā) ir uzskatāms par vienu no vēlīnākajiem gotikas modes stila ilustrācijas piemēriem viduslaiku Rīgā. Tērpa atveidojums šajā akmenī liecina par vēlās gotikas modi, kura uzskatāmāk atklājas vīrieša figūras atveidojumā. Tērpa koptēla risinājums vizuāli atbilst vēlās gotikas modes centros izstrādātajām prasībām. Tas liek runāt par konsekventu Burgundijas galma iespaidu, kam jau ir pievienots agrās renesanses modes elementu klāsts. Vīrietis ir tērpiet pilsētnieku mētelī (*haincelin*), kas bija jo īpaši raksturīgi Nīderlandes pilsētu tirgotājiem. Kājas tērtas pieguļošajās biksēs, kas iezīmē apakšstilba formu, bet apavu attēlojums norāda uz vēlās gotikas ekstravaganci, kas pausta apavu purngalu noformējumā.

Vīrieša figūras viens no izteiksmīgākajiem akcentiem ir galvassega – filca cepure (*bonnet**), kas ir ieguvusi visai atturīgu risinājumu, salīdzinot to ar burgundiešu radītajiem prototipiem. Neiztrūkstošs ir lenšu dekors, kas apliecina adekvātu Rietumeiropas mēroga modes izpausmju atspoguļojumu.

Meistara Reinkena piedurkņu atveidā redzams, ka attēlotās figūras parādītas valkājam gotikas perioda pilsētnieku modei raksturīgas filca platmales, kas formāli sintezējas ar kapuces elementiem. Rietumeiropas tērpu vēstures literatūrā šādu – filca cepures *bonnet* un turbānveida galvassegas (*bourrelet**) sintezē radīts apģērba piederums nereti tiek dēvēts arī par „moderno kapuci” jeb kapuci ar ruļļa apmali.⁴⁶² Pirmoreiz tās prototipi tika radīti Burgundijas hercoga galmā jau 14.gs. beigās, taču 15.gs. gaitā galvassega turpināja modificēties, kļūstot par prototipu dažiem agrās renesanses laika galvassegu modeļiem.⁴⁶³

Nojausma par sievietes tērpa vizuālo veidolu ir vēl aptuvenāka, tomēr tā ļauj runāt par gotikas stila kleitu *rock*, ar apjomīgiem ieloču ritmiem kleitas svārku daļā. Sievietes galva nav apsegta un to izceļ kuplo matu sakārtojums, kurā vairāk jaušamas

⁴⁶² Picken M. B. *A Dictionary of Costume and Fashion: Historic and Modern*. – Dover Publications, 1998. – p. 160.

⁴⁶³ *Bourrelet* ir galvassegai piešķirtais apzīmējums franču valodā, kas vācu zemēs ieguva apzīmējumu ‘*sendelbinder*’; Parute E. *Stila un modes enciklopēdija*. – 231.lpp.

agrās renesanses izpausmes.

NODAĻAS SECINĀJUMI

Kopš tās dibināšanas Rīga veidojās kā tirdzniecības pilsēta, kuras iekšējo tirdzniecību viduslaikos ietekmēja amatniecība, kas lielā mērā bija pakārtota tāltirdzniecībai. Jāatzīmē, ka jau agrīnajā ietekmju migrācijas periodā (13.gs.) Rietumeiropas modes tērpa ideja Rīgā varēja ienākt tikai ar iekarotāju pretenzijām šajā reģionā. Paralēli iekarošanas un kristianizācijas procesam, pilsētu sāka apdzīvot no Vāczemes ieceļojušie rīdzinieki, kuri izvērta aktīvu tirdzniecību, nepārtraukti konkurēdami ar Krievzemes tirgotāju piedāvājumu preču klāstā. Neizpalika arī reliģiskā fona ietekme, jo Rīgā tika ienestas cituviet Eiropā jau senāk lietotas garīdzniecības amata tērpu un bruņinieku ordeņus raksturojošas tērpu kārtas. Šis faktors, arī vēlo viduslaiku posmā – gotikas stila izplatības laikā, neļāva zaudēt ļoti izteikto saikni ar romānikas modes stila izpausmēm.

Pilsētas iedzīvotāju un viesu saimnieciskā darbība lielā mērā atspoguļojās tērpu raksturā. Raksturīgi, ka pēc vācu feodāļu uzvaras un nostiprināšanās Baltijas reģionā 13.gs., Rīgā tika ieviesti ļoti daudzi tā laika Vācijas pilsētām raksturīgākie kultūras elementi. Piemēram, tika iedzīvīnātas viduslaiku Vācijas pilsētām raksturīgās iedzīvotāju organizācijas formas - brālības, ģildes, cunftes, kas Rīgai neļāva palikt nomalē un lika ātri pārņemt Eiropas pieredzē jau senāk apgūtas sabiedriskās dzīves formas, kā arī pārveidot pilsētnieku tērpus.

Ziņas par pilsētā ievesto preču klāstu, amatniecības jomu, kā arī ikonogrāfiskais materiāls liecina, ka 12.-13.gs. Rietumeiropas modei raksturīgais ieguva atspoguļojumu arī viduslaiku Rīgā. Tomēr atbilstoši lokālajām tradīcijām, krusta karu ienestajai atmosfērai, jaunās vēsmas šeit tika iemiesotas vēlāk un te tās arī saglabājās krietni ilgāk nekā Rietumeiropas modes centros. 14.-15.gs. rīdzinieku modes tērpos vēl joprojām varēja saskatīt 12./13. gs. Rietumeiropas modes paliekas. Tādējādi rīdzinieku ārienē viduslaiku periodā konsekventi nebija nolasāmas nedz tipiskas romānikas stila tērpu raksturiezīmes, nedz gotikas stilam atbilstošā ekstravagance. Rīdzinieku tērpu raksturs veidojās pakārtoti pilsētas iedzīvotāju nodarbēm, kā arī priekšstatiem par funkcionalitāti.

II Rīdzinieku modes tērpa veidošanās renesanses periodā (1523- 1621)⁴⁶⁴

Vēsturiskais fons. Dienvideiropas zemēs 14. un 15.gs. atnesa dziļas sociālās un garīgās pārmaiņas, kas satricināja feodālisma pamatus, radot izmaiņas sociālajā jomā un cilvēku ikdienā. Renesanses kultūra piedzima Itālijā jau 14.gs., taču tikai 15.gs. otrajā pusē pārmaiņas sasniedza citas Rietumeiropas zemes, liekot attīstīties jauniem saimniekošanas veidiem un virzot laicīgo zinātņu uzplaukumu. Laikmeta jauno ideju plūsmā īpašu nozīmi iemantoja itāliešu renesanses kontekstā dzimušās humānisma idejas, kuras nedaudz vēlāk – 16.gs. sākumā daudzās Eiropas zemēs atnesa reformācijas ideālus. Zīmīgi, ka Rīga kļuva par vienu no pirmajiem reformācijas centriem Austrumeiropā. Mārtiņa Lutera mācība bija guvusi plašu ievērību Rīgā jau 1523.gadā un Rīgas rāte arī sāka atbalstīt luterānisma sludinātājus.

⁴⁶⁴ Vēsturiskā fona raksturojums un galvenie dati pēc: Straube G. Reformācija Latvijas teritorijā./ Nacionālā enciklopēdija.//Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/22222-Reform%C4%81cija-Latvijas-teritorij%C4%81> [skatīts: 16.11.2019].; Feodālā Rīga.- 115.–126 .lpp.

M. Lutera Vācijā uzsāktā katoļu baznīcas reformācija ieguva plašu rezonansi Rīgā. Līdz ar šiem procesiem būtiski mainījās arī sociālie un politiskie procesi Baltijas jūras reģionā. Rīgas pilsēta ieguva lielāku patstāvību un ticības brīvību, jo reformācija lokāli bija sagrāvusi Romas katoļu baznīcas politiskās un militārās varas hierarhiju. Politisko un militāro varu zaudēja Rīgas arhibīskapija un Livonijas ordenis, bet reliģisko lietu pārvalde bija nonākusi rātes pārziņā, kas pārņēma baznīcu un klosteru īpašumus. Reformācijas procesus Rīgā, tieši tāpat kā cituviet Eiropā, ko bija skāris reliģisko reformu vilnis, pavadīja "raganu prāvas". Var pieņemt, ka šādos apstākļos, kuri bija adekvāti Eiropas mēroga notikumiem, netieši tika veicināta arī t.s. ziemeļu renesanses modes īpatnību izplatīšanās lokālā mērogā jau 16.gs. 20.gados. Bez tam "Rīga bija centrs, no kurienes reformācijas kustība ieplūda tālāk Livonijā."⁴⁶⁵

Livonijas kara (1558-1583) dramatiskie notikumi atstāja ietekmi arī uz ideju plūsmu Rīgā 16.gs. otrajā pusē. Šeit jāatzīmē arī gandrīz nepārtraukto karadarbību starp tā laika lielvarām – Poliju-Lietuvu⁴⁶⁶, Zviedriju un Krieviju, kas Rīgu skāra gadsimta otrajā pusē, atstājot iespaidu uz etniskā sastāva izmaiņām, reliģisko fonu un kultūrvidi. Modes ideju migrācijai būtisks bija reformācijas fons gadsimta sākumā, taču gadsimta otrajā pusē to aizstāja kontrreformācijas laikmeta garam raksturīgas tērpsnāns izpausmes.

Livonijas kara rezultātā Livonija tika sadalīta. Saglabājot noteiktas privilēģijas, 1581.gadā Rīga bija spiesta pakļauties Polijas karalim Stefanam Batorijam (*Stefan Batory*). Pēc neliela pārtaukuma karadarbība turpinājās arī pēc Livonijas sadalīšanas, jo par tās zemēm, ietekmi reģionā un pieeju Baltijas jūrai ar stratēģiski nozīmīgo Rīgu, arī 16.gs. beigās savā starpā karoja kaimiņzemju lielvaras.

16.gs. gaitā Rīgu skārušie kari un vērienīgās pārmaiņas sociālajā, saimnieciskajā un arī kultūras dzīvē, līdzī nesa arī jaunas tērpsnāns tradīcijas, kā arī iepazīstināja pilsētniekus ar tā laika modes vēsmām Eiropā.

2.Reformācijas un kontrreformācijas perioda mode 16.gs. Rīgā

2.1.Modes ideju migrācija Hanzas pilsētu reģionā reformācijas un kontrreformācijas izplatības laikā

Jāpieņem, ka līdz ar reformācijas ideju izplatību 16.gs. 20.gados, no Vācijas Rīgā tika ienestas arī ziemeļu renesanses modes idejas. Vācijā itāliešu agrās renesanses elementiem daļēji lielāka ietekme bija dienvidu pilsētās – Nirnbergā un Augsbergā, kuri bija arī jaunās mākslas centri, atspoguļojot reģionālās renesanses modes paraugus.⁴⁶⁷ Ziemeļvācijā ilgāk saglabājās Hanzas tradīcijas, kur modes pārvērtību procesā labprātāk tika pieņemtas Holandes tērpu īpatnības.⁴⁶⁸ Sieviešu portreti, kurus, ziemeļu renesanses modes tēlu ilustrētājs – Lūkass Krānahs darinājis laikā no 1525.-1530.gadam, rāda smagnējus izšuvumus un komplicētas galvassegas kā arī ornamentiku, kas raksturīga vēlīnajai flāmu un vācu gotikas tradīcijai.⁴⁶⁹ Iepriekš šādas īpatnības tika demonstrētas 15.gs. Burgundijas hercogistes galmā.⁴⁷⁰

Gadsimta otrajā pusē izteiktāka kļuva spāņu galma modes ietekme, kurai līdzī

⁴⁶⁵ Feodālā Rīga. – 128.lpp.

⁴⁶⁶ Polijas-Lietuvas valsti vēstures literatūrā dēvē arī par Zečpospolitu.

⁴⁶⁷ Boucher F. *The History of Costume in the West.* – p. 246.

⁴⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁶⁹ *Ibid.*

⁴⁷⁰ *Ibid.*

nāca arī orientālo audumu greznība. Tajā pat laikā gadsimta pirmajai pusei raksturīgais Vācijas un bijušā Hanzas reģiona stils vēl, iespējams, turpināja dominēt pilsētas vidusšķiras pārstāvju un arī zemāko kārtu pārstāvju tērpos, kamēr spāņu galma modei adekvātus tērpus izvēlējās valkāt tikai pilsētas patricināta aprindas. Franču tērpu vēsturnieks F. Bušē, norāda, ka 16.gs. Eiropā, aktivizējoties Spānijas lomai jauno modes ideju izplatīšanā, daudzās Austrumeiropas zemēs tika saglabāta tikai formāla līdzība ar Spānijas karaļa galmā izstrādāto modes stila paraugu, asimilējot tajā arī Nīderlandes un Hanzas reģiona elementus.⁴⁷¹ F. Bušē skatījumā, Hanzas reģiona tradīciju ietekme definēja arī 16.gs. modes tēla veidošanos. Bušē raksta, ka “*Ziemeļvācijas pilsētās – Lībekā, Brēmenē un Hamburgā tērpu greznība attīstījās tieši starp lielākajām kuģubūvētāju un lieltirgotāju dzimtām. Tieši Danciga, pateicoties tās tirdzniecībai ar Lībeku, jau kopš 13.gs. kļuva par nozīmīgu centru, vidutāju starp Austrumiem un Rietumiem.*”⁴⁷² Modes ideju tālākās izplatības sakarā, Dancigā ienāca galvenie modes tērpu darinātājiem nepieciešamie materiāli. Tie raksturoja jau 16.gs. modes aprises. To skaitā šeit varēja manīt “*audeklu no Anglijas un Flandrijas, zīda audumus no Āzijas, kas nāca no Itālijas kolonijām Melnajā jūrā, kā arī zvērādas no Krievzemes un Ziemeļvalstīm.*”⁴⁷³ Rezultātā, “*zemēs ap Baltijas jūru varēja pamanīt ietekmju kombināciju no spāņu, holandiešu un Hanzas reģiona.*”⁴⁷⁴ F. Bušē savā fundamentālajā Rietumu kostīmu vēsturei veltītajā pētījumā gan ir norādījis, ka ir grūti definēt šo ārvalstu ietekmju hronoloģisko secību, kā arī ietekmju izplatības plašumu, jo trūkst nozares speciālistu pētījumu šajās valstīs.⁴⁷⁵

Baltijas jūras reģiona zemes 16.gs. gaitā raksturoja līdzšinēji vēl nepieredzēts dažādu ārvalstu ietekmju sajaukums, kas pilsētnieku tērpsnās paradumos ienesa vēl iepriekš neredzētus greznības uzplūdus. Ziņas par greznības ierobežošanas pasākumiem saglabājušās t.s. greznības noteikumus, kuri pauduši ne tikai sava laika modes kritiku, bet arī atstājuši liecības par 16.gs. lokālajām modes izpausmēm.

2.2. Rīdzinieku greznošanās paradumi 16.gadsimtā.

Modes preču aprītes un tirdzniecības sakaru ietekme pilsētnieku tērpos

Detalizētāk skatot Rīgas 16.gs. tirdzniecisko un citu ārejo faktoru ietekmi modes ideju migrācijas kontekstā, iezīmējas divi izteiksmīgi gadsimta reliģisko cīņu ietekmēti modes periodi, kurus jāizdala turpmākajā tērpa evolūcijas raksturojumā:

- **Reformācijas notikumu ietekmētā pārejas laika mode - 1521-1582. gadam** (no reformācijas izplatības sākuma līdz kontrreformācijai).

- **Kontrreformācijas notikumu ietekmētā mode - 1582-1621.gadam** (no kontrreformācijas ietekmes sākuma līdz Jezuītu kolēģijas darbības beigām).

Rietumeiropā greznības noteikumi tika izdoti jau kopš 13.gs., iemantojot sevišķu aktuālītāti 14. un 15.gs. gaitā, laikos kad dažādas pilsētnieku kārtās pieauga turīguma apmēri.⁴⁷⁶ Turīguma pieaugums pilsētniekiem ļāva ignorēt feodālisma savulaik noteikto kārtu hierarhiju un tērpsnās paradumus. Sadzīves ieražās viņi tiecās pārspēt augstmaņus vai vismaz centās sasniegt tiem līdzvērtīgu līmeni. Pilsētu varas struktūras velti centās ierobežot šīs ārišķības izpausmes. Vadoties pēc

⁴⁷¹ *Ibid*, p. 244.

⁴⁷² *Ibid*, p. 246.

⁴⁷³ *Ibid*.

⁴⁷⁴ *Ibid*.

⁴⁷⁵ *Ibid*.

⁴⁷⁶ Piponnier F., Mane P. *Dress in the Middle Ages*. - Yale University Press, 1997. - pp. 114–141.

dokumentālajām ziņām vēstures materiālā var secināt, ka centieni ierobežot kārtu hierarhijas pārkapumus Rīgā tikuši novēroti 15. un 16.gs. Ierobežojumi galvenokārt skāruši kažokādu lietojumu, audumu greznības rādītāju izvēli un rotaslietu nēsāšanas paradumus.

Rīgā un Livonijā ģērbšanās un svētku svinēšanas noteikumiem ir samērā gara priekšvēsture. Dažādos gados izdotie pilsētas rātes noteikumi parāda Rīgas sabiedrībā aktuālo kārtu hierarhiju un patriciāta vēlmi ierobežot zemāko kārtu, it īpaši nevācu brīvības. Senākie, līdz šim zināmie greznības noteikumi atrodami 1376.gada un 1384.gada namnieku runās un vērsšanās pret greznību pilsētnieku sadzīves kultūrā ir notikusi arī 15. un 16. gs.⁴⁷⁷

Literatūrzinātnieks O. Zanders raksta, ka par bagāto rīdzinieku vēlmi grezni tērpties un svētkus svinēt jau 1449.gadā izbrīnu paudis vēlākais Rīgas arhibīskaps Silvestrs Stodevešers.⁴⁷⁸ “*Kuģis, ar kuru viņš ieradīs Rīgā, bijis rotāts ar tik greznām segām, it kā uz tā brauktu pats pāvests. Pie mielasta galda viņu apkalpojuši zīdā un samtā tērpti bruņinieki.*”⁴⁷⁹

16.gs. noteikuma pret greznību izplatību sekmēja to iespaidumu izdevumi.⁴⁸⁰ Tērpu reglamentācijai 16.gs. ir liela kultūrvēsturiska nozīme, kas šobrīd sniedz gandrīz vai vienīgās precīzās ziņas par ietērpšanās paradumiem un ekstravaganci. Piemēram, Rīgā bija noteikts, kādus audumus savu tērpu darināšanai drīkst izmantot katras kārtas pārstāvji. Tikai dižciltīgie namnieki drīkstējuši valkāt zīda auduma tērpus.⁴⁸¹ Noteikumos ir sniegtas norādes uz noteiktu dārgu audumu lietojumu, kā arī greznuma atribūtiem tērpa koptēlā, lielā mērā raksturojot renesanses laikmeta modes aktualitātes Rietumeiropā. “*Vienīgi rātes locekļiem un Lielās ģildes vadībai bija atļauts valkāt samta cepures, cepures ar caunādas rotājumiem, svārkus ar samta atlokciem.*”⁴⁸² O.Zanders, analizējot tipogrāfa Mollīna iespiestos greznības noteikumus, raksta, ka Mazās ģildes vadība un viņu ģimenes ietērpa ziņā tika pielīdzinātas Lielās ģildes ierindas biedriem. Vienkāršo namnieku sievietēm tika aizliegts valkāt zīda un samta tērpus, smalki izšūtus ņieburus, kā arī rotāties ar pērlēm.⁴⁸³ Tika meklēti veidi kā iegrožot pilsētnieku vēlmi greznoties un tērpties neatbilstoši viņu kārtai. Pilsētnieku iespējamiem greznības pārkāpumiem līdzī sekoja amatā ieceltie, īpašie tērpu tiesneši (*Kleider Herr*).⁴⁸⁴

Viduslaiku un renesanses periodā greznības ierobežojumu klajā nākšanu saista ar kārtu hierarhijas saglabāšanas vēlmi. Tas bija veids kā zemāko kārtu pārstāvjiem aizliegt pielīdzināties augstāko kārtu pārstāvjiem arī tajos gadījumos, ja viņu mantiskais stāvoklis to ļautu. 16.gs. greznības noteikumiem pievienojās vēl vairāki Eiropas konteksta parādībām būtiski faktori. O. Zanders raksta par noslieci uz puritānismu, kas nāca no reformētās baznīcas pārstāvniecības, taču vēlāk - svarīgs kļuvis kontrreformācijas fons.⁴⁸⁵ O. Zanders arī norāda, ka Rīgas apstākļos svarīgs ir bijis arī nacionālais faktors. Tika domāts par to lai Rīgas latvieši, kuru skaits pilsētās turpināja pieaugt, tērpu greznībā nekonkurētu ar vācu tautības pārstāvjiem, kā arī nelīdzinātos viņiem kāzu svinību rīkošanā un citos svinīgos pasākumos.⁴⁸⁶ Būtiski, ka

⁴⁷⁷ Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks. – 122.lpp.

⁴⁷⁸ Turpat.

⁴⁷⁹ Turpat.

⁴⁸⁰ Turpat.

⁴⁸¹ Turpat, 125.lpp.

⁴⁸² Turpat.

⁴⁸³ Turpat.

⁴⁸⁴ Turpat.

⁴⁸⁵ Turpat, 120.lpp.

⁴⁸⁶ Turpat.

šajā ziņā situācija Rīgā atbalsoja Eiropas mēroga autoru darbos minētos greznības pārkāpumus. Dažādi norādījumi par ietērpšanos un pārmērīgu greznību ir atrodamī arī 16.gs. Eiropas literatūras klasiķu darbos. V. Šekspīra (*William Shakespeare*) lugās ir norādes uz greznošanās paradumiem un to kritiku, kas ir skatīta Rietumu pētnieku darbos saistībā Anglijas karalienes Elizabetes I laika modes laikmeta izpausmēm.⁴⁸⁷ Tāpat par greznošanās paradumiem sava laika vizuālās kultūras kontekstā ir rakstījis M. Montēns⁴⁸⁸ (*Michel Eyquem de Montaigne*) un citi 16.gs. autori, kas ir norādījuši uz pārmērīgas greznības nelietderību, kā arī labās gaumes trūkumu. 16.gs. Eiropa šai ziņā ir apliecinājusi vēlmi vērst sabiedrības uzmanību ietērpšanās kultūras virzienā. Greznošanās tendences, kuras daudzviet Eiropā sāka nostiprināties renesanses laikmetā, jau ir pretnostatāmas viduslaikos izplatītajam kārtu hierarhijas principam.

Tirdzniecības pilsētā Rīgā greznības noteikumu pārkāpšanas faktors bijis īpaši svarīgs, jo vairums sabiedrības neesot pieturējusies pie mērenības. Dažādu ierobežojumu klajā nākšana bijusi saistīta ar līdzīgiem apstākļiem daudzviet Eiropas pilsētās.⁴⁸⁹ Greznības noliegums tika izdots, piemēram, 1583.gadā un 1585.gadā Hamburgā, 1591.gadā Kurzemes hercogistē, bet jau 1618.gadā Leipcigā.⁴⁹⁰

Rīgas tirgotāji, kuru mantiskā stāvokļa uzlabošanās bija viens no kārtu hierarhijas pārkāpšanas iemesliem 16.gs., veicināja arī priekšstatu par pilsētas turīgumu. Pilsētas starptautisko kontaktu kartē, pēc būtības, tika iezīmēti tie maršruti, kuri tradicionāli saistījās arī ar 16.gs. modes preču tirgu. Ja 16.gs. sākumā Rīga un pārējā Livonijas teritorija daudziem Eiropā bija nepazīstama vieta pasaules kartē, tad stāvoklis mainījās gadsimta vidusdaļā. Livonija jau tika iezīmēta vairākās 16.gs. pirmās puses kartēs. Pirmais iespējamais Rīgas attēls ir zināms no S.Minstera "Kosmogāfijas" 1550.gada izdevuma.⁴⁹¹ Vietēji savdabīgāko modes izpausmju kontekstā īpaši svarīgi ir 1550.gada vācu un 1552.gada vācu, latīņu un franču izdevumi, jo tajos ievietotas S.Minsteras korespondenta Hansa Hāzentētera ziņas par Livoniju. 16.gs. pirmajā pusē, kā arī 17.gs. Rīga un Livonija jau parādījās daudzās ģeogrāfiskās kartēs un vēsturiskās hronikās, ļaujot novērtēt rīdzinieku ietērpšanās paradumus konkrētā laika periodā. Tomēr Rīgas un arī Livonijas tēlojums S.Minsteras "Kosmogāfijā" nav īpaši glaimojošs. Tiek norādīts, ka rīdzinieki vairāk ir tirgoņi, nevis mākslu un zinātņu atbalstītāji. Rīdzinieces tērpjoties grezni, taču viņu dārgie un ekstravagantie tērpi ne vienmēr liecinot par labu gaumi.⁴⁹² H. Hāzentēters ir rakstījis, ka par vietējās pamattautas - latviešu likteni vispār neesot vērts runāt, jo vienkāršie zemnieki ir gandrīz kā vergi.⁴⁹³

Nenovēršamas pārmaiņas iezīmēja Lielo Ģeogrāfisko atklājumu laikmets, kas deva savas atskaņas arī Rīgas tirdzniecībā. 16.gs. Rīgas tirdzniecības partneru preču sarakstos tika apliecināti kontakti ar Spāniju un Portugāli.⁴⁹⁴ Rietumeiropas tērpu vēstures pētnieku rakstītais norāda, ka Lielo Ģeogrāfisko atklājumu laikā Pireneju pussalas pilsētas - Sevilja un Lisabona bija nonākušas līderpozīcijās, paturot

⁴⁸⁷ Paige L. Hanson (*University of Michigan-Dearborn*). *Renaissance Clothing and Sumptuary Laws*.// Pieejams: <http://www-personal.umd.umich.edu/~cfinlay/sumptuary.html> [skatīts: 22.01.2017.]

⁴⁸⁸ *Montaigne, Michel de*. Esejas : izlase / Mišels de Montēns ; [no franču valodas tulkojis Pēteris Zvagulis ; sakārtojais Aigars Činis]. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.

⁴⁸⁹ O. Zanders grāmatā "Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks" (1988) raksta par līdzībām starp Rīgu un Dancigu, pieminēdams, ka līdzīgi mēģinājumi ierobežot tērpu greznību un kāzu svinēšanu ir bijuši aktuāli arī tur.: Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks. – 12.lpp.

⁴⁹⁰ Turpat, 121.lpp.

⁴⁹¹ Latvijas kultūras vēsture./red. A. Vilsons. – 70., 78.lpp.

⁴⁹² Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. 1.sēj. – 165.lpp.

⁴⁹³ Zanders O. Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos. – 54.lpp.

⁴⁹⁴ Feodālā Rīga.-145., 146., 148.lpp.

monopolu tirdzniecībā starp Eiropu, Ameriku un Āziju. Tieši uz šīm pilsētām, 16.gs. otrajā pusē devās tirgotāji no Vācijas, Flandrijas un Francijas, lai tur iegūtu eksotiskas Austrumu zemju preces ar kurām vēlāk, iespējams, greznoja modes tērpus.⁴⁹⁵ Viens no 16.gs. humānistiem - rēvelietis Georgs Cīglers jeb Tēgelmeisters (1551-1633) 1587.gadā pēc studijām Kēnigsbergā, Rostokā un cituviet, ir uzrakstījis teoloģiski ētisko un vēsturisko traktātu „Pasaules spogulis”, ko tipogrāfs N. Mollīns izdeva 1599.gadā.⁴⁹⁶ Cīglera rakstītajā jūtama vēršanās pret sava laika modes sekotāju izvēlētajiem tērpiem un rotāšanos. Tajā pašā laikā Cīglers ir devis arī trāpīgas norādes uz Rīgas plašo tirdzniecības sakaru rezultātā ienestajām modes īpatnībām. „*Citas tautas izved no mūsu zemes naudu, zeltu un sudrabu, ievēdot šeit savus roku darbus...dažādu aukliņu, mežģīņu...un izšuvumu veidā...kā arī zīdu, atlasu, satinu...par ko mēs izdodam lielu naudu...*”⁴⁹⁷ Cīglera teiktais par cittautu ievestajiem roku darbiem, dažādu aukliņu, mežģīņu un izšuvumu veidā, kā arī greznu audumu tirdzniecību, ir uzskatāms par apliecinājumu spāņu modes ienākšanai Rīgā, kas hronoloģiski Eiropā sakrita ar kontrreformācijas ideju izplatību. Tieši rokdarbiem, mežģīnēm un dekoratīvajās tērpu apšuvēs iekļautajam brokāta pavedienu aukliņām, bija milzīga nozīme greznā kontrreformācijas modes tēla izveidē.⁴⁹⁸

Tomēr ne visi 16.gs. beigu autori ir nosodījuši rīdzinieku tērpu greznību. Rīgas birģermeistara Nikolaja Ekes stipendiāts Bazīlijs Plīnijs (īst. v. Plens, ? – 1605) 16.gs. beigās uzrakstīja plašu darbu „Rīgas slavinājums” (*Encomium Rigae*). Autors cildina Rīgas dāmu ģērbšanās paradumus un izceļ pilsētas plašos un daudzpusīgos tirdzniecības sakarus, kuru rezultātā pilsētas iedzīvotāji tika pie eksotisko zemju veltēm. „*Tirgoņu nolīgtie kuģi, no dažādām pasaules malām bangainās jūras, kas brauc, beidzot patiešam ir klāt; bargais un negantais spānis un mājīgais beļģis, un anglis, saksietis, dānis un zviedrs – Baltijas ceļotājs katrs. Kurš gan spēs saskaitīt preces, ko pilsētai piedāvā viņi, milzīgā daudzumā kad izkraut no kuģiem tās nāk? [...] Drēbju visdārgākos baķus ved, kuģos no Lugdunas⁴⁹⁹ pašas, zīdos vissmalkākos žilbst veroties cieši, mums skats.*”⁵⁰⁰

Tikmēr 16.gs. politiskās pārmaiņas, industriālā un tirdznieciskā apjoma uzplaukums bija skaidrojams arī ar pēkšņo cēlmetālu un dārgakmeņu pieplūdumu no Amerikas kontinenta, kas bagātnieku aprindās radīja tieksmi pēc nozīmīgāka tērpu greznības akcentējuma. 16./17.gs. iespiestie greznības noteikumi apstiprina šo aizraušanos arī rīdzinieku vidū.

Rīgas tirdzniecību 16.gs. ietekmēja arī senie Hanzas pilsētu sakari un pārmaiņas, kuras nāca ar Lielo Ģeogrāfisko atklājumu laikmetu. Iepriekš Rīgas tirdzniecības kontaktos svarīga loma, pirmkārt, bija Vācijas un Flandrijas pilsētām, taču 16.gs. eksporta preču noiets jau tika meklēts Eiropas dienvidu zemēs, t.sk. Spānijā un Portugālē. Būtiski, ka izšķirošu lomu ieguva sakari ar Lietuvas lielkņazistes feodālās elites pārstāvniecību.⁵⁰¹ “*Sākot ar 16. gs., galvenie preču piegādātāji Rīgas eksportam bija nevis lielkņazistes pilsētu iedzīvotāji, bet gan*

⁴⁹⁵ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 221.

⁴⁹⁶ Ciegler G. *Welt Spiegel Menniglichen zu diesen letzten zeiten für die augen gestellet, vnnd aus Heiliger Göttlicher schriftt, vnd aller Welt fürnembssten, nützlichsten vnd lieblichsten Historien / Beschrieben Durch M. Georgium Cieglerum*. - Rīga : Bey Nicolas Mollyn, 1599.

⁴⁹⁷ Atsauce uz G. Cīglera rakstīto: Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs. – Krāj.: Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas raksti. R., 1960., Nr. 1. – 291.lpp.

⁴⁹⁸ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 234.-235.; Кулишер М. *Эволюция прибыли с капитала в связи с развитием промышленности и торговли в Западной Европе*. – стр. 443.

⁴⁹⁹ *Lugduna* (Londona).

⁵⁰⁰ Bazilija Plinija Slavas dziesma Rīgai. – R.: Latvijas Kultūras fonds: Jumava, 1997. – 119., 120.lpp.

⁵⁰¹ Feodālā Rīga.- 145.lpp.

magnāti un šļahta.”⁵⁰² Avotos par *moskovītiem* dēvētie krievu tirgotāji Rīgā 16.gs. un 17.gs. mijā aktīvi darbojās zvērādu tirdzniecībā.⁵⁰³

Kontreformācijas ideju ienākšana 16.gs. otrajā pusē Rīgā noritēja ar Polijas-Lietuvas karalistes starpniecību. Līdz ar to, ir pamatojums domāt, ka Rīgā varēja ienākt arī poļu tradicionālās tērpa sastāvdaļas, kuras saplūda ar Rietumeiropā aktuāliem spāņu galma modes elementiem. Tieši poļu mode paredzēja bagātīgu tērpa apdarināšanu ar kažokādām.

17.gs. sākumā Rīga ierosināja tirdzniecības līguma projektu ar Maskavas caru.⁵⁰⁴ Vēstures literatūrā ir norādes uz sarakstu ar precēm, kuras jāsūta caur Pleskavu un Novgorodu uz Maskavu. Saraksta augšgalā rīdzinieki ir minējuši dārgmetālus - zeltu, sudrabu, monētas un pērles.⁵⁰⁵ Tālāk šajā sarakstā citu preču vidū ir pieminēti greznuma priekšmeti, dārga vadmala un zīds.⁵⁰⁶

Jāatzīmē, ka preču sarakstos pieminēto greznuma priekšmetu, t.sk. dārgmetālu lietojuma intensitāte Eiropas kontekstā būtiski palielinājās kontrreformācijas laikmetā. Tieši tāpat notika arī ar pērļu izšuvumiem un tērpu rotāšanu ar monētām. Ja pērles liecināja par sensenajiem Krievzemes sakariem ar bizantiešiem, tad monētu jostas un tērpu rotāšana ar tā laika fliteriem (monētām) bija spāņu modes ietekme, jo tieši Pireneju pussala ilgstoši bija atradusies arābu kultūras ietekmē. Rīgas 16.gs. tirdzniecība ar tās plašajiem kontaktiem, tādējādi, var liecināt par daudzu, pat ļoti eksotisku modes elementu lietojumu renesanses laikmetā.

Jāsecina, ka Rīgas ārējās tirdzniecības uzplaukums, kas bija aizsācies 15.gs. beigās, īpaši uzskatāmi ietekmēja Rīgas turīgo iedzīvotāju materiālo kultūru un sadzīves tradīcijas.

2.3. 16.gadsimta Rīgas amatniecības loma un tās ietekme uz rīdzinieku modes tērpa pārvērtībām

“16. gs. daudzas agrāk nezināmas Rīgas amatnieku apvienības saņēma savus pirmos statūtus.”⁵⁰⁷ Viena no šādām cunftēm bija arī cepurnieku cunfte, kuras statūti tika apstiprināti 1595.gadā.⁵⁰⁸ Statūtu apstiprināšanas laiks Eiropas modes kontekstā jau sakrita ar spāņu galma modes aktualitāti un līdz ar to, var pieņemt, ka arī kontrreformācijas laikā aktuālās samta cepures ar stieplu karkasu – t.s. cukura kules varēja tikt izgatavotas arī lokāli. Kā liecina retās vizuālā materiāla liecības, Rīgas cepurnieki šajā laikā vēl aizvien varēja izgatavot, kopš reformācijas laika aktualitāti ieguvušās, puritāniskās sieviešu aubes un galvasautus, kā arī kažokādu cepures ziemei, kuru tapšanu šeit veicināja kopš viduslaikiem nostiprinātie tirdzniecības kontakti ar Krievzemi. Tikmēr tirgotāju ievestās kažokādas vietējie cepurnieki, iespējams, izmantoja ziemas galvassegu oderēšanai un apmaļu rotāšanai, jo tolaik tas bija iecienīts veids, lokāli adaptējot, piemēram, kontrreformācijas stila modi.

Rīgas arheoloģiskajos izrakumos ir uzieti daudzi kaula un raga rīki. Ar 16.gs. beigām datētais raga rokturis uz kura ir iegravētas vīrieša un sievietes galvas, sniedz ziņas par pilsētā valkātajām galvassegām.⁵⁰⁹ Te redzams, ka sievietei galvā ir krokota

⁵⁰² Turpat.

⁵⁰³ Turpat, 150.lpp.

⁵⁰⁴ Turpat, 151.lpp.

⁵⁰⁵ Turpat.

⁵⁰⁶ Turpat.

⁵⁰⁷ Turpat, 157.lpp.

⁵⁰⁸ Turpat.

⁵⁰⁹ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 52.lpp.

auduma aube ar rišu apmali. Visai shematiskais kontrreformācijas laika modes galvassegu atspoguļojums daļēji parāda to, kas tad varēja būt raksturīgs rīdzinieku tērpiem. Pilnvērtīga vizuālā materiāla trūkums tomēr neļauj vispusīgi parādīt Rīgas cepurnieku darinājumus, taču dod nelielu vizuālu priekšstatu par galvassegu fasoniem, kas tajā laikā varēja būt pieprasīti (sk.: att.nr. 41.). Iespējams, ka Rīgas amatnieki, kas strādāja galvenokārt iekšējā tirgus vajadzībām⁵¹⁰, varēja izmantot paraugus - importētās galvassegas un pēc šiem paraugiem vēlāk izgatavot vietējam patēriņam atbilstošas cepures.

Arheoloģiskajos izrakumos atrasto materiālu un priekšmetu klāsts liecina, ka Rīgā visai plaši bija izplatīta kaula apstrāde.⁵¹¹ Dažādu sadzīves, tualetes un apģērba piederumu izgatavošanai tika izmantoti aļņa un brieža ragi. Viens no šādiem piemēriem, kas saistās ar 16.gs. modes tendencēm, ir krelles, kuras bieži izmantoja kā rotājošus elementus, piemēram, apšujot ar pērlītēm sieviešu tērpu ņieburu daļas. Tikpat izplatīta bija arī rotāšanās ar dažāda garuma kreļļu virtenēm. Ar pērlītēm renesanses laikmetā izšuva arī vīriešu un sieviešu beretes, kā arī rotāja vīriešu apģērba kārtu - *dubletu* (sk.: att. nr. 42.). Sīkākās pērlītes (att. (a)) varēja izmantot tērpu rotāšanai, tos izšujot ar reljefiem rakstiem, bet lielākas, (att. (b)) iespējams, vēra virtenēs un nēsāja ap kaklu kā kreļļu kaklarotas.

Citas 16.gs. Rīgā pieminētās amatniecības nozares bija cieši saistītas ar ļoti pieprasīto ādas apstrādes jomu, kurā notiek funkciju sazarošanās, kā to rāda vairāki jauni ādas apstrādes meistarū cunftu statūti.⁵¹² Nozares diferenciāciju veicināja biežie feodālie kari, kas Rīgas amatniekiem deva samērā daudz jaunu pasūtījumu kareivju pieprasījuma nodrošināšanai. Piemēram, jostnieki gatavoja karavīru tērpu jostas un siksnas, kā arī ieroču siksnas, bet zamsādmiņi - jātnieku vestes; seglinieki - zirglietas kavalērijas zirgiem; kalēji - pakavus u.c.⁵¹³ Šie amatnieku izgatavotie priekšmeti, konkrētu preču pieprasījums un dominante konkrētā laika posmā parāda gadsimta militarizēto noskaņojumu, kas neizbēgami tika atspoguļots arī 16.gs. modes tērpos. Īpaši tas bija jūtams kontrreformācijas modes periodā, kas Rīgu sasniedza 16.gs. pašās beigās. Vīriešu tērpa sastāvdaļās saglabājās līdzība ar vēlo viduslaiku tērauda plāksņu bruņām un arī spāņu dubleta (*ropilla**) veidols vizuāli atgādināja bruņavesti. Tērps tika oderēts, stīvināts un papildināts ar karkasa detaļām, kas radīja blīva, nepieejama cietokšņa iespaidu. Šādu pašu principu tiecās iemiesot arī sieviešu tērpā, kas savas raksturīgās aprises arī ieguva no bruņinieka kaujas ietērpa.

Analizējot renesanses posma amatniecības jomu sadalījumu un nozaru specializāciju, jāsecina, ka vēl 16.gs. sākumā Rīgas amatniecībā saglabājās ļoti daudz gotikas modei raksturīgu izstrādājumu. Skroderu jeb drēbnieku šrāgās gan nav konstatētas pārmaiņas, kas ļautu spriest par amatnieku pielāgošanos jaunajām tendencēm. Nav arī ziņu par jaunām tērpu sastāvdaļām vai to nosaukumiem kā tas bija, runājot par gotikas laika modi Rīgā.⁵¹⁴

Amatniecības jomā Rīgā iezīmējās tikai atsevišķi modes aktualitāšu periodi un tajos atklājas arī aina par rīdzinieku tērpšanās paradumiem renesanses stila ietvaros. Iepriekšējā, - viduslaiku periodā radītajām cunftēm pievienojās jaunas, bet no iepriekš eksistējušajām atdalījās jauna profila amata meistarū apvienības.

⁵¹⁰ Turpat.

⁵¹¹ Turpat, 22.-23.lpp.

⁵¹² Feodālā Rīga.-157.lpp.

⁵¹³ Turpat.

⁵¹⁴ Stieda W., Mettig C. *Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621.* - Riga : W.F. Häcker, 1896. - s.494—502.

2.4. Reformācijas perioda vīriešu tērpa piemēri Rīgā

Agrās renesanses modei raksturīgs, hronoloģiski nedaudz vēlāk kā citviet Eiropā, pirmoreiz parādījās divos polihromos kokā grieztos 16.gs. cilņos, kas reiz ir rotājuši Melngalvju nama Rīgas svērāju solus.⁵¹⁵ S. Cielava, analizējot šos kokgriezuma cilņus, ir izteikusi pieņēmumu, ka tajos ir redzams viens no senākajiem Rīgas latviešu transportstrādnieku atveidiem, jo šo amatu pārsvarā pārstāvējuši latvieši.⁵¹⁶ J. K. Broces pārzīmētie cilņi – „Rīgas svērāji” un „Rīgas svāri” ir vienīgās vizuālās liecības, kas šobrīd ļauj runāt arī par agrīnajām renesanses modes iezīmēm rīdzinieku tērpos. Tā kā literatūrā ir sastopamas arī visai pretrunīgas ziņas par šo cilņu datējumu (tie datēti gan ar 15.gs.⁵¹⁷, gan ar 17.gs.⁵¹⁸), tad tajos redzamo vīriešu tērpu atveidus, balstoties uz analogijām Rietumeiropas modes tērpos, var ierindot pie agrīnajām renesanses stila ienestajām ietekmēm, - pie tam, laikos, kad Rīgā aktualitāti vēl nebija zaudējušas gotikas stila iezīmes. Tērpu rakstura vizuālais novērtējums ļauj tos datēt ar 16.gs. pirmo ceturksni.

Cilnī "Rīgas svērāji" redzamā centrālā figūra rāda tipisku renesanses laikmeta vīriešu žaketes prototipu (*jerkin** – angļu val.) ar jostu viduklī un uzskatāmi attēlotiem t.s. plecu rullīšiem, kuros, saskaņā ar renesanses modes kanonu, slēpās konstruktīva detaļa - piedurknes piesaitējuma tunelis. Abpus centrālajai figūrai, cilnī "Rīgas svērāji", izvietojas figūras, kuru virstērpī vēl neļauj spriest par gotikas stilam atbilstošo tērpa kārtu atmešanu, jo te redzamas vienkāršotas vēlo viduslaiku tunikas ar garajām piedurknēm (sk.: att. nr. 43.). Skaidrāku priekšstatu par agrās renesanses modes stila pazīmēm sniedz otrajā cilnī "Rīgas svāri" redzamais tēls. Šeit jau var konstatēt uzskatāmu renesanses laikmeta žaketes (*jerkin*) klātbūtni, ko raksturo burta "V" formas kakla izgriezuma līnija. Apkakles atloki liek domāt, ka *jerkin* ir apdarināts ar zvērādas izoderējumu (sk.: att. nr. 44.). Tā ir raksturīga agrās renesanses vīriešu tērpa kārtā (*jerkin*), kas bija prototips vēlāko laiku žaketei. Šajā laika posmā šo tērpa kārtu mēdza sajost, bet pie ādas jostas piestiprināja iespaidīgu dunci. Cilnī "Rīgas svāri" ir redzams ko vīrieši valkājuši pie *jerkin* kārtas un tā ir norāde par kāju ietērpšanas īpatnībām. Te ir manāms, ka zeķubikses ar funkcionāliem piesaitējuma elementiem vēl joprojām ir rīdzinieku modes tērpa sastāvdaļa arī 16.gs. sākumā. Cilnī ir redzamas arī kurpes ar mēreni noapaļotiem purngaliem, apliecinot 15.gs. vīriešu modes apavu darināšanas tradīciju saglabāšanos.

Vēlās gotikas modes iezīmju un agrās renesanses elementu sajaukums vīriešu modes tērpā 16.gs. pirmajā pusē jaušams arī meistara Reinkena darinātā Sv. Maurīcija tēlā, kas savulaik rotāja Melngalvju nama galvenās ieejas vienu no piedurvju akmeņiem (pašlaik Rīgas Doma krustejā). Tērpa raksturs Sv. Maurīcija attēlojumā šo piemēru tuvina 16.gs. sākuma analogijām Rietumeiropas modē, it sevišķi Nīderlandē un Vācijā, kur gotikas stila mode bija ieilgusi, un pamazām tās iezīmes saplūda ar agrīnās renesanses elementiem. Sv. Maurīcija tērpu daļēji nosedz bruņojums, tādēļ var tikai nojaust, ka viņš ir tērpies ceļotāju ikdienas tērpā (itāļu val. - *giornea**), kas demonstrē izteiktas vertikālas ieloces svārku daļas risinājumā. Tērauda plākšņu bruņuvēste krušu daļā rotāta ar zelta zvaigzni. Ievērības cienīga ir Sv. Maurīcija cepure ar strausa spalvu, jo tās neparastais risinājums tomēr liek meklēt analogijas algotņu kareivju – landsknehtu ārējā tēla ekstravagancē. Tieši landsknehtiem pirmajiem arī parādījās neparasti lielas beretes un arī plamales ar uzkrītošu krāšņu

⁵¹⁵ Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – 69.lpp.

⁵¹⁶ Turpat.

⁵¹⁷ Zemzaris J. Mērs un svārs Latvijā. – Rīga: Zinātne, 1982. – 155. lpp.

⁵¹⁸ Feodālā Rīga. -155. lpp.

dekoru. Sv. Maurīcijam galvā ir paliela vācu stila berete (*barette**)⁵¹⁹ ar atlocītām sašķeltām malām, kuras ir vizuāli ir tuvas vācu un šveiciešu landsknehtu milzīgajām beretēm ar šķēlumiem un strausa spalvu rotām.

Rīgas piemērā Sv. Maurīcija tēls iezīmē lēno pāreju no gotikas stila tradīcijām uz algotņu kareivju - landsknehtu definētajām tērpa ārišķībām. Kājas apautas tērauda plākšņu bruņuzābakos (*sollerets*), kuru paplatinātie purngali jau apliecina renesanses apavu modei raksturīgo.

Trūkstot ikonogrāfiskajam materiālam, ar jauno konfesiju cieši saistīto reformācijas laika modi Rīgā iespējams vien iedomāt teorētiski, ņemot vērā Rietumu paraugus un to apstākli, ka Rīgā bija viens no agrākiem un aktīvākiem reformācijas centriem. Tādā gadījumā reformācijas stila atspoguļojumu rīdzinieku tērpos būtu iespējams konstatēt jau 16.gs. vidū. Varētu domāt, ka analogi procesiem Vācijā, Rīga bija pieņēmusi skarbo, bet praktisko reformācijas stila modi. Par tās nesējiem Rīgā bija jābūt reformācijas piekritējiem – teologiem, Domskolas pasniedzējiem, luterticībā pārgājušajiem mūkiem, ierēdņiem, kas centās izskatīties pēc luterāņu humānistiem. Šajā laikā par svarīgu humānista un reformācijas ideālu atbalstītāja pazīmi Vācijā kļuva berete. Reformatoru tērpos atspoguļojās akadēmiskā tērpa un vēsturiskas transformācijas piedzīvojušās Senās Romas tērpa kārtas – garās tunikas (*tunica talaris*) turpinājums pārtapa par garīdznieka talāru jeb garo tērpu, kuru par piemērotu atzina arī humānisti un universitāšu profesori. Renesanses humānistu paraugam drīz sekoja arī birģeri, rātskungi un tirgotāji.

Skopās vizuālā materiāla liecības par rīdzinieku tērpiem 16.gs. pirmajā pusē tomēr nav pietiekamas lai gūtu daudzpusīgu priekšstatu par tā laika vīriešu modes īpatnībām, kā arī norādītu uz atšķirībām Rīgas humānistu, ierēdņu, greznāk tērpto tirgotāju, amatnieku un pārējo pilsētnieku tērpos. Vizuālo piemēru trūkums liedz raksturot arī renesanses laika bikšu un apavu modes novatorisko pārvērtību klātbūtni Rīgā. Tajā pašā laikā pieejamās, fragmentārās liecības ļauj pieņemt, ka 16.gs. sākumā un gadsimta vidū pilsētā atbalsojās renesanses mode. Tās hronoloģija bija atbilstoša šī stila izplatībai Vācijas zemēs. Tāpat jāpieņem, ka modes pārmaiņu procesā Rīgā vispirms tika pieņemts bagātīgais, vitāli piesātinātais un tomēr arī visai smagnēji rotātais tērps.

2.5. Kontrreformācijas laika ietekmju faktori vīriešu modē Rīgā

Politiski nosacītu kontrreformācijas ideju ienākšana Rīgā saistāma ar jaunu modes tendenču ieplūšanu. Pilsētas pakļaušanās kontrreformācijas spiedienam, par kuras nesēju tolaik varēja uzskatīt Polijas-Lietuvas karali Stefanu Batoriju, varēja norādīt uz izteiktāku nosliekšanos par labu t.s. spāņu modei. Šis Polijas-Lietuvas karaļvalsts lokālai gaumei pakārtotais tērpa veidols tomēr tika uz vietas krietni pārveidots, tajā spilgti izceļot orientālus elementus.⁵²⁰ Viens no retajiem piemēriem,

⁵¹⁹ Reformācijas stila modei raksturīgā *berete (barette)* ar atlocītām, sašķeltām apmalēm visagrāk tikusi valkāta Vācijā, no kurienes tā tālāk izplatījās visos reformācijas skartajos reģionos. Atšķirībā no itāliešu mīkstās, apaļās beretes, vācu berete izcēlās ar stūrainību un tieši šķēlumu mode 16.gs. sākumā to padarīja par vienu no ekstravagantākajām tēla sastāvdaļām.

⁵²⁰ Sk.: Tērps un rotas Kurzemes hercogistē 1561-1620: izstādes katalogs/teksta aut: T. Skane – Bauskas pils muzejs, 2012. – 3.lpp. Par Polijas karaļa galmā notikušo spāņu modes lokālu interpretāciju minēts arī grām.: *Kosior K. Becoming a Queen in Early Modern Europe: East and West (Queenship and Power)*. - *Palgrave Macmillan*, 2019. – p. 15.

kur Polijas-Lietuvas karalis Stefans Batorijs⁵²¹ ir redzams spāņu modei atbilstošā tērpā (viņš valkā rakstainu *dubletu (ropilla)* ar „zoss vēderu”, neliela izmēra spāņu frīzu un kakla bruņas) ir Rīgas desmit dukātu zelta monēta (kalta 1586.g.) ar karaļa attēlu aversā (sk.: att. nr.45.).

Ir jāpieņem, ka pie reformācijas stila modes Ziemeļeiropā un līdz ar to Rīgā visilgāk turējās tirgotāju aprindu pārstāvji. Vizuālajās liecībās, kuras vēsta par vīriešu modes tērpā iecienīto mēteli (*schaube**), ir iespēja konstatēt tā monolītā veidola saplūšanu ar niansētām spāņu modes detaļām.⁵²² To rāda arī Rīgas arheoloģiskajā materiālā atrastā Nirnbergas meistara Hansa Krauvinkela II 16.gs. otrā puse kaltā žetona⁵²³ aversā tēlotā vīrieša tērps. Mēteļa *schaube* kupli krokotās piedurknes, kā arī vertikālo un horizontālo līniju ritmi acīmredzami norāda uz šķēlumiem tērpā. Atlocītā mēteļa apkakle rāda reformācijas laikam raksturīgo kažokādas oderējumu. Tik tikko jaušamās krekla vertikālās krokas vēl pilnībā atkārti 16.gs. 20./30.gadu reformācijas stila kanonu. Vienīgais jaunums ir kontrreformācijas stila frizūra ar īsi apgrieztiem matiem un nelielo smailbārdu. (sk.: att. nr. 46.) Žetona datējums – 16.gs. otrā puse var tikt konkretizēts ar gadsimta 60.gadu modes īpatnībām reformācijas ietekmētajās zemēs.

Visai kolorīti 16.gs. vēsturiskajos dokumentos un literatūrā ir aprakstītas rīdnieku saskares iespējas ar dažādiem ārvalstu iespaidiem. Livonijas hronista Rusova aprakstītā aina par Hr. Radzivila armijas ienākšanu Rīgā 1562.g., jau ir ļoti spilgta orientālisma modes elementu ilustrācija: "... *Viņš augusta mēnesī lepni un grezni iejāja Rīgā; viņam (sekoja) dažādu svešu tautu ļaudis, proti, armēņi, turki, tatāri, podolieši, krievi un valahi, līdz ar daudziem vāciešiem, poļiem un lietuviešiem.[...], redzot katru par sevi tik dažādas tautas un ciltis, ikkatru savā tērpā ar saviem ieročiem, ģerboņiem un mūziku, (ticīgo Rīgas ļaužu sirdis) pārņēma bēdas, redzot, ka viņu tēvzemi un kristīgās Rīgas pilsētas ielas pārņēma un pārstaigāja tik neparastas, svešas un barbariskas tautas un ciltis.*"⁵²⁴ A. Spekke ir devis visai krāšņu Polijas-Lietuvas karaļa Stefana Batorija armijas aprakstu. Oriģinālā tas atrodams kādā Vatikāna Barberīni bibliotēkas itāliešu tekstā, kur minēti poļu, lietuviešu, ungāru un vāciešu karavīri - Stefana Batorija algotņi.⁵²⁵ Barberīni bibliotēkā atrodamais itāliešu teksts, kurā ir norādīts uz svarīgākajām tatāru, kazaku un citu Polijas-Lietuvas karaļa armijā ietilpstošo kareivju ietērpā īpatnībām, iezīmē 16.gs. otrajai pusei raksturīgo eksotisko nianšu ienākšanu pilsētas iedzīvotāju ārienē. Šie literatūrā minētie, visai plašie Polijas-Lietuvas karaļa Stefana Batorija karaspēka tērpu un bruņojuma apraksti, zināmā mērā varēja būt lokālo ietērpšanās paradumu maiņas rosinātāji. Vienlaikus, tie šķita arī pietiekami sveši un pārlietu eksotiski, lai tos bez ierunām pieņemtu Ziemeļeiropas reģiona robustās un praktiskās renesanses modes ainas piekritēji. Katrā ziņā 16.gs. gaitā šīs orientālās ietekmes Rīgā varēja radīt visai neviendabīgu un daudzslāņainu ainu, kurā atbilstoši sociālajai, mantiskajai vai etniskajai piederībai, katrs pilsētnieks un pilsētas viesis demonstrēja savu ārējā tēla krāsainību.

Galvenokārt izvērtējot rakstīto avotu sniegtās ziņas, var pieņemt, ka t.s. orientālo modes virzienu varēja aktivizēt kontrreformācijas spiediens.

⁵²¹ Polijas-Lietuvas karalis Stefans Batorijs šajā aprakstā tiek minēts kā pilsētas viesis un arī noteiktas teritorijas valdnieks, kura ietekmei sekoja atsevišķas pilsētas etniskās grupas.

⁵²² Vizuāla analogija šim īpatnībām ir konstatējama, piemēram: anonīma autora gleznotajā Zviedrijas karaļa Gustava I Vāsas portretā (ap 1560.g.), Gripsholmas pils. Sk. att.: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustav_I_1497-1560_konung_av_Sverige_-_Nationalmuseum_-_15137.tif [skatīts: 17.11.2019.]

⁵²³ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 49.lpp.

⁵²⁴ Spekke A. Latvieši un Livonija 16.gs. - 140.lpp.

⁵²⁵ Turpat.

2.6. 16.gadsimta Spānijas galma modes atskaņas Rīgā

Daudzas no 16.gs. otrajai pusei raksturīgajām modes īpatnībām sākotnēji tika ģenerētas Spānijas karaļa galmā, kas, pateicoties Lielo Ģeogrāfisko atklājumu laikmeta lomai, kļuva par kontrreformācijas askētisma un vienlaikus,- arī manierīgas greznības izplatītāju visā Eiropā. Līdz ar kontrreformācijas ideju nesējiem, ceļotāju gūtajiem iespaidiem un tirgotāju ievestajām precēm, 16.gs. beigās arī Rīgā ienākušas spāņu galma modes ietekmes. Par šādām tendencēm jau liecina Rīgas humānista Salomona Frenceļa ⁵²⁶ (*Salomon Frenzel von Friedenthal*) grafiskais portrets. Tajā viņš ir redzams ar spāņu stila cepuri – t.s. cukura kuli, spānisku samta apmetni, kā arī rakstainu, domājams, brokāta *ropilla* un spāņu cietināto frēzu ap kaklu. (sk.: att. nr. 47.)

Spāņu galma modei raksturīgu tērpsnās paradumu ienākšana Rīgā visvairāk bija saistāma ar pieminētās galvassegas - "cukura kules" izplatību. Acīmredzot, Rīgas švīti to bija iepazinūši 16.gs. pašās beigās, jo, kā liecina greznības noteikumos minētais, šāda spāņu galminiekiem raksturīgā cepure pilsētā bija kļuvusi pat par dižošanās iemeslu. Par to liecina 1598.gada nolikums, kurā rātes izdotajos greznības noteikumos ir atklāti izcelti kārtu hierarhijas pārkāpumi. "*Ticis noteikts kādus tērpus katrai sabiedrības kārtai ir atļauts valkāt. Augstākajai kārtai – rātes locekļiem un Lielās ģildes vadībai bija tiesības nēsāt samta cepures jeb "spāniešus", mēteļus un svārkus*⁵²⁷ *ar samta atlokiem un cepures ar caunādu oderējumu.*"⁵²⁸

Rīgas Doma ērģeļu prospekta viens no kokgriezumiem - rātskunga figūra (sk.: att. nr. 48.) atklāj dažas būtiskas 16.gs. beigu modei raksturīgas īpatnības. Spāņu modei atbilstoša ir Rīgas rātskunga dūmakaini zilā spāņu *ropilla*, izteiksmīgā *frēza* * un tai pieskaņotās baltā krekla (spāņu - *jubon**) manšetes, kā arī - izteiksmīgais apmetnis (spāņu - *boemio**) ar atlokāmo apkakli. Spānisko frizūru ar īsi apgrieztajiem matiem papildina nevis spāņu modei raksturīgā smailbārdiņa, bet gan reformācijas laika modei raksturīga gara un kupla bārda. Tieši rātskunga bārdas veidols vizuāli ir tuvāks gadsimta vidusdaļas modei Rīgas pilsētā. Tajā pašā laikā, šis kokgriezums parāda arī vienu no vēlinākajām kontrreformācijas laikmeta slokšņu bikšu versijām - *slopus* (angļu val. - *slops**), kuru piltuvveida apjoms jau norāda uz īpatnībām, kuras būs raksturīgas 17.gs. modei. Šajā laikā Eiropā toni jau diktēja Anglijas karalienes Elizabetes I galms un tieši vīriešu apģērbā bija jaušamas izteiktas pārmaiņas, kas vizuāli attālinājās no spāņu radītajiem prototipiem. Rīgas rātskunga atveidā ir redzami arī tā laika modei raksturīgie apavi - kurpes (*escarpins**), kuru veidolā vairs nav manāmi 16.gs. pirmajai pusei raksturīgie - nošķeltie, stūrainie purngali. To vietā apavos jau ir pārādījies mērens purngalu noapaļojums un, spriežot pēc atveida kokgriezumā - te lietots arī šņorējums ar iešķēlumiem kurpju abos sānos.

Atsevišķas Rīgas rātskunga atveidā redzamās tērpa īpatnības ir pelnījušas īpašu ievērību, jo tās izceļās ar lokāli savdabīgu spāņu modes, reformācijas stila un Elizabetes I modes laikmeta tendenču interpretāciju. Rātskunga apkakles risinājums jau tuvojas t.s. dzirnakmens frēzai, kura ir krietni platāka un gūst izplatību arī 17.gs. sākuma Nīderlandes modē. Frēzas kārtainums vairāk atgādina par Anglijas karalienes

⁵²⁶ O. Zanders grāmatā "Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos" ir norādījis, ka S. Frenceļa portrets (reproducēts grāmatas 80.lappusē) ir vienīgais zināmais Rīgas humānista attēls, kas ir saglabājies. Tajā viņš ir redzams ar spāņu stila cepuri – t.s. cukura kuli, spānisku samta apmetni, kā arī rakstainu, domājams, brokāta *ropilla* un spāņu cietināto frēzu ap kaklu. Sk. promocijas darba attēlu pielikuma att. nr. 45.

⁵²⁷ Domājams, *jerkin* vai *doublet*.

⁵²⁸ Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs. – 297.lpp.

Elizabetes I modes ēru, kurā tika pat pārspēti atsevišķi spāņu modes elementi, piemēram, tika radīti daudz apjomīgāki izoderēti tērpi un palielinājās frēzu diametrs. Rīgas rātskunga apmetnis ir krietni plastiskāks un garāks, bet spāņu *ropilla(s)* apakšmala nav ar trijstūrveida nosmailinājumu, bet gan ar taisni grieztu apakšmalu, kas rada krietni stūraināku un monolītāku iespaidu. Kā liecina aplūkotais piemērs, pilsētnieku tērpsnāš paradumos varēja atklāties lokāli ļoti savdabīga spāņu modes un reformācijas stila sintēze.

Savukārt, Nirnbergas medaļu meistara Melhiora Karla darinātā Rīgas patricieša Nikolausa fon Ekes medaļā (1601, RVKM)⁵²⁹ atveidotais, tās pasūtītāja portrets vēl sniedz ieskatu spāņu modei atbilstošās gofrētās apkakles – frēzas vizuālajās izmaiņās. Medaļā redzamā N. Ekes frizūra atspoguļo 16.gs. spāņu galma modei tipisko īso griezumumu, kā arī tuvināšanos smailbārdiņas risinājumam (sk.: att. nr. 49.). Sekojot tipiskākajiem spāņu modes paraugiem, te redzama arī neiztrūkstošā gofrētā frēza, kura jau ir evolucionējusi līdz izteikti cirkulāram, stīvinātam apaļas apkakles noformējumam. Medaļa sniedz arī tik tikko jaušamu priekšstatu par spāņu *ropilla* veidolu, kurā var manīt frontālo aizdares joslu un piedurkņu piesaitējumam nepieciešamos „plecu rullīšus” jeb puslokus. Minētās pazīmes liek secināt, ka medaļas pasūtīšanas gadā (1601) Rīgā vēl izplatītas bija tās spāņu galma modes pazīmes, kuras Rietumeiropas modes centros izpaudās ap 16.gs. 60./70.gadiem. Jādomā, ka 16./17.gs. mijā Rīgas dižciltīgākie un turīgākie iedzīvotāji savos modes tēlos varēja iemiesot apmēram par 20 gadiem iekavētas Rietumeiropas modes tendences. 1583.gadā Ekem tika piešķirts burggrāfa tituls un tas nozīmēja būt Polijas karaļa varas pārstāvim.⁵³⁰ 16.gs. beigū un 17.gs. sākumā viņš, tādējādi, bija ne tikai spāņu modes tēla atspoguļotājs, kā to apliecina Ekes medaļā redzamais portrets, bet arī t.s. poļu modes tēra Valkātājs, kā to rāda Ekes kapa pieminekli izcirstā figūra. Pašlaik tas atrodas Rīgas Domā, restaurēts 1886. gadā,⁵³¹ sākotnējais stāvoklis skatāms Broces zīmējumā. (sk.: att. nr. 50.)

J. K. Broces 18.gs. zīmētā sadauzītā kapa pieminekļa daļas, tāpat kā restaurētais objekts, visai skaidri ilustrē t.s. poļu modes īpatnības Rīgas patriciāta aprindās, kuras bija pieņēmušas kontrreformācijas nesēju, šai gadījumā - Stefanam Batorijam un viņa aprindām raksturīgo tērpu, kas 16.gs. Polijā, kā arī cituviet Centrāleiropā un Austrumeiropā tika sintezēts ar spāņu modei raksturīgo. Stefana Batorija kāpšana Polijas-Lietuvas tronī iezīmēja arī atsevišķas ungāru un pat turku tradicionālā tēra īpatnības, kuras nonāca līdz Rīgai. Turku sultāna impērijas laiks 16.gs. radīja atbalsi visā Eiropā un, tādējādi, izplatījās mode uz orientālo *kaftāna* griezuma mētelī (turkiem tas bija *dolmēns**), kas zvanveidā paplatinājās virzienā uz leju. N. Ekes figūra kapa pieminekļa atveidā rāda daudzu sīku pogu aizdari un šauru jostu, kas iezīmē šīs tēra kārtas vidukļa līniju. Zem virsējā kaftāna tika Valkāts poļu mētelis - versija par turku kaftānu - *župans (zupan*)*, kam bija raksturīga augstu aizdarināma apkakle un aizdares josla priekšpusē. Virsējam kaftānam ļoti raksturīgas bija arī brīvi nokarenas t.s. viltotās piedurknes. Tās ļoti labi redzamas N. Ekes figūras atveidā no kapa pieminekļa, ko pārzīmējis Broce. Bez tam, piedurknes tika bagātīgi rotātas ar pozamentiem – pīņu apšuvēm, kas tēlam piešķīra orientāli – militarizētu iespaidu. Pīņu apšuves sniedzas zemāk par „plecu rullīšu” daļu, kas iezīmē nedaudz pazeminātu plecu līniju un, tādējādi sniedz priekšstatu par modificētu spāņu tēra kārtu - *ropilla*. Interesanti, ka pīnes, kuras parasti izmantoja arī kā dubultās aizdares joslas dekoru, tika plaši kopētas 16.gs. Vācijā, bet apmēram gadsimtu vēlāk – arī

⁵²⁹ Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – 63.lpp.

⁵³⁰ Turpat, 59.lpp.

⁵³¹ Turpat, 63.lpp.

17.gs. Francijā.⁵³²

Poļu modei raksturīgais Ekēs tērpā ticis apvienots ar spāņu galma modes ietekmētām detaļām, jo apakšējais kaftāns ir ticis piegriezts krietni īsāks, nekā bija pieņemts Polijā. Bez tam, Ekēs tēlu papildina nevis izteikti orientālas turku bikses un zābaki, bet gan Anglijas karalienes Elizabetes I galma modes stilam raksturīgās īsbikses *kanjoni* (angļu val. - *canions**), kuras nēsāja pie zīda zeķēm un saskaņoja ar kurpēm. Jāteic, ka par šāda piegriezuma bikšu izskatu Rīgas pārstāvja tērpā ziņas gan ir zudušas.

Pieejamā vizuālā materiāla apkopojums tomēr neļauj šaubīties par visai provinciālo Rietumeiropas un orientālās modes sastāvdaļu salikumu Nikolaja Ekēs tērpā. Būdam Polijas karaļa varas pārstāvis Rīgā, N. Eke, iespējams, ir vēlējis savā ārienē apvienot teju vai visas sava laika modes aktualitātes. Rīgas Sv. Pētera baznīcas mācītāja Georga Cīglera teoloģiski ētiskajā un vēsturiskajā traktātā „Pasaules spogulis” (1599) apliecināta kritiskā attieksme pret laikabiedru pārmērībām modes jomā. Cīglera darbā ir arī konstatēta viena no modes pārmaiņu un evolucionēšanas virzītājam – atdarināšanas tieksme, kura Rīgā īpaši saasinājās reliģisko konfrontāciju un politisko kolīziju laikā. Tas bija periods Rīgas vēsturē, kad sabiedrībai trūka konkrētu kanonu vai paraugu, tādējādi, radot plašas iespējas eksperimentiem. Grāmatā “Feodālā Rīga” Cīglera savulaik rakstītais ir citēts, uzsverot pilsētnieku tērpšanās daudzveidības izpausmes. „*Daudzi ļaudis atraduši lielāko baudu greznās drēbēs. Pēc tām viņi cenšas dienu un nakti. Un tiem šķiet, ka viņi sasnieguši dzīves laimi un tiem neviens nelīdzinās, ja viņi krāšņi un grezni ietērpušies kā pāvi. Ja vien kāds rodas, kas izdomājis jaunu fasonu..., lai cik ākstīgs, neredzēts un dīvains tas arī būtu, allaž atradīsies ļaudis, kas to atdarinās. Un, jo ērmīgāks, trakāks un spocīgāks tas būs, jo vairāk tas patiks tagadējai..., apstulbotai pasaule... Mēs neredzam diemžēl nekā cita, kā turku, ungāru un tatāru svārkus, spāniešu bikses, franču garās, platās, krokotās un cietinātās apkakles plivinās ap kaklu. Jo, tā kā mums ir jāceļo pa visu pasauli, tad, atgriežoties mājās, neatvedīsim līdz svešas ārzemju drēbes, kas gan zinās, ka esam bijuši saskarē ar citām tautām...*”⁵³³ Cīglera rakstītais atsedz gan sava laika modes pārspīlējumu noliegumu, gan arī rada tiešas norādes uz lokālām ietērpšanās īpatnībām, kas atbilstoši vēsturiskajai situācijai kontrreformācijas modes pazīmes atnesa līdz ar Polijas-Lietuvas karaļa Stefana Batorija ietekmes pieteikumu. Turku, ungāru un tatāru nacionālā tērpa īpatnības, acīmredzot, ienāca līdz ar t.s. poļu laikiem un iepriekš aplūkotais N. Ekēs kapa pieminekļis ir viens no raksturīgākajiem šo ietekmju paraugiem. Tomēr neiztrūkstošs šeit ir arī spāņu modes elementu iespaids. Cīglers skaidri pasaka, ka ir redzējis „spāniešu bikses”, kuras modes leksikā ir ieguvušas dažādus reģionālos apzīmējumus. Nepilnīgās vizuālā materiāla liecības gan neļauj konstatēt šo bikšu griezumā un reģionālo versiju izplatības apmērus Rīgā.

Plašāka vizuālā materiāla trūkums renesanses laikmeta modes tērpa īpatnību raksturošanai pilsētā, promocijas darba autorei ir licis pievērst īpašu uzmanību RVKM kolekcijā pārstāvētajam pulverragam, kas datēts ar 16.gs. vidu un savulaik ir ticis uzziets Rīdzenes upes gultnē.⁵³⁴ Uz pulverraga izteiksmīgā reljefā ir attēlots stāstošs sižets, kas rādīts, rūpīgi izstrādājot sīkās detaļas. Pulverragu detalizētāk ir pētījusi un aprakstījusi I. Strēle. Viņa raksta, ka “*pulvera raga dekorā valda tipiska renesanses laika tematika. Meistarīgi veidotajā griezumā attēlota figurāla*

⁵³² Boucher F. *The History of Costume in the West.* – p. 247.

⁵³³ Feodālā Rīga. - 166.lpp.

⁵³⁴ Strēle I. Rīdzenes upes gultnē atrastie 16. – 17.gadsimta pulvera ragi.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4.[grām.] – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 68. – 73.lp.

kompozīcija, kur priekšplānā redzama grezni tērpta sieviete un vīrietis. ⁵³⁵ Balstoties uz tērpu vēstures literatūrā minētiem aprakstiem, kā arī 16.gs. kostīmu grāmatās un ikonogrāfiskajā materiālā redzamām analogijām, ir raksturots pulvera raga attēlā redzamais vīrieša tērps, norādot uz jaku ar garām piedurknēm un akcentētu jostasvietu⁵³⁶, īsu apmetni⁵³⁷, kā arī īsām, platām bumbierveida biksēm, kuru konstruktīvais un stilistiskais risinājums, kā arī priekšmeta izgatavošanas laiks, laikmeta modes tendenču kontekstā ir precizējams. (sk.: att. nr.51.) Nav zināms, vai tas ir Rīgas meistara darbs, bet katrā ziņā tas papildina priekšstatus par iespējamajiem rīdzinieku ģērbšanās paradumiem aplūkojamā laikmetā.

RVKM kolekcijā pārstāvētais pulverrags priekšplānā rāda tipisku reformācijas laika sieviešu modes tērpu, bet pa labi no sievietes attēlotā vīrieša figūra⁵³⁸ tērpta samērā brīva griezuma, kuplās „venēciešu” biksēs, kuru rašanās Rietumeiropā tika novērota 16.gs. beigās. Šajā piemērā vīrieša tērpa augšdaļa ir pat vēl tuvāka reformācijas modes stilam. Tikmēr “venēciešu” bikšu risinājums, kas bija populārāks Itālijā un vēl 16.gs. beigās atbalsoja agrās renesanses modes principus, tika plaši akceptēts Vācijā un citās zemēs, kuras pieņēma reformācijas ideālus. Zīmīgi, ka kontrreformācijas laikā Rietumeiropā šādas bikses sāka izplatīties arī kā spāņu modes tērpa papildinājums. Rīgā, šīs visai komplicētā piegriezuma bikses, 16.gs. beigās visdrīzāk varēja ienākt ievesto preču klāstā.

Rīgā atrastais pulverrags ar vīrieša figūras attēlu rāda, ka dubletam (*doublet*) tomēr ir pievienota stāva apkakle, kas izskatās ļoti šaura un kaklam cieši pieguļoša. Attēlā nav ne vēsts no cietinātajām apkaklēm, kuras izplatījās kontrreformācijas laikā 16.gs. beigās. Tikmēr te ir konstatējama reformācijas izplatības areālā plaši sastopamā stāvā “saksiešu apkakle”, kuras rašanās vieta ir meklējama Vācijas teritorijā 16.gs. sākumā.

Kopumā jāsecina, ka nelielais ikonogrāfiskā un vizuālā materiāla klāsts, kas ir pieejams attiecīgā perioda modes tērpa pārvērtību pētīšanai, tomēr parāda Rīgas tirdzniecisko un saimniecisko kontaktu ietekmes saglabāšanos un kopīgas iezīmes, kuras pilsētu vieno ar vācu kultūras izplatības telpu. Kontrreformācijas laika vīriešu modes tendences Rīgā, salīdzinoši ar iepriekšējiem periodiem, parāda arī to cik lielā mērā pilsētas iedzīvotāji bija kļuvuši atvērtāki svaigākajiem Rietumeiropas modes jaunumiem.

2.7. Reformācijas un kontrreformācijas laika sieviešu modes iespējas un izpausmes Rīgā

Nemot vērā vēsturisko apstākļu kontekstu, 16.gs. sākumā Rīgā reformācijas modes stila iezīmes sieviešu tērpos varēja ienākt ar vācu kultūras ietekmi, tādējādi, ilgāk saglabājot arī gotikas perioda tradīcijas un reizē arī ļoti strauju vairāku renesanses modes evolūcijas posmu pārvērtības. Tā kā Rīga salīdzinoši agri iepazīna reformācijas idejas, tad līdz ar tām iespējams bija arī agrās itāliešu renesanses modei raksturīgais, kas šeit, tāpat kā Vācijā, tika pielāgots lokāliem klimatiskiem apstākļiem

⁵³⁵ Turpat, 69.- 70.lpp.

⁵³⁶ Domājams, ka tas ir *doublet*. Uz to norāda piedurkņu kuplkrokojums un cieši pieguļošā vidukļa daļa.

⁵³⁷ Domājams, ka tas ir 16.gs. vidusdaļai un gadsimta otrajai pusei aktuālais “vācu stila apmetnis”, kuram arī 16.gs. spāņu modes stila ietvaros ir atrodami arī līdzīgi risinājumi.

⁵³⁸ Papildus pārlicību par reformācijas stila pazīmi klātbūtni vīrieša tēlā var gūt aplūkojot matu sakārtojuma, kā arī ūsu un bārdas stilistiku. Tieši kuplās un garās bārdas risinājums ir vācu stila pazīme, kas uzskatāmi raksturo reformācijas laika vīriešu modi.

un tērpšanās tradīcijām. T.s. ziemeļu renesanses atzara īpatnības Rietumeiropas modē ir skatāmas pakārtoti reformācijas izsplatībai. Būtiskākais jaunievedums sieviešu tērpis no 16.gs. sākuma Rietumeiropas modes bija t.s. apļveida līniju tērps, kas Venēcijā bija parādījies jau 15.gs. otrajā pusē. Tērpam raksturīgā paaugstinātā vidukļa līnija un bagātīgās ielocēs krītošie svārkī 16.gs. sākumā raksturoja arī reformācijas laika sieviešu modi. Apļveida līniju tērpam parasti bija zema kakla izgriezuma līnija, bet raksturīgās itāliešu stila piedurknes ar šķēlumiem un kuplkrokojumu (*finestrella**) tagad izcēla rokuriņķi. Šādu tērpa variantu spilgti ilustrē Marijas Magdalēnas atveids, kas iegravēts kokā un rotā Rīgas Doma baznīcas garīdzniecības sola fragmentu sānu atzveltnes daļā.⁵³⁹ (sk.: att. nr. 52.) Domājams, ka kokgriezuma meistars atkārtojis kādu Ziemeļeiropā aprītē esošu gravīru, kā tas parasti tika darīts. Tāpēc šo tērpa attēlu uz Rīgā izplatīto modi var attiecināt tikai kā pieņēmumu. Apjomīgais virstērps ar platajām piedurknēm liecina par venēciešu tērpa – *gamurra** atvasinājumu lokālā vidē. Paaugstinātā vidukļa līnija ir akcentēta ar jostu, bet virstērpu priekšpusē pāršķeļ pogājuma aizdares josla. Neizpaliek arī iešķēlumi, kuri šoreiz, arī atbilstoši agrās renesanses modei, izvietojas funkcionāli svarīgās vietās – elkoņu rajonā. Apakštērpa (*chemise**) smalkais gofrējums noslēdzas ar dekoratīvi izšūto stāvapakli – t.s. saksiešu apakli, kas raksturoja reformācijas laika sieviešu un vīriešu modes tērpus Vācijā un tās ietekmes zemēs. Adekvāti ziemeļu renesanses modei, kakla izgriezuma līnija ir izcelta ar masīvu (domājams, zelta plākšņu) kaklarotu. Tomēr visnozīmīgāko ziemeļu renesanses modes raksturojumu sniedz galvasauts, kas atbilst zemnieciski smagnējai, tautas tērpu veidolā atvasinātajai sieviešu galvassegu stilistikai. Galvasauta dekoratīvais tinums kokgriezumā rāda nobeiguma galu stilizētās, saritinātās malas, atsaucot atmiņā vēlās gotikas daudzveidīgo galvassegu klāstu, kas ilgstoši tika saglabāts reformācijas modes skartajos reģionos.

Reformācijas laikā sieviešu galvassegu mode gāja kopsolī ar frizūru īpatnībām. Reformācijas stila modi raksturoja vēl arī kāda zinātnes uzplaukuma laikmetam ļoti raksturīga galvassega. To veidoja ar pērlītēm rotāts tīkliņš, kas sedza iespaidīgu pīņu torni, bet ap ausīm vijās izšūts šķidrauts, kas sedza pieri un apsedza t.s. kolbveida cepuri, kura šajā laikā norādīja uz gotikas modes stila tradīciju noturību. Tieši šāds galvasauta aptīšanas, drapēšanas variants ir redzams arī Rīgas piemērā – Marijas Magdalēnas kokgriezuma atveidā. Tomēr te tas īstenots krietni vienkāršākā veidā, kaut arī līdzība ar kolbveida galvassegu ir skaidri nolasāma.

Ziņas par reformācijas stila modes īpatnībām iespējams papildināt ar arheoloģiskajā materiālā uzietiem priekšmetiem. Viens no arheoloģiskajiem atradumiem Rīgā ir Doma dārza kapsētā 1995.gada izrakumos (A. Celmiņa vadībā) atrastā sieviešu galvasrota⁵⁴⁰, kuras analīze sniedz vispārīgu priekšstatu par tīkliņu lietojumu frizūras papildināšanai. Galvasrotas izpēte parādīja, ka rotājums ir tapis no zīda un zeltīta brokāta pavedieniem. Galvasrota tikusi darināta ar zīda lenti apakšpusē, kā arī, izmantojot dažāda blīvuma tekstilmateriālus – gan smalkus, gan blīvākus. Restaurācijas process ir parādījis, ka galvasrota papildināta ar pītu mežģīņu lenti, kas to ļauj salīdzināt ar 15.un 16.gs. analogijām Rietumeiropā, kur pītās mežģīņu lentes tika izmantotas agrīnās itāliešu renesanses laikā, darinot tīkliņa veida frizūras rotājumu. Pētniekiem, analizējot auduma palieku un mežģīnes izvietojumu apbedījumā, tika noskaidrots, ka tas nav bijis vainags, jo galvasrota izvietojusies tuvāk pakauša daļai, kas ļauj pieņemt, ka tā bijusi līdzīga renesanses laikmeta matu

⁵³⁹ Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 28455/8215-11-IV. [skatīts: 23.11.2004.]

⁵⁴⁰ Žeiere I. Rīgas Doma dārza kapsētā atrastās galvasrotas izpēte un restaurācija. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 153. – 159.lp.

tīkliņiem Rietumeiropā. Analogiju trūkums gan nav ļāvis pētniekiem noteikt atrastās galvasrotas funkcionālo nozīmi un datējumu, taču pēc apbedījuma atrašanās apstākļiem tā datēta ar 15.gs. sākumu vai 15.gs. otro pusi.⁵⁴¹ Tajā pašā laikā, ņemot vērā priekšmeta atrašanas vietā konstatētos apbedījumu postījumus, atklāts ir palicis jautājums par galvasrotas precīzu datējumu. Publikācijas autore I. Žeiere ir minējusi, ka galvasrotas izgatavošanai izmantotie materiāli, kā arī sarežģītā tehnika norāda, ka izstrādājums ir tapis Rietumeiropā.⁵⁴² Promocijas darba autore, ņemot vērā modes tērpa attīstības iespējas Rīgā, pieļauj, ka atradums datējams drīzāk ar 16. gs. sākumu.

Reformācijas perioda sieviešu modes tērpa īpatnības raksturo arī daži Rīgas arheoloģiskajā materiālā pārstāvēti krāšņu podiņu fragmenti, kas uzieti izrakumos, Jāņā sētā 5, 1992.gadā. Viens no fargmentiem⁵⁴³ uz kura daļēji redzama reformācijas laika modei atbilstoši tērpta sievietes figūra, ir datēts ar 16.gs. sākumu.⁵⁴⁴ (sk.: att. nr.53.) Neraugoties uz to, ka Rīgā un citviet Latvijas teritorijā uzietie krāšņu podiņu fragmenti tikuši attiecināti uz importēto materiālu, to var skatīt arī kā attiecīga laika perioda interjera elementu, kas vizualizēja modes ideju migrācijas iespējas pilsētnieku vidū. Tajā pašā laikā nevar izslēgt arī šo podiņu tapšanu arī lokāli, balstoties uz ievestām klišejām pēc kurām tie, iespējams, tika darināti uz vietas.⁵⁴⁵ Šajā piemērā ir konstatējamas liecības par agrīnās renesanses sievietes tērpu. Tas jaušams vertikālo tērpa ieloču, kā arī paralēlās rindās sakrokoto piedurkņu un horizontālo tērpa līniju līdzsvarojumā. Krāsns podiņa fragmentā labi ir redzama krekla kruzuļainā, stāvā apkakle, kas modes tērpam piešķir reformācijas laikam raksturīgu niansi. Sievietes tērpu plecu daļā rotā apjomīgs pelerīnes veida apmetnis, bet tuvāk pleca līnijai, kā arī manšetes daļā redzamas kupli krokotās piedurknes, kuras ir tipiskas 16.gs. pirmās puses modei tieši reformācijas ideju skartajos reģionos. Tieši šeit itāliešu agrās renesanses modes elementi iedzīvojās novēloti un tika papildināti ar lokāli aktuālām detaļām, piemēram, kažokādas apdari un oderējumu, masīvākiem apjomiem un smagnējiem audumiem. Rīgas materiālā pārstāvētais krāsns podiņa fragments ar sievietes atveidu aktuālā renesanses modes tērpā ir interesants arī, pateicoties lielajai oderētajai beretei, kas turpina landsknehtu savulaik aizsākto ekstravagances tendenču izplatību. Tas ir ievēribas cienīgs arī ar te redzamo jostas somiņu, kas vizuāli ir tāda pati kā vēlās gotikas modes laikmetā. Taču tās klātbūtne šajā piemērā varētu arī būt zīmīga norāde uz jostas somiņas jeb maka lietotājas piederību pilsētas pārstāvju turīgākajam slānim, kas, iespējams, saistīts ar tirdzniecības aktivitātēm 16.gs. pirmajā pusē un gadsimta vidū.⁵⁴⁶

Arheoloģiskajos izrakumos (1992) Rīgā, Jāņā sētā 5 ir tikuši uzieti vēl daži tērpa izpētei būtiski krāšņu podiņu fragmenti. Viens no tiem rāda iepriekš aprakstītajam sievietes tērpam gandrīz identisku risinājumu. (sk.: att. nr.54.) Arī dotajā piemērā ir redzamas kupli krokotās sieviešu tērpa piedurknes, kuru attēlojums atgādina reformācijas stilam raksturīgu risinājumu. Tāpat parādās neliela riša stāvās apkakles noformējumā un apjomīga pelerīnes veida apkakle, kas uzklāta uz pleciem. Fragmentā gan nav redzams pilnīgs figūras atveids, taču arī tas ļauj ieraudzīt detaļas,

⁵⁴¹ Turpat, 156., 158.lpp.

⁵⁴² Turpat, 158.lpp.

⁵⁴³ A. Celmiņš ir paudis pieņēmumu, ka šis un citi krāsns keramikas izstrādājumi Rīgas materiālā ir nonākuši jau kā gatavā produkcija: Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 28. – 29.lpp.

⁵⁴⁴ Saskaņā ar RVKM Arheoloģisko priekšmetu kolekcijas glabātājas I. Reinfeldes sniegto informāciju, šis krāsns podiņa fragments tiek datēts ar 16.gs. sākumu. Sarunas (03.06.2019.) pieraksts promocijas darba autores arhīvā.

⁵⁴⁵ Informācija iegūta no sarunas ar RVKM Arheoloģisko priekšmetu kolekcijas glabātāju I. Reinfeldi. Sarunas (03.06.2019.) pieraksts promocijas darba autores arhīvā.

⁵⁴⁶ Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. – 17.gadsimtā. – 13., 29.lpp.

kas liecina par tipisko landsknehtu stila (citkārt dēvētu par vācu stila) bereti, kurai ir atloki, kas, pateicoties šķēlumiem, ir atsprausti visapkārt cepures t.s. vainaga daļai.

Līdzīgu sievietes tērpa attēlojumu var saskatīt vēl vienā krāsns podiņa fragmentā, kas iegūts arheoloģiskajos izrakumos Jāņa sētā 5. (sk.: att. nr.55.) Šim fragmentam nav saglabāties sievietes galvas atveids, toties tērpa piedurknes kuplkrokojumi atkal rāda 16.gs. renesanses modes tērpa raksturīgo. Tāpat šajā fragmentā ir konstatējama jostas somiņa.

Par iespējamām Rīgas sieviešu tērpu iezīmēm var spriest, analizējot RVKM kolekcijā pārstāvēto pulverragu, uz kura attēlotā vīrieša figūra līdz ar tērpu tika skatīta iepriekšējā sadaļā (2.1.6.). Tā priekšplānā atrodama arī sievietes figūra, kura ir ģērbta garā tērpā. (sk.: att. nr. 51.) Ap pleciem sieviete redzama nēsājam īsu apmetni ar stāvu apkakli, bet tērpa šaurais un īsais ņieburs ir papildināts ar stāvo "saksiešu apkakli", kas rotāta ar smalku mežģīņu rišu. Tērpa piedurknes augšpusē ir nosegtas ar apmetni, taču lejasdaļā ir redzams, ka tās elkoņu daļā ir paplatinātas ar šķēlumiem. Tērpā ļoti izteiksmīgi ir izcelts viduklis, kas ļāvis akcentēt brīvi krītošos un ar izteiksmīgām ielocēm papildinātos svārkus. Tieši svārki liecina par reformācijas stila pazīmēm un to valkāšana ir saistāma ar Vācijai raksturīgām modes tendencēm, kuras sieviešu apģērbā saglabāja savu lomu visa 16.gs. gaitā. Papildus ziņas par tērpa koptēlu sniedz sievietes matu sakārtojums ar augstu uzspraustiem matiem un, iespējams, nelielu cepurīti, kuras precīza stilistika attēlā nav nosakāma.

Renesanses laika sieviešu frizūru stilistiskās tendences, kā arī ziņas par šā perioda tērpu raksturu iegūstamas pēc Rīgā, Skārņu ielā 4 atklātajiem, ar aptuveni 16.gs. vidū datētā figurālā gleznojuma fragmentiem, kur, attēlota sieviete ar frizūru, kas papildināta ar matu tīkliņu.⁵⁴⁷ Augstā, stāvā un krokotā apkaklīte te liecina par agrīno cietinātās frēzas (*fraise**) attīstības stadiju, kas varētu ļaut precizēt attēlotā tērpa datējumu ar 16.gs. 60. – 70.gadiem. No gleznojuma ir saglabāties tikai neliels fragments, ļaujot spriest tikai par frizūras un tērpa augšdaļas risinājumu. Fragmentā nolasāma informācija par piedurknēm ar kuplkrokojumu un šķēlumiem, kas atbilst Rietumeiropas modei 16.gs. vidū⁵⁴⁸, kā arī gadsimta otrajā pusē.⁵⁴⁹ Matu tīkliņa klātbūtne šajā figurālā gleznojuma fragmentā gan norāda uz reformācijas laika modes tendencēm, kuras, iespējams, saglabātas un tikušas kombinētas ar 16.gs. otrajai pusei raksturīgiem stila elementiem, kas ienesti tērpa konstruktīvajā risinājumā.

Kontrreformācijas stila īpatnības Rīgas sieviešu tērpos ienāca 16.gs. otrajā pusē un gadsimta beigu daļā, taču vizuālā materiāla trūkums apgrūtina detalizētu šī stila pazīmju konstatēšanu. Atsevišķas statistiska rakstura liecības ir atrodamas greznības noteikumos, taču te minētās tērpa sastāvdaļas ļauj konstatēt tikai to, ka Rīgā 16.gs. beigās tika valkātas spāņu modei un kontrreformācijas laikam adekvātas apģērba sastāvdaļas, kā arī - izplatību guva tie paši audumi un dekora estētika. Tomēr šis materiāls neļauj rekonstruēt tērpa izskatu un spriest par to cik lielā mērā rīdzinieču tērpos izpaudās attiecīgā posma Rietumeiropas modei raksturīgais.

Atsevišķas norādes greznības noteikumu lappusēs liecina par zīda un samta tērpiem, smalki izšūtiem ņieburēm, rotāšanos ar pērlēm un citiem spāņu modei raksturīgiem tērpa elementiem, kuri 16.gs. otrajā pusē bija izplatīti Spānijas galma dāmu tērpos, kā arī raksturoja tērpu dekorēšanas paņēmienus citur Eiropā.

⁵⁴⁷ Latvijas mākslas vēsture./autori: L. Bremša, A. Brasliņa, D. Bruģis, S.Pelše, I. Pujāte ; atb. red.A. Rožkalne. – 86.lpp.

⁵⁴⁸ Uz to norāda V. Strupule publikācijā "Interjeru gleznojumi Rīgas pilsoņu namos no 16. līdz 18.gadsimtam" krāj.: Arhitektūra un māksla Rīgā : idejas un objekti./red. J. Zilgalvis, K. Ābele. – Rīga: Neputns, 2004. – 44.lpp.

⁵⁴⁹ Par to liecina gleznojuma fragmentā konstatējamais tērpa augšdaļas risinājums.

Konkrētākas norādes greznības noteikumos ir sniegtas saistībā ar dažādu kārtu pārstāvjiem atvēlētajām greznošanās izpausmēm materiālu, rotaslietu un dekora elementu izvēles jomā. Tikai dižciltīgajiem namniekiem bijis atļauts valkāt zīda auduma tērpus, kā tas ir minēts 1598.gada nolikumā, kuru detalizētāk pētījusi M. Taube.⁵⁵⁰ Šajos noteikumos minētās ziņas ļauj secināt, ka attiecīgajā laika posmā, Rīgas Mazās ģildes vadība, tāpat viņu sievas un bērni apģērba ziņā tikuši pielīdzināti Lielās ģildes vienkāršiem namniekiem.⁵⁵¹ Samta un atlasa tērpu, kā arī samta ņieburu valkāšana tikusi aizliegta visām pārējām namnieku sievietēm un meitām.⁵⁵² Tāpat greznības noteikumos ir ticis minēts, ka Mazās ģildes gados jaunajām sievietēm ir aizliegts valkāt zīda, atlasa un damasta mēteļus, izšūtas mices, pērļu jostas un somas, samta kurpes u.c. greznības līmenim atbilstošus tērpa raksturotājus.⁵⁵³

Greznības noteikumos minētais liecina, ka Rīgā tikušas valkātas Rietumeiropas modei līdzīgas, tāda paša nosaukuma tērpa sastāvdaļas. Tomēr šīs ziņas neļauj izdarīt secinājumus par pašu tērpu izskatu. Analoģiski Rietumeiropā izdotajiem greznības noteikumiem, arī Rīgas materiālā sniegtās ziņas galvenokārt ir noderīgas apģērba audumu un modes krāsu konstatēšanai. Tas attiecas uz grezno audumu un materiālu lietojuma aizliegumiem, kā arī norādēm par košu un piesātinātu krāsu samta audumiem, kā arī spožām atlasa detaļām, kuras varēja būt aktuālas augstdzimušo dāmu tērpos, ja reiz greznības noteikumi aizlieguši zemāku kārtu sievietēm tos izmantot savā apģērbā. Šajā materiālā ir minētas arī atsevišķas tērpa sastāvdaļas un piederumi, piemēram, izšūtas mices, pērļu jostas un somas, kā arī samta kurpes, tādējādi papildinot ainu par 16.gs. Rīgā valkāto tērpu īpatnībām. Var hipotētiski pieņemt, ka izšūtās mices tolaik varēja būt līdzīgas 16.gs. beigās Anglijas modes damu vidū nēsātajām trijstūrveida aubēm (*attifet**), kuras izšūva ar brokātu, rotāja ar zeltītām mežģīnēm un izšūva ar pērlītēm.

Jāatzīmē, ka, balstoties uz vizuālām liecībām Rietumeiropas ikonogrāfiskajā materiālā, kontrreformācijas laika sieviešu modes tērpa dekoratīvajā risinājumā ļoti aktuāls ir bijis pērļu izšuvums, kas rotāja tērpa ņiebura daļu un papildināja rokassomiņas un apavus. Var pieļaut, ka Rīgas dāmu tērpsnāšanās paradumos ir bijušas līdzības ar tā paša laika Spānijas galma modes īpatnībām. Tas viss ir secināms pēc greznības noteikumos minētā, taču vizuālā materiāla trūkums gan neļauj konstatēt šo rotājumu konkrētas īpatnības.

Atsaucoties uz J.K. Broces atstāto materiālu, M. Taube ir minējusi par konkrētiem tērpsnāšanās un greznošanās aizliegumiem, kas tikuši attiecināti uz noteiktām sabiedrības grupām.,, *Nevācu kalponēm, bērnu auklēm un citām personām ar sliktu slavu... bija jāievēro ne vien visi minētie aizliegumi, bet tās nedrīkstēja arī nēsāt zelta vai apzeltītas sudraba rotas, ka arī samta, zīda, puszīda drēbes, caunādas atlokus, lieko matu cirtas, samta lentītes un krokotās cietētās apkakles.*"⁵⁵⁴ Citētais norāda uz raksturīgām kontrreformācijas laika modes izpausmēm, kuras arī cituviet Eiropā bija ar tendenci uz greznības pārspīlēšanu. Piemēram, runājot par samta, zīda un puszīda tērpiem, un caunādas atlokiem, tiek sniegta norāde ne tikai uz konkrētu audumu un materiālu lietojumu, bet arī grezno apmetņu rotāšanu ar lokāli raksturīgas zvērādas (šai gadījumā – caunādas) atlokiem un izoderējumu. Savukārt lieko matu cirtas šajā laikā bija vēl viena zīmīga īpatnība, kas jo īpaši sasaucās ar Ziemeļeiropā iecienītajām piņu frizūrām. Pīnes parasti tika sakārtotas augstos torņos. Tajā pat laikā lieko matu

⁵⁵⁰ Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs. - 297.lpp.

⁵⁵¹ Turpat.

⁵⁵² Turpat.

⁵⁵³ Turpat.

⁵⁵⁴ Turpat.

cirtas jeb šinjoni bija klātesoši arī Centrāleiropas un Dienvideiropas frizūru modē, kā tas ir redzams daudzās modes ilustrācijās, piemēram, Č. Večelio u.c. autoru kostīmu grāmatās un gravīru krājumos. Bez tam, greznības noteikumos noliegtās samta lentītes un krokotās cietinātās apkakles rāda 16.gs. beigām un 17.gs. sākuma Eiropas modei raksturīgo šķēlumu un kuplkrokojumu izplatību, kas, piemēram, piedurkņu risinājumos paredzēja izmantot dekoratīvas samta lentītes. Daudzo šķēlumu un kuplkrokojumu piesātinātais tērps tika papildināts ar gigantisku apmēru frēzām, kuras tad arī nosauca par “dzirnākmens *frēzām*”.

Rīgas Doma pagalma izrakumos 1997.gadā atrastais ⁵⁵⁵, ar 16.gs. beigām datētais raga rokturis ar sekli iegrieztajām vīrieša un sievietes galvām (RVKM), ļauj konstatēt spāņu modei raksturīgo īpatnību piemēru pilsētas turīgākajās aprindās. Sievietes galvu sedz neliela aubīte ar rišu apmali, bet ap kaklu ir cietinātā spāņu apkakle – *frēza*, kuras izmēri atbilst 16.gs. 70.-80.gadu modei (sk.: att. nr. 41.). Kvantitatīvi necīgais vizuālais materiāls Rīgā tomēr apliecina, ka šādas apkakles risinājums tērpa kompozīcijā varēja būt saderīgs ar Rietumeiropas spāņu modes tērpa koptēlam raksturīgo. Kontrreformācijas stilam raksturīgā cietinātā apkakle - *frēza* daudzkārt ir tikusi pieminēta Rīgas greznības noteikumos un, tādējādi, var tikt uzskatīta par izteiksmīgāko šā stila liecību pilsētnieku ārienē.

2.8. Rīdzinieču tērpu ilustrācijas 16.gadsimta izdevumos un iespiedgrafikā

16.gs. gaitā popularitāti Eiropā iemantojušās kostīmu ilustrācijas nereti radīja sava laika slavenākie mākslinieki, kuru klātbūtne ir jaušama arī pētot Rīgas materiālu. Jāteic gan, ka ilustrācijās atainoto lokāli savdabīgāko modes izpausmju meklējumos tiek uzietas arī dažas leģendas. Piemēram, ziemeļu renesanses ģēnija Albrehta Dīrera ceļojumi pa Eiropas zemēm ir vispārzināms mākslas vēstures fakts, taču hipotēze par iespējamo A. Dīrera klātbūtni Rīgā, laikā kad viņš, iespējams, papildinājis savus skiču albumus ar Eiropas tautu modes tērpu atveidiem, ir saglabājusi tikai savu pievilcīgās leģendas statusu. Dīrers tiek uzskatīts par pirmo tik augsta līmeņa Eiropas mākslinieku, kurš pievērsis savu uzmanību rīdzinieču un citu Livonijas dāmu tērpiem. Nav zināms kur tad īsti A. Dīrers ir guvis prototipus, attēlojot Livonijas dāmu tērpus. Literatūrā ir atrodamas norādes, ka tas varēja notikt viņa Nīderlandes ceļojuma laikā (1521). ⁵⁵⁶

Kolorētajos tērpu zīmējumos ir attēlotas dažādu kārtu sievietes, taču divi no tiem rāda arī A. Dīrera iniciāļus un ar viņa roku rakstītās piezīmes: „*Tā tērpjas bagātas sievietes Livonijā*” un “*Tā ģērbjas Livonijā varenās*” (citiem vārdiem, valdošo aprindu sievietes). ⁵⁵⁷ (sk.: att. nr. 56.) Dīrera zīmējumos attēlotās sievietes

⁵⁵⁵ Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. – 52.lpp.

⁵⁵⁶ Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā. - 188, 189.lpp.; Dīrera darinātie Livonijas dāmu tērpu zīmējumi glabājas Parīzē, Luvrā, t.s. Rotšildu kolekcijā.; Par pamatu O. Zandera iegūtajām ziņām, domājams ir bijusi F. Vinklera publikācija: *Winkler F. Dürers livländische Trachtenstudien//Ostland. – 1943. – Nr. 10. – s. 13. – 16.*

⁵⁵⁷ *Winkler F. Dürers livländische Trachtenstudien//Ostland. – 1943. – Nr. 10. – s. 16.*; Dīrera akvarelētos zīmējumos ir atdarinājis un ar izmaiņām kokgriezumā attēlojis Hanss Veigels, savukārt, H. Veigela attēlus 18.gs. ir pārzīmējis J.K. Broce.; *Weigel, Hans: Habitus praecipuorum populorum, tam virorum, quam foeminarum singulari arte depicti Amman, Jost, (1577).*/ Hansa Veigela un Josta Amāna kokgriezumū kolekcijas (Nirnberga, 1577). Bavārijas Valsts bibliotēkas tiešsaistes resursā ir digitalizētas šī izdevuma materiāls. (Piemēram, digitalizētā materiāla 81.lpp. rāda promocijas darbā pieminēto līdzību ar A. Dīrera zīmējumiem.)// Pieejams: <https://bildsuche.digitale->

valkā apjomīgus, kārtainus tērpus ar vertikāli krītošām, smagnējām ielocēm. Virsējo teltsveida apmetņu apdarē jaušamas kažokādu apdares joslas, kā arī vertikālas rotājumu joslas, kuru raksturs nav precīzi nosakāms. Kažokādu apdares raksturs attēlojumā ļauj pieņemt, ka apģērbā ir izmantotas sermuļādas joslas. Triju Dīrera attēloto sieviešu virsējie apmetņi ir ar stāvām, taču dažādi veidotām apkaklēm, kuru raksturs liecina par silta ziemas apģērba lietojumu. Dīrera attēlotie apavi liecina par gotiskās tradīcijas saglabāšanos, jo manāmas ir saitējumu joslas apavu virsās, kā arī smaili purngali. Kopumā tērpu raksturs atbilst tā laika Rietumeiropas zemēs izplatītajiem ziemeļu renesanses tērpiem, kādus valkāja turīgas pilsētnieces.

Šī vizuālā materiāla izvērtējums ir ļāvis secināt, ka livoniešu greznie, taču arī smagnējie ziemeļu renesanses stila tērpi atbilst gan Dīrera zīmējumos, gan arī Livonijas hronista Baltazara Rusova (1542/43(?) – 1602) hronikā raksturotajām turīgāko livoniešu greznošanās izpausmēm.⁵⁵⁸ Tās, šo tērpu ļauj salīdzināt ar analogiskiem paraugiem ziemeļu renesanses modes stila izplatības laikā. Rusova hronikā, savukārt, raksturoti Livonijas patriciešu turīguma apmēri vēlinās renesanses laikā, kā arī viņu vēlme izmantot tērpu kā spoguļi, kas uzskatāmi liecinātu par sabiedrisko stāvokli. „*Bagātnieku tērps bija izoderēts lūšu, caunu un leopardu ādām; nabagākie apmierinājās ar vilku un lapsu ādām. Sievu aubes bija izgreznotas ar kalnu un apzeltītu sudrabu, katra vairāk nekā divu marku vērtībā. Bez tam bija arī zelta un sudraba apzeltītas kakla ķēdes ar skaistām piekārtām dārglietām; bija no sudraba kaltas un apzeltītas stīpiņas, somiņas ar apzeltītām kārbām, viss vairāk nekā 60 lošu svarā; dārgi zelta gredzeni, pogas un šņores papildināja tērpu. Jaunavas nesa pērļu un apzeltītas sudraba matu saites; lielas un biezas mēteļu šnalles un sprādzes dažu marku vērtībā un lielas jostas ar nokarājušamies galiem un kārbām 30 lošu svarā, un lielas kakla rotas lūdzamo kreļļu veidā, apkārtas skaistām dārglietām.*”⁵⁵⁹

Jāatzīmē, ka Dīrera zīmējumā ir saskatāmas līdzības ar 16.gs. Krievzemes reģionālajiem nacionālā tērpa elementiem. Livonietes augstā tiāras⁵⁶⁰ veida galvasrota atbilst reģionālajiem novadu *kokošņikiem** (no krievu val. - *косошник*), kuru sarežģītie un krāšņie risinājumi, un dekors saglabāja bizantiešu tradīciju.⁵⁶¹ Vēsturiski *kokošņiks* ir precētas sievietes galvasrota, kas vizuāli spilgti demonstrē reģionālās, tradicionālā tērpa atšķirības. Pašā Krievzemē ir sastopamas izteiksmīgas lokālās variācijas un to vidū īpaši izceļas Novgorodas cilindriskais *kokošņiks*, Vladimirai raksturīgais divsmaīļu nimba tips „kika” un Kostromas trijstūrveida „kika”.⁵⁶²

16.gs. Rietumeiropas modes kontekstā Krievzemes sieviešu tradicionālā galvassega sasauca ar t.s. Franču kapuci un Tjūdoru Anglijas galma modes stilam raksturīgo zelmiņa galvassegu. Līdz ar to, livonietes krāšņā galvasrota raksturo divējādu iespaidu sajaukumu, jo no vienas puses – te ir iespējams konstatēt

sammlungen.de/index.html?c=band_segmente&bandnummer=bsb00072483&pimage=00139&l=it
[skatīts: 10.06. 2017.]

⁵⁵⁸ Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. 1.sēj. – 167.lpp.

⁵⁵⁹ Rusovs B. Livonijas hronika./ tulk. Ed. Veispāls. – R.: 1926. – 63. - 64.lpp.

⁵⁶⁰ Tiāras veida galvassegas risinājumam Eiropas modes leksikā tiek piedēvēta līdzība ar liturģiskā tērpa sastāvdaļu - pāvesta tradicionālās galvassegas risinājumā. Šajā nozīmē, tiāra ir visapkārt augsta, vertikalizēta torņveida galvassega jeb galvasrota, kura vizuāli atšķirās, piemēram, no diadēmas veida galvasrotas.

⁵⁶¹ *Kokošņiki* tika darināti no dārgiem un grezniem materiāliem, piemēram, - zelta un sudraba brokāta, samta un zīda, - tie tika stīvināti un rotāti ar vizuālu, bārksu un zeltītu stieplu riņķīšiem, kā arī pērļu izšuvumiem un metāla pavadieniem. Krievzemē nosaukums "косошник" radies no senslāvu vārda "kokoш", kas nozīmē - perētāja vista vai gailis. Tomēr jau Novgorodas apbedījumos, kas ir datēti ar 10.-12.gs., ir atrasti *kokošņika* prototipi, kas ir saistāms ar senajiem tirdzniecības un kultūras kontaktiem starp Krievzemi un bizantiešiem.

⁵⁶² *Курсанова Р. М. Костюм в русской художественной культуре. – М., 1995. – стр. 134-135.*

Krievzemes bajārieņu vidū 16.gs. izplatītā *kokošņika* lokālu interpretāciju, bet no otras puses – tas var norādīt arī uz Vācijas ietekmei raksturīgo gotisko tradīciju noturību, kas gadsimta gaitā iezīmēja lēnu pāreju no galvasauta un vertikalizēto galvassegu paliekām uz jaunajiem Rietumeiropas modes iespaidiem. Jāatzīmē arī Krievzemes tirgotāju aktivitāšu iespaids, kas lokālajās modes īpatnībās ienesa kāri pēc greznām zvērādu apdares joslām, pērļu izšuvumiem (tajos netrūka arī ziedu raksta aplikāciju un metāla stieplīšu rotājumu).⁵⁶³ Šie dekoratīvie tērpa komponenti papildināja ziemeļu renesanses modei adekvātās tērpa sastāvdaļas ar neparasto galvasrotu, kura redzama jau Dīrera kolorētajā zīmējumā.

Balstoties uz 16.gs. kostīmu grāmatās un tērpu zīmējumos atrodamajām Livonijas sieviešu apģērbu ilustrācijām, var konstatēt savdabīgu Krievzemes tradicionālā tērpa un atsevišķu Rietumeiropas modes ideju sintēzi. Viena no Dīrera attēlotajām sievietēm (attēlā pirmā no labās puses) ir attēlota valkājam Krievzemes tautas tērpa raksturīgo *sarafānu* *(*сарафан* - krievu val.), kuru papildina īss pelerīnas veida apmetnis, kas tāpat kā sarafāns, ir bagātīgi rotāts ar zvērādām.⁵⁶⁴ Zvērādu lietojums te parādās apmetņa izoderējumā un apdares joslās. Šāds tērpa apdarināšanas princips gan funkcionalitātes, gan dekoratīvātes ziņā bija raksturīgs arī Reformācijas stila vitālajam, smagnēji piesātinātajam Vācijas birģeru aprindu modes tēlam. Tas varēja radīt arī pamatu tipiskam sava laika tērpa prototipam, kas Livonijā atbalsoja arī Krievzemes iespaidus. Livonijas sievietes tērpa, atspouļojas reformācijas stilam raksturīgās, vertikāli smagnējās tērpa ieloces, kuras līdzsvaro horizontālās zvērādu apdares joslas un arī safrāna vertikālā aizdares josla. Visai interesants ir tērpa kompozīcijas elementu salikums, jo tajā šķietami savienojas 16.gs. pirmās puses Rietumeiropas un Austrumeiropas pilsētnieku modei raksturīgais.

Dīrera zīmējumā centrā un arī kreisajā pusē attēloto livoniešu tērpos ir novērojamas arī visai neparastu transformējamu zvērādas galvassegu varianti. Kā rāda Eiropas materiālā atrodamie tērpu zīmējumi un gravīras, tad arī Livonijā ir redzēts apmetņveida virstērps, kuru sedza uz galvas un izmantoja kā viegli pārveidojamu galvassegu – *heuke* (citkārt arī – *kopfmantel*).⁵⁶⁵ Šo apmetņveida tērpu renesanses perioda sievietes klāja uz galvas un tādēļ vāciskajā kultūras telpā izplatījās apzīmējums – galvas mētelis (*kopfmantel**). Nereti sieviešu *heuke** augšdaļā nostiprināja stieplu karkass un, tādējādi, uz galvas virsas tika veidota „ligzda”. Citreiz apmetni uz galvas noturēja ieapaļa cepurīte. Bija izplatīts arī vēl kāds cits *heuke* variants – *tiphooke**.

Bez tam, 16.gs. beigās Rīgā tika novērota ļoti izteikta saikne ar Vācijā dominējošiem modes pārmaiņu procesiem, ko apliecina arī līdzības, piemēram ar Leipciģi. Josta Amana (*Jost Amman*)⁵⁶⁶ un Hansa Veigela (*Hans Weigel*) 16.gs. nogalē tapušajos Leipciģas patriciešu tērpu zīmējumos⁵⁶⁷ lielā mērā ir nojaušamas

⁵⁶³ Короткова М. Культура повседневности: История костюма. — М.: Владос, 2002. — стр. 87.

⁵⁶⁴ *Sarafāns* - šis vārds senkrievu valodā ir ienācis caur tjurku valodu, kur, savukārt, ir ticis izmantots vēl senākais persiešu vārds *serāpā*. Sarafāns vēsturiski ir bijusi svarīga Krievzemes sievietes nacionālā tērpa sastāvdaļa. Senajā Krievzemē pirmoreiz sarafāns ir ticis pieminēts Nikonovas hronikā, kas datēta ar 1376.gadu. 16.gs. Krievzemes bajārieņu tērpa sarafāns atspoguļo senās Bizantijas impērijas iespaidu un parasti tas arī ir ticis valkāts kopā ar *kokošņiku*.

⁵⁶⁵ *Kopfmantel* – vāciskajās aprindās 16.gs. tā dēvēja t.s. galvas mēteli. Jau 14.gs. sākumā galvas mētelus valkāja Francijā, Flandrijā un Itālijā.

⁵⁶⁶ Amman J., Sachs H. *The Book of Trades. Nuremberg, 1568. [Facsimile].* – New York: Dover Publications, 1973.

⁵⁶⁷ *Hans Weigel's Trachtenbuch (Costume Book) published in Nuremberg in 1577. The original is owned by Trinity College, Cambridge (ref: L.11.33).* // 50 lapaspušu digitalizējums no Hansa Veigela “Kostīmu grāmatas”. //Pieejams:

līdzības ar tā laika rīdzinieku apģērbu.⁵⁶⁸

16.gs. Livonijas sieviešu tērpi ir tikuši attēloti arī “*Abrahama de Bruina (Abraham de Bruyn) Kēlnē (1577) un Antverpenē (1581) izdotajās gravīru grāmatās, kurās viņš attēlojis gan pilsētnieces, gan laucinieces.*”⁵⁶⁹ Abrahama de Bruina gravīrā ir attēlotas pavisam 12 livonietes. (sk.: att. nr. 57.) Augšējā joslā kreisajā pusē attēlota sieviete skatā no aizmugures. Viņa valkā garu, rūtotu, apjomīgu sajoztu tērpu ar garām piedurknēm. Pie labā gurna attēlota jostas somiņa, bet galvā ir liela cepure (berete), kas nosedz pīņu frizūru. Šai sievietei līdzās ir attēlota vēl viena, kura valkā plecu segu, kas uzklāta garam apjomīgam tērpiņam. Svārku daļā tērps krīt apjomīgās ielocēs un to sedz priekšauts. Arī šai sievietei ir pīņu frizūra un liela berete galvā. Pārējās trīs augšējā joslā attēlotās sievietes valkā dažādu formu cepures un plecu segas (viena no sievietēm redzama ar galvas mēteli), kuras nosedz ķermeņa augšdaļu, kā arī garus tērpus ar ieloču svārkjiem un priekšautiem. Labajā pusē esošā sieviete valkā tērpu ar krokotu svārku daļu, kas garumā sniedzas līdz potītēm. Priekšpusē ir priekšauts, bet galvā berete. Pie jostas kreisajā pusē piekarināta soma, bet kreisajā rokā sieviete tur cimds.

Apakšējā joslā pirmā sieviete no kreisās puses valkā sajoztu tērpu ar vertikālām, rakstainām joslām. Plata auduma josta galos ir rotāta ar bārkstīm. Tērpiņam ir plata, apaļa apkakle uz kuras, vairākās rindās ir uzklātas kreļļu virtenes. Piedurknes ir kupli krokotas. Sievietes frizūras stilistika nav nosakāma, bet uz galvas ir neliela cepurīte ar spalvu. Kājās šai sievietei ir siksnīņu sandales. Blakus attēlotā sieviete valkā līdzīgu, taču vienkāršāka auduma tērpu, ko nosedz apmetnis. Viņai ir gari mati un galvā vainags, bet kājas ir basas. Centrā ir attēlotas vēl divas sievietes ar galvasautiem, bet kājās ir siksnīņu apavi. Labajā pusē ir attēlotas divas sievietes ar apmetņiem ar kapucēm. Tie sedz nepilna garuma tērpus. Kājās abām sievietēm ir koka tupeles, bet rokās viņas nes spaiņus.

Kopumā jāsecina, ka de Bruina attēloto livoniešu tērpos ir konstatējamas atsevišķas 16.gs. pirmajai pusei raksturīgas renesanses modes tērpu detaļas, taču to iespējamā atbilstība tā laika rīdzinieču tērpsanās ieradumiem ir vērtējama kā visai nosacīta. Tikmēr arī 16.gs. otrajā pusē populārais vācu grafiķis Josts Amans (1539-1591), savā tērpu grāmatā “*Frauen Trachtenbuch*”⁵⁷⁰ (iznākusi 1586.gadā Frankfurtē pie Mainas), kā norāda O. Zanders, ir attēlojis arī Livonijas sievietes.⁵⁷¹

Kā jau norādījis O.Zanders,⁵⁷² Livonijas sievietes attiecīgos tērpos ir attēlojuši

<http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/gallery/treasuredpossessions/discover/costumebook.html> [skatīts: 15.06.2017.]

⁵⁶⁸ Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.-17.gs.) – 334.lpp.

⁵⁶⁹ Turpat – 189.lpp.; Sk.: *Bruyn, Abraham de y Jean-Jacques Boissard, Habitus variarum orbis gentium. Habitz de nations estranges. Trachten mancherley Völcker des Erdskreytz, s/e, 1581, Bibliothèque Nationale de France, Département Estampes et Photographie. /Abrahama de Bruina un Žana-Žaka Buasāra kostīmu ilustrāciju tiešsaistes resurss.// Pieejams:*

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30171334c> [skatīts: 28.12. 2017.]

⁵⁷⁰ Ziņas par izdevumu - *Trachtenbuch von 1586 mit Holzschnitten von Jost Amman =Im Frauenzimmer Wirt vermeldt von allerley schönen Kleidungen vnnnd Trachten der Weiber (= Frauen-Trachtenbuch), Getruckt zu Franckfurt am Mayn in Verlegung Sigmund Feyrabends, 1586.*, kā arī sieviešu tērpu ilustrācijas pieejamas: <https://de.wikisource.org/wiki/Frauen-Trachtenbuch> [skatīts: 22.11.2019.]

⁵⁷¹ Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā. - 189.lpp.; izdevuma 71., 72. un 73. lpp. ir attēlotas Livonijas sievietes.

⁵⁷² Turpat, 190.lpp.

arī Itālijas mākslinieki – Bartolomeo Grasi (*Bartolomeo Grassi*) 1585.gadā⁵⁷³ un Čezāre Večelio (*Cesare Vecellio*) savā 1590.gadā izdotajā tērpu grāmatā. B. Grasi attēlotās livonietes vēlāk pārceļojušas uz Č. Večelio tērpu grāmatu, kur tās nosauktas par Livonijas līgavām izdevumā *Degli abiti antichi e moderni di diverse parti del mondo* (Dažādu pasaules tautu senie un modernie tērpi)⁵⁷⁴ (sk.: att. nr. 58., 59.). Livonietes tērps (sk.: att. nr. 58.) visai nosacīti parāda 16.gs. modes aktualitātes. Drīzāk tas ir zemnieces goda tērps ar līgavas vainagu, kas vēl norāda uz gotikas laikmeta tradīcijas saglabāšanos. Par to liecina, piemēram, gliemežvāku robojuma apmales kakla izgriezuma līnijā un zvārgulīšu virtenes tērpa apakšmalā. Gotikas modes laikmetā deju tērpi tika rotāti ar vara zvaniņu virtenēm.

Tajā pašā laikā 16.gs. kostīmu zīmējumi dažādos izdevumos un ceļojumu albūmos ļoti reti ir ticami konkrētās vietas pazīmju nesēji, kā arī konkrētās vides tērpu raksturojums ir visai nosacīts. Par to liecina kaut vai viena attēla-klišējas parādīšanās un atkārtojumi vairākos izdevumos visa 16.gs. gaitā. Uz to norādījis arī A. Spekke, apkopojot informāciju par livoniešu apģērbu zīmējumiem 16.gs. un 17.gs. sākumā, kā arī dodot šī materiāla ticamības vērtējumu publikācijā “Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi” (1934).⁵⁷⁵ Autors savā publikācijā vairāk ir akcentējis 16.gs. izdevumos redzamo sieviešu tērpu saikni ar tradicionālā tērpa īpatnībām, tikmēr šā vizuālā materiāla apskats tā laika modes tērpa īpatnību kontekstā parāda visai daudzveidīgu iezīmju loku. Piemēram, Livonijas līgava no Večelio kostīmu grāmatas (sk.: att. nr. 59.) vizuāli ir tuvāka Rietumeiropas renesanses modei, taču tajā ļoti vispārināti ir iezīmētas dažas šķietami lokālas īpatnības. Tērps ar paaugstināto vidukļa līniju ir tuvāks 16.gs. sākuma Venēcijas modes dāmu tērpiem, taču pie jostas piekarinātās somiņa (iespējams, adatu kārbiņa⁵⁷⁶) un dzeramais rags vai duncis ir uzskatāmas arī par „dekoratīvām” un kompilatīvām 16.gs. spāņu modes detaļām. Šo iespaidu vēl vairāk pastiprina galvassega, kas starptautiskajā vēsturiskajā modes leksikā dēvēta arī par t.s. franču bereti⁵⁷⁷ (*toque**) ar piespraustu spalvu, kā arī šalljosta ar bārksu apdari. Arī „šaha galdiņa” raksts tērpa apakšdaļā sniedz visai aptuvenu priekšstatu par ornamentu 16.gs. Livonijā.

Tajā pašā laikā nevar izslēgt arī Rīgas atvērtību dažādiem eksotiskiem tērpsnāns paradumiem. To veicināja 16.gs. pasaules izzināšanas vēlme. Ar ceļotāju un tirgotāju pārnēsājumiem iespajdiem un preču plūsmu, arī Livonijas modes dāmu

⁵⁷³ Turpat. ; Sk.: *Bartolomeo Grassi: Dresses of Livonian Women at the End of the 16th Century (1585)./ Kolekcijas numurs: G 2694 Inv.nr.: EKM j 272:16.// Bartolomeo Grassi krāsaino vara gravūru attēlu digitalizējums Igaunijas Mākslas muzeja (Eesti Kunstimuuseum SA)*

tiešsaistes resurss.// Pieejams: <https://www.muis.ee/museaalView/1482997> [skatīts: 12.06.2017.]

⁵⁷⁴ Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā. – 190.lpp.; Sk.: *Vecellio, Cesare, De gli abiti antichi, e moderni di diverse parti del mondo libri due, Venecia, presso Damian Zenaro, 1590, Bibliothèque Nationale de France./ Č. Večelio kostīmu grāmatas “Dažādu pasaules tautu senie un modernie tērpi” (1590) digitalizējums. Francijas Nacionālās bibliotēkas tīmekļa resurss.// Pieejams: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8446755d> - [skatīts: 22.03.2016.]*

⁵⁷⁵ Spekke A. Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi. - Rīga: A. Gulbis, 1934. – 38., 39.lpp.

⁵⁷⁶ A. Vijups, balstoties uz arheoloģiskā materiāla analīzi, ir norādījis, ka 16.gs. sieviešu tērpu ilustrācijās pie jostām attēlotie maciņi jeb somiņas varēja būt arī adatu kārbiņas. “...adatu kārbiņa bija vienlaicīgi funkcionāls priekšmets – sava veida “somiņa” sīku priekšmetu ievietošanai – un salīdzinoši grezns rotājošs objekts, kuru valkāja labi redzamā vietā pie jostas.” Sk. vairāk: Vijups A. Uzgaļveida adatu kārbiņas Ziemeļkurzemē./ Ventspils muzeja raksti. 7.sējums. – Ventspils: Ventspils muzejs, 2012. – 76.lpp. Uz adatu kārbiņu nēsāšanu pie jostas somiņas vai maciņa veidā, norāda arī igauņu etnogrāfu pētītais materiāls. Sk.: *Kaarma M., Voolmaa A. Eesti rahvarõivad. - Tallinn : Eesti Raamat, 1981. – Tab. XXXIII (426); XXXIV (434).*

⁵⁷⁷ Igaunu etnogrāfu pētītais materiāls parāda, ka šāda Rietumeiropā zināma beretes variācija Livonijā varēja būt cepure ar pušķi - tradicionālā tērpa sastāvdaļa. Sk.: *Kaarma M., Voolmaa A. Eesti rahvarõivad. - Tallinn : Eesti Raamat, 1981. – Tab. XXX (394, 400, 401).*

tērpi varēja tikt papildināti ar neierastām un vietējiem paradumiem svešām ietekmēm. Hipotēžu līmenī tas, piemēram, izskaidro itāliešu autoru interesi par Livonijas iedzīvotāju savdabīgajiem tērpiem. Viņi ir attēlojuši sev zināmās tērpu iezīmes, taču livoniešu apģērba dokumentācija šajos zīmējumos ir maz ticama. Visai attāli šajos tērpu zīmējumos ir pamanāmas līdzības ar 16.gs. modei raksturīgo, kas tomēr parādās piedurkņu risinājumā, svārku daļas griezuma līnijās un atsevišķos dekora elementos (gliemežvāku apmaļu robojumā). Visi šie tērpa apdares un dekora elementi ir tuvāki reformācijas stila saiknei ar gotisko tradīciju.

Konkrētākas ziņas par 16.gs. Rīgas modes dāmu ietērpšanās īpatnībām ir sniedzis Sebastians Mīnsters, kurš savā „Kosmogrāfijā”⁵⁷⁸, kas 1550.gadā izdota Bāzelē, ir publicējis kokgriezumu ar Rīgas sievietes apģērba attēlu⁵⁷⁹ (sk.: att. nr. 60.). Mīnsters tāpat kā citi 16.gs. autori un dažādu zemju kostīmu atveidotāji, ir kompilējis un pārstāstījis citus autorus, tāpēc te redzamais ir uzskatāms par ļoti nosacītu laikmeta modes tērpa attēlojumu un var tikt attiecināts uz jebkuru 16.gs. Eiropas pilsētnieci.

Rīgas sievietes atveids S. Mīnsterā „Kosmogrāfijā” tomēr ļauj spriest arī par ziemeļu renesansei raksturīgām piegriezuma līnijām ar apļveida līniju tērpiem (pēc 16.gs. sākuma Venēcijas modes paraugiem) raksturīgo dziļo izgriezumu. Šeit ir manāma arī horizontāli sašķelto piedurkņu virsma un plūstošās tērpa līnijas. Taču galvenā uzmanība ir pievērsta galvassegai. Šoreiz tā ir berete, kas atbīdīta uz aizmuguri un klājas pāri galvasautam vai tīkliņam, kas, savukārt, sedz piņu kārtojuma frizūru.

16.gs. iespiedgrafiku materiāls ļauj secināt, ka 16.gs. Eiropai Rīga un Livonija vēl bija samērā maz pazīstama, taču tajā pašā laikā bija iespējams iepazīt Livonijas pilsētnieču, un, tāpat, rīdzinieču tērpus ar tālaika izdevumu palīdzību. Dažādu pasaules tautu tērpi, kas tika ilustrēti Rietumeiropā klajā nākušajos izdevumos, atspoguļoja arī dažādu sabiedrības kārtu tērpšanās paradumus. Šajos izdevumos pārsvarā tika attēloti Rīgas sociālā virsslāņa tērpi un tikai atsevišķos piemēros nav izpalikušas arī pilsētas vidusšķiras pilsoņu sievu, kalpoņu un arī latviešu zemnieču tērpu ilustrācijas. Jāsecina arī, ka ziņas par livoniešu tērpiem 16.gs. izdevumos un iespiedgrafikā sniedz tikai vispārīgu priekšstatu par pilsētas plašajiem tirdznieciskajiem kontaktiem un to ietekmi uz pilsētnieku vizuālo tēlu reformācijas un kontreformācijas laikmetā.

NODAĻAS SECINĀJUMI

Renesanses stila modes tērpa raksturs Rīgā evolucionēja adekvāti šā stila attīstībai Vācijā. Reformācijas ideju ienākšana jau 16.gs. 20.gados sekmēja ātrāku t.s. ziemeļu renesanses atzara izplatīšanos pilsētas patriciešu vidē. Rīgā renesanses modes elementu pielietojumā bija jaušama gotikas stila tradīciju saglabāšanās, tādējādi, padarot šo procesu identisku Vācijā aktuālajai reformācijas laika tērpšanās paradumu ainai. Rīgā renesanses idejas tika adaptētas ziemeļnieciski atturīgā veidā, jo sākotnējais šā stila iedvesmas avots - agrās itāliešu renesanses mode īsti neatbilda Baltijas jūras reģiona klimatiskajiem apstākļiem. Tikmēr Vācijas pilsētu ietekmei uz rīdzinieku modes tērpa izskatu varēja būt divējāda ietekme. Vispirms tajā varēja

⁵⁷⁸ Sebastian Münster. *Cosmographia universalis. Publ. Petri, 1552. Original from the Bavarian State Library.* – S. Mīnsterā “Kosmogrāfijas” digitalizējums (2014.g. 2.jūl.) tiešsaistē.// Pieejams:

https://books.google.lv/books/about/Cosmographia_universalis.html?id=UmaQZDI3MLcC&redir_esc=y [skatīts: 07. 06. 2017.]

⁵⁷⁹ Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. 1.sēj. – 165.lpp.

ienākt Vācijas dienvidu pilsētām raksturīgie agrās itāliešu renesanses modes elementi. Tikmēr Vācijas ziemeļu pilsētas, kur tika glabāti Hanzas tradīciju elementi, arī Rīgai lika paildzināt gotikas modes stila tradīciju saglabāšanos. Pilsētas varas struktūru izdotie greznības noteikumi liecina, ka rīdzniecības tērpušās ļoti grezni un labprāt pieņēmušas arī cittautu paradumus. Gadsimta otrajā pusē, ieilgstot reformācijas ietekmei rīdzniecību modes tērpos, kā arī pilsētai izjutot Livonijas kara ietekmi, tika iepazīta kontrreformācijas stilam raksturīgā spāņu galma mode, kas šeit ienāca ar Polijas-Lietuvas karalistes starpniecību 16.gs. 80.gadu gaitā. Reizē ar to, aktīvāks kļuva arī orientālu un eksotisku elementu izmantojums pilsētnieku tērpā ko sekmēja Rīgas tirdznieciskie kontakti un ārvalstu preču ienākšana. Dažādu ārējo ietekmju rezultātā Rīgā īpaši aktīvi iezīmējās slāvu modes segments, padarot rīdzniecību ietērpsnās ainu neparasti eklektisku un grūti definējamu.

Promocijas darba izstrādes gaitā apzinātais vizuālais materiāls apliecināja, ka agrīnie renesanses stila vēstneši rīdzniecību apģērbā, kas bija raksturīgi līdz ar reformācijas izplatību, saglabājās arī gadsimta beigās, kad pilsētnieki jau tērpās saskaņā ar kontrreformācijas stila nosacījumiem. Abu, stilistiski un idejiski atšķirīgo renesanses modes periodu iezīmes sintezējās vienā tērpa komplektā. Šī tendence, saskaņā ar ikonogrāfiskā materiāla liecībām, vairāk raksturoja vīriešu apģērbu 16.gs. beigās.

III Rīdzniecību modes tērpa veidošanās 17.gadsimtā

Vēsturiskais fons. 17.gs. sākums Rīgas iedzīvotāju dzīvē un tērpsnās paradumos nāca ar lielām pārmaiņām, kuras atkal noteica kari, kas skāra Baltijas jūras austrumu piekrasti. Gadsimta sākumā cīņā par kundzību šajā reģionā iesaistījās Zviedrija, kuras ietekme varēja nozīmēt arī militāra rakstura tērpu izplatību.

Karadarbība (1600.-1629.) starp Zviedriju un Polijas-Lietuvas valsti atkal noritēja Livonijas teritorijā, atkal satricinot politisko un ekonomisko situāciju reģionā, kā arī radot apstākļus kārtējā pārejas laika modes stila⁵⁸⁰ atnākšanai. Tas bija laiks, kad pilsētnieku tērpos bija iespējams novērot ideoloģiski pretējo - reformācijas atbalstītāju, kā arī kontrreformācijas piekritēju akceptētas tērpa detaļas.

Pēc 1629.gadā Altmarkā noslēgtā pamiera zviedriem piederošo teritoriju zemes aptvēra Rīgu, Dienvidigauniju, kā arī vēlāko Vidzemi, taču Latgale joprojām palika Polijas pārziņā.

Līdz ar zviedru ietekmes nostiprināšanos pilsētā⁵⁸¹ varēja gūt izplatību visā Rietumeiropā tolaik aktuālās 30.gadu kara ietekmē evolucionējošās kavalieru modes stila iezīmes. Tāpat nevar noraidīt pieņēmumu par šai laikā nozīmīgās Kurzemes-Zemgales hercogistes galma tradīciju iespējamām, kaut netiešām un pārveidotām, atbalsīm rīdzniecību kultūrā un modē.

⁵⁸⁰ Vēsturisko modes stilu hronoloģijā promocijas darba autore šādi apzīmē tos periodus, kuros tika novērota pakāpeniska jauno tērpsnās paradumu akceptēšana. Pārejas laika modes stils ir nosacīts apzīmējums, kas ir lietots arī Rietumu modes vēstures literatūrā.

⁵⁸¹ Sk. vairāk par Rīgas un zviedru varas sarežģītajām attiecībām: Feodālā Rīga. - 185. – 197. lpp.

3.1. Kavalieru modes perioda īpatnības Rīgā 17.gadsimta pirmajā pusē

3.1.1. Rīgas tirdzniecības plašo sakaru ietekme

Šai laikā Rīgas tirdznieciskā, it īpaši modi tieši skarošā importa aktivitāte bija nevienmērīga, taču tās pieaugums tika novērots miera apstākļos.⁵⁸²

Joprojām saglabājās krievu tirdzniecības ietekme, ko apliecina Maskavas preču ienākšana. To klāstā parādās arī ar modi un apģērbu saistītas preces, piemēram, lopu ādas, zvērādas, linu audums un vadmala. "*Jau 17. gs. 20.—30. gados Rīgas cunftes sūdzējās par "moskovītu" konkurenci, kuri tirgojoties mazumā "ar visāda veida gataviem izstrādājumiem" — "krievu cepurēm", zābakiem, kažokiem utt.*"⁵⁸³ Spriežot pēc preču klāstā norādītā, krievu tirgotāju piedāvājums šajā laikā varēja norādīt uz austrumniecisku ģērbšanās paradumu rosinātu modes elementu aktualitātes saglabāšanos. Pieminētās "krievu cepures" varēja nozīmēt krievu tradicionālajam tērpam raksturīgās lapsādas galvassegas, kuras atrada noietu bagātnieku aprindās, kā arī krievu bajāriem raksturīgās, augstās lāčādas u.c. kažokādu cepures (*papakha**). Krievi tirgojuši lētus, raupjus audumi, kurus labprāt pirkuši lauku iedzīvotāji. Citkārt piedāvājums bijis vērienīgs, tā, sekojot zviedru ģenerālgubernatora pasūtījumam 1662.gada janvārī krievi piegādājuši Rīgai 5680 olekšu vadmalas un 3500 pārus zābaku.⁵⁸⁴ Var pieņemt, ka Rīgā nogādātie zābaku pāri bijuši darināti t.s. krievu stilā. Eiropas modes leksikā tie dēvēti par *saapas*.⁵⁸⁵ Bez tam, krievi Rīgā ir tirgojuši arī juhtādas, aitādas kažokus un galantēriju.

Rietumeiropas importpreču klāstā 17.gs. minētas tādas preces, kas liecina par modes ideju migrāciju visai plašā ģeogrāfiskā areālā: audumi, "*visāda veida "sieviešu preces" jeb galantērija sākot ar apģērbu un apaviem un beidzot ar lentām, sprādzēm, sukām utt.*"⁵⁸⁶ Modes ideju migrācijas sakarā īpašu uzmanību piesaista pieminētās "*Londonas, Amsterdamas, Stendālas u.c. vadmalas, kā arī silēziešu, holandiešu u. c. linaudumi...*"⁵⁸⁷

Holandiešu tirdzniecības loma 17.gs. Rīgā bija vērojama visu gadsimtu, arvien palielinot savas intensitātes apmērus.⁵⁸⁸ Holandiešu tirgotāju vidū bija tādi, kas esot pilsētā apmetušies uz ziemu lai mazumtirdzniecībā pārdotu, piemēram, cepures, adatas un līdzīgas preces.⁵⁸⁹ Var pieņemt, ka šo preču klāstā netrūka arī 17.gs. Rietumeiropas modei raksturīgu priekšmetu. No plašāka Rietumeiropas modes vēstures materiāla ir zināms, ka holandiešu ievestās cepures varēja būt arī 17.gs. pirmajai pusei aktuālās kavalieru platmales (modes leksikā tās tiek dēvētas arī par "zviedru cepurēm"⁵⁹⁰). Taču atbilstoši reģionālajām īpatnībām tās vēl nebija līdzīgas

⁵⁸² Sk. detalizēti par šo tēmu: Feodālā Rīga. - 207.- 220. lpp. Turpmākā pamateksta rindkopas informācija no šī izdevuma.

⁵⁸³ Feodālā Rīga. - 210.lpp.

⁵⁸⁴ Turpat.

⁵⁸⁵ *Saapas* - "krievu stila" zābaki ar samērā augstiem stulmiem un krokojumu stulma daļā. Šo zābaku izplatību varēja novērot jau 16.gs. otrajā pusē Zviedrijā un citās Skandināvijas zemēs.

⁵⁸⁶ Feodālā Rīga. - 214.lpp.

⁵⁸⁷ Turpat.

⁵⁸⁸ Sk. vairāk par to: Feodālā Rīga. - 217. - 218. lpp.

⁵⁸⁹ Turpat.

⁵⁹⁰ „zviedru cepure” – tā 17.gs. pirmajā pusē dēvēja lielu filca platmali, kuru popularizēja Francijas monarha musketieri. Viņiem raksturīgās cepures veidols bijis aizgūts no zviedru karaspēka vienībām, kuras valkāja šādas cepures Trīsdesmitgadu kara laikā.

franču kavalēristu platmalēm. Holandei 17.gs. bija aktuālas melnas filca cepures ar augstu cilindrisku kroņa daļu, kuru diametrs virzienā uz augšu pakāpeniski samazinājās, demonstrējot nošķelta konusa veidolu.⁵⁹¹

Tirdzniecības kontakti Rīgā 17.gs. pirmajā pusē apliecina Rietumeiropas modes preču ienākšanas faktu, kā arī norāda uz būtisku holandiešu tirgotāju klātbūtni. Modes ideju migrācijai saiknē ar tirdznieciskajiem sakariem, tāpat kā iepriekšējos gadsimtos, pakārtojās amatniecība, kas vietējā vidē bija pielāgota esošajam modes ideju klāstam un radīja tam adekvātu piedāvājumu.

3.1.2. Rīgas amatniecības loma modes preču apritē 17.gadsimta pirmajā pusē. Greznības noteikumus minētie pilsētnieku pārkāpumi

Par 17. gs. Rīgas amatniecības attīstību liecina fakts, ka gadsimta gaitā pilsētā tikušas apstiprinātas pavisam 15 jaunas cunfšu šrāgas, kuras pirms tam nav pieminētas.⁵⁹² Pilsētnieku apgērba un jādumā, ka arī modes tērpa veidošanās kontekstā pieminamas ir literatūrā minētās somdaru, korduāna ādmiņu, pozamentieru, kā arī cimdu taisītāju, varkaļu, zīda auklu vijēju un pogu taisītāju cunfšu.⁵⁹³ Šīs bija vācu cunfšu, taču tajā laikā savus pirmos statūtus saņēmuši arī daži nevācu amati, kuru vidū bijis arī kurpnieku amats.⁵⁹⁴

Jāatzīmē, ka pilsētā darbojās vairākas amatnieku cunfšu, kuru pastāvēšana vien varētu liecināt par kavalieru modei raksturīgu iezīmju izplatīšanos. Šrāgu piešķiršana varēja arī norādīt, ka pēc atsevišķām precēm bija audzis pieprasījums, jo to noteica tā laika modes aktualitātes. Šā iemesla dēļ atsevišķo amatnieku specializācijas loma kavalieru modes laikmeta kontekstā prasa tuvākus paskaidrojumus. Pirmkārt, kavalieru jeb kavalēristu (jātnieku) modes laikmets 17.gs. pirmajā pusē norāda uz atsevišķām prioritātēm vīriešu apgērbā. Līdzās tērpa konstruktīvo un dekoratīvo elementu vienkāršojuma procesam, priekšplānā izvirzījās arī atsevišķu aksesuāru un tērpa apdares elementu funkcionalitātes uzsvērumi. Šajā ziņā īpaši pieminami ir somdari un cimdnieki, jo tieši viņu uzdevumos ietilpa jātnieku-kavalēristu apgādāšana ar atbilstošām munīcijas somām un jātnieku cimdiem. Tikmēr zīda auklu vijēju un pogu taisītāju – pozamentieru darbs saistījās ar kavalieru modes tērpa izteiksmības vairošanu. Rīgas amatniecības kontekstā pieminētie zīda auklu vijēji, iespējams, radīja šim modes periodam raksturīgus tērpa apdares elementus, piemēram, dekoratīvas aukliņu apšuves. Savukārt pozamentieru radītie tērpa apdares elementi – pozamenti (franču val. - *passementerie*)⁵⁹⁵ 17.gs. bija būtiska militarizētā stila sastāvdaļa, jo ar virvju un auklu izstrādājumiem, - cilpām, dekoratīvām pītām formām tika rotāti kavalieru stila *dubleti* un ādas virsjakas (*jerkin*). Vēstures materiālā pieminētie dažādu 17.gs. aktuālu tērpa sastāvdaļu un piederumu darinātāji, iespējams, arī lokāli izgatavoja modernas preces, kuras varēja liecināt par pilsētas atvērtību kavalieru modes stila izplatībai jau 17.gs. sākumā. Svarīgs šī stila raksturotājs bija arī pogas, kuras 17.gs. pirmajā pusē tika uzskatītas par vienu no būtiskākajiem tērpa gludo virsmu rotāšanas elementiem. Reizē ar dekoratīvātī

⁵⁹¹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 251., 271.

⁵⁹² Feodālā Rīga. – 221.lpp.

⁵⁹³ Turpat.

⁵⁹⁴ Turpat.

⁵⁹⁵ Pozamenti – šis apzīmējums tiek lietots lai aprakstītu 16./17.gs. tērpu apdares dekoratīvos elementus – apzeltītas un sudrabotas mežģīnes, pīnes, zelta aukliņu un zīda lenšu apšuves, metāla pērliņu apšuvumus tērpu apmalēs un citas, ar metālisku pavedienu apdarinātas tērpa dekoratīvās detaļas.

neizzuda arī pogu praktiskā funkcionalitāte, kura joprojām tika izcelta arī kā 17.gs. modes zīme. Arī pogu taisītāju un mežģiņu darinātāju darbošanās 17.gs. Rīgā visticamāk palielināja kavalieru modes stila pazīmju īpatsvaru. Uz to norāda mežģiņu un citu modes greznumlietu kritika greznības noteikumos. „*Tiesu protokolos visbiežāk lasām par pārkāpumiem sakarā ar kāzām vai ar nepiemērotu apģērbu. Rīgas grāmatu iespiedējs Besemesers savas sievas dēļ ir divas reizes sodīts: pirmo reizi, kad viņa kā līgava ieradusies laulībās ar nokavēšanos un bijusi greznojusies ar pērlēm un mežģiņēm, kas neatbilda viņas kārtai, bet otrreiz, par to, ka tai bijušas 2 cepures. Nelīdzēja Besemesera aizbildināšanās par šāda nolieguma nezināšanu, jo izrādās, ka viņš pats šo nolikumu (1666.g.) bija iespiedis.*”⁵⁹⁶

Tieši greznības noteikumos minēto pārkāpumu analīze ļauj pierādīt daudzas Eiropai raksturīgas modes analogijas Rīgā. Pērļu un mežģiņu lietojums apliecina kavalieru modes pazīmju esenci Rīgā, jo tieši dekoratīvie modes tērpa papildinājumi bija droša dižciltības liecība Rietumeiropas modes centros. Šajā periodā mežģiņēm un pērļu virtenēm nebija līdzvērtīga konkurenta. Savukārt pieminētās Besemesera sievas „divas cepures” neļauj skaidri norādīt uz Rietumeiropas analogijām, jo šajā gadījumā trūkst vizuālā materiāla. Kas tad īsti šeit ir ticis minēts – divu cepuru esamība modes dāmas garderobē vai arī šo divu cepuru vienlaicīgs lietojums? Nav skaidra minēto pārkāpumu būtība, taču var pieļaut, ka Besemesera sieva ir valkājusi filca platmali pāri mežģiņu aubītei, - kā tas bija raksturīgi Nīderlandes modei 17.gs. sākumā un ko aktīvi izmantoja arī puritāņu aprindās Anglijā Pilsoņu kara laikā (1642 -1651).⁵⁹⁷

Besemesera sievas pieļautais greznības pārkāpums ir datēts ar 1666.gadu, kad šādu cepuru valkāšana būtu jāuzskata par novēlotu izpausmi (vismaz Rietumeiropas modes tendenču kopskarā), taču te jāuzsver, ka analogijas Rietumeiropas ikonografiskajā materiālā tomēr rāda, ka vidusšķiras pārstāves šādu galvas noseģšanas veidu varēja akceptēt arī gadsimta vidū.⁵⁹⁸ Greznības noteikumu pārkāpumos minētie piemēri un to salīdzinājums ar analogiskām Rietumeiropas parādībām, tādējādi, rāda ka vidusšķiras pārstāvji varēja arī novēloti akceptēt atsevišķas Rietumu modes centros sen izzudušas īpatnības.

Greznības noteikumos, kā arī šo noteikumu pārkāpumos minētais liek arī domāt, ka konsekventa kavalieru modes stila pārņemšana Rīgā varēja notikt tikai sākot ar 17.gs. 20.gadiem. Tas sakrīt ar zviedru ietekmes nostiprināšanos pilsētā, kas tika novērota reizē ar Gustava II Ādolda aktivitātēm Baltijas jūras reģionā. Tajā laikā tērpšanās paradumos tika spodrinātas gan protestantisma estētikas prioritātes, gan arī ar zviedru starpniecību izplatību guvušie kavalieru modes stila principi. Pēc būtības arī zviedru tajā laikā valkātie tērpi atbalsoja franču galma modei raksturīgus apģērba konstruktīvā un dekoratīvā risinājuma atvasinājumus, kas tika pasniegts un interpretēts ziemeļnieciski attīrītā un atturīgā veidolā.

Tajā pašā laikā greznības noteikumos minētie pārkāpumi norāda arī uz greznošanās kāri visplašākajās sabiedrības aprindās. Tas nozīmē, ka pilsētnieki arī vēlējās izmantot agrīnajam kavalieru stilam raksturīgos greznības elementus.

Neraugoties uz pilsētā pastāvošajiem aizliegumiem, kuri atsevišķām rīdzinieku kārtām liedza izmantot laikmeta modei raksturīgus un ekskluzīvus izstrādājumus,

⁵⁹⁶ Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gs. – 304.lpp.

⁵⁹⁷ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 272.; Atsaucē norādītajā grāmatas lappusē ir atrodams divu galvassegu vienlaicīgu valkāšanu ilustrējošs attēls – Dž. Tradeskanta gleznots mākslinieka sievas un viņa dēla portrets, kas datēts ar 1645.gadu.

⁵⁹⁸ Sk. ilustratīvo materiālu: Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 280.

17.gs. Rīgā bijuši sastopami arī korduāna ādmiņi.⁵⁹⁹ Viņu klātbūtne pilsētā 17.gs. varēja nozīmēt t.s. Kordovas ādas lietojumu. Tas paredzēja īpašu kazādas apstrādes procesu, taču bez iespīestiem rakstiem uz ādas virsmas, kā tas raksturīgi Marokas meistariem - ādas apstrādātājiem.⁶⁰⁰ Tāpat korduāna ādmiņu klātbūtne 17.gs. Rīgā varēja norādīt arī uz vietēji izgatavoto apavu kvalitātes līmeņa paaugstināšanos. Vēl jo vairāk tādēļ, ka kavalieru perioda aktuālākie apavi: zābaki ar garajiem stulmiem raksturoja ne tikai jātnieku apģērbu. Kavalēristu laikos zābaki bija kļuvuši pat par reprezentatīva tērpa sastāvdaļu. Hipotētiski var pieņemt, ka Rīgā ienāca arī vēsmas no Eiropas modes noteicēju galmiem un, tādējādi, pilsētā varēja augt pieprasījums pēc augsta līmeņa ādas apstrādes meistariem un kurpniekiem.

Avotos rodamas ziņas, ka zeltkaļu darbība Rīgu ir saistījusi ar Vācijas pilsētām. Rīgas zeltkaļiem nepārprotami ir bijuši kontakti ar Vācijas centriem, kuru vidū jāmin Augsburga un Nirnberga.⁶⁰¹ Katrā ziņā jāpieņem, ka modes ideju migrācijas parādību kontekstā Rīga bija saistīta ne tikai ar Holandes jūrnieku aktivitātēm, bet arī tradicionālo Vācijas ietekmi amatniecības sfērā.

Rīgas cunftu amatniekiem problēmas sagādāja konkurence: bītnieki, brīvmeistari, kuri ar Zviedrijas valsts vai Rīgas rātes atļauju strādāja neiestājoties cunftē (tai skaitā kurpnieki, audēji), zviedru kareivji, kas strādājuši pat par drēbniekiem un kurpniekiem.⁶⁰² Jāšaubās, ka šo amatnieku darbu līmenis bija augsts, tas drīzāk apstiprinātu F. Bušē pausto domu, ka provinces drēbnieku darba kvalitātes rādītāji nebija atbilstoši tam līmenim, kādu pieprasīja kavalieru modes perioda specifika.⁶⁰³ Atbilstošas prasmes trūkums bija nopietns pamats tam, lai turīgāko Rīgas pilsētnieku aprindas censtos iegūt lielākajos modes centros darinātos, importētos tērpus, tērpu sastāvdaļas un aksesuārus, ko arī apliecina pilsētas tirdzniecības aktivitātes un preču saraksts.

3.1.3. Kavalieru stila īpatnības rīdzinieku modes tērpos 17.gadsimta sākumā

Modes stilu hronoloģijā 17.gs. iedalāms trijos posmos. Pirmais posms, no stilistiskā viedokļa pieminētais pārejas posms, līdz apmēram 1620.gadam, parādīja izteiktāku iepriekšējā perioda vēlās renesanses⁶⁰⁴ tērpsanās tradīciju saglabāšanos ar kontreformācijas ideāliem raksturīgo, drūmo un ģeometrizācijai pakļauto cilvēka tēla traktējumu.

Rīdzinieku ietērpsanās paradumi 17.gs. pirmajā pusē, protams, bija atkarīgi no personas etniskās un sociālās piederības, taču iezīmējās arī katrai, gadsimta pirmās pusē, dekādei raksturīgās īpatnības. Gadsimta pašā sākumā, līdz aptuveni 1620.gadam, rīdzinieku modes tērpu piemēros varēja novērot pakāpenisku pāreju uz kavalieru modes stilu. Šajā periodā varēja pamanīt arī spāņu modes paliekas kombinācijā ar Nīderlandes tirdzniecības iespaidā izplatību guvušām tērpa kārtām un aksesuāriem, kas tomēr manāmi vienkāršoja tērpus, tos piemērojot darījumu pasaules

⁵⁹⁹ Feodālā Rīga./red. T. Zeids. – 221.lpp.; Kopš viduslaiku perioda Eiropā bija izplatījusies īpaša ādas apstrādes metode, kas sakņojās Spānijas pilsētā Kordovā. Tieši tādēļ kurpju darinātājus, piemēram, viduslaiku Anglijā devēja par korduāņiem (*cordwainers*).

⁶⁰⁰ Boucher F. *The History of Costume in the West.* – p. 446.

⁶⁰¹ Juršone A. Rīgas zeltkaļu izstrādājumu kolekcija Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, 16. gs. - 19. gs. 1. puse. - Rīga: Zinātne, 1993. – 7. lpp.

⁶⁰² Feodālā Rīga. – 221 – 222. lpp.

⁶⁰³ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 274., 276.

⁶⁰⁴ Vēlās renesanses izpausmes modes tērpos ir paralēli skatāmas ar manierisma stilistiskajām īpatnībām arhitektūrā un tēlotājā mākslā.

noteikumiem.

17. gs. gravūrā no Daniela Meisnera (*Daniel Meisner*, 1585-1625) izdevuma "*Thesaurus Philopoliticus*" ir uzskatāmi parādīta arī Rīgas modes aina gadsimta sākumā. (sk.: att. nr. 61.)⁶⁰⁵ Panorāmiskās ainava priekšplāna stafāža lieliski demonstrē sociālo kontrastu Rīgas iedzīvotāju starpā, atspoguļojot kārtu hierarhiju. Kreisajā pusē stāv grezni tērptie augstākā slāņa rīdzinieki. Sievietes attēlotas apģērbos, ko papildina baltas, stīvinātas apkakles – "dzirnakmens *frēzas*", bet vīrieši valkā t.s. spāņu ķirbju bikses. Nedaudz pa labi no vertikālās ass attēlots kāds namnieks un tradicionāli tērpts latviešu pāris.

Broces pārzīmētās panorāmas detalizētā apraksta daļa, kas attiecas uz tērpiem, citējama tās nozīmes dēļ pilnībā: "*Zīmējuma apakšējā malā stāvošās pirmās piecas personas ir augstākās kārtas. Tolaik sievietes mēdza nēsāt apkakles, dārgas somas un ap vidu jostas vai zelta ķēdes. Viņu apmetņu malas bija apšūtas ar sabuļu, caunu u.c. ādām. Abas šeit zīmētās sievietes tur rokās savus mutautiņus, jo toreiz tas laikam skaitījās eleganti. Šos mutautiņus mēdza smalki izšūt, kā tas vērojams pēc 1613.g. izdotajiem apģērba noteikumiem, kas aizliedza mutautiņiem zelta zobiņus vai izrobojumus un vizuļus. Šķiet, ka pirmā sieviete matus pārsējusi tikai ar lenti, bet otrai virs aubes ir maza ielokota divsmaiļu cepurīte. Vīrieši tolaik valkāja augstas, apaļiski nolocītas platmales, cieši pieguļošu vamzi, platu virs ceļiem ar apsējumu saturētas bikses un ar saiti sasieta kurpes bez papēžiem. Viens no šeit stāvošiem tur rokā cimdus, un mugurā tam apmetnis, kas sniedzas līdz ceļiem. Piedurknes ir no cita auduma nekā vamzis. To, ka mode bijusi tiešām tāda, pierāda iepriekš minētie 1613.g. apģērba noteikumi, kur rodams šāds likums: pie Lielās ģildes piederīgam līgavainim aizliegts valkāt samtu un zīdu, izņemot samta piedurknes, ja kāds tādas gribētu. Zēnam, kas stāv līdzās, arī ir spānisks apģērbs.*"⁶⁰⁶

Tālāk šā zīmējuma apakšējā malā redzams namnieks, kas sarunājas ar latvieti. Namnieki, kā rāda šī un vairākas te attēlotās figūras, nēsāja visapkārt uz leju nolocītas platmales, cieši pieguļošu vamzi, platas bikses un apmetni, kas sniedzas līdz ceļiem. Latvietis ģērbies vienkārši: priekšā pie kakla viņam ir sakta un pie jostas karājas maks un liels nazis makstī. Šādus duncus makstīs mēdza nēsāt arī vācieši. Blakus zemniekam stāvošā latviešu sieviete ir savā svētku tērpā ar lielu saktu (krūšu sprādzi), galvā tai apaļa, šķiet, [81a] ar zīlītēm izrotāta mice vai augstā aube, sievietei ir izrakstīts priekšauts, josta, ņieburs un villaine ar izrakstītām malām. Vienā rokā tai liels rācenis, otrā - no bērza tāsīm pīts grozs ar olām, ko viņa līdz ar govi ved uz tirgu. Nevācu greznība toreiz pilsētā bija tik liela, ka nevācu jaunavas nēsāja sudraba jostas, jo jau minētie 1613.g. apģērba noteikumi noliedz nevācu jaunavām nēsāt sudraba ķēdes, apzeltītas saktas, samta uzročus, īsta tūka apkakles, zaļus, dārgus priekšautus, izrakstītus brunčus un vamžus, tāpat somiņas. Vārds *Magd* šeit, domājams, nozīmē neprecētu latviešu sievieti".⁶⁰⁷

Apraksts ļauj secināt, ka spāņu galma modei raksturīgās īpatnības, kas saglabājās Nīderlandē 17.gs. sākumā, bija acīmredzamas arī Rīgā. Tagad spāņu izsmalcinātajam stilam pievienojās smagnējās Nīderlandes modes ietekmes. Jau 17.gs. sākumā, Nīderlandei izjūtot spāņu modes tradīcijas, tika veidota sava izpratne par tumšo tērpu praktiskumu un piemērotību darījuma cilvēku ikdienas gaitām. Broces zīmējumā redzamais un aprakstu krājumā minētās pazīmes ir uzskatāms apliecinājums Eiropas mēroga parādību iemiesojumam rīdzinieku vidē. Broces piezīmes gan prasa

⁶⁰⁵ Gravūra atkārtoto grafiķim H.Tūmam piedēvēto un N. Mollīna iespiesto Rīgas panorāmisko skatu 1612. g. vara grebuma tehnikā (oriģināls RVKM). Panorāmu pārzīmējis arī J. K. Broce.

⁶⁰⁶ Broce J. K. Zīmējumi un apraksti. 1.sēj. – Rīga: Zinātne, 1992. – 46.lpp.

⁶⁰⁷ Turpat.

laikmetīgākus precizējumus un te pieminēto tērpa sastāvdaļu un aksesuāru atšifrējumu atbilstoši modes leksikā lietotajiem apzīmējumiem.

Spāņu modes tērpa sastāvdaļu pārvērtības 17.gs. sākumā ir konstatējamas grezni tērpto rīdzinieku aprindās. Baltās stīvinātās apkakles - dzirnakmens *frēzas*, savukārt, norāda uz Nīderlandes modei raksturīgo, kas 17.gs. sākumā visilgāk tiecās paturēt spāņu modei raksturīgo apkakli, to manāmi pārspīlējot un tādā veidā tuvinot šo modes tendenci savam loģiskajam norietam. Kā rāda vizuālais materiāls, vīriešu bikses - t.s. spāņu ķirbju bikses 17.gs. sākumā, bagāto rīdzinieku aprindās ieguva t.s. venēciešu (*venetians*) bikšu aprises.⁶⁰⁸

Cieši pieguļošais „vamzis”, kas vairākas reizes ir minēts Broces aprakstos, norāda uz vēl vienu spilgtu Nīderlandes modes aktualitāti Rīgā. *Vamzis* (no vācu val.) jeb *dublets* (no angļu val.) bija tipiska spāņu 16.gs. galma modes pazīme, kas saglabājās arī 17.gs. sākumā.⁶⁰⁹ *Dubleta* izoderētais un stīvinātais veidols pārveidojās pakāpeniski, tuvojoties spilgtākai kavalieru stila izpausmju akceptēšanai 17.gs. 20.gados. Iepriekšējā posma spāņu modes palieku klātbūtne un pārvērtības Rīgas materiālā ir loģiska konsekvence pakāpeniskajā jauno modes līniju pārņemšanas procesā. To pašu var sacīt arī par piesaitējamo piedurkņu lietojumu. Broces aprakstā šādas piedurknes pieminētas vairākkārt. Arī greznības noteikumu diktētie aizliegumi Rīgā 17.gs. sākumā norāda uz daudzu šādu tērpa sastāvdaļu un elementu lietojumu. Samta un zīda materiāli, kas tika izmantoti piedurknēs, nozīmēja arī daļēju iepriekšējā modes perioda greznuma atribūtu paturēšanu, jo līdzās smalkvilnas un audekla materiālu dominantei Ziemeļeiropā, tika pieļauta arī greznāku, dienvidnieciskāku materiālu lietošana. Pieprasījums pēc minētajiem materiāliem 17.gs. sākumā tikai auga, jo tas atbilda kavalieru modes perioda esencei – spožu satīna un matēta samta audumu pretstatos.⁶¹⁰ Šī tendence gan vēl bija visai neizteikta gan Nīderlandē, gan arī Rīgā. Tajā pat laikā Rīga bija nozīmīgs reģiona tirdzniecības mezgls, kas preču apmaiņas procesā apvienoja un lika arī tās iedzīvotājiem akceptēt daudzu vizuāli kontrastējošu reģionu iespaidus.

Broces zīmējumu aprakstos pieminētie rīdzinieku apmetņi, kas tikuši izoderēti ar kažokādām, apliecina vēl vienu 17.gs. sākuma modei raksturīgu tendenci. Apmetņi šajā laikā bija kļuvuši garāki un vīriešu modes tērpā tie jau sniedzās līdz ceļgaliem, nosedzot platās venēciešu stila bikses. Apmetņu garums, tādējādi, jau norādīja uz tuvināšanos kavalieru modes stilam.

Aprakstā minēto galvassegu un apavu vizuālais risinājums atkal apliecina spāņu modes un 17.gs. sākuma Nīderlandes tendenču sajaukumu. *"Augstas, apaļiski nolocītas platmales"*⁶¹¹ var liecināt par tipisku protestantiski ievirzīto Eiropas reģionu modes pazīmi 17.gs. sākumā. No apraksta var secināt, ka sieviešu modei klāt ir nākusi arī grezni rotāta aubīte, kas tekstā apzīmētā kā *"maza ielokota divsmaiļu cepurīte"*.⁶¹² Tā laika modes tendenču kopsakarā, tā ir vērtējama kā vēl viena spāņu tērpšanās tradīciju palieka 17.gs. sākumā. Sirdsveida aubīte *attifet* neliek šaubīties par iepriekšējā perioda modes aktualitātes saglabāšanos.⁶¹³ Savukārt ar saiti sasetas

⁶⁰⁸ *Venetians* – modes leksikā tie ir t.s. venēcieši – pagarināto bridžu (īsbikšu) versija ar mīkstāku, plastiskāku auduma kritumu bez iepriekš dominējušā izoderējuma un stīvinājuma. Saskaņā ar 16.gs. modes tradīciju, šo bikšu veidols nāk no Itālijas tirdzniecības pilsētas Venēcijas, kura gadsimtu gaitā visvairāk izjuta orientālu elementu iespaidu uz lokālo modi. T.s. venēcieši bija raksturīga 17.gs. sākuma Nīderlandes modes pazīme.

⁶⁰⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 447.

⁶¹⁰ *Ibid.*, p.276. – 277.

⁶¹¹ Broce J. K. *Zīmējumi un apraksti*. 1.sēj. – 46.lpp.

⁶¹² Turpat.

⁶¹³ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 443.

kurpes bez papēžiem, kā tas minēts, runājot par vīriešu modes ainu, varēja liecināt par t.s. Pizas kurpju (citkārt laiviņveida mājas apavu) *pianelles** (jeb *pantoufles*)⁶¹⁴ lietojumu lokālajā modes ainā.

Broces apraksts ļauj apstiprināt domu par rīdzinieku tērpa formālajām līdzībām ar tā laika Nīderlandes modes tendencēm. Metāla posmu josta jeb *kordeljēra* (no franču val. *cordelière* – virves josta)⁶¹⁵ bija vēl viena tipiska iepriekšējā posma spāņu modes pazīme. Šādas jostas, kuras Broce ir pieminējis savā aprakstā, bija raksturīgas gan turīgo rīdzinieku un nelatviešu modes tērpiem Rīgā, gan arī Rīgas latviešu tērpiem, kurā šīs jostas bija saglabājušās kā lokāla tradīcija.

Īpašu uzmanību piesaista Broces aprakstā pieminēto grezni apšūto mutautiņu un cimdu klātbūtne. Arī tā ir uzskatāma par spāņu modes pazīmi, ko apliecina arī līdzīgas izpausmes 16.gs. beigu un 17.gs. sākuma Eiropas ikonogrāfiskajā materiālā, kur portretētās, pārsvarā augstmaņu kārtai piederošās personas ir tikušas attēlotas ar mutautiņu un /vai cimdiem rokā.⁶¹⁶

Rīdzinieku tērpi 16./17.gs. mijā ir attēloti vēl kādā citā Rīgas grāmatiespiedēja N. Mollīna izdotajā „Rīgas panorāmā” (17. gs. sākums, RVKM) (sk.: att.nr.62.), kurā ir redzams grezni tērpts pilsētnieks sarunājamies ar ākstu un bērnu. Pilsētnieka tērpi ir konstatējamās daļējas kavalieru modes stila pazīmes, kas atkal sajaukušās ar spāņu tradīcijām raksturīgajā 17.gs. sākuma stilā. Te ir krietni plastiskākas *dubleta* kontūras ar raksturīgo trīsstūrveida nosmailinājumu lejasdaļā, bet t.s. spāņu ķirbju bikšu vienkāršotās aprises, norāda uz transformāciju līdz t.s. *venēciešiem* jeb *venēciešu biksēm*. To papildinājums ar krāšņajām ceļgalu lentēm ir nepārprotama tā laika modes aktualitāte arī Ziemeļeiropas zemēs.

N. Mollīna iespiestajā vara grebuma attēlā redzams, ka rīdzinieka *dubletam* ir skaidri izcelta aizdares josla priekšpusē, bet paša *dubleta* virsmu uzirdina šķēlumi un t.s. plecu rullīši, kas paredzēti nomaināmo piedurkņu piesaitēšanai. *Dublets* ir papildināts ar stīvinātu, daļēji atliektu apkakli (*whisk*), kura tā laika tērpa kompozīcijā saderēja ar spāņu modei atbilstoši veidoto bārdu un ūsām. Tas, ka apkakle nav tikusi rotāta ar robotu mežģiņu apmali, virspusēji liecina, ka attēlotā persona nav piederoša

⁶¹⁴ *Ibid.*, p. 451.

⁶¹⁵ G. A. Akermanis grāmatā “*Ordensbuch, Sämtlicher in Europa blühender und erloschener Orden und Ehrenzeichen*” raksta par 15.gs. franču tradīciju nēsāt virves jostu ar mezgliem, ko 1498.gadā kā reliģiskā ordeņa (tas veidojies uz franciskāņu ordeņa bāzes) - *L'Ordre des Dames chevalières de la Cordelière* piederības zīmi, ko iedibinājusi Francijas karaliene Britānijas Anna. Vēlākā laikā šī tradīcija - valkāt kordeljēru, ir pārņemta dižciltīgo atraitņu aprindās. Atsauce: *Ackermann G.A. Ordensbuch, Sämtlicher in Europa blühender und erloschener Orden und Ehrenzeichen. - Annaberg, 1855. - s. 211.*; Jāatzīmē, ka 16.gs. šī josta transformējās un kļuva greznāka, tādējādi, norādot arī daudzveidīgām ietekmēm arī spāņu modes laikā. *Cordelière* jostas apzīmējums franču valodā burtiski ir tulkojams – virves jeb auklas josta, taču 16.gs. un 17.gs. sākumā ar šo vārdu parasti apzīmēja arī spāņu tradicionālās monētu jostas, metāla posmu jostas un pat ķēdi, kas pievienota šādai jostai, rotājot sieviešu tērpu svārku daļas pašā centrā. Atsauce: *English translation of 'cordelière'.* / © Collins.// Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/french-english/cordeliere> [skatīts: 19.06.2017.].; *Cordelière./Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.* - © 2012 – CNRTL.// Pieejams: <https://www.cnrtl.fr/definition/cordeliere> [skatīts: 19.06.2017.]

⁶¹⁶ 16.gs. vidū un turpmākajā gadsimta gaitā, kā arī 17.gs. sākumā Eiropas augstmaņi, sekojot spāņu galma modes paraugiem, rokās nēsāja ar mežģiņu apdari rotātus mutautiņus jeb kabalakatiņus, kurus sauca par *pañuelo*. A. Mora gleznotajā Austrijas Johannas portretā, kas datēts ar 1560.gadu un atrodas Prado muzeja kolekcijā Madridē, attēlotā persona rokā tur gan mutautiņu, gan cimdu, kas ir viens no statusa simboliem. Sk. vairāk: Mors A. Austrijas Johannas portrets, 1560. Prado, Madride./Portreta apraksts Prado muzeja oficiālajā vietnē. / Pieejams: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/joanna-of-austria/d3d06131-46a4-4331-878f-786a3a8b5736> [skatīts: 28. 06. 2017.] Mutautiņi bija ļoti raksturīgi sieviešu tērpa papildinājumi, taču vīrieši, biežāk nekā sievietes, izmantoja smalkādas cimdu, jo tā bija zīmīga norāde uz bruņniecības laikmetu raksturojošiem atribūtiem.

dižciltīgo kārtai, jo mežģīnes bija konsekventa jauno modes tendenču pazīme, kuru, pat neraugoties uz mantisko stāvokli, 17.gs. pirmajā pusē tiecās demonstrēt vai visas sabiedrības kārtas. Šajā attēlā mežģīņu neesamība drīzāk ir apliecinājums puritāniskai atturībai, kamēr greznības manifestācija 17.gs. pirmās puses modes tērpā vienmēr bija nesaraucami saistīta ar mežģīņu demonstrēšanu. Arī pagarinātā, plūstošā apmetņa veidols ir kavalieru modes perioda, īpaši franču modes pazīme. Tāpat šeit ir redzama liela filca platmale, kas nenorāda uz izteikti augstu kroņa daļu. Attēla datējums ļauj domāt, ka cepure ir tikusi darināta, sekojot Francijas modei, kur kavalieru platmales ar zemo kroņa daļu visagrāk arī tikušas akceptētas. Tādas cepures nēsāja arī Flandrijā, kas bija vairāk pakļauta franču modes iespaidam.⁶¹⁷

Rīgas pilsētnieka tērps, kurā saglabājas pēc spāņu modes šūtais *dublets* un "venēciešu bikses" (*venetians*), kopējā rakstura ziņā ir tuvs Nīderlandes lieltirgotāju aprindu modei. Tai bija raksturīgi izcelt funkcionalitāti, kas atbilda darījumu cilvēka ikdienas gaitām.

3.1.4. 17.gs. 20.- 30. gadu modes īpatnības rīdzinieku tērpos

17.gs. pirmajā pusē, it sevišķi 20.-30.gadu gaitā, patriciešu aprindām piederošie rīdzinieki savos tērpos tiecās pēc funkcionalitātes un vienlaikus pēc svinīguma, tādējādi, atbalsodami Nīderlandes modes ietekmi. Priekšnoteikumi šādai tendencei ir konstatējami jau gadsimta otrās desmitgades gaitā, kad 16.gs. spāņu modes ietekme vēl nebija zudusi. Rīgas ikonogrāfiskajā materiālā pārstāvētais Mazās Ģildes eltermaņa Heinriha Štruberga (*Heinrich Struberg*, 1558 - 1620) portrets ir tapis 1616.gadā (RVKM). (sk.: att. nr. 63.) Eltermanis ir portretēts ļoti atturīgā dziļi melnā tērpā, kura konstruktīvais risinājums un aprises praktiski nav nosakāmas, taču portetā labi pamanāms melnais, garais apmetnis, kas gluži kā mantija liecina par attēlotās personas statusu. Baltās cietinātās apkakles-frēzas veidols jau atbilst 16.gs. beigās un 17.gs. sākumā Rietumeiropā aktuālajam šīs apkakles risinājumam. Tieši šāda riteņveida frēzas struktūra bija plaši izplatīta Nīderlandē. Štruberga frizūra vēl atbilst spāņu modes paraugiem 16.gs. otrajā pusē, taču bārdas risinājums stilistiski ir tuvs reformācijas stila tradīcijai.

Turpmākajās desmitgadēs, acīmredzot, Nīderlandes tirgotāju ietekmē, tika pausta arī vēlme pēc sadzīviskuma un omulības atmosfēras, kas rīdziniekiem saistījās ar stabilitātes sajūtu, un pieķeršanos mājas dzīvei. Rīgas rātskunga Ludviga Hintelmana (*Ludwig Hintelmann*, 1578-1643) (sk.: att. nr. 64.), kā arī viņa sievas Katrīnas Hintelmanes (1538-1666) (sk.: att. nr. 65.) un meitas portretos (sk.: att. nr. 66.), kurus darinājis anonīms autors, konstatējamās reģionāli īpatnējas, taču Nīderlandes izpratnei tuvas modes tērpu rakstura analogijas. Portretu datējums (17.gs. 20. gadi) precīzi iezīmē mijiedarbību starp tirdzniecības pilsētu Rīgu un Nīderlandes lieltirgotāju aprindām. Hintelmaņu ģimenes portretos redzam, ka visas tajos attēlotās personas tērpušās tumšos, atturīgos tērpos, kurus papildina baltas apkakles. Atturīgie tērpi apliecina spāņu kontreformācijas modes stila "melnā perioda" paliekas, reizē iezīmējot arī Rīgas pieķeršanos puritāniskajai vienkāršībai. Šāds tērpu raksturs kavalieru modes perioda iesākumā vēl ļoti uzskatāmi parāda flāmu modes ietekmi, kura visvairāk bija jūtama pilsētas augstākajās aprindās. Hronoloģiski tas iezīmēja skatu atpakaļ, jo, laikā, kad Rietumeiropā sāka nostiprināties kavalieru modes stils, Rīgas rātskunga Hintelmaņa ģimene vēl valkāja tērpus, kas tapuši pēc flāmu modes parauga.

⁶¹⁷ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 251.

Rīgas rātskunga L. Hintelmaņa melnais tērps, ar atlokāmo puscaurspīdīgā zīda auduma apkakli, kuras stīvinājums portretā ir uzreiz pamanāms, - liecina par attēlotā kunga piederību pilsētas pārvaldes struktūrām, raksturojot arī 17.gs. pirmās puses lietišķi atturīgās darījumu pasaules tērpa kanonu. Rātskunga frizūras risinājums vēl ir pilnībā atbilstošs 16.gs. 60.gadu spāņu modei, jo toreiz apkakles tika saskaņotas ar matu sakārtojumu. Turpretī bārdas veidols ir tuvs reformācijas stila paraugiem.

L. Hintelmaņa sievas un meitas portretos ir ilustrēta prominentu pilsētnieku aprindām raksturīgā paaudžu distance, kas vērojama modes tērpu atšķirībās. Kaut arī abas sievietes valkā tumšus tērpos ar baltiem akcentiem, katrai no viņām ir sava atšķirīga tērpa koptēla īpatnība. Hintelmaņa kundzes melno un atturīgo tērpu papildina tik tikko jaušama neliela, balta atlokāma apkakle, taču bez stīvinājuma, kas vēl ir redzams viņas vīra portretā. Baltā apkaklīte ir ar saitītēm, kuras atlaistas vaļīgi, atsedzot kundzes melnā tērpa nelielo, tāda paša materiāla zīda lenti, ar kuru, acīmredzot, ir aizdarināta apakšējā, nelielā melnā apkaklīte. Galvu sedz stīvināta balta aubīte, kurai pāri klājas caurspīdīgs plīvurs un tam, savukārt, pāri – melna kažokādas cepure, kas tapusi krievu stilā. Precētās sievietes statusu Nīderlandē bija pieņemts uzsvērt ar baltu aubi, taču pārējās galvassegas kārtas – plīvurs un kažokādas cepure jau ir lokālo, 16.gs. Rīgas daudzveidīgo nacionālo iezīmju atspulgs. Rīgā jau kopš viduslaiku modes perioda bija iesakņojusies t.s. krievcepuru nēsāšanas tradīcija, kura nebija zudusi arī 17.gs. Līdz ar to, tieši apkakles un galvas noseģšanas varianti 17.gs. Rīgā norādīja uz savdabīgu kompilāciju - reformācijas un kontrreformācijas stila pazīmju apvienojumu, vienlaikus, saglabājot arī atsevišķas bizantiešu tēla pazīmes. Pilsētā tās bija iesakņojušās kopš viduslaikiem un apzīmēja sensenos tirdzniecības sakarus ar Krievzemi. Jāsecina, ka portretā redzamās, vecākās sievietes tērps, un jo sevišķi – galvassega – ir uzskatāmi par sociālā statusa, funkcionālo nosacījumu un personas vecumu apzīmējošām tēla sastāvdaļām.

L. Hintelmaņa meitas portretā atklājas pārliecinoša spāņu modes tradīcija, kurai pievienotas tikai dažas Nīderlandes modes ietekmju nianšes. Melno un balto laukumu pretnostatījums kārtainajā, spāniskajā, dziļi melnajā tērpā ir manāms, pateicoties, kontrastējoši baltajām zīda piedurknēm un “dzirnākmens *frēzai*”.⁶¹⁸ Jāatzīmē, ka apkakle (*frēza*) nav tikusi rotāta ar mežģīņu apdari un tā ir spilgts puritānisko ideālu piemērs. Šo iespaidu vēl vairāk pastiprina smago zelta ķēžu kaklarotas un zelta *pektorāle**⁶¹⁹ ar kameju, kā arī kareklis ar pērles piekariņu, kas norāda uz ziemeļu renesanses jeb reformācijas modes stila turpinājumu 17.gs. pirmajā pusē. Hintelmaņa meitas frizūra stilistiski vēl „kavējas” 16.gs. 70.- 80.gadu izpausmēs un tā ir likumsakarīgi pakārtota lielās „dzirnākmens *frēzas*” uzliktajiem ierobežojumiem. Atšķirībā no šī laika Rietumeiropas piemēriem, gados jaunākās Rīgas modes dāmas tērpā tomēr vēl tika saglabāta konservatīva senāku periodu specifika. Tikmēr L. Hintelmanis ar sievu, lai arī valkājuši visai pieticīgi rotātus tērpus, tomēr to piegriezumā un atsevišķajās detaļās ir demonstrētas jaunākas vēsmas. Paaudžu atšķirības šajos modes tērpos tomēr ir likušas saglabāt atsevišķas reformācijas posma iezīmes, kuras redzamas rātskunga bārdas risinājumā un viņa kundzes kārtainajā galvassegā.

Hintelmanu ģimenes pārstāvju portretos redzamais ļauj secināt, ka atturīgo, melno tērpu popularitātes iesakņošanās un aktualitāte Rīgā nav saistāma tikai un vienīgi ar kontrreformācijas izvērsto spiedienu, kā rezultātā 16.gs. otrajā pusē Eiropas pilsētnieku apģērbos lielākoties dominēja Spānijas galma modes iespaids. Jau kopš

⁶¹⁸ Lehnert G. *Fashion – a Concise History*. – London: Laurence King, 1998. – p. 59. – 61.

⁶¹⁹ Pektorāle (no latīņu val. vārda - *pectoralis*) - izteiksmīga krūšu rota ar karekli; Newman H. *An Illustrated Dictionary of Jewelry*. – London: Thames & Hudson, 2000. – p. 231.

reformācijas izplatības sākuma laikiem rīdzinieku aprindās bija vērojama reformētās baznīcas garīdzniecības amata tērpa ietekme, kas nāca līdz ar melnas krāsas tērpu un baltu apdares elementu lietojuma popularitātes pieaugumu. Bez tam, Rīgai acīmredzami tuvāka bija Vācijas un Nīderlandes tradīciju noturība, kas tiek saistīta ar tumšo tērpu popularitāti. Vācu vēsturniece *Gertrūde Lēnerta* raksta: "*Vācijā un Nīderlandē melnā bija populāra tērpu krāsa jau kopš reformācijas. Šajās valstīs tika pieņemta arī spāniskā tendence uz stīvinātajām tērpu detaļām un blīvu ķermeņa noseģšanu.*"⁶²⁰ Kā rāda aprakstītie ikonogrāfiskie avoti, rīdzinieku tērpsanās paradumi bija līdzīgi situācijai Nīderlandē. To diktēja ostas pilsētas saikne ar tā laika tirdzniecības dominējošo lomu, kuru nīderlandieši bija izvērsuši.

3.1.5. Spāņu modes tradīcija rīdzinieku tērpos 17.gs. 20.gados. Rīgas birģeru portreti

16.gs. spāņu modes tērpa spilgtākais atribūts bija gofrētā apkakle *frēza*. Kā redzams, 17.gs. sākumā šīs apkakles popularitāte nebija zudusi. Tieši pretēji, jo gofrētās un stīvinātās *frēzas* lietojums arī rīdzinieku amata tērpos bija uzskatāma liecība par 17.gs. turīgāko pilsētnieku, amatnieku un ģildes eltermaņu statusu sabiedrībā un līdz ar to, - arī nozīmīga šā laika konservatīvās modes piedeva.

17.gs. Rīgā aizsākās birģeru portretu tradīcijas, ko, līdzīgi kā citur Ziemeļeiropā, ietekmēja holandiešu reālistiskā glezniecība.⁶²¹ Agrīnajos mācītāju un Mazās ģildes eltermaņu portretos, vēl konstatējama manierismam raksturīgā tēlu atsvešinātība un sastingums.⁶²² Vēlme reprezentēties tomēr tikusi parādīta ar nopietnības un cienīguma pozas uzsvēršanu, kas ļāva amatu vecākajiem kļūt līdzīgiem augstmaņu kārtas pārstāvjiem.⁶²³ Tajā pat laikā eletermaņu vienkāršie, nopietnie, birģeru kārtu raksturojošie tērpi vēl pauda reformācijas laika garīdzniecības un amata tērpu stilistiku, kas mijās ar 16.gs. spāņu modes tradīcijām.

Rīgas Sv. Jāņa ģildes eltermaņa Karsena (Karstena) Gerkena (1574 (1577)-1652) portrets (1627, RVKM) norāda uz melnbaltā tērpa aktualitāti pilsētas amatu un tirgotāju ģilžu amatpersonu tērpā (sk.: att. nr.67.). Eltermaņa portretā, ar lietišķi drūmu un nopietnu tērpu, tiek pausta zīmīgā nodeva spāņu modes reprezentatīvāko elementu noturībai. Melno zīda tērpu papildina caurspīdīga, zīda gāzes auduma *frēza* ar nelielu mežģīņu apmalīti, kura šajā laikā ir uzskatāma par tipisku amatpersonas tērpa sastāvdaļu. *Frēzas* mežģīņu apmalei ir pieskaņotas arī tik tikko manāmas, baltas mežģīņu manšetes, kas šķietami nomaskētas ar melnajām, garajām zīda tērpa piedurknēm. *Frēza* šajā gadījumā vēl joprojām ir papildināta ar stieplu karkasu un stīvināta, uzsverot personas svarīgo stāvokli. K. Gerkens rokā tur pirkstaiņus - uzskatāmu spāņu modes tēla reprezentācijas atribūtu. Tajā pašā laikā, cimdu klātbūtne eltermaņa portretā ir saistāma arī ar viduslaiku tradīciju, kas to valkāšanas nozīmi paplašināja no bruņniecības un augstākās garīdzniecības aprindām līdz dažādu pilsētas amatpersonu privilēģiju zīmei. Eltermaņa frizūras un bārdas stilistiskais risinājums jau atkal atbalso reformācijas laika īpatnības. Līdz ar to, K. Gerkena tērps papildina darījumu pasaules un amatpersonas ietērpšanās kanona vizuālo piemēru virknī 17.gs. pirmajā pusē.

Rīgas Sv. Jāņa ģildes eltermaņa Korda Rusebuša (*Cord Russchebusch*, 1572-

⁶²⁰ *Lehnert G. Fashion – a Concise History. – London, Laurence King, 1998. – p. 55.*

⁶²¹ Latvijas mākslas vēsture./autori: L. Bremša, A. Brasliņa, D. Bruģis, S.Pelše, I. Pujāte ; atb. red.A. Rožkalne. – 90.lpp.

⁶²² Turpat.

⁶²³ Turpat.

1642) portrets (1629, RVKM) rāda vēl daudzveidīgāku ainu, kurā stilistiski apvienojas dažādu ārvalstu ietekmju interpretācija (sk.: att. nr. 68.). Rusebuša tērpā jau ir redzams sava laika modei aktuālais pusapaļās *frēzas* risinājums, kas visagrāk Eiropā ir ticis manīts tieši Nīderlandē.⁶²⁴ Apkakles izplatību Eiropā, iespējams, veicināja tirdzniecības kontaktu tīkla paplašināšanās un preču apmaiņas process. Joprojām *frēzu* papildina stīvinājums un stieplu karkass, taču priekšpusē, funkcionālu apsvērumu dēļ, apkakles platums ir ticis reducēts. Tāpat šai *frēzai* ir pamanāms arī profilēts pakauša nolocījums. Eltermaņa tērpu papildina reprezentatīva mantija un cimdi, kas raksturo amatpersonas statusu 17.gs. pilsētas kārtu hierarhijā. Bez tam, eltermaņa frizūras un bārdas risinājums jau atkal ir adekvāts reformācijas stila tradīcijai 17.gs. pirmajā pusē.

Rīgas Mazās ģildes eltermaņa Hansa Velša (*Hans Welsch*, 1580 – 1655) portretā (1635, RVKM) redzami visi tipiskākie, jau reformācijas kontekstā aprobētie garīdzniecības un amatpersonu tērpa vizuālie rādītāji, kuri ienesti arī 17.gs. amatpersonu apģērbā (sk.: att. nr. 69.). Taču stīvinātā, gofrētā gāzes auduma pusapaļā *frēza*, šajā gadījumā, jau ir tikusi veidota gluži kā plāna auduma plāksne, kas vēl aizvien nostiprināta ar stieplu karkasu. H. Velša tērpu, līdz ar kažokādu oderētajai reprezentatīvajai mantijai un cimdiem, papildina vēl viens 16.gs. modes atribūts – t.s. smaržābols (angļu val. – *pomander**). Smaržābola klātbūtni šajā portretā varētu uzskatīt arī par pašpietiekamu un ārišķīgu atribūtu, ja vien Nīderlandes pilsoniskās aprindas nebūtu šo galma modes aksesuāru 17.gs. padarījuši par pilsētnieku aprindām raksturīgu modes zīmi, kuri 17.gs. gaitā ir izrādījuši interesi arī par parfīmu sastāvdaļu tirdzniecību.⁶²⁵ Tāpat kā laikabiedru – K. Gerkena un K. Rusebuša portretos, arī H. Velša frizūras un bārdas stilistika atkārtoti reformācijas laikā radītos prototipus.

17.gs. sākumā tapušie Rīgas birģeru portreti rāda, ka atsevišķās rīdzinieku pilsoniskajās aprindās aktualitāti saglabāja savdabīga reformācijas un kontrreformācijas modes elementu sintēze, kam pakārtojās viņu tērpa veidols.

3.1.6. Kavalieru modes stila izpausmes 17.gs. 30.- 40.gadu Rīgā

17.gs. 30. – 40.gadu gaitā Rīgā, iespējams, varēja novērot Rietumeiropas 17.gs. modes stilu hronoloģijā iezīmēto stilistiskās evolūcijas otro posmu, kas bija saistāms ar Trīsdesmitgadu kara ietekmes atbalsošanos pilsētā un t.s. kavalieru modes stila izplatību gadsimta 30.gados.

Kavalieru modes stilu, ko Rietumeiropā iespaidoja Trīsdesmitgadu kara notikumi, lokāli ilustrē daži 17.gs. vidus Rīgas pils erķera ciļņi.⁶²⁶ Tajos parādās kavalieru modes stilam raksturīgas iezīmes, kuras Rīgu sasniedza, domājams, 17.gs. 20.gados, kad Rīga un tās pils 1621.gadā bija nonākusi zviedru pārvaldījumā.

Rietumeiropas tērpu vēstures literatūrā šo, kavalieru modes stilistisko izpausmju posmu, autori nereti ir saistījuši ar zviedru kareivju atstāto ietekmi.⁶²⁷

⁶²⁴ Кибалова Л., Гербенова О., Ламарова М., Иллюстрированная энциклопедия моды. - Прага: Артия, 1988. – стр. 407.

⁶²⁵ Pavia F. *The World of Perfume*. – New York: KNICKERBOCKER PRESS, 1996. – p. 15.

⁶²⁶ Par ciļņu vēsturi sk.: Dirveiks I., Jaunzems-Pētersons U. Rīgas pils erķers // Mākslas vēsture un teorija. – 2018. – Nr. 21. – 6. – 17. lpp. Ciļņu tēlu kostīmu analīze veikta pēc pašreiz erķerā esošām 1960. gadu kopijām un fotomateriāliem (degradētie un zudušie oriģināli nebija izmantojami).

⁶²⁷ *Fashion – The Whole Story*. – p.79.; Modes vēstures literatūrā zviedru kareivji 17.gs. pirmajā pusē bieži ir tikuši devēti par kavalieru stila nesējiem. Bez tam kavalieru tērpanās stila pazīmes nereti tikušas asociētas arī ar notikumiem 1639.gadā, kad Britu salās izvērās Triju Karaļvalstu karš, skarot

Rīgas pils erkera ciļņu izgatavošanas iespējamais datējums – 1649.gads. Par to autoru tiek uzskatīts no Mēklenburgas ataicinātais Daniels Ankermanis (*Daniel Anckermann*), pēc kura meta cilni darinājuši vietējie meistari.⁶²⁸ Ciļņos attēlotie divu zviedru kareivju tēli piesaistāmi tā laika rīdzinieku tērpu vēsturei.

Laikmeta modes kontekstā ciļņu tēli ir raksturojami kā jauno vēsmu nesēju zviedru laika tērpsanās atspulgi. Ciļņu datējums atbilst laikam, kad Rietumeiropas modes līdervalstīs bija jau nostiprinājušās kavalieru stila īpatnības. Ciļņos redzamo kareivju tēli demonstrē šī modes stila pazīmju esenci, kad jau bija notikusi atbrīvošanās no iepriekšējā posma ietekmes, kā arī tikusi atmesta Nīderlandes pasmagā stilistiskā interpretācija. Vispirms uz to norāda ciļņos redzamo kavalieru platmales ar strausa spalvu rotu, kā arī ūsu un bārdū modes ilustrējums. Te netrūkst arī militārās modes sastāvdaļu (īsbikses – piltuvveida *bridži*, *dublets*, pleca lente un garo stulmu zābaki – *botforti**), kuras konkrētajā piemērā ir atainotas ļoti vispārināti.

Cepure 17.gs. kavalieru modes stila ietvaros kļuva par izteiksmīgāko laikmeta raksturotāju. Vācu zemēs un vēlāk arī Rietumeiropas modes leksikā šīs platmales ar strausa spalvu dekoru tika dēvētas arī par „zviedru cepurēm”, pateicoties Trīsdesmitgadu kara laikā zviedru kareivju vidū popularizētajai modei.⁶²⁹ Rietumeiropā jau 1630.gadā modes pārmaiņu lokā iekļāvās arī tipiskā kavalieru platmale ar zemo kroņa daļu. Viena, bijušo Rīgas vārtu ciļņa portāla fragments rāda kareivī, kura galvassegas kroņa daļa gan vēl ir nedaudz paaugstināta, kas šeit norāda uz Nīderlandes modes tradīcijas saglabāšanos. Jāatzīmē, ka Rietumeiropā šāda cepures kroņa daļa guva izplatību 17.gs. pirmajā ceturksnī, taču varēja saglabāties arī līdz pat gadsimta vidusdaļai. Tieši ar 17.gs. vidu arī ir datēts minētā ciļņa tapšanas laiks. (sk.: att. nr. 70.)

Otrs Rīgas pils erkera cilnī attēlotais kareivis jau ir tērpiem tipiskajā kavalieru modes tērpā. Kareivja figūras traktējumā visvairāk izceļas frizūra ar garajiem viļņainajiem matiem, kā arī Trīsdesmitgadu kara laika smailbārdiņa un uzskrullētās ūsas, kuras ir piederīgas dēkaiņu un kavalēristu laikmetam. Frizūras risinājums šajā periodā bija nesaraujami saistīts ar apkakles plastisko līniju piemērošanos sava laika ideāliem. Kavalieru platmales ar spalvu rotu un vietām atliktajām malām akcentē tērpa kompozīcijas centrālos elementus – tiekšanos pēc dinamiskiem un ārēji efektīgiem, taču arī – funkcionāliem un ērtības aspektu uzsvērošiem modes atribūtiem. To pašu var sacīt arī par pieminētā *dubleta* (*doublet*) un žaketes (*jerkin*) atbrīvotajām griezuma līnijām. Konkrētajā piemērā, kavaliera *jerkin* diagonāli šķērso, domājams, cietinātās ādas pleca lente (*baldrick**⁶³⁰) ar munīciju un ieročus nostiprinošām detaļām, kuras kaujas operāciju laikā un karagājienos pildīja t.s. ķermeņa somas (jeb pie ķermeņa nēsājamas priekšmetu glabātuves) funkcijas. Cilnī redzamā kavaliera tērpu būtiski papildina arī piltuvveida īsbikses ar kažokādas sloksnēm sašaurināto staru apakšmalā un kavalēristu zābaki – minētie *botforti*. Šeit nav, liekas, izpalicis arī kareivju tērpam raksturīgo pirkstaiņu (*gauntlets*) attēlojums,

---

Skotijas, Īrijas un Anglijas teritorijas. Modes leksikā kavalieru stils, tādējādi, asociējās ar karaļa Čārlza I varas piekritējiem – rojalīstiem, kuri tērpās kā kavalieri, pretēji parlamentāriešiem, kuru ģērbšanās stils bija puritānisks. Promocijas darba autore iepriekš par kavalieru stila tērpsanās izpausmēm šādā kontekstā ir rakstījusi grām.: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – Rīga, Jumava, 2010. – 318.lpp.

⁶²⁸ Dirveiks I., Jaunzems-Pētersons U. Rīgas pils erkera. – 12. lpp.

⁶²⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 262.

⁶³⁰ *Baldrick* (angļu val.) - plata pleca lente/pleca siksnā no dekoratīva dārga auduma vai arī ādas (kareivjiem tā bija funkcionāla ieroci nostiprinoša lente). Tā parasti diagonāli tika pārlīkta tērpam un, tādējādi, lente šķērsoja labo plecu, bet vidukļa daļā tika sasieta mezglā vai sasprādzēta ar zobena jostu. *Baldrick* 17.gs. kļuva par kavalieru modes tērpa svarīgu sastāvdaļu, vienlaikus, norādot arī uz kareivja vai galminieka kārtas pārstāvi.

jo kavaliera labā plauksta, kuru viņš tur pie pleca lentes, ir veidota ar visai smagnējiem apjomiem.

Viens no svarīgākajiem kavalieru stila akcentiem vīriešu modē bija apkakle - t.s. zviedru apkakle jeb Gustava II Ādolfa apkakle. Šāda apkakle parasti horizontālā līnijā klāja plecus un tika apšūta ar robainu mežģīņu apmali. Apkakles stilistikas pazīmes vēsturiski tiek saistītas ar šī Zviedrijas monarha ieviesumu.⁶³¹ Tālāk tā ir guvusi plašu izplatību Eiropā. Rīgas pils erķera cilnī atveidotais kareivis nēsā pieticīgāku apkakli bez raksturīgās mežģīņu apdares. Bez tam, kareivja tērpu papildina daudzas funkcionalitātes diktētas sastāvdaļas. Piemēram, piltuvveida īsbikses noslēdzas ar siltinošām kažokādas sloksnēm, pārāk neatkāpjoties arī no modes laikmeta modes diktētā dekoratīvisma.

Kareivja garstulmu zābaki *botforti*, šoreiz neatspoguļo atlokus ar dekoratīvām manšetēm, kā tas ir redzams lielākajā daļā Rietumeiropas modes centru.⁶³² Rīgas pils erķera ciļņa atveidā kareivja zābakos ir nojaušams piltuvveida paplatinājums stulma augšdaļā, tomēr tas vēl neko nepavēsta par šā zābaku modeļa īpatnībām.

Rīgas pils erķera ciļņos redzami kavalieru tēli, kuru tapšana ir datēta ar 1649.gadu, atšķiras no Rietumeiropas laikabiedru tērpiem tikai ar dekora ziņā atturīgākiem risinājumiem.

3.1.7. Sieviešu modes izpausmes Rīgā 17.gs. pirmajā pusē

Eiropā kavalieru modes stila īpatnības sieviešu modē atspoguļoja daudzas līdzības ar vīriešu tērpa militarizēto raksturu. Trūkstot konkrētiem vizuāliem piemēriem, kuri tieši šajā aspektā raksturotu sieviešu modes īpatnības augstākajās rīdzinieku aprindās, var vienīgi pieņemt, ka tās neizpalika, it īpaši ņemot vērā Zviedrijas karalienes Krīstīnes un viņas spožā galma ietekmju izstarojumu.

Tikmēr 17.gs. 40.gadu materiāls parāda, ka Rīgas birģeru aprindās saglabājās izteikts konservatīvisms un 16.gs. modes tradīciju noturība. Promocijas darbā jau iepriekš aprakstītie Rīgas rātskunga ģimenes portreti demonstrēja izteiktu 16.gs. modes tradīciju saglabāšanos un Nīderlandes ietekmes lomu. Nezināma autora darinātā Rīgas rātskunga Ludviga Hintelmana ģimenes epitāfija (RVKM), kas datēta ar 1641.gadu parāda, ka spāņu modes tradīcija vēl joprojām ir aktuāla un sevišķi izpausta sieviešu tērpos. (sk.: att. nr. 71.) Rātskunga sievas attēlojums epitāfijā joprojām rāda melnbaltu, svinīgu un nopietnu tērpa koptēlu, kas piesātināts ar daudzām lokālām īpatnībām. Melnā tērpa piegriezumā jaušamas citādas (kā kavalieru modē) līnijas, kā arī plašs stūrainis kakla izgriezumš. Tajā pat laikā tērpiem ir garas piedurknes ar Nīderlandes modei raksturīgām baltām, cietinātām manšetēm, kā arī dekolte līniju aizpildošu balta auduma kārtu un baltu, nerotātu priekšautu. Uz pleciem Hintelmana kundzei ir kažokādas pelerīne, bet galvu sedz tieši tāda paša rakstura kažokādas cepure kā 1620.gados tapušajā portretā.⁶³³ Kopumā Rīgas rātskunga Hintelmana ģimenes epitāfija rada iespaidu par visai attālu priekšstatu par aktuālajām kavalieru perioda modes iezīmēm plašākā Rietumeiropas ideju kontekstā.

⁶³¹ Anderson E. I. *Foreign Seductions: sumptuary laws, consumption and national identity in early modern Sweden.*// *Fashionable Encounters: Perspectives and trends in textile and dress in the ...* edited by Tove Engelhardt Mathiassen, Marie-Louise Nosch, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard. - Oxbow Books, 2014. - p. 65.- 66.

⁶³² Boucher F. *The History of Costume in the West.* - p. 266.

⁶³³ Zem cepures Hintelmana kundze valkā baltu aubīti, kas ir raksturīga Nīderlandes vidusslāņa aprindu modei. Plašākā Rietumeiropas modes kontekstā šī aube kopā ar cepuri rāda saikni ar puritānismu.

NODAĻAS SECINĀJUMI

17.gs. pirmajā pusē un gadsimta vidū Rīgā, tāpat kā Rietumeiropas modes galvaspilsētā Parīzē, tika novērots būtisks holandiešu ievesto modes preču pārsvars pār vietējām un citu zemju saražotajām precēm.⁶³⁴ Vēstures materiālā iegūtās ziņas parāda, ka holandiešu tirdznieciskā aktivitāte bija sākusies jau 16.gs. beigās.⁶³⁵ Tas bija laiks, kad Holandes tirgotāji bija spējīgi organizēt ietekmīgas kompānijas un iegūt lielākos ieņēmumus, 17.gs. gaitā nostiprinot vidusslāņa aprindu turīgumu. Tas, savukārt, varēja veicināt izšķērdīga un grezna modes tērpa veidošanos. Šajā pašā laikā Rīgas birģeru aprindās noteicoša bija tieksme pēc praktiskuma un funkcionalitātes. Tas bija nosacījums modes tērpa pārvērtībām, kuras visā visumā bija adekvātas Nīderlandē iesakņotajām tradīcijām. Tur, dominējot katoliskās Spānijas ietekmei, arī 17.gs. tika valkāti atturīgi tumši un smagnēji tērpi. Līdz ar to var pieņemt, ka tirgotāju un darījumu aprindām piederošie rīdzinieki arī savos tērpos varēja sekot paraugiem, kurus rādīja Nīderlandes lieltirgotāju aprindas.

Kavalieru modes periodā rīdzinieku sekošanu jaunākajām Eiropas modes vēsmām tomēr būtiski esot kavējis vietējo drēbnieku meistarības trūkums uz ko F. Bušē ir norādījis kā specifisku iezīmi, kas raksturoja bijušā Hanzas reģiona zemes. Acīmredzot tas lika pārveidot pirmavotus un formēt lokāli īpatnējas, taču arī smagnējas modes nianses. Rīgas turīgākās aprindas, kurām nebija raksturīgs muižniecības slāņa liels īpatsvars, ienesa pilsētas modē birģeru kārtai raksturīgas greznošanās ieražas, kuras bija krietni atšķirīgas no aristokrātijas paradumiem. Pilsēta, ar tai raksturīgo saimniecisko struktūru un tirdzniecības sakariem, sev raksturīgajā modes tēlā varēja paust visai attālu priekšstatu par to kā citās zemēs tērpjas galma vidē. Tomēr tā kā 17.gs. iezīmējās galma aristokrātijas dominējošā loma aktuālo modes tendenču izplatības veicināšanā, tad arī šo ietekmju loku nevar pilnībā izslēgt no paraugiem, kas noderēja turīgākajiem pilsētniekiem.

Rīdzinieku tērpa izskatu 17.gs. pirmajā pusē varēja noteikt arī reliģiskā piederība, kas, pretstatā katoļticīgās sabiedrības pārstāvētajai kavalieru modes švītībai, pieņēma puritānisko, izteikti kanonisko un askētisko formulu, rosinot uzmanīgu attieksmi pret jebkādu izšķērdības un greznības manifestāciju. Jāatzīmē, ka tērpšanās paradumos, līdz ar 17.gs. preču plūsmu, varēja ieplūst arī eksotiskākas tendences, tādējādi, pilsētnieki, iespējams, pārņēma kopējo ievirzi kāda modes ideju apmaiņā bija konstatējama Rietumeiropā. Būtisks faktors pilsētas vidē bija arī tas, ka bruņniecības lomu 17.gs. gaitā aizstāja zviedru kareivju radītais militārā ģērbšanās stila standarts. Spriežot pēc kvantitatīvi nelielā ikonogrāfisko un vizuālo materiālu klāsta, zviedru galma modei raksturīgas izpausmes varēja radīt interesi un atdarināšanas tieksmi arī Rīgas birģeru aprindās. Tikmēr šajās aprindās, spriežot pēc vizuālā materiāla, parādījās arī tieksme uzsvērt praktiskuma, komforta un nopietna darījuma cilvēka tēlam raksturīgas tērpšanās izpausmes. Šeit būtisku lomu varēja spēlēt arī holandiešu tirgotāju un kuģubūvētāju aktivitāte, kas līdz Rīgai, ar tirdzniecisko kontaktu paplašināšanos Rietumeiropā, atnesa arī svaigākās Eiropas modes tērpa raksturielzīmes. Pilsētas vidē tās iznesa ne tikai paši holandieši, bet arī vācu tautības pārstāvji. Arī 17.gs. gaitā rīdzinieku vidū varēja konstatēt modes ideju pārceļošanu no pilsētas viesu radītā iespaida uz pilsētas pastāvīgo iedzīvotāju tērpšanās paradumiem.

⁶³⁴ Straubergs J. Rīgas vēsture. – 336.lpp.

⁶³⁵ Feodālā Rīga. – 148.lpp.

3.2. Baroka modes stila izpausmes Rīgā 17. gadsimta otrajā pusē

3.2.1. Rīgas tirdzniecības amatniecības un manufaktūru loma pilsētnieku modes tērpā pārvērtību veicināšanā. Modes preču aprīte 17.gs. otrajā pusē

Rīgas pilsētas orientēšanās uz jau esošo tirdzniecības kontaktu saglabāšanu, kā arī jaunu kontaktu meklējumiem, būtiski ietekmēja arī tās iedzīvotāju tērpu izskatu. Iespējams, ka dominējošā holandiešu importa tirdzniecības ietekmē Rīgas turīgāko aprindu pārstāvji savos tērpos tiecās ienest Rietumeiropai raksturīgas pilsētas modes iezīmes. Ir zināms, ka Rīgas tirdzniecībā šajā laikā ieplūdušas arī t.s. „sieviešu preces” - galantērijas izstrādājumi.⁶³⁶ Rīgā ievesto ārzemju preču klāstā nav trūcis gatavo apģērbi un apavu, kā arī lenšu, matu sprādžu, matu suku un citu priekšmetu.⁶³⁷

Dokumentālās liecības par 17.gs. Rīgas tirdzniecību, kas plaši iztīrātas grāmatā “Feodālā Rīga” norāda uz visai rosīgu saimniecisko darbību, kas pilsētā varēja ienest ļoti daudzveidīgas ietekmes. Kuģi no Rietumeiropas, kas ostā ienāca vienlaikus ar baltkrievu strūgām, aktivizējuši tirdzniecību ar galantēriju.⁶³⁸ Kaut arī dokumentālie avoti nesniedz tiešas norādes uz modes preču aprīti, taču tie var liecināt par plašajiem starptautiskajiem kontaktiem.

Rīgas cunfšu amatnieku intereses 17.gs. arvien vairāk esot skāris dažādu preču imports.⁶³⁹ Varas pārstāvji, tiecoties aizsargāt vietējās amatniecības un rūpniecības nozaru attīstību, atkārtoti aizliegusi pilsētā ievest tāda veida izstrādājumus, kuri bija pieejami lokāli, jo tos jau izgatavoja vietējie cunfšu amatnieki.⁶⁴⁰ Vēstures materiālā ir ziņas par Vidzemes ģenerālgubernatora patentu, kas 1656.gadā esot atļāvis ievest apavus pārdošanai, taču jau gadsimta 60.gados tas jau ticis aizliegts.⁶⁴¹ No šīm ziņām ir secināms, ka lielākoties apavus izgatavoja vietējie meistari, kuri, iespējams, tomēr ir atdarinājuši Eiropas modei raksturīgo. To veicināja jau iepriekš ievestie importa apavu modeļi, kā arī ārzemju viesu (pārsvarā tirdzniecības darījumos iesaistīto) radītais piemērs. Tomēr kā liecina cunfšu meistarū sūdzības par neatļautu rūpniecības preču importu, tad vizuāli novērtēt citviet tapušos apavu modeļus bija iespējams arī importa aizliegumu laikā. Piemēram, “1661. g. kurpnieku cunfšu meistarū sūdzējās, ka no Holandes pārdošanai ievesti 200 pāri kurpju.”⁶⁴² Domājams, ka minētie holandiešu atvestie apavi varēja norādīt arī uz kādu no 17.gs. 60.gadu Eiropas modei raksturīgām tendencēm, kuras izpaudās līdz laikam, kad gadsimta otrajā pusē (sākot ar 70.gadiem) toni diktēja Francijas monarha galms.⁶⁴³ Jāpiebilst, ka tolaik holandieši bija ļoti aktīvi modes ideju izplatītāji, taču viņu radītais iespaids bija redzams lieltirgotāju aprindās, kur, dominējot praktiscisma elementiem, izpalika ārišķīgas greznības iespaids.⁶⁴⁴

Tajā pašā laikā Rīga gadsimta otrajā pusē, iespējams, bija nonākusi dažādu modes ideju krustcelēs. Par to liecina vēstures literatūrā minētais, ka pilsētā kur

⁶³⁶ Turpat, 214.lpp.

⁶³⁷ Turpat.

⁶³⁸ Turpat, 217.lpp.

⁶³⁹ Turpat, 222.lpp.

⁶⁴⁰ Turpat.

⁶⁴¹ Turpat.

⁶⁴² Turpat.

⁶⁴³ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 271., 273.

⁶⁴⁴ Turpat, 274. – 277.lpp.

līdzšinēji bija dominējusi holandiešu tirdzniecība, arvien biežāk ticis novērots Kurzemes hercogistes iespaids uz pilsētnieku aprindām.⁶⁴⁵ Šajās aprindās, pateicoties dažu modes preču ienākšanai, varēja būt jaušama arī pakļaušanās Eiropas galmos izplatītajām tērpsnās tendencēm. Piemēram, no Kurzemes hercogistes visvairāk esot ienākušas cepures, jo *“amatu tiesā par to ieviešanu ir visvairāk sūdzību.”*⁶⁴⁶ Šādos apstākļos Rīgas cunfšu amatnieki sākuši izjust arvien lielākas ekonomiskās grūtības un rezultātā bija vērojama cunfšu noslēgšanās, kā arī cīņa pret konkurenci pašu apvienību iekšpusē. Vairumam amatu tika ierobežots maksimālais meistarību skaits, tādējādi, ierobežojot cunfšu darbību.⁶⁴⁷ Tāpat tika radīti daudzi šķēršļi meistara tiesību iegūšanai. Viens no izaicinājumiem bija meistara tiesību iegūšanai nepieciešamais paraugdarbs jeb „meistarstiķis”.⁶⁴⁸ Meistara tiesību lūdzējam bija pašam jāsigādā visai dārgs materiāls paraugdarba izgatavošanai. Piemēram, 17.gs. auklu vijējam un pogu taisītājam bija pašam jāsigādā *“ ne tikai zīds auklām un pušķiem, bet arī zelts un sudrabs pogu rotājumiem.”*⁶⁴⁹ Jāatzīmē, ka „meistarstiķa” radīšanai nepieciešamie materiāli liecina, ka Rīgā tikuši minēti arī 17.gs. Rietumeiropas galma modes tērpiem svarīgi rotājumi, piemēram, zīda aukliņu apdares elementi, kā arī zīda lenšu mezgli jeb galanti. Ne mazāk svarīga loma tā laika Rietumeiropas pogu taisītāju aprindās tika atvēlēta arī cēlmetālu lietojumam. Pamatā tas varēja norādīt uz 17.gs. pogu izgatavotāju ciešo saistību ar juveliermākslu un arī galma sabiedrībai tolaik raksturīgo aizraušanos ar zelta un dārgakmeņu rotām, tajā skaitā – arī pogām. Tuvāku ziņu trūkums 17.gs. Rīgas paradumu sakarā gan neļauj spriest par šādu pogu vizuālo izskatu, taču iepriekš minēto materiālu sagādāšanas problēma tomēr liecina par atsevišķām baroka laikmeta tendencēm, kādas valdīja turīgākajās pilsētnieku aprindās.

Problēmas bija radījuši arī sīkā cunfšu specializācija, jo arī cīņas par darbības jomu sadalīšanu esot sagādājušas pasūtītājiem vairāk neērtību. Amatu tiesā pret drēbnieku cunfti 1676.gadā esot vērsušies cimdu taisītāji. Cimdinieki *“kritizēja pastāvošo darba kārtību, saskaņā ar kuru koleti⁶⁵⁰ piegriezta cimdu taisītāji, bet aproces – drēbnieki.”*⁶⁵¹ Acīmredzot, neapmierinātību bija paiduši arī pasūtītāji, kuriem ērtāk bija nodot visu materiālu vienam meistaram. Tomēr šajā gadījumā viss esot palicis kā agrāk, jo cimdinieki un drēbnieki nespējuši vienoties par to, kuram tad būtu jānodod visu darbu.⁶⁵² Konkrētais piemērs ar koleti un aprocēm parāda Rīgā aktuālo tendenci, kas 17.gs. 70.gados būtu jāuzskata par Rietumeiropā jau novecojušu apkakles un aproču kombināciju. Acīmredzot, Rīgā vēl gadsimta otrajā pusē bija saglabājusies kavalieru perioda tērpsnās raksturīga apkakle, kuras valkāšana Rietumeiropā bija vērojama dažas desmitgades agrāk - 17.gs. 40. -50.gados.

Problēmas cunfšu organizācijā 17.gs. noveda pie pirmo manufaktūru rašanās.⁶⁵³ Turklāt zviedru valdība ar privilēģiju piešķiršanu 17.gs. vidū ir veicinājusi to dibināšanu Rīgas apkārtnē.⁶⁵⁴ Tomēr tās nebija pievērsušās tā laika modes preču - mežģiņu, lenšu, tekstila u.c. tērpa apdares elementu izgatavošanai. Tieši šo segmentu

⁶⁴⁵ Feodālā Rīga. – 222.lpp.

⁶⁴⁶ Turpat.

⁶⁴⁷ Turpat.

⁶⁴⁸ Turpat, 223.lpp.

⁶⁴⁹ Turpat.

⁶⁵⁰ Koleti jeb *Collet Monte* (franču val.) – modes leksikā šādi dēvē linu auduma apkakli ar kartona vai skārda pamatni. Atsauce: *Boucher Fr. A History of Costume in the West.* – p. 446.

⁶⁵¹ Feodālā Rīga. - 227.lpp.

⁶⁵² Turpat.

⁶⁵³ Turpat, 228.lpp.

⁶⁵⁴ Turpat.

veiksmīgi aizpildīja Kurzemes hercogistes manufaktūras, kuru sarakstos sastopamas vadmalas austuves un citas tā laika Eiropas tendencēm pietuvinātas nozares.⁶⁵⁵

3.2.2. Pilsētnieku modes tērpi 17.gadsimta otrajā pusē

17.gs. modes tendenču stilistiskā evolūcija gadsimta otrajā pusē jau ir saistāma ar baroka estētikai pakļautu izteiksmi, kas, hronoloģiski adekvāti Rietumeiropas mēroga izplatībai, ieguva atbalsi Rīgā gadsimta 60.gados un turpinājās līdz 18.gs. sākumam.

Būtiski, ka gadsimta otrajai pusei raksturīgās tērpšanās izpausmes pilsētā vizuāli atgādina Francijas monarha Luija XIV jaunības laika modi. Ar 17.gs. otro pusi datētā, nezināma autora glezna „Rīgas osta” (RVKM; sk.: att. nr. 72.) ar tās priekšplāna stafāžas figūru tērpju īpatnībām uzskatāmi ilustrē šo tendenču klātbūtni. Gleznas „Rīgas osta” priekšplānā redzami iebraukušie vai vietējie tirgotāji, kuru tērpju analīze katrā ziņā ļauj spriest par to vietējo valkātāju vai ietekmju nesēju tam laikam moderno apģērbu stilistiku

Gleznā attēloto personu tērpos tomēr ir konstatējamas arī dažas kavalieru modes stila periodam raksturīgas sastāvdaļas. 17.gs. otrajā pusē joprojām izmantoja arī pleca lenti (*baldric*), taču iespējams, ka tolaik tā, līdzās militārpersonu tērpa raksturojumam, norādīja uz sevišķi augstu sabiedrisko statusu. Gleznā "Rīgas osta" attēlotie divi šo pleca lenšu īpašnieki ir redzami centrā, kur viņi izceļas ar saviem bēšajiem tērpiem un kontrastējošām lentēm. Šajā gadījumā plecu lentes ir uzskatāmas par sevišķi turīgu lieltirgotāju vai pat pilsētas varas pārstāvju goda tērpus raksturojošām zīmēm. Šie divi, īpaši grezni tērpti vīrieši, uz pārējo fona izceļas ar gaišākiem un Rietumeiropas galma modes izpratnei tuvākiem tērpu risinājumiem. Viņi ir tērpušies pieminētos, tipiskos Luija XIV jaunības laika modes tērpos, kuri kopumā tomēr rāda krietni pieticīgāku un ziemeļnieciski atturīgāku tonālo risinājumu. Priekšplāna pašā centrā redzamajam kungam tērpu tomēr vēl papildina dažas krietni izteiksmīgākas tērpa sastāvdaļas. Galvā viņam ir melna filca cepure (*bourdalou**)⁶⁵⁶ ar augstu kroņa daļu ar sarkanu lenšu dekoru. Tumsā cepure vēl vairāk izceļ matu sakārtojumu, kas atbilstoši laikmeta tendencēm, veidots no gariem, gaišiem un viļņainiem matiem.

Tērpa koptēlā ir skaidri saskatāma arī balta stīvināta lina apkakle – *rabats* (*rabat**). Virsējais tērps šeit vēl rāda iepriekšējā perioda žaketes - *jerkin* atvasinājumu tipiskajā Ziemeļeiropas manierē - bez griezuma līnijas viduklī, kā tas bija raksturīgi kavalieru modei 17.gs. pirmajā pusē. Šī tērpa sastāvdaļa parasti tika šūta no gluda vilnas audekla vai arī bēšas zamsādas, to priekšpusē papildinot ar funkcionālu un izteiksmīgu pogu aizdares joslu.

⁶⁵⁵ Kurzemes un Zemgales vadmalas manufaktūrās un linaustuvēs auda audumus gan muižnieku, gan hercoga galma vajadzībām. Franču meistarū vadībā smalkus audumus ražoja Baldones vadmalas austuvē. 1658.gadā, kad zviedri manufaktūru izpostīja, jaunu austuvi 1661.gadā iekārtoja Mežotnē. Mežotnes manufaktūrā izveidoja brokāta un gobelēnu darbnīcu. Brokāta darbnīcā izgatavoja audumus no vissmalkākās spāņu aitu vilnas ar zelta un sudraba pavedienu ieaudumiem. Atsauce: 16. – 19.gs. manufaktūras.// Latvijas vēstures enciklopēdija.// [i.a.]. Jenšs J. Kapitālistiskā manufaktūra Vidzemē XVIII gadsimta beigās un XIX gadsimta sākumā. R., 1951.;Jakovļeva M. Kurzemes hercoga dzelzsmānufaktūras // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 1992,4.; Juškēvičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. R., 1931.// Pieejams:

<https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?title=Manufakt%C5%ABras/32399> [skatīts: 29.07.2016.]

⁶⁵⁶ Maitra K.K. *Encyclopaedic Dictionary of Clothing and Textiles*. - New Delhi : Mittal Publications, 2007.– p. 44.

Gleznas centrā attēlotie kungi valkā Luija XIV jaunības laika modei raksturīgos „apakšsvārku bridžus” (*rhinegraves**) ar bārķšu joslas apdarēm staru galos, kuras šajā laika posmā raksturoja arī Nīderlandes un Zviedrijas modi. Gleznas priekšplānā ir attēlots dižciltīgs (spriežot pēc tērpa) kungs, kurš valkā zābakus ar gariem stulmiem un iespaidīgiem atlokiem. Gleznā var pamanīt arī t.s. zeķu zābakus. Uz tiem norāda iezīmētais krokojuma ritms laukumā starp „apakšsvārku bridžiem” un zābaku atlokiem. “Zeķu zābakus” jeb no auduma piegrieztas linu zeķes, kuras vizuāli bija identiskas ādas zābaku griezumam līnijām, izmantoja arī kā zīda zeķu aizsargkārtu, laikos, kad bieži tika nēsāti garie jātnieku zābaki. Nereti šie „zeķu zābaki” tika nēsāti arī pie kurpēm, kā to demonstrē gleznas kreisajā un arī labajā pusē attēlotie vīrieši. Šāda uzkrītoša zeķu krokojuma maniere Nīderlandē un citās tās ietekmes zemēs, tika uzskatīta nevis par nevīžības zīmi, bet gan par moderna tērpa īpatnību, kas apliecina ciešos pilsētas tirdzniecības kontaktus ar šo zemi.

Papildus akcentu gleznas priekšplānā centrā attēloto vīriešu tērpiem piešķir apavu – kurpju un zābaku sarkanie papēži. (sk.: att. nr.72. b)) Kopš vīriešu modē ap 1600. gadu parādījās pirmais īstais papēdis⁶⁵⁷, to mēdza izcelt, ar sarkanu krāsu pārklājot papēža virsmu. Šādā veidā tika norādīts uz dižciltīga galminieka statusu.

Centrā attēloto vīriešu tērpos ir pamanāmas arī citas uzskatāmas dižciltības zīmes – piemēram, visgreznāk tērptais kungs šajā ainā redzams ar spieķi uz kura viņš balsta savu kreiso roku. Spieķa lietojums ir vēl viena nepārprotama Luija XIV laika modes zīme, kas galma sabiedrībā tika saistīta ar dižciltības demonstrēšanu. Līdzās spieķim, te redzams, ka vīrieša plaukstas sedz zamšādas cimdi tam laikam raksturīgajā bruņu cimdu (*gauntlets*) stilā ar platiem kavalieru modes laika atlokiem. 17.gs. otrajā pusē ienestais papildinājums bija cimdu atloka paplatinājums, kuru izcēla ar mežģīnēm, zeltījumu un krāsainiem izšuvumiem.

Grezni tērptajam kungam aizmugurē ir attēlots viņa sekotājs, kurš valkā līdzīga piegriezuma smilšu krāsas apģērbu, kurā arī ir saskatāmas dižciltīgai personai raksturīgas modes detaļas. Piemēram, pleca lentei piestiprinātā špaga, kas, saskaņā ar galma etiķeti, bija galminieka kārtas pārstāvi raksturojoša tēla sastāvdaļa. Tērpa koptēla risinājums te ir samērā līdzīgs jau iepriekš aprakstā minētajam, visgreznāk tērptā vīrieša apģērbam. Izņēmums šeit gan ir apavi, jo grezni tērptā kunga līdzgaitnieks gleznā ir redzams valkājām sava laika modei atbilstošas melnas ādas kurpes ar sarkaniem papēžiem.⁶⁵⁸

Gleznas centrā ir redzami arī divi vīrieši, kuru melnie tērpi jau konkrētāk norāda uz piederību vidusšķiras aprindām. Viņu virsējais ietērps - garš melns „*cassock*” *⁶⁵⁹ ar baltu apkakli (*rabat*). Galvās abiem ir melnas filca cepures - platmales ar augstām kroņu daļām. Tāpat abiem vīriešiem kājas ir tērptas „zeķu zābakos”, kuru auduma atloki zem ceļgaliem ir nostiprināti ar lentēm. Kājas apautas masīvās melnās kurpēs ar nošķeltiem, stūrainiem purngaliem. Izteismīgs akcents šeit ir apavu sarkanie papēži, kas kopā ar melnajiem tērpiem varētu norādīt uz viņu piederību pilsētas virsslānim

Gleznā pa labi no centrālās stafāžas ir redzamas vēl triju moderni tērptu vīriešu

⁶⁵⁷ Ar “īsto papēdi” šeit ir domāts apavu papēža daļai pievienots, augumu palielinošs klucīša vai stabiņa veida elements, kas nerada paaugstinājumu apavu purngalos. Tādējādi, par t.s. neīsto papēdi jeb pilnpapēdi var runāt jau krievu agrākā laika periodā.

⁶⁵⁸ Jāatzīmē, ka J.K. Broces pārzīmētajā darbā sarkani papēži ir redzami visiem pēc holandiešu modes tērptajiem vīriešiem.

⁶⁵⁹ *Cassock/Casaque* – vēsturiskajā modes leksikā šādi dēvēja nesajoztu virsējo mēteli kam raksturīgs ¾ garums, garas vai pusgaras sašķeltas piedurknes. Šāda mēteļa evolūcija Rietumeiropā ir sākusies jau 16.gs. un turpinājās līdz pat 19.gs., kombinējot orientālas izcelsmes elementus ar Rietumeiropas garīdzniecības tērpa evolūcijā aizgūtām detaļām.

figūras. Divi no viņiem ir ģērbusies melnos tērpos, kurus akcentē balti apdares elementi (apkakle – *rabat*, baltas manšetes). Kājās abiem ir bēšas īsbikses un baltas zeķes. Tāpat viņu kājas ir apautas melnās masīvās karpēs ar sarkaniem papēžiem. Trešais, gleznas kreisajā pusē redzamais vīrietis ir tērpiēs atšķirīgā brūnā tērpā. Tērpa sastāvdaļu klāstā viņam ir manāma īsā žaketīte *rochet* un "apakšsvārku bridži" ar kuplām ielocēm, bet zem tām tiek valkātas sarkanas pieguļošas bikses. Šo bikšu risinājums konkrētajā ainā norāda uz kādu būtisku analogiju Nīderlandes modē 17.gs. vidū. Sarkanās bikses bija raksturīgas Nīderlandes gados jaunajiem modes sekotājiem 17.gs. 50.gadu beigās un 60.gadu gaitā. Uzskatāmi šī tendence parādās, piemēram, vairākos gleznotāja Pītera de Hūha (*Pieter de Hooch*) darbos, kas datēti ar 17.gs. 50./60.gadiem⁶⁶⁰. Jāpieņem, ka Rīgas piemērā, sarkano bikšu valkāšana kopā ar „apakšsvārku bridžiem” arī ir atvedināma uz Nīderlandes tirdzniecības ietekmi. Attiecībā uz sarkano bikšu konstruktīvā risinājumu un tā saikni ar „apakšsvārku bridžu” izcelsmi, tērpu vēstures pētnieku atzinumos ir minēts, ka pieguļošās bikses-zeķes ir *kanjoni* (*can(n)ons*), kuri bija izplatīti 16.gs. beigās un arī 17.gs. Kanjoni bija puszeķu paveids, - sākotnēji garas un šauras, vēlāk arī platākas un dekorētas ar volāniem un mežģīnēm, kas aizpildīja attālumu starp īsbiksēm un zābakiem. Nereti kanjoni bija "apakšsvārku bridžu" sastāvdaļa, lai gan, F. Bušē savā Rietumu modes vēsturei veltītajā pētījumā ir skaidri uzsvēris, ka kanjoni tomēr tikuši piestiprināti "apakšsvārku bridžiem", kas valkājami ar karpēm, tādējādi, demonstrējot to, ka kanjoni ir atsevišķa tērpa kārtā.⁶⁶¹ Tieši pēdējais variants būtu attiecināms uz Rīgas piemērā redzamo. Šajā gadījumā persona ir attēlota, valkājām "apakšsvārku bridžus" un tāpat te tiek valkātas arī baltas zeķes, kuras kontrastē ar melnajām karpēm un to sarkanajiem papēžiem.

3.2.3. Ostas strādnieku tērpi 17.gadsimta Rīgā

Gleznā „Rīgas osta” ir tikuši atainotas ne tikai tirgotāju un Rīgas patriciešu modei raksturīgās iezīmes gadsimta vidū, bet arī dots zināms ieskats zemāko sabiedrības slāņu tērpšanās īpatnībās.

Astoņi preču krāvēji, kuru nelielās figūriņas gleznā ir tik tikko saskatāmas, ar saviem tērpiem tomēr norāda uz būtisku 16.gs. modes palieku saglabāšanos. Reizē ar izteiksmīgām, 16.gs. spāņu modei raksturīgām tērpa sastāvdaļām, viņu tērpi norāda arī uz kavalieru modes laika elementiem. Tas bija visai tipiski zemāko kārtu pārstāvjiem, jo viņu tērpi nereti bija mantoti no iepriekšējām paaudzēm vai arī tika šūti, sekojot senāku laika periodu tradīcijām. Četriem no gleznā attēlotajiem ostas krāvējiem ir spāņu modei raksturīgās „spāņu ķirbju bikses”, kamēr diviem gleznas labajā pusē redzamajiem krāvējiem ir kupli krokotās „venēciešu” bikses. Līdzās spāņu modei raksturīgajām biksēm, kuras ieturētas smilšu brūnos un dūmakaini pelēkos toņos, redzami arī īsie *dubleti*, kas, iespējams, tapuši no pieticīgākas kvalitātes audumiem⁶⁶², uzsverot aktuālo praktiskuma momentu. Dažiem ostas krāvējiem ir ļoti izteiksmīgas cepures – „cukura kules” – kārtējā 16.gs. spāņu modes tradīcija. Tajā pat laikā, daži no šajā ainā redzamajiem preču krāvējiem nēsā arī palielas platmales ar augstām kroņu daļām, kas ir stilistiski jaunāks galvassegas risinājums un norāda uz 17.gs. sākumam raksturīgo puritānisko modi. Cepuru atšķirības šajā ainā varētu būt arī

⁶⁶⁰ Sk., piemēram, Pītera de Hūha (*Pieter de Hooch*) gleznā “Pagalms ar lapeni”, 1658. Atrodas Skotijas Nacionālajā galerijā, Edinburgā.

⁶⁶¹ *Boucher F. The History of Costume in the West.* – p. 445.

⁶⁶² Nosacīti, par gleznā attēloto audumu kvalitātes rādītājiem, var spriest, vizuāli novērtējot to materialitātes attēlojumu.

religiskās piederības zīme, attiecīgi apliecinot katoļticīgās Spānijas ietekmi, kuru Rīgas iedzīvotāju vidē jāsaista arī ar poļu modes lokālu izplatību. Tikmēr platmales šajā ainā jau norāda uz to nēsātāju piederību protestantu aprindām.

17.gs. modei tipisko pazīmju sajaukumu ar 16.gs. elementiem Rīgas zemāko kārtu vidē apliecina arī RVKM kolekcijā glabātais kokgriezums „Kaņepāju šķirotājs” (sk.: att. nr. 73.). Dažādu posmu modei raksturīgās tērpa sastāvdaļas, kuras redzamas kaņepāju šķirotāja tērpā, norāda ne tikai uz viņa piederību sabiedrības zemākai kārtai, bet ļauj arī precīzāk datēt kokgriezuma tapšanas laiku.

Kaņepāju šķirotāja lepno pozu ar uz krūtīm sakrustotajām rokām, uzsver izteiksmīgā, stingrā galvassega – cilindrs ar neparasto bumbuli cepures kroņa daļā. Domājams, ka šāda galvassega ir tapusi no filca materiāla. Uz ko norāda tās atloks un pašas cepures monolītais veidols. Cepures stilistiskais risinājums pieder 16.gs. pašām beigām, taču reizē ar īsi apgrieztajiem matiem un citām iezīmēm norāda uz 17. gs. otrās puses tērpu stilistiku.⁶⁶³ Uz to norāda kaņepāju šķirotāja pagarinātais mētelis, samērā šaurās īsbikses un apavi – masīvas ādas kurpes ar nošķeltiem purngaliem un nelielu papēdīti. Tieši šāds apavu veidols guva izplatību 17.gs. 70.gadu gaitā. Tikmēr pagarinātais mētelis atklāj arī 16.gs. *dubleta* pieguļošās griezumā līnijas. Šo saikni ar 16.gs. modes tradīciju vēl pastiprina apvilktu pogu aizdares josla tērpa priekšpusē. Apģērba komplekta tonālais risinājums – brūnos un smilšu toņos kopš viduslaikiem raksturoja arī zemāko kārtu pārstāvju, kā arī amatnieku tērpsanās paradumus. Tieši šo kārtu pārstāvji jau kopš vēlajiem viduslaikiem bija paraduši tērpties dabiski brūnā vai pelēkā apģērbā.⁶⁶⁴ Jāteic gan, ka 17.gs. izmaiņu kontekstā apģērba tonalitātes tieša saistība ar personas sociālo statusu sāka izzust Nīderlandes lieltirgotāju tērpsanās paradumu iespaidā. Tikmēr kaņepāju šķirotāja tērpā par 16.gadsimta beigu modei raksturīgo liecina krāsainais tērpa akcents - sārtās zeķes.

3.2.4. Baroka modes tērpa īpatnības 17.gadsimta otrās puses portretu glezniecībā

Laicīgās glezniecības dominante Rīgā ir tikusi konstatēta tieši 17.gs. kad holandiešu baroka reālistiskās izpausmes reizēm vēl savijās ar 16.gs. manierisma tradīciju. Tieši šāds stilistisko pazīmju sakausējums vērojams arī tā laika modes tērpos, kuru raksturiezīmes parāda portretu glezniecības piemēri Rīgā 17.gs. otrajā pusē.

Gleznotāju cunftē Rīgā tika dibināta 1638.gadā.⁶⁶⁵ Lielāks pieprasījums pilsētā bija tieši pēc trešās kārtas pārstāvju – amatnieku, Mazās ģildes eltermaņu un mācītāju portretiem. Tā bija atšķirīga tendence, kas Rīgā tapušos portretus darīja atšķirīgus no tajā pašā laika periodā Kurzemes hercogistē tapušajiem muižniecības un hercogu dzimtas pārstāvju portretējumiem.⁶⁶⁶ Vairākos rīdzinieku portretos vairāk tika uzsvērtas personas individualitāte, kā arī loma pilsētā un nopietnā stāja, kuru izcēla ar izteiksmīgu žestu, kā arī vērtīga skatienu palīdzību.⁶⁶⁷ Tāpat baroka laikmeta

⁶⁶³ Kā rāda Rietumeiropas vizuālais materiāls, tad zemāku kārtu pārstāvji nereti ilgāk glabājuši savā īpašumā, kā arī nodevuši mantojumā nākamajai paaudzei apģērba sastāvdaļas, kuras vēlāk tika kompilētas ar apģērba kārtām, kas tapušas pēc jaunāku laiku modes. Tas, visticamāk, bija saistāms ar līdzekļu taupīšanu, kā arī konservatīvismu.

⁶⁶⁴ 17.gs. gaitā brūno un pelēko toņu apģērbi Nīderlandes lieltirgotāju aprindās sāka izplatīties pateicoties šo turīgo ļaužu vēlmei valkāt praktiskus un ikdienas gaitām piemērotus apģērbus.

⁶⁶⁵ Latvijas kultūras vēsture./ red. A. Vilsons. – 96.lpp.

⁶⁶⁶ Par 17. gs. portretiem sk. vairāk: *Портрет XVII века в Латвии. Каталог выставки в Рундальском дворце. [авт. текста и сост. Е. Ланцмане]. – Рига: Авотс, 1986.*

⁶⁶⁷ Turpat, 9.lpp.

portretos bija svarīgi uzsvērt portretējamā sabiedrisko stāvokli, panākumus un šai ziņā, - tērps varēja būt nozīmīgs personas sasniegumu paudējs. Rīga bija kļuvusi par birģeru kultūras centru, kur glezniecībā saglabājās saikne ar 17.gs. Ziemeļeiropas portreta tradīcijām.⁶⁶⁸ Sākot ar gadsimta vidu portretu glezniecībā “*palielinājās holandiešu reālistiskās glezniecības ietekme, kas izkonkurēja manierisma mākslinieciskos paņēmienu.*”⁶⁶⁹

Rīgas portretu klāstā ir atrodami ne tikai apliecinājumi birģeru kultūras izpausmēm, kur spilgtu lomu spēlēja robustie, smagnējie tērpi, bet arī baroka laikmetam tipiskākie atribūti ar simboliskām norādēm. Arī dzīvesniecības simboli – *vanitas* (zieds, pulkstenis, galvaskauss), sniedz mājienu par baroka portretos izmantoto atribūtu (reizēm arī modes aksesuāru) lomu. Rīgas Sv. Jāņa ģildes eltermaņa Mihela Baura portretā (RVKM; *Michel Baur*, 1595-1652), kuru 1652.gadā ir gleznojis nezināms mākslinieks, ir akcentēts monolītais melnais tērps ar vienkāršo stūraino balto apkakli, bet rokā eltermanis tur baltu ziedu – dzīvesniecības simbolu, kas vēl vairāk izceļ portretējamās personas nopietnību. (sk.: att.nr. 74.) Portretā redzamais tērps vēl rāda atsevišķas reformācijas stila paliekas, kuras tradicionāli nostiprinājās 17.gs. pilsētas varas pārstāvju un amatpersonu tērpos, kā arī tā laika frizūru un bārdū modē. M. Bauris ir redzams ar samērā īsu matu griezumu taisnā līnijā pakauša daļā un t.s. matu celiņa nošķīrumu uz sāna. Zīmīgākā norāde uz reformācijas stila paliekām 17.gs. amatpersonu tēlos ir garā bārda, kas ar stūraino apcirpumu vēl vairāk pastiprina iespaidu par monolītumu un nopietnību.

Tēla psiholoģiskā nopietnība Rīgas Sv. Jāņa ģildes eltermaņa Hansa Bartelsa portretā (1652, RVKM) tiek izcelta, pateicoties analogam atturīgajam melnajam tērpam ar stūraino balto apkakli, kas, tieši tāpat kā M. Baura portretā, norāda uz standartizētu amata tērpu, kāds tolaik raksturoja konkrētās ģildes eltermaņus. Iespaidu šeit pastiprina galvaskauss uz kura H. Bartels tur roku. (sk.: att. nr. 75.)

Mazās ģildes eltermaņa Gerharda fon Blo (*Gerhard von Blo*, 1633 - 1700) portretā, kas datēts ar 1678. gadu (RVKM; sk.: att.nr. 76.) atklājas paralēles ar baroka modes stilam raksturīgo izpausmju kulmināciju. Eltermaņa tērps pauž visai tuvas līdzības ar tā laika Nīderlandes dažādu korporatīvo grupu pārstāvjiem raksturīgo tērpsanās kanonu, kurā dominēja melnbalti laukumi. Pamatā tērps ir melns, taču tā aprīses raksturo arī Francijas monarha Luija XIV laika ierēdniecībai raksturīgais tērpsanās veids laika periodā ap 1660.gadiem. Tolaik arī galma amatpersonām bija raksturīgi valkāt melna zīda atlasa tērpus, ko veidoja īsā žaketīte *rochet*, t.s. apakšsvārku bridži un garš apjomīgs apmetnis. Būtiski, ka tērpu papildināja baltā apkakle *rabat*, kura Gerharda fon Blo portretā ir ļoti atturīga, bez dekoratīvas mežģīņu apdares. Baltās manšetes, šajā gadījumā, vēl atbalso reformācijas laika tērpa raksturu, kas apvienots ar jaunām, barokālām izpausmēm.

Pilnā augumā attēloto figūru tērpus iespējams aplūkot dažos saglabājušos 17. gs. grupu portretos. Viens no tiem atrodams Rīgas rātskunga Johana Kokena fon Grīnblata (*Johann Kocken von Grünblatt*, 1596-1656) ģimenes epitāfijā (1653, RVKM), ko, iespējams, ir gleznojis, ar flāmu baroku saistīts mākslinieks, domājams, S. Faujarts (*S. Faujaert*).⁶⁷⁰ Grīnblata ģimenes pārstāvji epitāfijā ir attēloti abpus krucifiksam uz mākoņainas debess fona. Portretējamo personu atveids ļauj skaidri nolasīt un analizēt tipisku 17.gs. otrās puses modes ainu, kāda tā bija prominentu rīdzinieku aprindās. Krucifiksa kreisajā pusē izvietotā vīriešu grupa demonstrē

⁶⁶⁸ Latvijas mākslas vēsture./[autori: Bremša L., Brasliņa A., Bruģis D., Pelše S., Pujāte I. – 131.lpp.

⁶⁶⁹ Turpat, 136.lpp.

⁶⁷⁰ *Портрет XVII века в Латвии. Каталог выставки в Рундальском дворце. [авт. текста и сост. Е. Ланцмане]. – стр. 10., 46.*

atbilstību Luija XIV jaunības laika modei. Epitāfijas datējums – 1653.gads, - ir apliecinājums konsekventai ārvalstu modes tendenču iecelšanai. Tomēr krāsu izvēle un salīdzinoši atturīgās tērpu griezumam līnijas šos dižciltīgos ārēji tuvina Nīderlandes lieltirgotājiem, kuri parasti tērpus tumšos, atturīgi rotātos, nopietnību uzsverošos darījuma cilvēku tērpos. (sk.: att. nr. 77.)

Epitāfijā redzami gados jaunie vīrieši tērpti melnās žaketītēs (*rochet*) ar raksturīgajām vertikāli pāršķeltajām piedurknēm, kuras ļāva demonstrēt krāšņās un kuplās, zem žaketes valkāta krekla piedurknes. *Rhinegraves* jeb "apakšsvārku bridžu" parādīšanās Rīgā varēja notikt agrāk nekā Francijā, kur, saskaņā ar vienu no leģendām, savulaik ieradies Holandes sūtnis vārdā Karls Florentīns, Reingrāfs van Salms (*Karl Florentin, Rheingraf von Salm*) un padarījis šīs bikses par laikmeta modes lietu. Attiecībā uz šo bikšu parādīšanos pirmoreiz, literatūrā nav atrodams konkrēts datējums. M. Mercalova raksta, ka šīs bikses tikušas valkātas galmā 17.gs. 50. un 60.gadu gaitā, kā arī norāda uz šo bikšu iespējamo izcelsmi Holandē no kurienes tās tālāk guvušas izplatību Francijas galmā Luija XIV jaunības gados.⁶⁷¹ Uz Luija XIV jaunības gadu modi Francijas galmā, minēto bikšu valkāšanas sakarā, norādījis arī F. Bušē.⁶⁷² Savukārt, Dž. Leivers raksta par šo bikšu izplatību Anglijas karaļa galmā 17.gs. 60.gados, kā arī piemin to izplatību nākamo dekāžu gaitā jau ārpus galma vides.⁶⁷³

Kopā ar „apakšsvārku bridžiem” Kokena fon Grīnblata ģimenes vīrieši valkā arī visai uzkrītošus „zeķu zābakus” jeb „zābaku zeķes”. Gadsimta vidū tās tika izceltas kā holandiešu modes zīme, taču tajā pašā laikā tās bija liecība par kavalieru modes laika mantojumu 17.gs. 50.- 60.gados. Kavalieru modes laikā „zeķu zābaki” bija daļa no garo stulmu zābaku – *botfortu* nēsāšanas paraduma. Gadsimta vidū šie zābaki vairs netika uzskatīti par moderniem, taču zīda zeķu aizsargkārtā – „zeķu zābaki” bija kļuvuši par savdabīgu sava laika ekstravagances liecību. Kokena fon Grīnblata ģimenes epitāfijā redzami dažādi „zeķu zābaku” valkāšanas varianti. Vienā gadījumā tie ir kā uzkrītošs garo stulmu zābaku atloku dekors, otrā - kā masīvo augstpapēžu kurpju papildinājums, kas organiski iederas melnbaltā tērpa risinājumā.

Rīgas patriciešu tērpos redzam gan apkakles (*rabat*) lietojumu, gan tā laika Nīderlandes modei adekvātu, vīriešu frizūru modei raksturīgu garo matu sakārtojumu ar "celiņa" izšķīrumu galvas augšā. Rīdzinieku demonstrētajos modes tērpos var konstatēt, ka dažiem kungiem tērpus papildina arī plecu lentes, kas, iespējams, liecina par viņu augsto statusu sabiedrībā. Tikmēr izteiksmīgās melnās kurpes ar papēžiem un tauriņa spārnu bantēm, kas nereti dēvētas arī par "vējdzirnavām", vēsta par Nīderlandes modes analogijām.

Īpašu uzmanību piesaista epitāfijas centrā pa labi attēlotā Kokena fon Grīnblata figūra, kas rādīta apjomīgā apmetnī, maskējot auguma īpatnības un atspoguļojot 17.gs. vidusdaļai raksturīgo reprezentatīva virsējā apģērba nozīmi Rīgas turīgāko un cienījamāko patriciešu vidē. Ģimenes galvas statusu epitāfijā uzsver arī melnie garo stulmu zābaki. Tāpat no 17.gs. modes īpatnību saraksta nav izzudusi arī vēlme dižoties ar smalkiem zamsādas cimdiem, kuru iespaidīgie atloki tikuši rotāti ar izšuvumiem un mežģīnēm. To redzam arī Kokena fon Grīnblata ģimenes epitāfijā, kur šo svarīgo modes aksesuāru rokā tur galvenais šī darba personāžs. Tā ir zīmīga atskaņa no kavalieru un dēkaiņu laika, kad atbilstošiem vīriešu modes aksesuāriem tika atvēlēta ne mazāk svarīga loma, kā prasmei "lauzt šķēpus" kaujas laukā vai divkaujā. Priekšplānā redzami bērni (kā jau tas ne reizi vien ir manīts vēsturisko

⁶⁷¹ Мерцалова М. *Костюм разных времён и народов*. - стр.428.

⁶⁷² Boucher F. *A History of Costume in the West*. - p. 259.

⁶⁷³ Laver J. *Costume & Fashion*. - p. 110.

modes stilu laikmetos), ir tērpti tāpat kā pieaugušie un pat viņu frizūras un galvassegas, ko tie tur rokās, ir analogiskas tā laika pieaugušo cepurēm.

Epitāfijas labajā pusē attēlotās sievietes demonstrē tam laikam arhaiskus, provinciāla rakstura tērpus, kuros vēl ir jaušami arī 16.gs. raksturīgi motīvi. Jāatzīmē, ka Vācijas vidusšķiras aprindās šādu tērpu versijas vēl bija populāras arī 17.gs. vidū. Sieviešu tērpos ieturētā melnbaltā krāsu kombinācija ir analogiska ģimenes vīriešu tērpiem un vienlaikus ir atbilstoša Nīderlandes 17.gs. darījumu pasaules modes prototipiem. Baltā apļveidīgi grieztā apkakle ar mežģiņu apdari izteiksmīgi kontrastē ar tērpa melno atturīgo risinājumu. Šalles veida apkakle 17.gs. gaitā bija Nīderlandes modē ļoti izplatīta - nākamā spāņu *frēzas* attīstības stadija, kas, adekvāti baroka laika modei, ļāva eksponēt modernās mežģīnes. Ar tās palīdzību pleci tika nosegti ar bagātīgu, mežģīnēm rotātu *collier* – tā tajos laikos dēvēja vienu no apkakles variācijām. Tikmēr baltajām apkaklēm pieskaņotās manšetes ar atlokiem, kā arī plaukstas, kas paslēptas kažokādas *muffē (s)**, rada saskaņotu iespaidu. Tērpa koptēlā risinājumā, līdz ar to, tiek panākts kompozīcijas līdzsvars ar torņveidīgajām kažokādas cepurēm, kuras, turklāt vēl nosedza ar plīvuriem. Kažokādas cepures, kurām 17.gs. nebija analogiju Rietumeiropas modē, lokālā mērogā ir uzskatāmas par 16.gs. poļu modes ietekmi, taču šo tradīciju sakarā nav zudusi arī krievcepures aktualitāte.

Laicīga satura žanriskus grupu portretus pārstāv gleznojumi - "Rīgas Rātes sēde" un "Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēde" (17.gs. 60. gadi; RVKM), kuros attēlotās personas ir redzamas standartizētos apģērbos, - parasti melnā krāsā ar baltām apkaklēm un manšetēm, it kā pozējot savos amatu un kārtu apliecinajos baroka laikmeta modes tērpos.

Nezināma autora darinātā glezna "Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēde" (sk.: att. nr. 78.) skaidri parāda tā laika Rīgas patriciešu un amatpersonu tērpa raksturīgo. Gleznā tikai daži kungi ir attēloti ar kavalieru modes periodam raksturīgiem, brūni pelēcīgos toņos ieturētiem tērpiem, kamēr vairums kases kolēģijas pārstāvju valkā tam laikam aktuālos melnos tērpus, kas akcentēti ar baltām apkaklēm un manšetēm. Zīmīgi, ka Rīgas kases kolēģijas pārstāvji valkā tumšas kurpes vai garo stulmu zābakus ar augstiem, sarkanās krāsas papēžiem, kuri jau 17.gs. otrajā pusē Francijas karaļa galmā bija atļauti tikai valdniekam un aristokrātijas pārstāvjiem.⁶⁷⁴

Otrā, arī nezināma autora gleznā "Rīgas rātes sēde" ir "*attēlota sēde pēc rātes ievēlēšanas svētdienā pirms Sv. Miķeļa dienas, kad rātskungi pie atvērta loga izziņoja pilsētas likumus (bursprake) un jaunievēlēto vārdus. Kompozīcijas centrā kā simbols atrodas liels rātes galds, ap kuru izvietojušies 23 kungi, tērpti melnos apmetņos ar baltām apkaklēm. Divdesmit no tiem sēž amata krēslos.*"⁶⁷⁵ (sk.: att. nr. 79.) Tieši melnie tērpi ar baltajiem akcentiem ir sava veida 17.gs. korporatīvo attiecību un ierēdņa uniformas rašanās apliecinājums. Šķietami uniformētā Rīgas rātskungu sabiedrība demonstrē 17.gs. vidusdaļas modes esenci - melnbaltus tērpus ar visām 17.gs. 50.gadu otrajai pusei un 60.gadiem raksturīgajām tērpa detaļām - apjomīgu baltu kreklu ar iespaidīgām, kuplām piedurknēm, melna auduma žaketīti (*rochet*) un

⁶⁷⁴ Hanovs D. Eiropas aristokrātijas kultūra 17. – 19.gadsimtā. – Rīga: Zinātne, 2014. – 77.lpp.; Sarkano papēžu fenomenam aristokrātiskās galma kultūras tērpsnāns paradumu kontekstā tiek piedēvētas dažādas, arī hronoloģiski atšķirīgas izcelsmes. Piemēram, F. Bušē piemin Luija XIV valdīšanas laika pašu sākumu, kad karaļa apavu papēži tikuši apvilkti ar sarkanās krāsas ādu un galminieki steiguši monarhu atdarināt. Tajā pašā laikā Bušē arī norāda, ka Anglijā sarkani papēži tikuši valkāti jau 17.gs. sākumā.: *Boucher F. A History of Costume in the West.* – p. 266.

⁶⁷⁵ Gailiša A. Rīgas rātes krēsli: 17.gadsimta otrā puse – 18.gadsimta pirmā puse.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 298.lpp.

ierēdņu tēlam adekvātu, stīvinātu apkakli (*rabat*). Frizūrās ar viļņveidīgi sakārtotajiem, garajiem matiem vēl atbalsojas kavalieru modes laika iezīmes, taču ūsas un bārdas ir veidotas 17.gs. 50. gadu stilā. Atsevišķiem gleznā attēlotajiem sabiedrības pārstāvjiem galvās ir manāmas 17.gs. amata tērpam raksturīgās – apaļās kupolveida cepurītes, kuras mantotas no senāko periodu garīdzniecības ietērpā. Rietumu garīdzniecības tērpā sastāvdaļu terminoloģijā šāda cepurīte ir pazīstama ar latīnisko apzīmējumu - *pileolus**. 17.gs. sabiedrībā šāda cepurīte jau raksturoja garīdzniekus, kuri pilsētas pārvaldē ieņēma dažādus amatus.

Gleznā "Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēde" figūru izkārtojums ir daudz brīvāks, taču arī šeit tās rādītas it kā stīvi pozējot skatītājam. Attēlotās personas ir tērpušās tikpat atturīgos amatpersonu apģērbos, kādi ir redzami arī darbā „Rīgas rātes sēde”. Tam laikam bija raksturīgs pietiekami drūms tērpā krāsu salikums - parasti melnbalts, izteiksmīgi raksturojot ierēdniecības pārstāvjus, kuri valkāja stīvinātu baltu apkakli (*rabat*) un melna atlasa vai samta žaketi (*rochet*), kā arī apjomīgu apmetni, kas parasti sniedzis garumā līdz ceļgaliem. Kā jau tika minēts iepriekš, tad abās daudzfigūru kompozīcijās redzamās amatpersonas valkā dažāda stilistiska risinājuma apavus. Daudziem kājās ir melni garo stulmu zābaki, taču citiem - arī kurpes, kuras papildina pietiekami augsti sarkani papēži, kas Rietumeiropas modes centros parasti norādīja uz piederību galminieka kārtai. Jādomā ka, gleznās „Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēde” un tāpat arī “Rīgas rātes sēde” sarkano papēžu klātbūtne ir savdabīgas goda zīmes apliecinājums, kas tērpā koptēlā ļāva izcelt svarīgos amatos ieceltos, turīgos pilsētniekus.

Zināmas norādes par sarkano papēžu klātbūtni ir atrodamas vēl vienā šīs sērijas darbā “Rīgas ķemerejas sēde”⁶⁷⁶, kas tieši tāpat kā iepriekš aprakstītie grupu portreti, ir datēts ar 17.gs. otro pusi. (sk.: att. nr. 80.) Gleznā ir attēlotas amatpersonas melnos tērpos ar baltām apkaklēm, kā arī dažiem ir redzami apavi ar sarkaniem papēžiem. Tērpu risinājums šiem kungiem ir analogisks gleznās “Rīgas Rātes sēde” un “Rīgas kases kolēģijas sēde”.

17.gadsimta 70.gadu Rīgai raksturīgo modes īpatnību raksturošanu apgrūtina daudzveidīgāka vizuālā materiāla trūkums. Taču šī laika posma modi raksturo Francijas monarha Luija XIV galma modes paraugu izplatība un atdarināšana visā Eiropā. Lokālā mērogā šo modes prototipu atdarināšana tomēr noritēja ar vairāku dekāžu novēlošanos. Rīgas materiālā atrodami piemēri (zviedru kara bundzinieku atveidi krāsotās koka figūrās, kas šajā darbā tiek skatīti zemāk), nereti ir datējami ar hronoloģiski vēlāku laiku, nekā tas būtu konstatējams, vadoties tikai pēc tērpu vizuālajām pazīmēm. Paši tērpri nereti ir adekvāti 17.gs. 70.gadu modei Francijā. Un arī šajā Rietumeiropas modes tendenču dzimtenē, konkrētajā laika posmā iezīmējās dažas ļoti raksturīgas militārā stila iezīmes, kuras guva atspoguļojumu vīriešu modes tērpā.

Spilgts piemērs lokālās interpretācijas un militārā stila iezīmju atspulgiem ir divi 17.gs. zviedru kara bundzinieki no RVKM muzeja kolekcijas. Krāsotās koka figūras ar mehānisko struktūru ir amizantas 17.gs. atraktivitātes liecības un arī franču modei raksturīgu izpausmju atspoguļojums lokālā vidē. Bundzinieku tērpos ļoti uzskatāmi parādās militarizētā Luija XIV laika modes ievirze. Tas ir zīmīgs atgādinājums par laiku, kad Francijā, tieši Luija XIV valdīšanas periodā pirmoreiz

⁶⁷⁶ Vēlākos katalogos to sauca par akcīzes došanas ainu par ko raksta I. Lančmane grām.: *Поррррррр XVII века в Латвии. Каталог выставки в Рундальском дворце. [авт. текста и сост. Е. Ланчмане]. - стр. 49.* No tā izriet, ka malējās figūras, kas redzamas gleznā ir ārzemju tirgotāji vai viņu kalpi, kas maksā akcīzes nodevas.

tika ieviesta regulāra armijas uniforma, kuru tolaik izmantoja militāro parāžu laikā.⁶⁷⁷ Kaujas laikā šādas unificētas, dažādus militāros rangus demonstrējošas uniformas sāka izmantot tikai 18.gs.⁶⁷⁸ Ierosmes parādes mundiera radīšanai tika iegūtas sava laika militarizētā vīriešu mēteļa (*justaucorps**) griezuma līnijās un tā dekora elementos. Mēteļus parasti rotāja zeltīti pozamenti un arī tā laika galma modei raksturīgie *galanti* (*gallants*) – zīda lenšu apšuves un pušķi, kā arī pogu aizdares joslas, kas novietojās funkcionāli nozīmīgās vietās: priekšpusē - aizdares joslā, kabatu apdarē un uz manšetēm. Luija XIV jaunības laika modei raksturīgas cepures, frizūras un ūsu stilistiskais risinājums, kas redzams arī Rīgas bundziniekiem, tomēr vēl pilnībā nenorāda uz tipiskākajām Francijas monarha modes laikmeta pazīmēm atbilstoši 70.gadu stilam (sk.: att. nr. 81., 82.). Bundzinieku tērpos tomēr vēl ir jaušami arī kavalieru modes perioda pārpalikumi. Tajā pašā laikā nevar izslēgt arī iespēju, ka frizūru⁶⁷⁹ un cepuru stilistiskie risinājumi lokālā mērogā tomēr varēja demonstrēt militārpersonu ietērpam raksturīgo – unificēto raksturu. Par unificētām izpausmēm (spriežot pēc divām saglabātām figūrām) liecina bundzinieku cepures ar mēreni augsto kroņa daļu un krāšņo spalvu dekoru, kas rāda parādes uniformai raksturīgu – uzkrītoši reprezentatīvu risinājumu. Vīriešu tērpus 17.gs. 70.gados jau papildināja balts kaklauts (*cravat**), kas tapa no smalka zīda auduma un to nereti papildināja arī horizontālas mežģīņu volānu kaskādes – *žabo* (*jabot**). Zviedru kara bundziniekiem kaklauti ir visai pieticīgi – imitēts ir balta zīda audums, tērpa koptēlā uzsverot svinīguma momentu. Bikšu griezuma līnijas Rīgas piemēros ir grūti konstatēt, jo tās pilnībā noslēpj bungas, taču var pieņemt, ka tās bija atbilstošas tajā laikā valkātā militārā stila mēteļa piegriezumam un vizuālajām īpatnībām. Parasti bikses bija diezgan pieguļošas un garumā sniedzās tik tikko zem ceļgaliem, kur tika sašaurinātas ar tunelī ievērtas auklīņas palīdzību. Zviedru kara bundzinieku apavos arī ir redzamas Francijas Luija XIV laika aktualitātes. Koptēla risinājumā kurpes gan vēl ir visai smagnēja tērpa sastāvdaļa – ar nošķeltiem, masīviem purngaliem un kubveida papēdi ar lielu „mēlīti”, kas sedz pēdas pacēlumu, - tās pilnībā atbilst figūras un tērpa koptēla militārajai ievirzei.

Šāds militāra rakstura tērpa veidols Francijas Luija XIV valdīšanas laikos, tikai ar nelielām atšķirībām apģērba detaļās, tika izmantots arī turpmāko dekāžu laikā un pat 18.gs. pašā sākumā. Līdz ar to, Rīgas bundzinieku figūru tapšanas laiku, balstoties tikai uz tērpa īpatnībām, precīzi noteikt ir visai grūti, taču var pieņemt, ka tas ir bijis laika posms starp 17.gs. 80. gadiem un 90.gadiem. Tādējādi, lokālās interpretācijas izplatība hronoloģiski varēja atpalikt no modes prototipa izstrādes zemē radītā parauga vismaz par vairākām desmitgadēm.

17.gs. 80.gados Rīgas prominentu rīdzinieku portretos jau atkal redzam arvien uzsvērtāku sekošanu Francijas galma modei. Tas bija laiks, kad visā Eiropā tomēr centās izcelt franču modei raksturīgus – reprezentatīva un barokāli krāšņa tērpa tipiskus atribūtus.

J. U. Krausa vara gravīra, kurā attēlots Domskolā profesors Henings Vite (RVKM; 1688.g.) izceļas ar barokāli grezna tērpa īpatnībām (sk.: att. nr. 83.). Īpaša uzmanība ir tikusi pievērsta reprezentatīvās parūkas *allonge** izcelšanai. Tā ir tikusi darināta no gaišiem matiem, kā tas bija moderni 17.gs. 80. gados. Parūka tolaik bija ne tikai galminieka atribūts, bet arī svarīgu amatpersonu amata tērpa sastāvdaļa.

⁶⁷⁷ Кибалова Л., Гербенова О., Ламарова М., Иллюстрированная энциклопедия моды. – стр. 502.

⁶⁷⁸ Там же., стр. 501.

⁶⁷⁹ Kara bundziniekam att. nr. 82. ir attēlots garāku matu sakārtojums, kas kopā ar ūsu stilistikas īpatnībām vairāk norāda uz Luija XIV laika galma modei raksturīgākajām izpausmēm 17.gs. 70. un 80.gadu gaitā.

Henings Vite ir tērpies austrumnieciski rakstainā halātā. Halāts šajā laikā bija tikai viena no brīvā laika tērpu versijām, kas 17.gs. otrajā pusē iezīmēja krietnu devu orientālisma. Aizraušanās ar orientālām tērpa sastāvdaļām un dekora elementiem Rietumeiropas mērogā jau atkal saistās ar Francijas absolūtā monarha Luija XIV laika modes tendenču izplatību. Tam ir meklējamas saknes arī kokvilnas auduma izplatībā, kas, savukārt, bija rezultāts ceļotāju aktivitātēm pēc Lielo Ģeogrāfisko atklājumu laikmeta. Kokvilnas auduma izplatība sekmēja arī atbilstošu modes jaunumu ienākšanu 17.gs. modes vārdnīcā. Tajā laikā Eiropā parādījās Āzijas izcelsmes tērpa sastāvdaļas un to nosaukumi. Jau 17.gs. pirmajā pusē tirgotāji Indijā vienmēr lietoja naktstērpa sastāvdaļas ar nosaukumiem *calsons*⁶⁸⁰ un *pyjama** (hindu val. - *epai-jama*), kas guva savu izplatību Anglijā jau ap 1625.gadu.⁶⁸¹ Arī orientālās tonalitātes uztvere aktivizējās 17.gs. izskaņā, līdz ar piesātinātāku modes krāsu izplatību un orientālo audumu lietojumu neformāla rakstura tērpu šūšanai. Domskolā profesora ietērps un parādes portreta tradīcijām raksturīgā poza iezīmē ne tikai neformāla rakstura garderobes sastāvdaļu - rīta tērpu, nakts tērpu u.c. valkāšanas aizsākumu Rīgā. Tā bija arī tieksme neformālās situācijās attēlot zinātnes videi piederošos un amatpersonas, kā arī aristokrātijas pārstāvjus, tādējādi, ļaujot uzsvērt viņu vēlmi valkāt ērtus un brīvāka rakstura tērpus, tajā pašā laikā nezaudējot amata atribūtu svarīgumu.

Ar 17.gs. pašām beigām datētais Mazās Ģildes eltermaņa Kristiana Frobriga (*Christian Frobrig*) portrets (1699), kas glabājas RVKM (VRVM 56364) parāda, ka gadsimta pirmajā pusē izplatību guvušā t.s. birģeru portreta tradīcijas ir saglabātas. K. Frobrigs ir attēlots tērpies atturīgā melnā tērpā, kuru papildina balta apkakle (*rabat*), kā arī balts krekls, kura piedurkņu gali ir pamanāmi portretā. Portretētā kunga tērps attēlo 17.gs. 50. – 70.gadu modei raksturīgo. Tam ir 17.gs. 60.gadu modei raksturīgās žaketes (*rochet*) kārtā, bet uz pleciem apjomīgs apmetnis. Frizūras stilistika šajā piemērā rāda sekošanu 17.gs. pirmās puses modei. (sk.: att. nr. 84.)

NODAĻAS SECINĀJUMI

17.gs. otrajā pusē Rīgas birģeru vidē tika novērota tuvināšanās baroka modes stila dekoratīvajam piesātinājumam un kāpināta krāšņuma izpausmēm. Tajā pašā laikā patriciešu aprindām piederošie rīdzinieki tiecās saglabāt arī 17.gs. sākuma modei raksturīgo ievirzi, orientēdamies uz holandiešu tirdzniecības partneru ietekmi. Baroka modes izpausmju kulminācijas laikā (17.gs. otrajā pusē) tirdzniecības pilsētas Rīgas turīgākie iedzīvotāji, kuri, visticamāk, varēja būt arī jaunāko modes tendenču patērētāji, - tomēr orientējās uz praktiskumu un ar to bija atšķirīgi no modes patērētājiem, piemēram, Kurzemes hercoga galmā. Tieši galma kultūrvide viņus varēja rosināt līdzināties Francijas absolūtā monarha un galminieku vērienam. Pretstatā rīdzinieku smagnēji robustajiem un darījuma vidi raksturojošajiem ietērpiem, galminieki savos tērpos tiecās uzsvērt spožu audumu (piemēram, brokāta) nozīmi un laikmeta greznības atribūtus – zīda lenšu saišķus, zelta un sudraba apšuves, kā arī

⁶⁸⁰ *calzoncillos* - šis spāņu valodas vārds, kas vēsturiski apzīmēja vīriešu apakšbikses, 17.gs. Francijā ieguva jaunu apzīmējumu "*calsons*", norādot uz platām 17.gs. vidū ļoti modernām vīriešu biksēm.

⁶⁸¹ *Boucher F. A History of Costume in the West.* – p. 283.

mežģīņu apdari.⁶⁸²

Rīgas materiālā atrodamās liecības par pilsētnieku tērpšanās paradumiem, rada iespaidu, ka arī franču galma modes elementi, kuri tolaik jau atstāja dominējošu iespaidu uz Rietumeiropas modi, tika „attīrīti”, tos piemērojot Nīderlandes pilsonisko aprindu gaumei. Tādējādi, priekšstats par rīdzinieku ārieni 17.gs. otrajā pusē veidojas, baltoties uz ikonogrāfiskā materiāla dotajām norādēm uz viņu atturīgajiem un praktiski veidotajiem tērpiem.

IV 18.gadsimta Rīgas vēstures notikumu fons rokoko un klasicisma modes laikmetā

Vēsturiskais fons. 18.gs. sākumā Rīgai, kura iepriekšējā gadsimta gaitā izjuta Zviedrijas politisko ietekmi, kas guva atbalsi daudzās saimnieciskās dzīves jomās, kā arī vietējos tērpšanās paradumos, nācās saskarties ar jauna militārā konflikta sekām. Rīdzinieku ikdiena un vizuālā kultūra gadsimta sākumā veidojās paralēli Lielā Ziemeļu kara notikumu gaitai. Jau 17.gs. beigās politiskā situācija Ziemeļeiropā bija veidojusies nelabvēlīga Zviedrijai. Līdzšinēji spēcīgās lielvaras pozīcijas Baltijas jūras reģionā radīja neapmierinātību kaimiņvalstīs. Dānijas, Krievijas, Polijas-Lietuvas vēršanās pret Zviedriju noveda pie Lielā Ziemeļu kara (1700 – 1721), kura rezultātā Livonija un Rīga tika pakļauta Krievijas varai (Rīga kapitulēja 1710. gadā). Turpmākā Rīgas un tās kultūras vēsture skatāma saistībā ar Krievijas impērijas politiku.⁶⁸³

Gadsimta aptuveni pirmās puses notikumi sakrīta ar rokoko un gadsimta otrās puses – ar klasicisma modes stila izplatību Rietumeiropas zemēs. Tomēr tas arī bija laika posms, kad Krievijai raksturīgas reģionālas rokoko modes stila izpausmes aizceļoja uz teritorijām (t.sk. Livoniju), kuras vēsturiski bija izjutušas tās ietekmi. Lielā mērā šīs modes izplatību sekmēja Krievijas cara Pētera I personība. Jau 18.gs. sākumā Pēteris I bija kļuvis par vienu no varenākajiem Krievijas valdniekiem, kuram izdevās paplašināt Krievijas robežas un spēcīnāt valsti.

Modes pārmaiņu sakarā būtisku nozīmi varēja iegūt Pētera I vēlme padarīt Krieviju par varenu rietumnieciski orientētu Eiropas valsti. Savu ambiciozo mērķu īstenošanai Pēteris I izvēlējās jaunuzcelto pilsētu Pēterburgu. Šajā pilsētā tika veidota galma kultūras vide, kas pretendēja līdzināties Rietumeiropas paraugiem. Cars Pēteris I īstenoja virkni reformu, veicināja valsts modernizāciju un stiprināja valsts varu.

Tērpos, kurus valkāja, galvenokārt, uz Eiropu vērstajās Krievijas lielākajās pilsētās līdz pat 18.gs. varēja novērot ieilgušo Āzijas tradicionālā tērpa ietekmi, kas tika noraidīta Pētera I laikā, jo Krievijas cars vēlējās tuvināties franču tērpšanās paradumiem.⁶⁸⁴ Taču Krievijai bija lemts saskarties ar vēl lielāku dažādu ietekmju daudzveidību un tāpēc Pētera I un viņa pēcteču laikos šī daudzveidība vēl bija labi pamanāma. Savu iespaidu bija atstājuši arī Krievzemes senie sakari ar bizantiešiem, kam sekoja mongoļu ordu migrācija, kas bija pārpludinājusi Krievzemi 13.gs. vidū, atstājot tai mantojumā arī klejotāju mongoļu tērpa ietekmi.⁶⁸⁵ Pētera I

⁶⁸² Atsaucoties uz I. Freimani grāmatā “Laiks. Laikmets. Mode”(1998) par to raksta D. Prīberga savā pētījumā par senajām mežģīnēm Latvijā. Sk.: Prīberga D. Senās mežģīnes Latvijā. – Rīga: Zelta Grauds, 2007. – 74.lpp.

⁶⁸³ Par Rīgas vēsturi Lielā Ziemeļu kara gados sk.: Feodālā Rīga. – 229. – 252. lpp.; Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. – 107.lpp.; Spekke A. Latvijas vēsture [1948.; faksimils]. – Rīga: Jumava, 2003. – 223.lpp.; Kasekampis A. Baltijas valstu vēsture./no angļu val. tulk. J. Zīders. – Rīga: Jumava, 2011. – 67.lpp.

⁶⁸⁴ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 299., 329.

⁶⁸⁵ Racinet A. *The Complete Costume History: from Ancient Times to the 19th Century.* – Köln: Taschen, 2015. – p. 657.

personiskā aizraušanās ar Holandi un kuģubūvi, atstāja ietekmi arī uz Krievzemes aristokrātu ārējā tēla pārvērtībām. Holandes ietekmē Pēteris I vēlējās arī vienkāršot modes tērpu pašā Krievzemē, reducējot tajā austrumnieciskās greznības elementus un virzot Krieviju eiropiskas kultūras izpausmju lokā.⁶⁸⁶

Krievijas impērijas varas laikā 18.gs. Rīga bija kļuvusi par otru pēc Pēterburgas nozīmīgāko impērijas ārējās tirdzniecības centru, jo liela daļa Krievijas eksporta gāja caur Rīgas ostu⁶⁸⁷.

Ilgajā Krievijas ietekmes periodā iezīmējās daži spilgti un ietekmīgi idejiskie strāvājumi, kuru iespaids uz 18.gs. Rīgas modes tēla līnijām bija noteicošs arī Rietumeiropas mēroga kontekstā. Krievijas imperatores Katrīnas II valdīšanas laiks arī Latvijā saistījās ar Apgaismības ideju ienākšanu. Šādā situācijā aktīvāka varēja kļūt arī rokoko laikmeta modes tērpā ienestā klasicisma līnija, kuru visā Eiropā varēja konstatēt, pateicoties Parīzes modes diktētāju ietekmei.⁶⁸⁸

Latvijā arī ienāca Apgaismības idejas. Tās pauda inteligenti, kas bija studējuši Vācijā vai ieceļojuši tur darba meklējumos. Lai gan Apgaismības idejas izplatījās galvenokārt rīdzinieku t.s. literātu vidē, tomēr jāpieņem, ka tās netieši ietekmēja arī citu rīdzinieku dzīves veidu un, līdz ar to, arī tērpšanās paradumus (sk. turpmāk).

Citā aspektā rīdzinieku dzīves veidu gadsimta beigās Rīgā un tās apkaimē ietekmēja pāreja no cunftu amatniecības uz preču ražošanu manufaktūrās,⁶⁸⁹ kas sāka būtiski ietekmēt Rīgas iedzīvotāju sabiedrisko struktūru.

4.1. Rīdzinieku modes tērpā īpatnības 18.gadsimta pirmajā pusē

4.1.1. Modes ideju migrācija rokoko stila izplatības laikā

Ziemeļu karš nozīmēja dramatiskas pārmaiņas, gan valsts politiskajā, saimnieciskajā struktūrā un, protams, arī modes ideju plūsmā pēc miera iestāšanās. Šajā laikā Rietumeiropas modes metropolēs varēja novērot aizraušanos ar divām galvenajām tā laika modes vadlīnijām, kuru likumsakarīgi iespējamo atspoguļojumu rīdzinieku tērpos ir jāsaista ar 18.gs. ideju migrācijas ietekmi. Rietumeiropas modes tērps 18.gs. pirmajā pusē veidojās, transformējot Austrumeiropas folkloras elementus un orientālās ietekmes. Francijas monarha Luija XV precības ar Polijas karaļa meitu Mariju Leščīnisku 1725.gadā Rietumeiropā rosināja poļu tradicionālajam tērpam raksturīgu elementu ienākšanu modes tērpā.⁶⁹⁰ Otrs aspekts, rokoko modes tērpā stilistikas veidošanā, attiecās uz Tālo Austrumu tematikas izplatību, ko sekmēja Luija XV favorītes un modes ikonas marķīzes de Pompadūras īpašā interese par Ķīnu.⁶⁹¹

18.gs. pirmajā pusē, atbilstoši vēsturisko apstākļu ietekmei, rokoko modes izpratne Rīgā varēja ienākt caur Krievijas cara un viņa līdzgaitnieku uztveres prizmu. Krievijas cara Pētera I centieni padarīt Krieviju par Eiropas mērogam adekvātu lielvalsti un vēlme modernizēt augstmaņu ietērpšanās manieres atbilstoši

⁶⁸⁶ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p.329.

⁶⁸⁷ Feodālā Rīga. – 257. – 279. lpp.

⁶⁸⁸ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 329.

⁶⁸⁹ Feodālā Rīga. – 366. - 368. lpp.

⁶⁹⁰ Tas nozīmēja aizraušanos ar košu lenšu apšuvēm, volāniem un rišām, kuras šķietami "uzirdināja" sieviešu tērpā virsmu, padarot to atbilstošu rokoko modes stila prasībām. Poļu gaumei atbilstoša bija arī īpašā zīda lenšu apdare. Lentēs tika austas un sakrokotas, imitējot kažokādas strēmeles. Atsauce:

Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 318., p. 329.

⁶⁹¹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 299., 300., 318.

Rietumeiropas galma mērauklai, negāja secen arī rīdzinieku vizuālajam tēlam.⁶⁹² Franču rokoko stila iezīmes, tādējādi, varēja lokāli transformēties un iegūt Krievzemes ietekmētu rokoko stila raksturu, kam, iespējams, piejaucās arī vietējās vācu muižniecības gaumei raksturīgais.

Jāuzskata, ka Rīgas iedzīvotāju vizuālais tēls šajā laikā veidojās arī dažādu tradicionālu tērpsnās paradumu kompilācijā. *“Pēc Vidzemes un Rīgas iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā Rīgā strauji pieauga krievu tautības iedzīvotāju skaits. Visvairāk to bija kroņa ierēdņu vidū un armijā. Bet bija arī daudz krievu tirgotāju, amatnieku un strādnieku.”*⁶⁹³ Līdz ar to, rīdzinieku dzīves veidā lielāku lomu ieņēma krievu tradīcijas.⁶⁹⁴ Savukārt, var secināt, ka Rīgā, 18.gs. pirmajā pusē mazāka loma bijusi apstākļiem, kas stimulētu galma sabiedrībai raksturīgu greznošanās tendenci un daļa no pilsētniekiem varēja izpaust sevi ar tērpiem, kuros dominēja Senās Krievzemes tērpsnās tradīcijas.

4.1.2. Rīgas tirdzniecība un modes preču aprīte 18.gs. pirmajā pusē

Kā jau norādīts, 18.gs. Rīga ieņēma otro vietu Krievijas impērijas tirdzniecības ostu starpā.⁶⁹⁵ Saistībā ar Rīgas pievienošanu Krievijas īpašumiem, daudz ciešākas kļuva pilsētas tirdznieciskās saites ar dažādiem Krievijas reģioniem.⁶⁹⁶ Viena no galvenajām darbības jomām, kas šajā laikā saistījās ar Rīgas tirdzniecību un Lielās ģildes lomu tajā bija - starpniecisko sakaru nodrošināšana starp Rietumiem un Austrumiem.⁶⁹⁷ Īpašu nozīmi bija ieguvuši starpnieki, kas nodrošināja sakarus starp Rīgas un Rietumeiropas firmām.⁶⁹⁸

Rīgas imports no Rietumeiropas zemēm 18.gs. tomēr saglabāja iepriekšējo kārtību.⁶⁹⁹ *“Importpreču milzīgās dažādības dēļ spriest par importa dinamiku var tikai aptuveni.”*⁷⁰⁰ Tajā pat laikā tajā ir konstatējams dažādu, ar modes ideju migrācijas jomu saistītu, preču pieaugums. Vēsturnieku sastādītajos preču sarakstos ir minēta vadmala, lina audekli, kokvilnas audumi, kokvilnas lakati, dažādu materiālu zeķes.⁷⁰¹ Acīmredzot, vietējie tērpu darinātāji jau izjutuši pieprasījumu pēc Rietumeiropā popularitāti ieguvušajiem materiāliem, kas, tolaik, sākot ar 18.gs. 50.gadiem saskanēja ar jaunajām modes vēsmām Rietumeiropā.

Konkrētāku ziņu trūkums par 18.gs. pirmajai pusei raksturīgo modes preču importu tomēr neļauj izdarīt secinājumus par tā laika tirdzniecības jomas ietekmi uz Rīgas iedzīvotāju modes tērpu izskatu.

4.1.3. Rīgas amatniecība un tās ietekme uz modes preču aprīti 18.gs. pirmajā pusē

18.gs. Rīgā pārstāvētās amatniecības nozares vēl izteikti pakļāvās amatu specializācijai, līdz ar to, radot labākus apstākļus laikmetam aktuālu modes preču izgatavošanā.

Nikolajs Neilands savā grāmatā "Mazās ģildes vēsture" vācu amatu virknē ir

⁶⁹² Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 329.; Straubergs J. Rīgas vēsture. – 404., 405.lpp.

⁶⁹³ Feodālā Rīga. – 298.lpp.

⁶⁹⁴ Turpat.

⁶⁹⁵ Turpat, 267.lpp.

⁶⁹⁶ Turpat.

⁶⁹⁷ Turpat, 275.lpp.

⁶⁹⁸ Turpat, 275. – 276.lpp.

⁶⁹⁹ Turpat, 260.lpp.

⁷⁰⁰ Turpat.

⁷⁰¹ Turpat, 261.lpp.

minējis 18.gs. Rīgā strādājošos korduāņus, ādmiņus, alvas lējējus un jostiniekus, cimdniekus, cepurniekus, parūku izgatavotājus, drēbniekus, kurpniekus, pulksteņtaisītājus, ķemmju izgatavotājus, linu un vadmalas audējus.⁷⁰² Tāpat autors ir norādījis uz latviešu amatiem, kādi atrodami 1709.gadā izveidotajā Rīgas amatnieku sarakstā. Te minēti vietējie drēbnieki un vietējie kurpnieki, kā arī audēji.⁷⁰³ Tikmēr vācu amatu sarakstā ir redzama sīkāka amatu speciālizācija, kas saistāma arī ar tērpa un tā piederumu izgatavošanu. Sarakstā minēti – smalkādas apstrādātāji, kurpnieki, jostnieki, smalkie kalēji, baltādas ādmiņi, pogu taisītāji, pozamentētāji, cepuru taisītāji, cimdu taisītāji, kažocnieki, drēbnieki, sudrabkaļi.⁷⁰⁴

Vīriešu frizūru un parūku modes prasības 18.gs. varēja apmierināt Rīgā. Parūku izgatavotāji⁷⁰⁵ ieguvuši atjaunotās šrāgas 1738.gadā.⁷⁰⁶ Jāatzīmē, ka 18.gs. Rietumeiropā parūka kļuva par vienu no svarīgākajām vīriešu modes tēla sastāvdaļām. Spriežot pēc ikonogrāfiskā materiāla parūka bija aktuāla arī rīdzinieku vidē.

18.gs. Rīgā pastāvēja arī cepurnieku cunftes⁷⁰⁷, kuras darbības lauks, acīmredzot, bija ļoti plašs, par ko liecina Rīgas vizuālajā materiālā atrodami piemēri. To plašais klāsts gan vairāk attiecas uz 18.gs. otro pusi. Tikmēr Rīgas materiālā pārstāvētais cepurnieku cunftes amata lādes vāks ar dekoratīvo kokgriezumu attēlo divas alegoriskas figūras abpus cunftes ģerbonim (1746, RVKM). Alegoriskās figūras tur rokās paceltu cepuri, kurai raksturīga samērā augsta kroņa daļa un platas malas. Lai gan uz lādes vāka attēlotā cepure ir visai abstrakts cepurnieku darba atspoguļojums, tā tomēr liecina, ka vietējie amatnieki neorientējās uz jaunāko modes tendenču piekritējiem. Te redzamā cepure sniedz priekšstatu par kavalieru modes laikmetā Rīgā valkātajām platmalēm, taču cepures neatlocītā apmale ir arī norāde uz zemāko kārtu pārstāvju nēsātajām tūbas cepurēm - gardibenēm, kuras vēl 18.gs. raksturoja, piemēram, latviešu tautības pārstāvjus. (sk.: att. nr. 85.)

Drēbnieku cunftes darbība Rīgā 18.gs. pirmajā pusē jau iespējams saistīt ar vietējo meistarū šūtajiem tērpiem. Uz to norāda N.Neilanda latviešu amatu sarakstā minētie 24 drēbnieki.⁷⁰⁸ Vācu amatu sarakstā, savukārt, tiek norādīts uz kopskaitā 45 drēbniekiem.⁷⁰⁹ Iespējams, ka šo, Rīgā strādājošo drēbnieku šūtie tērpi varēja tapt atbilstoši rokoko modes laikmeta prasībām, taču, tai skaitā, jau no importētiem zīda audumiem.⁷¹⁰

Interesantu ainu paver arī dažādu modes tērpa apdares elementu un aksesuāru izgatavotāju spēja iekļauties 18.gs. modes ainā. Šie amatnieki, iespējams, apgādāja pilsētniekus ar 18.gs. nepieciešamām un modes tēlam atbilstošām lietām, kas, acīmredzot, bija adekvātas laikmeta modes prasībām. Ar šo jomu ļoti cieši saistāmi ir, kopš viduslaiku perioda vēstures avotos minētie - alvas lējēji, jostnieki, varkaļi un pulksteņtaisītāji⁷¹¹, kuru spēja izgatavot 18.gs. modei atbilstošas jostas ar šatlēniem⁷¹²

⁷⁰² Neilands N. Mazās ģildes vēsture. – 43. – 44.lpp.

⁷⁰³ Turpat, 47.lpp.

⁷⁰⁴ Turpat, 47. – 48.lpp.

⁷⁰⁵ Feodālā Rīga. – 287.lpp.; Grāmatā minēts, ka 18.gs. sākumā parūku taisītājiem vēl neesot bijis savu šrāgu.; Literatūrā ir norādes, ka kažocnieki 18.gs. esot pievienojušies parūku taisītājiem. Atsauce: Latviešu konversācijas vārdnīca 6. sējums. – Rīga: A. Gulbis, 1931.- sleja nr.11278.

⁷⁰⁶ Turpat, sleja nr.11279.

⁷⁰⁷ Pieminēta grām.: Neilands N. Mazās ģildes vēsture. – 43.lpp.

⁷⁰⁸ Neilands N. Mazās ģildes vēsture. – 47.lpp.

⁷⁰⁹ Turpat, 48.lpp.

⁷¹⁰ RVKM apģērbu kolekcijā glabājas sieviešu tērps, kas savulaik tapis no importēta holandiešu zīda auduma. Šīs ziņas promocijas darba autore ieguvusi pēc sarunas ar RVKM speciālisti L. Kalniņu. Sarunas (12.12.2018.) pieraksts autores arhīvā.

⁷¹¹ Pulksteņtaisītāji bija salīdzinoši jauns amats, kas 18.gs. varēja saistīties arī ar modes aksesuāru izgatavošanu, jo, spriežot pēc Rietumeiropas materiāla, kā arī atsevišķām liecībām Rīgā (piemēram,

bija svarīga, gan modes sekotājiem, gan praktiskuma cienītājiem.

Tikmēr cimdnieki⁷¹³, kuru amats ir pieminēts vēsturiskos dokumentos arī 18.gs. ar savu darbību varēja vairot laikmetam aktuālu modes aksesuāru klāstu, taču tam nav gūti pārliecinoši pierādījumi. Rīgas arheoloģiskajā materiālā pagaidām ir uzziets tikai viens 18.gs. ādas pirkstainis.⁷¹⁴ Seno ādas izstrādājumu pētniece V. Bebre ir minējusi, ka vienīgais šāda pirkstaiņa atradums parāda, ka tos pilsētā nēsājuši reti sabiedrības pārstāvji un, ka tos, iespējams, var uzskatīt par augstmaņu varas un kārtas simboliem.⁷¹⁵ Tajā pašā laikā pētniece arī norāda, ka pirkstaiņi, it sevišķi grezni rotātie, bijuši arī bagātāko pilsētnieču tērpa rotājums un sastāvdaļa.⁷¹⁶ Te var piebilst, ka cimdnieku darba lauks 18.gs. Rīgā tomēr var norādīt arī uz plašāku pirkstaiņu lietojumu modes tendenču kontekstā, jo par to liecina samērā sīkā amatu specializācija 18.gs., kad līdzās cimdniekiem pilsētā darbojās arī smalkādas apstrādātāji un baltādas ādmiņi, kuru darba specifiku vismaz kopējā Eiropas ainā var saistīt tā laika modei aktuālajiem, izšūtajiem smalkādas cimdiem, kā arī baltādas pirkstaiņiem, kuri sastopami plašākā 18.gs. modes ainā.

Tajā pašā laikā, pozamentētāju darbības lauks 18.gs., iespējams, vairāk varēja aptvērt militarizēto vīriešu modi un kareivju mundieru apdarināšanas jomu. Tāpat viņu prasmes varēja būt noderīgas arī sieviešu modes aksesuāru un apģērba piederumu, piemēram kurpju rotāšanā. Arī korduāņu un kurpnieku cunfšu darbības ciešo saikni ar modes jomu var apliecināt 18.gs. apavu vizuālā veidola izvērtējums. Korduāņu klātbūtne Rīgā jau tika novērota kopš viduslaiku perioda, taču 18.gs. viņu darbība jau varēja noritēt ciešā saikne ar citu amatniecības nozaru, piemēram, kurpnieku un smalkādas apstrādātāju nodarbi.

4.1.4. Rīdzinieku tērpi 18.gs. pirmajā pusē pēc ikonogrāfiskā materiāla liecībām

Liecības par rīdzinieku tērpu raksturu 18.gs. pirmajā pusē rodamas pēc dažiem RVKM kolekcijā glabātiem, pārsvarā vīriešu portretiem. Tie ir vairāki Mazās Ģildes eltermaņu portretējumi, kā arī kāda nezināma vīrieša portrets. Portretos attēloto rīdzinieku tērpi norāda uz tipisku turīgu vidusšķiras pārstāvju ģērbšanās ainu. Tā daļēji atsedz baroka laikmeta tradīcijas tērpu un frizūru raksturā, kā arī norāda uz atsevišķām rokoko modes perioda īpatnībām.

Ar 18.gs. sākuma modes īpatnību ilustrējumu saistāms kāda nezināma vīrieša portrets (VRVM 56408), kurā redzamais matu sakārtojums atbilst Luija XIV valdīšanas laikam raksturīgās parūkas *allonge* stilistikai. Portretētais kungs ir ticis attēlots bruņu tērpā, kā arī ar dūmakaini zilzaļu apmetni ar bronzas krāsas bārkstīm un apdari. (sk.: att. nr. 86) Apmetnis sedz vienu plecu un ir uzskatāms par reprezentatīvu tērpa sastāvdaļu. Šāda veida personas portretējums 18.gs. sākumā var liecināt par

---

šatlēniem, kuriem piestiprināts kabatas pulkstenis) pēc pulksteņtaisītājiem varēja būt pieprasījums. ; 1593. gadā pulksteņtaisītāji esot atdalījušies no kalējiem.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 6.sējums. – sleja nr.11278.

⁷¹² Šatlēns – modes aksesuāru vēsturē to skaidro kā važiņu saišķi, kuru piestiprināja pie jostas. Šatlēns parasti saturēja atslēgas, šūšanas piederumus u.c. neliela izmēra priekšmetus. Atsauce: *Chatelaine*. / © Oxford University Press. //Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/chatelaine> [skatīts: 29.11.2017.]

⁷¹³ Neilands N. Mazās ģildes vēsture. – 43.lpp.

⁷¹⁴ Bebre V. Rīgas 13. – 18.gadsimta ādas cimdi. // Senā Rīga 6: Pilsētas arheoloģija, arhitektūra un vēsture. – 120.lpp.

⁷¹⁵ Turpat.

⁷¹⁶ Turpat.

militārpersonas atribūtiem. Savukārt, frizūras risinājums, ko, domājams, veido parūka – ir atbilstošs 18.gs. otrās dekādes modei Rietumeiropā.

Mazās Ģildes eltermaņa Johana Jēkaba Frēliha (*Johann Jacob Fröelich*, 1700-1766), VRVM 56367) portretā pamanāmas 18.gs. 30.gadu modei raksturīga vīriešu tērpa īpatnības. (sk.: att. nr. 87.) Par 18.gs. 30.gadu modei raksturīgo liecina attēlotā vīrieša parūkas risinājums, kas rāda samērā kompaktu, vēlīnās baroka modes tradīcijās veidotu, sacirtotu un pūderētu parūku. Portretā redzams vēsi pēlēks tērps, kas, domājams, attēlo samta auduma virsmēteli *cassock**, bet zem tā – rakstainu zīda auduma tērpa kārtu, kas, piemēram, angļu leksikā tika apzīmēta ar vārdu ‘*waistcoat*’. Rakstainās tērpa kārtas griezuma līnijas, kas skaidri parādās portretā, norāda uz Rietumeiropā 18.gs. 20. – 30.gados valkātajiem tērpiem. Uz rokoko stilistiku tērpā norāda baltais krekls ar ažuļajām mežģiņu manšetēm un žabo (*jabot**). Tikmēr *cassock* risinājums ar platiem piedurkņu atlokiem un izceltiem pogcaurumiem, kas saskaņojas ar tā aizdares joslā izkārtoto pogu rindu – norāda uz atturīgo, tā laika Eiropas modē daudzviet izplatību guvušo angļu ģērbšanās stila akceptu. Gredzens uz J.J. Frēliha kreisās rokas mazā pirksta, norāda uz vēlmi ieņemt aristokrātisku pozu, kas reizē ir saistāms ar rokoko modes stila franču līnijas estētiku.

J. J. Frēliha tērpam līdzīgs risinājums ir konstatējams Mazās Ģildes eltermaņa Kristofa Vilhelma Trosta (*Christoph Wilhelm Tro*, 1705-1770) portretā (VRVM 56369), kas, spriežot pēc tajā attēlotā apģērba stilistikas, domājams, tapis 18.gs. 30. vai 40.gados. (sk.: att. nr.88.) K.V. Trosta tērpu raksturo dūmakaini zilpelēks, domājams, smalkvilnas *cassock* ar platiem piedurkņu atlokiem un izceltiem pogcaurumiem, kā arī analogisku pogu un pogcaurumu joslu tā aizdarē. Zem tā tiek valkāta *waistcoat* kārtā, kas tapusi no analogiska auduma. Šai apģērba kārtai nedaudz zemāk par vidukļa līniju ir novietoti kabatu pārloki, kas raksturo arī pēc franču un angļu modes šūtos tērpus Rietumeiropā, kā arī ietekmes Ziemeļamerikā.⁷¹⁷ Kabatu pārloku izvietojums raksturo vēlā Reģenta stila īpatnības Francijā 18.gs. sākumā. Tās ietiecās vēl arī rokoko perioda vīriešu modes tērpos. K.V. Trosta tērpu papildina arī balts krekls ar mežģiņu žabo, kā arī kreklam ir kuplas krokotas piedurknes, kuru manšetes ir veidotas samērā vienkārši, spriežot pēc portretā redzamā.

RVKM portretu kolekcijā atrodams arī Mazās Ģildes eltermaņa Johana Kristofa Klēberga (*Johann Christoph Kleeberg*, 1702-1758) portrets (VRVM 56368), kura stilistiskais risinājums norāda uz līdzībām ar K.V. Trosta portretā redzamo tērpu, taču šajā gadījumā tērpu raksturo atturīgāks risinājums, jo kreklam nav mežģiņu apdares. Portretētā eltermaņa parūkas risinājums vēl ir atbilstošs 18.gs. pirmās puses analogijām Rietumeiropā. Domājams, ka portrets varētu būt tapis 18.gs. 40.gadu beigās. Tieši parūkas veidols⁷¹⁸ ļauj aptuveni noteikt J.K. Klēberga portreta tapšanas laiku. (sk.: att. nr. 89.)

J. K. Klēberga portretā redzamajam tērpa un parūkas veidolam līdzības saskatāmas arī kādā citā portretā no RVKM kolekcijas. Tas ir Mazās Ģildes eltermaņa Kristiana Kluges (*Christian Kluge*, 1683-?) portrets, kas datēts ar 1750.gadu (VRVM 56366). Eltermaņa portretējumā parādīta stīvi veidota parūka 18.gs. 40./50.gadu stilā,

⁷¹⁷ Analogisks tērpa risinājums ir konstatējams nīderlandiešu mākslinieka Kornelisa Trūsta (*Cornelis Troost*) gleznotajā ‘Van der Merča ģimenes parstāvja portretā’ (*Member of the Van der Mersch Family*), kas datēts ar 1736.gadu un atrodas Holandes Nacionālās mākslas muzejā (*Rijksmuseum*), Amsterdamā. Sk.: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troost_Music_lover.jpg [skatīts: 02.12.2019.]

⁷¹⁸ Līdzīgs parūkas stilistiskais risinājums Rietumeiropas analogijās ir konstatējams Viljama Hogārta (*William Hogarth*) gleznotajā ‘Vīrieša portretā’ (1741), kas glabājas Dalvičas gleznu galerijā (*Dulwich Picture Gallery*), Londonā. Skat.: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hogarth,_William_-_Portrait_of_a_Man_-_Google_Art_Project.jpg [skatīts: 02.12.2019.]

kā arī dūmakaini zaļpelēks *cassock* un tāda paša auduma *waistcoat*. (sk.: att. nr. 90.) Jādomā, ka šie eltermaņu portreti parāda nosacītu turīgu visdusšķiras rīdzinieku tērpsanās paradumu ainu, kas, acīmredzot, atbilda tā laika korporatīvā apģērba kanonam.

RVKM kolekcijā pārstāvētais ikonogrāfiskais materiāls dod arī ziņas par atsevišķām vīriešu tērpa sastāvdaļām un to stilistisko risinājumu 18.gs. sākumā. Vēsturiskais konteksts rāda, ka Ziemeļu kara laikā, kā tas redzams senajos attēlos, zviedru un krievu armijas kareivji jau valkājuši trīsstūrenes (*tricorn** - angļu val.), kuras pirmoreiz parādījās Francijā 17.gs. 70.gados.⁷¹⁹ Kā liecina ikonogrāfiskais materiāls, tad 18.gs. sākumā trīsstūrenes kļuva populāras arī Latvijas teritorijā un tika valkātas līdz pat gadsimta beigām. Šādas cepures ir labi redzamas kareivjiem Spilves kaujas ainā, kas reljefā ir attēlota uz sudraba kannas vāka no RVKM kolekcijas (Rīga. J.G. Ebens.,1704.gads).⁷²⁰ Gadsimta gaitā radās mode cepures malas uzlocīt dažādos veidos: gan priekšpusē, gan vienos sānos, gan abos sānos. Beidzot izveidojās parasta trīsstūrene, kuras zemā kroņa daļa atradās vienā līmenī ar trim stipri pieglaustām malām.

4.1.5. 18.gs. sākuma un vidus rīdzinieču tērpi un apavi RVKM kolekcijā

18.gs. pirmajā pusē tapušie greznie rīdzinieču tērpu komplekti, kas ir saglabājušies RVKM kolekcijā, sniedz konkrētāku informāciju par savulaik lietotiem audumiem un materiāliem, kā arī tērpu rotāšanas īpatnībām.

RVKM kolekcijā pārstāvēto tērpu piegriezuma, izstrādes un rotāšanas kvalitātes liecina, ka tos valkājuši turīgāko pilsētnieku pārstāvji, visticamāk, Rīgas vācieši. Kolekcijā pārstāvētās apģērba vienības un komplekti rāda, ka zīda audums tika lietots ļoti taupīgi. Pārsvarā tas ir ticis izmantots tikai apģērba kārtu virspusē, kā arī oderei, taču pārdomājot tērpa valkāšanu publiskā telpā, zīds ir ticis iestrādāts apģērbā tikai vietās, kur tas labāk pamanāms. Citās apģērba kārtu konstruktīvajās daļās ir ticis izmantots lētāks audums, piemēram, lins. No vienas puses tas raksturo turīgāko pilsētas slāņu vēlmi reprezentēties, taču arī taupīgumu, kas saistāms ar zīda auduma lielajām izmaksām, kā arī tērpa pasūtītāja ierobežoto budžetu.

Viens no RVKM apģērba kolekcijā pārstāvētajiem sieviešu tērpiem ir tapis no pelēkbaltas krāsas holandiešu ievestā zīda auduma⁷²¹ un ir ticis oderēts ar vietējas izcelsmes linu audumu.⁷²² Tērpa komplektu papildina tajā laikā aktuālie, ar kokvilnas vati oderētie svārki, kuros vatējums ir iestrādāts ar linu aukliņu stepējuma palīdzību.⁷²³ Stepējuma radītais zīmējums veido izteiktu rūtiņu rakstu, ļaujot datēt šo tērpa komplektu kā 18.gs. pirmajai pusei piederīgu.

RVKM tērpu kolekcijas viens no senākajiem piemēriem ir sieviešu tērpa komplekts (sk.: att. nr. 91.), kurā ir konstatējama baroka laikmeta modes tradīciju pārmantošanas iespēja un agrīnā rokoko stila aizmetņi atbilstoši 18.gs. 20.gadu modes

⁷¹⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 262.

⁷²⁰ Sk.: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. - 187.attēls.

⁷²¹ Ziņas no promocijas darba autores sarunas ar RVKM speciālisti L. Kalniņu. Sarunas (12.12.2018.) pieraksts autores arhīvā.

⁷²² Ziņas no promocijas darba autores sarunas ar RVKM speciālisti L. Kalniņu. Sarunas (12.12.2018.) pieraksts autores arhīvā.

⁷²³ Ziņas no promocijas darba autores sarunas ar RVKM speciālisti L. Kalniņu. Sarunas (12.12.2018.) pieraksts autores arhīvā.

izpaušmēm Rietumeiropā.⁷²⁴ Par barokālā koptēla izpaušmju saglabāšanos 18.gs. sākumā vēl liecināja tērpu atsevišķo kārtu apvienojums. Tas parādījās, piemēram, divās svārku kārtās un to valkāšanas paradumā. Apakšsvārki (franču modes leksikā - *jupe**) tika saskaņoti ar ņieburu, bet virsējie svārki - *manto* (*manteau**), kuri priekšpusē demonstrēja vertikālu pāršķēlumu, 18.gs. sākumā jau atsedza daļu no apakšsvārkiem (*jupe*) un arī žaketes veida ņieburu. 18.gs. pieeja atšķīrās ar reducētu *manto* risinājumu, jo faktiski šajā laikā tas vairs nepildīja virsējā tērpa funkcijas kā tas bija 17.gs. beigās. Rīgas materiālā pārstāvētais tērps raksturo pilsētas patriciešu aprindām piederīgo sieviešu tērpsnās paradumus, un nevis - galma modes stila izpaušmes. Pilsētnieces tērpā izpaliek galma modei raksturīgais virsējo svārku atspraudums un *trēna* daļa tērpa risinājumu padara atbilstošu turīgāko Rīgas dāmu tēlam. Tērpa griezuma līnijās vēl ir jaušamas iepriekšējā gadsimta holandiešu modes atskaņas, taču ornamenta kompozīcija ir atbilstoša rokoko stila izpaušmēm. Tas parādās tērpa tonālajā risinājumā, jo tajā dominē zeltainie toņi ar brokāta pavedienu izšūtiem ziedu festonu un lenšu vijumiem, kas skaidri iezīmē tērpa apakšmalu, un rada nojausmu par Ķīnas ornamenta inspirāciju atspulgiem Eiropas modes tērpos. To var konstatēt arī zīda tafta tērpa ņiebura daļā, kura, reizē ar virsējo svārku kārtu, ir rotāta ar ieaustu stilizētu ziedu raksta kompozīciju, attēlojot krāšņi izplaukušu ziedu buketes. Apakšējo svārku (*jupe*) ziedu raksts ir ticis izšūts, veidojot krāšņu florālu izciļņu ornamentu. Tērpa ornamenti ir tapis adekvāti šiniazēriju (*chinoiserie*)⁷²⁵ raksta paraugiem, kas konstatējami arī šā paša laika posma franču, angļu, holandiešu un vācu modes dāmu tērpos.⁷²⁶ Rīgas piemērā tērpa ornamenti izceļas ar pārdomātu ziedu raksta motīvu izkārtojumu un reizē arī - tam laikam atbilstošu tieksmi pēc krāšņuma. Rokoko stilam atbilstoša ir arī stepējuma un vates oderējuma izmantošana. Par baroka modes tradīciju liecina zelta brokāta rokdarba mežģīņu lietojums, kas kopumā ir ļāvis radīt krāšņu un svinīgu tērpa koptēlu.

RVKM kolekcijā atrodamais, ar 18.gs. vidusdaļu datētais sievietes tērps⁷²⁷ jau ilustrē turpmāko 18.gs. modes izpaušmju ainu. (sk.: att. nr. 92.) Tērpa risinājums kopumā ir ļoti atbilstošs Ķīnas tematikas interpretācijai, kas Rīgā varēja nonākt ar holandiešu tirdzniecības vai arī Krievzemes ietekmes starpniecību. Uz to norāda tērpa koraļļu sārtais tonis, kā arī zīda tafta auduma svārku oderējums ar kokvilnas vati, kā arī - stepējums, kas Eiropā pastarpināti izplatījās ar franču rokoko stilu, acīmredzot, ietekmējot arī rīdzinieču garderobes īpatnības 18.gs. vidū un gadsimta otrajā pusē.⁷²⁸

Tērpa augšdaļa ir veidota kā žaketes veida ņieburs ar garām piedurknēm un priekšpusē iestrādātu, slēpto aizdares joslu. Koraļļu sārto tērpa ņiebura daļu papildina tāda paša auduma svārki, kas krīt mīkstās ielocēs. Tērpā atklājas rokoko laikmeta modei raksturīgā pasteltoņu estētika, kura apzīmē šā modes stila raksturīgās pazīmes 18.gs. 40.- 60.gadu gaitā. Tikmēr svārkos redzamais roku darba stepējums, šajā gadījumā, demonstrē vertikāli orientētas linu diegu nošuves, kas Rietumeiropas modē raksturoja klasicisma stilistiku, apgrūtinot precīzu rīdzinieces tērpa tapšanas laika noteikšanu, jo nošuvju risinājums un stepējuma raksturs Rietumeiropas analogu

⁷²⁴ Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Apģērbu kolekcija: katalogs / aut. un sast. L.Kalniņa. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000. (attēls reproducēts kā izdevuma vāka ilustrācija).

⁷²⁵ *Chinoiserie* (franču val.) - šiniazērija bija lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmetu (t.sk. arī tērpu) rotāšanas stils, kurā atspoguļojās Ķīnas mākslas ietekme.

⁷²⁶ Racinet A., Dupont-Auberville A. *The World of Ornament*. – Köln: Taschen, 2015. - p. 768.

⁷²⁷ Saskaņā ar RVKM muzeja pārstāves Ligitas Kalniņas stāstīto, šī tērpa svārku un ņiebura daļas apvienojumu komplektā ir veidojuši muzeja speciālisti.

⁷²⁸ Franču rokoko modes stilu 18.gs. 30.- 50.gadu gaitā ietekmēja Ķīnas tradicionālajā tērpā nolūkoti motīvi, tostarp, kokvilnas vates oderējuma un zīda diegu vai linu aukliņu stepējuma lietojums.

datējumos aptver laiku no 1750. – 1770.gadiem.⁷²⁹ Atturīgais dekora elementu izkārtojums svārku apakšmalā arī ir atbilstošs klasicisma estētikai, kas savijās ar Rietumeiropas vēlā perioda rokoko modes stilistiku, kura šajā virzienā turpina izpausties arī 18.gadsimta 60.-70.gados, tādēļ var pieņemt, ka šādu tērpu, kas tapis 18.gs. vidū, rīdziniece varēja valkāt arī 18.gs. otrajā pusē (60. – 70.gados). Augu valsts motīvu joslas izšuvums, izmantojot pienstikla stiebrīņus piešķir tērps dzirkstoši svinīgu raksturu, ko vēl vairāk uzsver no zīda auduma veidotais zieds⁷³⁰, kas, jau vēlāk, veidojot tērpu ekspozīciju muzejā, ticis piesprausts ņiebura daļas dziļajai kakla izgriezuma līnijai. Vēlajā rokoko modes stila fāzē parasti apvienojās Ķīnas tradicionālo tērpu estētikai raksturīgais zīda auduma ziedu rotājums, pakāpeniski ievadot angļu klasicisma līniju 18.gs. vidū. Tērpa virsmu (ņiebura daļā un svārkos) klāj dekoratīvs stepējums, kas izvietojas ne tikai svārku daļā, bet noklāj arī ņiebura daļu un apliecina tā kādreizējās īpašnieces turības apmērus.

Ar 18.gs. vidu datētais, RVKM kolekcijā pārstāvētais sievietes tērpa komplekts⁷³¹, kurā apvienots žaketes veida (*caraco*) ņieburs un zīda tafta auduma svārki, demonstrē iepriekš aprakstītajam, koraļļu sārtajam tērps analogiskas griezumuma līnijas. Tāpat tajā jaušama Ķīnas ietekmju interpretācija, kas pausta ar dzeltenās krāsas starpniecību. 18.gs. modes krāsu skalā izcēlās dzeltenā krāsa, kura līdzās pērļaini dūmakaini zilajiem un rožainajiem toņiem, bija atbilstoša Ķīnas imperatoru galma tērpu krāsu hierarhijai, nevilus iespaidojot arī rokoko modes stila izpausmes Eiropā.

Zeltaini dzeltenais tērps izceļas ar dekoratīviem linu diegu nošuvju rakstiem, kuri noklāj izoderēto svārku virsmu. Līdzās ģeometriskajam (dīmantu) rakstam (tas iezīmējas līniju iesvītrinājumos), te parādās arī lieli stilizēti peoniju ziedu un zīda lenšu vijumu raksti, kas izkārtoti svārku apakšmalā (sk.: att. nr. 93.). Ar zīda diegu rakstu nošūtos un izoderētos svārkus papildina žaketes veida ņieburs (franču val. - *pet`n` lair / caraco*) ar robainu, un priekšpusē nedaudz nosmailināti grieztu apakšmalu, kas ir lokāli interesanta tērpa detaļa, jo tajā acīmredzami paustas simpātijas uz vēlā baroka modei raksturīgo. Cita starpā, šādas īpatnības rokoko modes stila laikmetā bija ļoti raksturīgas Vācijas modei un tās ietekmes zemēm. Tieši tur rokoko modes stilu bija pieņemts uztvert kā baroka stila evolūcijas nākamo attīstības fāzi.

Žaketes ņiebura daļai ir raksturīga ļoti dziļa kakla izgriezuma līnija, kas 18.gs. sieviešu modes tērpos bija saistāma ar franču galma kultūras ietekmi, atstājot savas pēdas arī Rīgas turīgāko vāciešu aprindās. Kaut arī Rīgas materiālā iztrūkst konkrētu liecību par to kā šādi tērpi tika komplektēti un valkāti ikdienā un arī svinīgākos brīžos, analogijas Rietumeiropas materiālā ļauj stādīties priekšā arī dzeltenā tērpa valkšanas un komplektēšanas iespējas. Daudz ko priekšā pasaka arī tērpa griezumuma līnijas. Šajā gadījumā tērpa dziļā kakla izgriezuma līnija varēja tikt nosepta vai nu ar mežģīņu volānu kaskādēm vai arī – ar trijstūrveida plecu lakatu, kas raksturoja ne tikai franču modi 18.gs. otrajā pusē, bet kļuva arī par t.s. angļu stila raksturīgu izpausmi, kas, acīmredzot, tika absorbēta Rīgas turīgāko iedzīvotāju tērpsanās paradumos. Jāpiebilst,

⁷²⁹ *Fashion – A History from the 18th to the 20th Century./ The Collection of the Kyoto Costume Institute. – Taschen; Hardcover edition, 2002. – p. 59.*

⁷³⁰ Saskaņā ar RVKM muzeja pārstāves Ligitas Kalniņas sniegto informāciju, auduma zieds sākotnēji nav bijis atrodams šīs, 18.gs. sievietes tērpa ņiebura daļā un ticis pievienots vēlāk, paredzot, tērpa komplekta izstādīšanu RVKM ekspozīcijā un tā fotografēšanu. Tomēr zieda izmantojums 18.gs. tērpa komplektēšanā veiksmīgi atspoguļo konkrētā laika periodā aktuālas modes tērpu rotāšanas tradīcijas.

⁷³¹ Saskaņā ar RVKM muzeja pārstāves Ligitas Kalniņas stāstīto, **šī tērpa ņiebura daļas un svārku daļas apvienojums ir RVKM speciālistu veidots.**

ka 18.gs. turīgāko pilsētnieku aprindu kārtu morāles normas paredzēja atšķirīgu tērpa valkāšanas veidu nekā tas bija ierasts galma kultūrvidē. Līdz ar to, dziļā kakla izgriezuma līnija bija atbilstoši jāaizklāj, to papildus rotājot ar mežģīnēm. Bez tam, par tērpa piemērotību saviesīgiem pasākumiem liecina īpatnējais, elkoņa daļā veidotais piedurkņu piegriezums. Tas veidots tā it kā tajā atspoguļotos menueta deju soļiem un pozām raksturīgā rokas saliekšana, kā arī uzskatāma mežģīņu volānu demonstrēšana. Hipotētiski tas ļauj pieņemt, ka, neraugoties uz visai atturīgo dekoratīvo funkciju, tērps tikt izmantots svinīgās reizēs.

Rokoko stila īpatnības vislabāk ir pamanāmas 18.gs. sieviešu apavu modeļos. Pasteltonos ieturētie greznākie tērpi tajā laikā parasti tika valkāti kopā ar ādu oderētām zīda auduma kurpēm, kuru papēža augstums un izliekums var nozīmēt to stilistisko saikni ar rokoko stila iezīmēm.⁷³²

RVKM kolekcijā ir saglabājušies apavi ar „Pompadūras stila” papēžiem. Var pieļaut, ka tie ir Rīgas meistara savulaik darināti apavi, taču nav izslēdzama arī importa preču klātbūtne, kuru nonākšana muzeja kolekcijā bija saistīta ar Rīgas ārsta un mākslas kolekcionāra Nikolaja fon Himzeļa savulaik veidotajām kolekcijām.⁷³³ Daudzi priekšmeti, kas pašreiz glabājas RVKM krājumā bija arī paša Himzeļa ievesti no citām zemēm, tajā skaitā arī Rietumeiropas modes centriem. RVKM pārstāvēto kurpju slēgtais purngals ar mandeļveida nosmailinājumu un atsegto papēža daļu, kā arī specifiski izliektais papēdis ar raksturīgo paplatinājumu lejasdaļā, liecina par rokoko laikmeta modei atbilstošām īpatnībām. Apavu stilistikas novērtējums ļauj precizēt šo kurpju tapšanas laiku (sk.: att. nr. 94.). Vizuāli līdzīgu apavu aktualitāte Rietumeiropas modē attiecināma uz 18.gs. 50./60.gadiem un aptuveni tajā pašā laikā šādas kurpes varēja valkāt arī turīgākās rīdzinieces.

Savukārt sieviešu kurpju pāris ar smaragdzaļo zīda auduma virsu un ādas oderi, kā arī nedaudz nosmailinātu, t.s. kniepatatas purngalu⁷³⁴ un mēreni augstu, taču arī izliektu „Pompadūras stila” jeb franču papēdi⁷³⁵ un masīvām, ar dekoratīviem florāliem metālkalumiem rotātām kurpju sprādzēm, liecina par baroka stila komponentu saglabāšanos. Līdz ar to, šo kurpju pāri var datēt ar 18.gs. 40.gadu beigām. (sk.: att. nr. 95.)

Rokoko stila mode 18.gs. pirmajā pusē parāda, ka kurpju valkāšanu diktēja reprezentācijas vajadzības nevis lietderīguma apsvērumi. Sieviešu apavi ar augstajiem izliektajiem papēžiem norādīja uz aristokrātiskās galma sabiedrības laiskā dzīvesveida īpatnībām.

⁷³² Rokoko stila sieviešu apavu modi, tās kulminācijas posmā, diktēja Francijas monarha Luija XV favorīte marķīze de Pompadūra, kura 1745.gadā pirmoreiz esot valkājusi apavus ar atsegto papēža daļu, vienlaikus, demonstrējot arī augstus, šaurus un nedaudz izliektus papēžus, kuri modes leksikā vēlāk ieguva apzīmējumu - "pompadūras stila" papēži. Šis apzīmējums arī turpmāko laikmetu modes leksikā tika izmantots kā atsauce uz t.s. galma papēžu īpatnībām. Skat. vairāk: *Furnishing the Foot: Shoes 1700-1760./ Cabinet of Curiosities - Hidden Gems From The Georgian Past (the official website of Fairfax House).* //Pieejams: <http://www.fairfaxhouse.co.uk/articles/furnishing-the-foot-shoes-1700-1760/> [skatīts: 02.12.2019.]

⁷³³ Ziņas no promocijas darba autores sarunas ar RVKM speciālisti un apģērbu kolekcijas glabātāju L. Kalniņu. Sarunas (12.12.2018.) pieraksts autores arhīvā.

⁷³⁴ Angliski rakstošie autori to dēvē par ‘*needlepoint toe*’, tādējādi ļaujot precizēt apavu izgatavošanas laiku, kas šajā gadījumā ir attiecināms uz 18.gs. pusi, kulminējot ap 1740.gadiem. Atsauce: *Fairhurst A. Women's Shoes of the Eighteenth Century: Style, Use, and Evolution.* // *The Journal of Dress History, Volume 1, Issue 2, Autumn 2017.* – p. 27.

⁷³⁵ Avotos un modes vēstures literatūrā papēžu nosaukumi variējas. Tiek lietots arī apzīmējums “*Louis Heel*” (atsaucoties uz franču galma kultūras vidi un Luija XV stila izpausmēm). Atsauce: *Fairhurst A. Women's Shoes of the Eighteenth Century: Style, Use, and Evolution.* // *The Journal of Dress History, p. 31.*

NODAĻAS SECINĀJUMI

Rīdzinieku tērpsanās īpatnības 18.gs. pirmajā pusē, saskaņā ar vizuālā materiāla liecībām, bija kļuvušas vēl tuvākas plašāka Eiropas konteksta modes parādībām. Tāpat kā iepriekšējos gadsimtos, to noteica arī fona parādības arhitektūras un mākslas ainā. Apmēram sākot ar 18.gs. 30.gadiem, rīdzinieku modes tērpa raksturā bija nolasāmas izsmalcināti dekoratīvā un aristokrātiskā rokoko stila ietekmes. Tāpat gadsimta pirmajā pusē Rīgai aktuālo modes ideju migrācijas plūsmā varēja novērot atsevišķus ļoti spēcīgus ārējo ietekmju periodus.

Gadsimta pašā sākumā, līdz ar Ziemeļu kara ietekmi un iekļaušanos Krievijas impērijā, rīdzinieku tērpsanās paradumi varēja atspoguļot izteikti internacionālu raksturu. Tērpsanās paradumos ienāca arī Krievzemes ietekmes, kas savijās ar tolaik visā Eiropā aktuālo Ķīnas motīvu izmantojumu. Šīs īpatnības 18.gs. raksturoja arī Rietumeiropas zemes no kurienes noritēja tālāka ideju izplatība. Saskaņā ar tērpu vēstures avotu materiālu ir konstatējams, ka tieši tajās Eiropas zemēs, kurās modes tērpa veidošanās bija cieši saistīta ar galma kultūras ietekmi, arī Ķīnas orientālisma motīvi tika aktīvi pielāgoti rokoko stila īpatnībām. Arī Rīgai šīs īpatnības nebija svešas, taču lokāli objektīvu apstākļu dēļ tās te spēja uzskatāmi izpausties vēlāk nekā Rietumeiropā - tikai sākot ar 18.gs. otro pusi. Internacionāla rakstura pazīmju ienākšanu daļēji aizkavēja Ziemeļu kara notikumi.

Tajā pašā laikā nezuda arī kopš senākiem periodiem izjustā vācu kultūras ietekme, kuras apliecinājums ir RVKM pārstāvētie sieviešu apģērbi, kā arī apavi. To raksturs ir tuvs rokoko stilistikas izpausmēm, kā arī pilsētas vidusšķiras pārstāvju vēlmei un arī iespējām tērpties, piemēram, holandiešu ievestos zīda auduma tērpos. Rīgas turīgākie iedzīvotāji mēdza savos tērpsanās paradumos ienest arī kādu daļu no Rietumeiropas galma aristokrātijas gaumei raksturīgā. Viņi tiecās pēc galminieciska vēriena, valkādami tērpus, kuru piegriezums un dekora krāšņums kaut vai attāli līdzinājās Francijas monarha galmā radītajiem modes prototipiem. Par to liecina daži Mazās Ģildes eltermaņu portreti, kuri, līdz ar attēloto personu un tās valkātā tērpa atveidojumu, satur arī informatīvu un vizuālu saikni ar Eiropas mēroga tērpsanās izpausmēm, kas varēja tikt pārnestas arī turīgāko pilsētnieku apģērbā, pārņemot kopējo ievirzi atsvišķu tērpa sastāvdaļu lietojumā, tērpu konstruktīvajā, kā arī dekoratīvajā risinājumā.

4.2. Klasicisma modes stila izpausmes rīdzinieku tērpos 18.gs. otrajā pusē. Vietniecības laiks Rīgā - Franču revolūcijas stila un Direktorijas stila atskaņas 18.gs. beigās

4.2.1. Modes ideju migrācija klasicisma stila izplatības laikā

18.gs. otrajā pusē Rīgas kultūrā pakāpeniski ienāca klasicisma estētika un no tās tika atvasināts arī skatījums uz sava laika modes tērpu. Mākslas dzīves procesi kļuva piesātinātāki, muižniecības aprindās parādījās interese par mākslas darbu

kolekcionēšanu, Apgaismības idejas izplatījās izglītotajās aprindās.⁷³⁶

Izmaiņas Rīgas iedzīvotāju etniskajā un sociālajā sastāvā 18.gs. otrajā pusē būtiski ietekmēja pilsētas vizuālo tēlu. Pēc vēsturnieku aprēķiniem *“18. gs. otrajā pusē vislielāko Rīgas iedzīvotāju grupu veidoja vācieši (apmēram 45.6 %), tiem sekoja latvieši (apmēram 31,1 %), tad krievi (apmēram 14 %) un poļi (apmēram 9,3%).”*⁷³⁷

Kā redzams J.K.Broces zīmējumos, pilsētā varēja vērot daudzveidīgu un īpatnēju ainu, kurā saskatāmas gan Eiropas modes centros nolūkotās parādības, gan dažādu etnisko elementu sajaukšanās ar tā laika valdošās modes tendencēm. Būtiski, ka Rīgas intelīgences pārstāvji, kas pilsētā izplatīja vācu Apgaismības idejas, bija arī klasicisma modes tendenču nesēji, kuri, piemēram, vīriešu modes tērpā ienesa angļu modes klasiskās vienkāršības ideālu. Saskaņā ar J. K. Broci, Rīgā rosījušies arī vācu tirgotāji un amatnieki, kas pārstāvēja pilsētas vidusšķiru. Arī viņu tērpos ar atšķirīgu intensitāti tika paustas klasicisma modei raksturīgas tendences. Vācu tautības kalpones un istabenes, kuras J. K. Broce vairākkārt attēlojis savos zīmējumos, veiksmīgi savienoja savai sociālajai kārtai raksturīgas tērpa sastāvdaļas ar atsevišķām tā laika modes aktualitātēm. Grezni tērpās Rīgas rātskungu sievas un patriciešu kārtai piederošās dāmas, kuru tērpiem nereti bija raksturīgas arī galma modei raksturīgas izpausmes.

Saskaņā ar vēstures avotu pētnieku atzinumiem, pilsētas latviešu izskats, kopš 18.gs. vidusdaļas vēl neesot būtiski mainījies, jo Rīgas rāte 1752.gadā, paskaidrojumā Krievijas senātam, pazīstamajā Šteinhaueru prāvā rakstīja, ka viņi *“runā latviešu mēlē, kā savā mātes valodā, no vecu veciem laikiem nēsā līdzīgi zemniekiem savu īpatnējo apģērbu, kas stipri atšķiras no vācu apģērbu, un tikai pirms dažiem gadiem tie iedrošinājušies to grozīt, lai gan šo apģērbu vēl paturējusi lielākā daļa...”*⁷³⁸ Neraugoties uz namnieku virsslāņa pretestību, Rīgas latvieši 18. gs. gaitā arvien vairāk tērpās “vācu drēbēs”, citiem vārdiem, - lokāli modificētos modes tērpos, kas ticis arī 1749. g. oficiāli atļauts.⁷³⁹ Acīmredzot, 18.gs. Rīgai secen negāja nedz aktuālās angļu modes, nedz arī franču ietekmes, kā arī kopīgas Eiropas kultūrvidei raksturīgas vizuālās kultūras iezīmes.⁷⁴⁰

18.gs. otrajā pusē, paralēli Rietumu kultūras lomas pieaugumam, pieauga arī Krievijas tradicionālā tērpa ietekme, kas kļuva acīmredzama (spriežot arī pēc J.K. Broces mantojuma) rīdzinieku – krievu tautības pārstāvju vidū. 1762.gadā par Krievijas imperatori kļuva Katrīna II, kuras valdīšanas laiks arī Latvijā saistījās ar Apgaismības laika ideju aktīvu apgūšanu.⁷⁴¹ Šādos apstākļos rokoko stila modes tērpā daudz aktīvāk tika akcentēta klasicisma līnija, ko Eiropas mēroga parādību kopainā demonstrēja Anglijas muižniecības aprindas. Savukārt, t.s. franču līnija aktualizējās 18.gs. pašā izskaņā, būtiski ietekmējot modes tērpa vizuālo veidolu. Spriežot pēc J.K. Broces atstātā mantojuma, 18.gs. otrajā pusē, Rīgas turīgākie krievu tautības iedzīvotāji, lielākoties pārstāvēdami tirgotāju kārtu, pārņēma franču modes līniju. Tai bija raksturīga rokoko stila īpatnību ilgāka saglabāšana, veicinot gaiši

⁷³⁶ Sk. vairāk: Johansons A. Latvijas kultūras vēsture, 1710-1800. – Stokholma: Daugava, 1975. – 23. – 37.lpp. ; Grosmane E. Mākslas dzīve un tās kultūrvēsturiskais konteksts.// Latvijas mākslas vēsture - 3. sējums: 1780–1890. 1.grām. /Sast. E. Kļaviņš. – Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts; Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds, 2019. – 45 - 75.lpp.

⁷³⁷ Feodālā Rīga. – 331.lpp.

⁷³⁸ Turpat, 298.lpp.

⁷³⁹ Sk. par to vairāk: Straubergs J. Rīgas vēsture. – 404.- 407. lpp.

⁷⁴⁰ Straubergs J. Rīgas vēsture. – 408.lpp.

⁷⁴¹ Sk. vairāk: Laurs M. Katrīna II un muižniecības autonomija Baltijā. / Latvijas vēstures institūta žurnāls.- 2013–3 (88). – 31. – 44.lpp.

pērļaino toņu un greznāku tērpa apdares elementu (pozamentu, stikla pērlišu izšuvumu, kā arī zelta vai sudraba diegu apšuvju) lietojumu.

Pilsētas vēsturiskā saikne ar tirdzniecību bija veicinošs faktors, kas 18.gs. atveda angļu tirgotājus arī līdz Rīgai.⁷⁴² “Anglijas nozīme Rīgas importā nemitīgi auga, taču uz Holandes rēķina.”⁷⁴³ J. Straubergs norāda, ka angļi, nevēlēdamies pielāgoties svešas kultūras īpatnībām, šeit vēlējās ieviest savus paradumus un izplatīt angļu modes. Tā kā viņi pārstāvēja Rīgas turīgāko iedzīvotāju aprindas, tad arī rīdzinieki labprāt centušies pielāgoties angļu ietekmei.⁷⁴⁴ Daļēji tā bija likumsakarība, jo angļomānija vīriešu modes jomā pieteica sevi 18.gs. izskaņā. Izmantojot savā labā Franču revolūcijas notikumu radītās jukas, Anglijai izdevās pārņemt modes likumdevējas lomu savā pārziņā. Līdz ar to, Rīgas tirdzniecisko sakaru iestrādes un neitrālā attieksme pret franču kultūras dominantes saglabāšanu, ļāva pilsētai daudz agrāk iepazīt angļu stila līnijas atturību.

Lokālā mērogā iezīmējās arī savas laikmeta sociālo un politisko pārmaiņu svārstības. Hronoloģiski t.s. vietniecības laiks (1786-1797) Rīgā sakrita gan ar pirms-revolūcijas laika tērpšanās stilistikas pārņemšanu, Franču revolūcijas notikumu ietekmi tērpšanās izpausmēs, kā arī Direktorijas valdības laiku Francijā, kas, tādējādi, radīja kaut vai virspusējas t.s. Revolūcijas stila un arī Direktorijas stila atskaņas.

4.2.2. Rīgas tirdzniecības ietekme un manufaktūrās izgatavoto modes preču aktualitāte 18.gs. otrajā pusē

Rīgas ekonomiskās izaugsmes pamats arī 18.gs. otrajā pusē bija ārējā tirdzniecība, kuras apjoms turpināja palielināties.⁷⁴⁵ Tieši šajā laikā Rīga bija kļuvusi par otru lielāko ostu (tūlīt aiz Pēterburgas) Krievijas impērijā. Caur Rīgas ostu cirkulēja liela daļa Krievijas eksporta un arī importa.⁷⁴⁶ Modes ideju aprites sakarā būtiska bija galveno tirdzniecības partneru maiņai, jo, kā jau norādīts, holandiešu vietu Rīgas tirdzniecībā aizņēma angļi, kuru ietekme pieauga ārējā tirdzniecībā.⁷⁴⁷ Tas ļauj secināt, ka angļu tirdznieciskās aktivitātes varēja būtiski ietekmēt arī modes preču klāstu un raksturu. Rietumeiropas kontekstā angļu veiksmes formula tiek saistīta ar koloniju apgūšanu, aktīvo reakciju uz modes klimata pārmaiņām, kā arī tehnoloģisko progresu un eksotisko preču piegādi citām Eiropas zemēm.⁷⁴⁸

Modes ideju migrācijas sakarā ļoti svarīgu informāciju sniedz importpreču sarakstos atrodamie, laikmeta tendencēm atbilstošie preču nosaukumi. No tiem secināms, ka Rīgā ienāca ļoti dažādi audumi. Piemēram, 1776.gada līdz 1782.gadam tika ievestas zīda preces, zīda un flaneļa lakati, vilnas, kokvilnas zeķes, cepures, aubes, cimdi.⁷⁴⁹ Tātad, gatavo izstrādājumu klāsts, kas ienāca Rīgā, liecina par klasicismam atbilstošu modes parādību izpausmēm pilsētā. Zīda un flaneļa lakatu ienākšana apliecināja angļu rosinātās modes līnijas aktualitāti, ko varēja novērot 18.gs. sieviešu tērpos, jo tos rotāja un arī funkcionāli papildināja greznākie trīsstūrveida plecu lakati (*fichu*), kā arī daudz funkcionālākie flaneļa plecu lakati, kas

⁷⁴² Straubergs J. Rīgas vēsture. – 408.lpp.

⁷⁴³ Feodālā Rīga. – 264. lpp.

⁷⁴⁴ Straubergs J. Rīgas vēsture. – 408.lpp.

⁷⁴⁵ Feodālā Rīga.– 310.lpp.

⁷⁴⁶ Turpat.

⁷⁴⁷ Turpat, 311.lpp.

⁷⁴⁸ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 320. – 323.

⁷⁴⁹ Feodālā Rīga.– 262.lpp.

bija noderīgāki ikdienā. Preču sarakstos biežāk minētie audumi - vadmala, linu audekls, katūns un biezie flaneļa audumi,⁷⁵⁰ daudzējādā ziņā raksturo pārmaiņas pilsētas iedzīvotāju tēros.

Rīgā ievesto audumu klāsts arī var liecināt par laikmeta modes tendenču un Anglijas dominanti ideju plūsmā. Acīmredzot, atbilstoši klasicisma vienkāršības ideālam tika izcelti matētie un ar ornamenta rakstiem neizraibinātie audumi, kā arī sava laika modes aktualitāte - katūns. Lēto audumu bijis vairāk nekā dārgo, piemēram, samta, atlasa, ratīna u.c., kas varēja liecināt par tirgotāju orientāciju uz vidusšķiras aprindu patērētājiem.⁷⁵¹ Rietumeiropas kontekstā galvenās tendences audumu modē noteica to piegādātāja – Anglija, taču daļēja loma saglabājās arī Holandai.⁷⁵² Tikmēr apdares elementu un galantērijas jomā joprojām piegādes līdere bija Vācija no kurienes ienāca lentes, lakati, mežģīnes, kā arī zeķes un citas modes preces.⁷⁵³ Arī šo izstrādājumu aktualitāte laikmeta modes tendenču sarakstā ierindojama visai augstu, jo lenšu, lakatu, mežģīņu u.c. sīkāku papildelementu lietojums atbilstoši klasicisma modei, bija raksturīgs Rīgas pilsētas iedzīvotājiem un izpaudās vairāk vai mazāk intensīvi, saskaņā ar tērpa valkātāja mantiskajām iespējām (sk. turpmāk).

Sākot ar 18.gs. beigām amatniecības jomai nācās saskarties ar konkurenci, kuru veidoja manufaktūras. To rašanās un attīstībā šajā gadsimtā asociējās ar pieminētajām izmaiņām Rīgas iedzīvotāju sociālajā struktūrā, jo, pieaugot dzimtbūšanas jūgam, zemnieki masveidā bēga uz pilsētu. Iedzīvotāju skaits galvaspilsētā esot ievērojami palielinājies, veicinot arī darbaspēka resursu pieaugumu. Ja 18.gs. sākumā Rīgā dzīvoja apmēram 10 tūkstoši iedzīvotāju, tad ap 1767.gadu tie jau bija ap 19, 5 tūkstošiem iedzīvotāju.⁷⁵⁴

Manufaktūru rašanās un attīstība 18.gs. gaitā liecināja par viduslaikiem raksturīgās cunfšu amatniecības sairumu. Arvien lielāku nozīmi pilsētas saimnieciskajā dzīvē iemantoja arī vairākas, ar modes preču izstrādi saistāmas manufaktūras. To vidū bija arī stērķeles un pūdera manufaktūras, kuras radās Grāvenheides īpašumā (dib. 1772.g.) un Vaivada īpašumā pie Juglas ezera (dib. 1780.g.).⁷⁵⁵ Jāatzīmē, ka stērķele bija svarīgs produkts tērpa atsevišķo detaļu stīvināšanas procesā, savukārt, pūdera lietošanas apjoms 18.gs. gaitā pieauga ne tikai dekoratīvās kosmētikas lietošanas paraduma dēļ, bet arī parūku pūdera lietošanas pieauguma sakarā. Tieši 18.gs. otrajā pusē valdošo modes tendenču diktāts sekmēja arvien biežāka pūdera slāņa izmantošanu vīriešu parūkās.

4.2.3. Rīdzinieku un rīdzinieču modes tērpi 18.gs. otrajā pusē

Apgaismības ideju izplatības fons radīja savu atbalsi Rīgā kur darbojās dabaszinātņu un vēsturisku retumu kolekcionēšanas entuziasts - Rīgas ārsts Nikolauss fon Himzelis (*Nikolaus von Himsel*; 1729-1764).⁷⁵⁶ Jāatzīmē, ka Himzeļa veidotās privātkolekcijas būtiska sastāvdaļa bija 18.gs. modes apģērbi, apavi un aksesuāri, kuri 18.gs. otrajā pusē nonāca Rīgas rātes pārziņā, vēlāk kļūstot par pamatu Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijām.⁷⁵⁷ Pēc studijām Kēnigsbergas universitētē un

⁷⁵⁰ Turpat.

⁷⁵¹ Turpat.

⁷⁵² Turpat.

⁷⁵³ Turpat.

⁷⁵⁴ Turpat, 327. lpp.

⁷⁵⁵ Turpat, 368.lpp.

⁷⁵⁶ Latvijas kultūras vēsture./red. A. Vilsons. – 136.lpp.

⁷⁵⁷ Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Apģērbu kolekcija: katalogs / aut. un sast. L.Kalniņa. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000. – 1.lpp.

medicīnas doktora grāda iegūšanas Getingenes universitātē Himzels apceļoja vai visu Europu, vācot sev nepieciešamos kolekcijas objektus⁷⁵⁸, tai skaitā tērpu sastāvdaļas.

Nezināma mākslinieka gleznotais Rīgas ārsta un kolekcionāra Nikolausa fon Himzela portrets (RVKM, 1765) labi parāda tieši tās, Rīgas inteligentu aprindām raksturīgās 18.gs. 60.gadu modes tēla īpatnības laikā, kad Rietumeiropa tikko bija sākusi iepazīt klasicisma līnijas modi. (sk.: att. nr. 96.)

Himzela tērpu raksturo laikmeta modei raksturīgā parūka ar ruļļveida cirtām virs ausīm (pa vienai katrā pusē) un gluds matu sasukājums galvas augšā. Melna tafta lente (modes leksikā – *solitaire**), kas papildina parūkas astīti, ir sasieta tauriņa veidā. Šajā gadījumā *solitaire* varēja izmantot arī kā bizītes stiprinājuma elementu, jo portreta tapšanas laiks ir atbilstošs šāda parūkas risinājuma izplatībai. Bizīte parūkas mugurpusē arī apliecināja atbilstību klasicisma līnijas aktualitātei un angļu stila prioritātei jau 1765.gadā, kad tapa Himzela portrets. Tas ir pietiekami savlaicīgi, ņemot vērā apstākļus Eiropas kontekstā. Francijas galms pakāpeniski sāka akceptēt šo atturīgāko stila līniju tikai gadsimta 60.gados, lai gan, cituviet Eiropā tās lietojums bija pamanāms jau gadsimta 50.gados.⁷⁵⁹ Himzela gūtie iespaidi ārzemju ceļojumos iespējams, kļuva par impulsu Rīgas intelligenci savlaicīgi iemiesot savos tērpos laikmeta ideju fonam adekvāto klasicisma formulējumu. Jāpiebilst, ka Himzela parūkas stilistiskais risinājums, vienlaikus, arī apliecina simpātijas attiecībā uz Luija XVI stilu, kas Francijā tolaik bija aizstājis Luija XV galma aprindu rosināto rokoko modi.

Himzela portretā vēl papildus ir nolasāma arī citu 18.gs. modes tēla sastāvdaļu klātbūtne: balts krekls ar stāvu apkakli un žabo (*jabo**) divās vertikālās volānu joslās (modes leksikā - *jabots*) un apjomīgas piedurkņu manšetes, klasicismam atbilstošās baltās aproces, kas noslēdz kuplo piedurkņu krokojumu. Šis piedurkņu risinājums apliecina, ka rokoko stila volānu manšetes, kas gandrīz pilnībā sedza plaukstas un apliecināja aristokrātiskās galma modes nepraktisko būtību, vēl pilnībā nav atmetas. Gleznā redzama arī melna veste (*waistcoat** - angļu stilā) ar pogām, kas apvilktas ar audumu, liecinot par atturīgās klasicisma līnijas akceptu. Tam visam pāri klājas brūns mētelis - *habit* ar bronzas krāsas apdari - pogas, aukliņu apšuves un atturīgā stāvā apkakle - tas viss liecina par klasicisma līnijas principu īstenojumu. Himzela tēlu raksturo arī reprezentatīvs apmetnis (sarkans ar zaļu oderi), kas ir uzskatāms par parādes portreta būtisku akcentu. Tomēr tā reprezentatīvā funkcija atkal apliecina antīkās drapērijas stilizāciju laikmetīgā modes tēlā.

18.gs. 60. - 80.gados Rīgas intelligences aprindās arvien svarīgāku nozīmi ieguva angļu stila klasiskās vienkāršības ideāls, kas saskanēja ar Apgaismības ideju plūsmu. Bartolomeja Munka (*Bartholomäus Munck*) gleznotais Rīgas Domscolas rekora Juliusa Heinriha Gotlība Šlēgeļa (*Julius Heinrich Gottlieb Schlegel*, 1739-1810) portrets, kas datēts ar 1768.gadu (RVKM; Inv.nr.VRVM 56338) attēlo šo amatpersonu atturīgā melnā samta tērpā, kas Rietumeiropā bija pazīstams kā angļu stila tērps (franču val. - *habit à l'anglaise*) un to raksturoja identiska auduma mētelis, veste (*waistcoat*) un kilotes⁷⁶⁰. Jau 17.gs. otrajā pusē Anglijas monarha galmā sakņojās trīsdaļīgā kostīma ideja, kas nozīmēja saskaņota materiāla komplektu, kurā

⁷⁵⁸ Stradiņš J., Cēbere Dz. Zinātnes un augstskolu aizsākumi Rīgā (līdz 19.gs. 1.p.). / Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 3. [grām.]. / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. - 381., 382.lpp. ; Zanders O. Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos. – 120. - 122.lpp.

⁷⁵⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 322.

⁷⁶⁰ Konkrētajā gadījumā kilotes portretā nav saskatāmas, taču jāpieņem, ka tās arī bijušas no melna samta auduma, kā to paredzēja amatpersonas ietērpā starndarts 18.gs. vidū un otrajā pusē.

ietilpa virsējais mētelis, žakete un īsbikses.⁷⁶¹ 18.gs. otrajā pusē angļi atkal aktualizēja šo trīsdaļīgā kostīma ideju, pieskaņojot to Apgaismības laikmeta ideāliem. Apgaismotāji, radošās inteligences pārstāvji un dabaszinātnieki sāka tērpties vienkāršos angļu stila kostīmos un izmantoja ar audumu apvilktās pogas.⁷⁶² Svarīgs akcents te bija arī baltā krekla apkakle jeb t.s. žabo (*jabo**), kas pilsētnieku tērpā tika pārvērsts par kārtu un amatu raksturojošu zīmi. Konkrētajā piemērā persona ir attēlota valkājam mētelī (*habit*), kuru vēsturiskajā modes leksikā pazīst arī ar nosaukumu – *cassock*, un tā aizdares joslu izceļ apvilktas pogas. (sk.: att. nr. 97) Tādas pašas pogas lietotas arī piedurkņu atlokos un vestes aizdarē. Balto kreklu papildina mežģīņu žabo (*jabo**) un tam pieskaņotas manžetes ar diezgan platiem volāniem. G. Šlegela koptēlu raksturo arī t.s. kluba parūkas jeb ketogena (*cadogans** - angļu val.) variācija, kuras rašanos arī saista ar angļu stila izplatību Eiropas modē.⁷⁶³

Arī cits, autora E. Gotlauba, vēlākā laikā gleznotais (1782) Rīgas Domskolas rektora G. Šlegela portrets pauž klasicisma līnijas esenci. (sk.: att. nr. 98.) Zilganpelēkais tērps ir tapis no gluda, ar ornamentu neizraibināta smalkvilnas auduma. Žaketes stāvo apkakli un tāda paša auduma vesti rotā ar audumu apvilktas pogas, kuras, kā zināms no Rietumeiropas tērpu vēstures, pirmoreiz pieteica angļu stila likumdevēji. Gotlība Šlegela tērpu papildina tradicionālais *rabats*, kas modes tērpā bija aktuāls 17.gs. 50./60.gados un vēlāk tika izmantots jau kā tradicionāla amata tērpa sastāvdaļa garīdzniecības, ārstu, tiesnešu un inteligentu aprindās.⁷⁶⁴ Arī šajā portretā G. Šlegela koptēlu raksturo t.s. kluba parūka jeb *ketogens*. Jāatzīmē, ka, sākot ar 18.gs. 70.gadiem, šis parūkas tips ar dažādiem risinājumiem frizūras mugurpusē kļuva pazīstams arī, pateicoties iespaidīgu ruļļveida cirtu kārtojumiem, kuri izkārtotās abpus sejas ovālam. Rīgas piemērā parūku klāj mērena pūdera kārtā, kas šķietami pieskaņo parūku zilganpelēkajam tērpam. Ruļļveida cirtas paralēlās rindās kārtojas zemāk par deniņu rajonu un raksturo tā laika inteligences un amatpersonu tēlus.

Simpātijas attieksmē pret angļu stila līnijas vienkāršību ir paustas arī Baltijas novadpētnieka Johana Kristofa Broces portretā, ko 18.gs. beigās ir darinājis nezināms mākslinieks. Trīsdaļīgais kostīms smilšu brūnā tonī un ar audumu apvilktām pogām, kas papildina mēteļa un vestes priekšpuses aizdari, ir Apgaismības laika klasiskās vienkāršības atspoguļojums. Balto kreklu ar *žabo* papildina melna lentīte, kas apsieta ap stāvo apkakli un parasti norāda uz ritmisku melno laukumu izvietojumu tērpa kompozīcijā un tā piederumu salikumā - parūkas astītes sastiprinājumā un melnajās korpēs. Pūderētās parūkas risinājums ar divām ruļļveida cirtām, kas kārtojas paralēlās rindās virs ausīm, ir tipiska klasicisma laikmeta vīriešu parūku modes izpausme. (sk.: att. nr. 99.)

Vairāki citi portreti RVKM kolekcijā, kuri attiecināmi uz 18.gs. otro pusi parāda inteligences pārstāvju un amatpersonu vidū lietotās parūkas (ar ruļļveida cirtām paralēlās rindās). Parasti tās nēsātas kopā ar atturīgu angļu stila tērpu. Raksturīgu piemēru virknē minami: Lielās Ģildes eltermaņa Johana Georga Švarca (*Johann George Schwartz*, 1712-1780) portrets (VRVM 56226), kas datējams ar 18.gs. 70.gadiem, Rīgas aptiekāra Rosta (1714-1782) portrets (VRVM 56316), kas datējams ar 18.gs. 60. – 70.gadiem, kā arī Mazās Ģildes eltermaņa Jākoba Heinriha Beka (*Jacob Heinrich Beck*, 1724-1793) portrets (VRVM 56371) un Mazās Ģildes eltermaņa Kristofa Gerharda Pecena (*Christoph Gerhard Peetzen*, 1708-1775) portrets (VRVM 56370). Jāatzīmē, ka K.G. Pecena portretējumā pēc angļu modes šūtais tērps

⁷⁶¹ *Fashion – The Whole Story./edited by Marnie Fogg. – London: Thames & Hudson, 2013. – p. 90.*

⁷⁶² *Lehnert G. Fashion: A Concise History. – p. 72.-73.*

⁷⁶³ *Boucher F. A History of Costume in the West. – p. 299., 445.*

⁷⁶⁴ *Ibid., p. 451.*

koloristikas aspektā vēl saglabā rokoko periodam raksturīgu iezīmi, jo te parādās no rožaini sārta zīda atlasa auduma tapis trīsdaļīgs kostīms. Pie tam, vestes griezuma līnijās un izteiksmīgajos kabatu pārlokos arī parādās rokoko laikmeta modes iezīmes. Savukārt, kluba parūkas (*ketogena*) stilistika šajā portretējumā var liecināt, ka tas ir tapis ap 1770.gadiem. (sk.: att. nr. 100.)

Neformālāks tērpa risinājums angļu stilā ir konstatējams F. H. Barizjena (*Friedrich Hartmann Barisien*, 1724-1796) gleznotajā advokāta, jurista un padomnieka Kristofa Ludviga Teča (*Christoph Ludwig Tetsch*, 1735-1793) portretā, kas datēts ar 18. gs. 80. gadiem (VRVM 56309). Pasteļtoņos ieturētais kostīms rāda virsējo kārtu – jātnieku mēteli redingotu (*redingote*) ar apvilktām pogām un dūmakaini zilpelēku šallveida apkakli. Zem atpogātā mēteļa priekšpusē pamanāma ir gaiša veste ar apvilktām pogām, kā arī balts krekls ar žabo (*jabot*) bez mežģīņu apdares. Pie vestes, augšējā pogcaurumā ir iesprausts rozes zieds, kurš, iespējams, ir saistāms ar 18.gs. franču un angļu paradumu nēsāt tērpa rotājumu – *boutonnière* (burtiski: pogcauruma zieds no franču val.). (sk.: att. nr.101.)

Mazās Ģildes eltermaņa Johana Frīdriha Luebes (*Jochann Friedrich Luebbe*, 1732-1803) portretā redzamais tērps parāda ietekmju pārceļošanu no militārta mundiera uz civilpersonu tērpiem, kas, iespējams, ļautu datēt šo portretu ar 1780.gadiem. (sk.: att. nr.102., VRVM 56372.) Stīvi veidotā parūka ar lieliem ruļļiem uz ausīm parāda tā laika franču modei raksturīgo 18.gs. 70.gados. Tikmēr portretētās personas redingots ir tumši zilā krāsā ar atlokāmu sarkanā krāsā apkakli, kas norāda uz minēto, militārā stila ietekmi. Zem mēteļa eltermanis valkājis baltu vesti ar metāla pogām, bet zem tās – baltu kreklu ar stāvu apkakli un atturīgi veidotu žabo (*jabot*).

RVKM kolekcijā glabājas arī kāds ar 18.gs. otro pusi datēts nezināmas sievietes portrets (VRVM 56398). Tērpa un frizūras risinājums šajā portretā liecina par rokoko tradīcijas saglabāšanos. (sk.: att. nr. 103.) Par to liecina kompaktais matu sakārtojums ar pūdera uzklājumu un rožu ziedu vijū, kā arī tērpa nosacītā saikne ar modes tendencēm 18.gs. Sieviete ir attēlota ar antīkās dievietes Diānas atribūtiem: vieglā baltā tērpā ar dziļu izgriezumu, mednieci raksturīgo loku un leoparda ādu uz pleciem. Rietumeiropas analogija šādam portretējumam ir franču 18.gs. mākslinieka Žana Marka Natjē (*Jean-Marc Nattier*) gleznotais “Burē kundzes portrets ar Diānas atribūtiem” (1745).⁷⁶⁵

18.gs. otrā puse Eiropā saistās ar mākslas mecenātismu un kolekcionēšanu. Muižniecības aprindas veidoja mākslas darbu kolekcijas, rotāja savu piļu parkus ar skulptūrām. Izcila personība šai ziņā bija arī ar Rīgas pilsētu saistītais Livonijas slepenpadomnieks, vēlāk Pēterburgas senators un Medicīnas kolēģijas direktors, mākslas pazinējs un mecenāts Oto Hermanis fon Fītinghofs (*Otto Hermann von Vietinghoff-Scheel*; 1722-1792).⁷⁶⁶ Gandrīz visi svarīgākie 18.gs. otrajai pusei piederīgie, kultūras dzīves un sabiedriskie notikumi Rīgā saistāmi ar Fītinghofa darbību.

Pateicoties Johana Kristofa Broces atstātajiem Fītinghofu dzimtas profiliem, iespējams rekonstruēt tā laika aristokrātijas modei tipiskākās pazīmes. Broces mantojumā ir atrodami Oto Hermaņa fon Fītinghofa ģimenes sešu locekļu profila zīmējumi, kas veidoti pēc tai laikā populāriem siluetprofilu griezumiem. (sk.: att. nr.

⁷⁶⁵ Sk.: Natjē Ž.M. (*Nattier J.M.*) *Burē kundze Diānas izskatā* (*Madame Bouret as Diana*), 1745. (atrodas: *Museo Nacional Thyssen-Bornemisza*, Madride, Spānija. //Pieejams: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Marc_Nattier_-_Madame_Bouret_as_Diana_-_WGA16450.jpg [skatīts: 07.12.2019.]

⁷⁶⁶ Latvijas pērles: [kultūrvēsturisks ceļvedis pa 40 skaistākajām Latvijas pilīm un muižām]/ teksta autors J. Zilgalvis. – Rīga: AGB, 2000. – 31.-32.lpp.

104.)

1781.g. tapušie profilu zīmējumi rāda, ka Fītinghofu ģimenes sievietes varēja lepoties ar tai laikā aktuālākajām Parīzes frizūrām, kuru prototipus bija radījusi Marija Antuanete un viņas frizieris Legross.⁷⁶⁷ Vertikalizācija, uzkasījumi un dažādi absurdi veidojumi guva izplatību laikā, kad Eiropas galmos aizrāvās ar "Ķīnas stila" frizūrām.⁷⁶⁸ Konkrētais frizūras variants ar uzpīto bizi, kas, sānskatā veido iespaidīgu uzliekumu, ir viens no 17.gs. t.s. "suņa ausu" frizūras atvasinājumiem. Tas ir stilizēts rokoko kulminācijas laika garā, atgādinot arī par šā stila norietu. Arī galvas augšā iespējami tiek demonstrētas dažādas stāstošas ainas, kas atbilda tā laika garam, taču to precīzs risinājums nav nolasāms.⁷⁶⁹

Fītinghofa ģimenes profilos redzamās sieviešu frizūras demonstrē laikmeta modei atbilstošus stilistiskos risinājumus, taču J.K. Broces atstātie zīmējumi var kalpot tikai par vispārīnātu piemēru tā laika rīdzinieču frizūru daudzveidības, modes straujo izmaiņu un modes dāmu kaprīzo izdomas spēļu atainošanai. Frizūru prototipi tika radīti Francijas monarha galmā, ar karalienes Marijas Antuanetes starpniecību, demonstrējot visai straujus un grūti izsekojamus pārmaiņu līkļoņus, kuru adekvāts atainojums cituviet Eiropā varēja būt visai nosacīts. Fītinghofa ģimenes sieviešu profili, piemēram, rāda uz stieples uzpītās "suņa ausu" frizūras modifikāciju, ko papildina brīvās, nevērīgās cirtas, kas kārtojās abpus sejai. Frizūras kopējais veidols, nepārprotami atgādina par "Ķīnas stila" frizūru kulmināciju Rīgā, kas hronoloģiski sakrita ar līdzīgām tendencēm Eiropā. Tāpat šeit jaušamas arī slavenā angļu lorda Ketogena radītās ietekmes, par kurām liecina lenšu sējumu pušķi, kas dekorēja frizūras mugurpusē. Pušķi paralēlās rindās kārtojās virs paliktņiem izkārtotajās un ar pomādes sastāvu nostiprinātajās ruļļveida cirtās.⁷⁷⁰ Fītinghofa ģimenes sieviešu profilos vairāk jaušama Francijas galma ietekme ar grandiozajiem uzkasījumiem galvas augšā. Ja frizūru stilistikas paraugi dzima Parīzē, tad šā laika sieviešu mode arvien vairāk pievērta uzmanību t.s. "angļu tērpam", kas parasti bija aktuāls līdzās groteskajam matu sakārtojumam.

Profilmējumos redzami vīrieši - Oto Hermanis un viņa dēls Burhards fon Fītinghofs-Šēls (*Burchard von Vietinghoff-Scheel*; 1767-1828) demonstrē tipiskas klasicisma līnijai atbilstošas frizūras. Te pamanāmi gludi matu sasukājumi galvas augšā, vēl paredzot pūderētas parūkas esamību, tomēr vienlaikus arī rādot atturīgu risinājumu ar melnas tafta lentes sējumu (*solitaire*) aizmugurē. Oto Hermaņa parūka demonstrē mēreni vertikālu parūkas sasukājumu, radot asociācijas ar t.s. makaroni stilu 18.gs. 70.gadu Rietumeiropā.⁷⁷¹ Tomēr šoreiz tā ir visai atturīga, neformāla parūka bez horizontālajiem ruļļveida kārtojumiem deniņu rajonā. Vēl vienkāršāks risinājums ir rādīts dēla Burharda profilā. Parūku ar astīti dekoratīvi noformē melnās tafta lentes veidotā dekoratīvā bante. Tā ir tipiska un Eiropas modei adekvāta aina 18.gs. 80.gados.

⁷⁶⁷ Modes vēstures literatūrā un avotos Legross ir pazīstams ar vārdu *Léonard Autié*. Sk.: *Recollections of Léonard, Hairdresser to Queen Marie-Antoinette./ translated from the French by E. Jules Méras. – London: Greening and Co., Ltd., 1912.*

⁷⁶⁸ *Fashion – The Whole Story./ edited by Marnie Fogg – p. 109.- 111.*

⁷⁶⁹ "Ķīnas stila" frizūras sieviešu modi sasniedza 18.gs. 70.gados. Tad matus augstu uzķemmēja un kārtoja virs paliktņiem, karkasa struktūrām un maziem spilventiņiem. Pēc tam to visu nostiprināja ar matadatām (starp citu, - arī Tālo Austrumu ietekme) un noklāja ar pomādi. Grandiozās frizūras raksturoja svinību tērpis un galma balles atmosfēru. Nereti frizūras vainagoja miniatūri burinieki, "klusās dabas ar ziediem", vējdzirnavas, Ķīnas pagodas un paviljoni.

⁷⁷⁰ *Fashion. A History from the 18th to the 20th Century: The Collection of the Kyoto Costume Institute. – Cologne: Taschen, 2002. – p. 109., 112.*

⁷⁷¹ *Fashion – The Whole Story. /edited by Marnie Fogg. – p. 113.*

1777. gadā ir tapis (1791. g. tas izkalts marmorā) franču tēlnieka Žana-Antuāna Uдона (*Jean-Antoine Houdon*; 1741-1828) darinātais portrets, kurš rāda Otto Hermani fon Fītinghofu tipiskā klasicisma modes tērpā. (sk.: att. nr. 105.) Barona fon Fītinghofa parūkas risinājums arī šajā Uдона radītajā atveidā atspoguļo *makaroni* stila paliekas ar atpakaļ atsukātiem matiem un nelielu paaugstinājumu galvas augšā. Ruļļveida cirtu kārtojums šoreiz gan liecina par formālāku risinājumu ar skaidri nolasāmu parūkas struktūru, kā arī galma amatpersonas statusam sabiedrībā atbilstošu sociālās simbolikas klātbūtni. Vizuāli šis risinājums ir ļoti tuvs Francijas monarha Luija XVI stilam, kas savā evolūcijā no 18.gs. 60.-80.gadiem paredzēja sintezēt franču rokoko stilu ar angļu klasicisma līnijai adekvātām modes tendencēm. Salīdzinoši ar Broces profilzīmējumos nolasāmajām frizūru stilistikas tendencēm, Uдона biste sniedz zināmas norādes par *habit* (mēteļa) atturīgajām griezuma līnijām un stāvo apkakli, vesti (*waistcoat* - angļu val. / *gilet* - franču val.), kā arī par kreklu ar žabo (*jabot**) un lenti, kura šķērso kreiso plecu. Kopumā barona fon Fītinghofa tērps liecina par formālu, taču atturīgi elegantu galma amatpersonas ceremoniju tērpa risinājumu, kurā jaušama angļu stila līnijas dominējošā loma. Tā arī bija likumsakarība laikā kad Eiropas modē 18.gs. otrajā pusē valdošas pozīcijas vīriešu apģērba kanona izstrādē bija ieņēmusi Anglija.

4.2.4. Mencendorfa nama dekoratīvie rokoko gleznojumi kā modes tērpu paraugi

Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojumi, kas tiek datēti ar 18. gs. 3. ceturksni⁷⁷², tātad, jau ar gadsimta otru pusi, sniedz priekšstatu par tajos attēlotajiem tērpiem, kas atbilstoši 18.gs. pirmajai pusei.

Dekoratīvie gleznojumi Svētku zālē rāda plašu kompozīciju, kas pielāgota svinību dalībnieka augumam. Figūras ir gleznotas cilvēka augumā un ainu uzlūkotājs, tādējādi, var justies kā notikumu dalībnieks. Sižetiski gleznojums rāda vairākas atsevišķas ainas - muzicējošu sabiedrību ar dejojāju pāri, mednieku atpūtu, sulainimori un muzicējošas dāmas. Gleznojumi ir sižetiski un kompozicionāli līdzīgi Antuāna Vato (*Jean-Antoine Watteau*) gleznotajiem darbiem, taču tā ir uzskatāma tikai par versiju, kurā tiešā veidā nav jūtams franču meistara darbu atkārtojums.⁷⁷³

Izsekvojot lokālajām rīdzinieku modes tērpa īpatnībām hronoloģiskā secībā, gleznojumos ir konstatējamas ļoti izteiktas agrīnā 18.gs. modes pazīmes, kas atbilst Francijas Reģenta laika stilam. Gleznojumu kompozīcijā visvairāk izdalās noteiktas, tajos attēloto personāžu grupas, kuras ir iespējams aplūkot arī no 18.gs. modes parādību evolūcijas skata punkta. Turpmāk šajā apskatā tiks aprakstītas sekojošas Svētku zāles gleznojuma attēlotās personāžu grupas: muzicējošās dāmas, dejojāju pāris, sulainis-moris un mednieku atpūta.

18.gs. sākuma sieviešu modes parādību lokā izcēlās t.s. franču maiss, kuru, tā vēsturiskās izcelsmes dēļ, dēvēja arī par *kontušu* (franču val. – *countouche**).⁷⁷⁴ Rīgā kontuša tērpu versijas ir redzamas Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojuma ainā

⁷⁷² Strupule V. Dekoratīvā glezniecība Rīgas interjeros. 16. gadsimts – 18. gadsimta 3. ceturksnis. [promocijas darba kopsavilkums]. – Rīga, Latvijas Mākslas akadēmija, 2016.

⁷⁷³ Audere I. Mencendorfa nams Rīgā. – Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas vēsture" fonds, 2002. – 44.-45.lp.

⁷⁷⁴ 18.gs. sākumā Rietumeiropas modē ienāca militārā poļu mēteļa jeb kaftāna griezuma līnijas, kuras ietekmēja maisveidīgi grieztos Reģenta laika Francijas sieviešu tērpus. Viens no šādu tērpu apzīmējumiem bija kontušs (*countouche*), kas atri vien izplatījās visā Rietumeiropā, sasniedzot arī Ziemeļeiropas zemes un Vāciju.

ar muzicējošajām dāmām (sk.: att. nr.106.). Sārtais tērpu koptonis un maisveidīgais tērpu risinājums, kā arī frizūru līdzība ar Vato gleznojumos redzētajiem paraugiem, šajā gadījumā uzskatāmi atspoguļo lokālas Francijas Reģenta laika modes stilam atbilstošas noskaņas. Tērpu mugurpuses risinājumos⁷⁷⁵, visticamāk, iekļautos arī raksturīgās „Vato ieloces”, kuru aktualitāte nevarēja izpalikt nevienā Eiropas zemē, kurā tika respektētas rokoko laikmeta modes tendences.⁷⁷⁶ Muzicējošo dāmu frizūras ar gaišā pūdera pārklājumu atklāj līdzības ar F. Bušē gleznoto dāmu portretos redzamajiem paraugiem. Arī frizūras risinājums kopā ar kontušu, tērpa koptēlu pielīdzina konusa formai. Frizūras rotā arī mākslīgo ziedu un sārto lenšu pušķi, kas šķietami pieskaņojas rokoko estētikas nostādņēm, kultivējot mākslīguma rosinātas estētikas iesakņošanas 18.gs. modē.

Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojumā atrodamais „galantās ainas” fragments ar dejojāju pāri, rāda visai netipisku rokoko laikmeta vīriešu modes tērpu (sk.: att. nr. 107.). Tajā redzamas stilistiskas atkāpes no raksturīga rokoko modes stila vīriešu tērpa. Tumsās īsbikses - *kilotes* (franču val. - *culotte**) ar pogu joslām zem ceļgaliem ir nedaudz brīvākas nekā tas bija raksturīgi 18.gs. trešajai ceturtdaļai, uz ko norāda sienas gleznojuma datējums. Savukārt reprezentatīvajai drapērijai analogiskais, sarkanais apmetnis atgādina „galantajām ainām” raksturīgu, dekoratīvu detaļu, kura parasti raksturoja personas, kas bauda izklaides iespējas brīvā dabā. 18.gs. vīriešu modei raksturīgā mēteļa – *habit** piedurkņu risinājums un kuplās mežģiņu manšetes apliecina vēl dažu rokoko laika modes tēlam raksturīgu detaļu klātbūtni. Sarkanās zīda zeķes, kas nebija raksturīgas reprezentācijas tērpa sastāvdaļu klāstam, šajā gadījumā ienes dekoratīvu akcentu un pieskaņojas koši sarkanai drapērijai, kura ir neatbilstoša rokoko modes ideāla diktētajiem pārļainajiem toņiem. Tomēr, kā jau iepriekš minēts, koši sarkanās krāsas aktualizēšanos lokāli var saistīt arī ar Krievzemes ienesto Ķīnas inspirācijas ietekmi, kura tika novērota arī 18.gs. franču rokoko modes stila izpausmēs. Rokoko laikmeta vīriešu modes stila kanonam adekvātās baltās zīda zeķes parasti izcēlās, pateicoties kontrastējošām melnām kurpēm, kuras papildināja ar atturīgām kurpju sprādzēm. Konkrētajā piemērā dejojāja kurpes vēl ir visai smagnēja tēla sastāvdaļa. Tās rāda barokālās modes reprezentatīvo raksturu un ir papildinātas ar tumšām kurpju rozēm, kas atsauc atmiņā pat 17.gs. pirmajai pusei raksturīgus piemērus. Arī frizūra (bez pūdera klājuma), kuru raksturo brīvi krītošu matu sakārtojums drīzāk līdzinās 17.gs. pirmās puses kavalieru modei raksturīgam risinājumam. Vīrieša tērpā iekļautie, 17.gs. modei tipiskie elementi kontrastē ar sievietes tēlam raksturīgo, kurā rokoko modes stila pazīmes ir izpaustas ļoti uzskatāmi. Visumā neformālais vīrieša tērps tomēr liecina par atbilstību 18.gs. sākuma ainai, kāda bija vērojama Eiropas modes centros. Tas bija laiks kad vīriešu tērpā vēl izmantoja arī iepriekšējā modes perioda raksturīgas, savukārt, sieviešu tērpā jaunās modes tendences tika izpaustas agrāk.

Dejojošās sievietes ietērpā atklājas pastorālai noskaņai pakārtota rokoko modes stila būtība. Izteiksmīgā saitējuma josla akcentē tērpa ņiebura daļai priekšpusē piesprausto un dekoratīvi izcelto *korsāžu* (*corsage**- franču val.). ņiebura daļas stūrainā kakla izgriezuma līnija ar mežģiņu maliņu ir tipiska rokoko modes pazīme, kas raksturo laika periodu no 18.gs. 30.- 60.gadiem. Piedurkņu risinājums ar mežģiņu

⁷⁷⁵ Sk. ilustrāciju pielikumā 106. un 107. attēlus. Tajos redzamajos sieviešu figūru atveidos tērpu stilistika un piegriezums liecina par “Vato ieloču” klātbūtni. 18.gs. tērpu darināšanas procesā tā bija ierasta prakse - darinot tērpu, to veidot atbilstoši laikmetā valdošajam modes kanonam.

⁷⁷⁶ Pateicoties A. Vato gleznotajos darbos ļoti bieži uzskatāmi parādītajām ielocēm, kuras redzamas sieviešu tērpu mugurpusēs, 18.gs. modes leksikā ienāca nosacītais apzīmējums – „Vato ieloces”, lai gan, pašam gleznotājam A. Vato ar šo ieloču izgudrošanu nebija nekas kopīgs.

kaskādēm (franču val. - *engageantes**) trijās kārtās, sasauca ar tolaik aktuālo Ķīnas tematikas atdarināšanu, jo to risinājums vizuāli atbilst t.s. pagodas piedurkņu veidolam. Tērpa svārku daļas mērenais kuplinājums apliecina gadsimta sākumam raksturīgas tendences, nenorādot uz izteiktu tērpa reprezentativitāti. Tas arī bija likumsakarīgi „galanto svētku” ainām. Savdabīgu tērpa augšdaļas un apakšdaļas kontrastu demonstrē svārku un ņiebura daļas pretstatījums. ņiebura daļas krokojums, kas izkārtojas zemāk par jostas līniju, apliecina jau 18.gs. otrajai pusei raksturīgu tērpa sastāvdaļu lietojumu. Tas sakrīt ar rokoko modes stila izplatības laikā pausto vēlmi pēc komforta, intimitātes noskaņas. Dejojās tērpā ir redzama viena no tā laika modernajām īsajām žaketēm (franču val. – *caraco* * jeb *pet`n`lair*)⁷⁷⁷, kas ir papildināta ar priekšautu.

Eksotisku noskaņu Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojumos ienes sulaiņa-mora tēls, kas būtiski papildina arī 18.gs. Rietumeiropā valdošās tendences. (sk.: att. nr. 108.) Tolaik, palielinoties interesei par Tālo Austrumu tēmām, Rietumu kultūras vidē ienāca arī daudzi Austrumu zemēs nolūkoti orientāli garderobes papildinājumi, kurus labprāt izmantoja kā atpūtas tērpus. Jau 17.gadsimtā vērojamā zīda turbānu, halātu un citu orientālas cilmes tērpa sastāvdaļu ienākšana Rietumu garderobē, turpinājās arī 18.gs.⁷⁷⁸ Šādu tendenci Rīgā ilustrē arī Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojumos iekļautais motīvs.

Mora tērps veidojas no rietumniecisku un austrumniecisku tēmu salikuma, raksturojot arī konkrētā laika posma aristokrātijas un turīgāko pilsētnieku tērpšanās paradumus privātā vidē un laiskos atpūtas brīžos. Mencendorfa nama moris ir tērpies rokoko laika vīriešu modei raksturīgā smalka auduma baltā kreklā ar kuplām volānu manšetēm. Kreklu papildina sarkana lentīte – krekla stāvās apkaklītes akcents, kas saskan ar kuplajām austrumnieciskajām īsbiksēm, kuras ir šūtas no koši sarkana zīda auduma un sajoztas ar turku tradicionālajam tērpam raksturīgu platu, tumši zilu šalljostu. Ritmiskuma momentu pastiprina baltās zīda zeķes un sarkanās zīda lentes, kas apsietas zem ceļgaliem. Un, visbeidzot, orientālo noskaņu veiksmīgi papildina rietumnieciskā fasona kurpes ar iespaidīgām mēlītēm un ieapaļām korpju sprādzēm. Sarkanās ādas kurpes raksturo arī pietiekami augsti papēži, kas koptēlā ienes barokālā svinīguma iespaidu arī pateicoties korpju fasonam, kas vēl kavējas Luija XIV modes laikmetā.

Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojuma fragmentā, kas attēlo medniekus atpūtas brīdī, ir redzami arī citi 18.gs. specifisko atpūtas tērpu varianti. To risinājums ir pilnībā atbilstošs rokoko modes laikmeta noskaņai. (sk.: att. nr.109.) Pa labi no Svētku zāles durvīm ir attēlots mednieks, kas ir tērpies dūmakaini zili pelēkā mētelī (franču val. *cassock** – kazakīns jeb kazaku mētelis), kuru šajā laikā parasti valkāja neformālās situācijās – ikdienā, ceļojumos, izjādēs. Parasti tas ir visai atturīgi rotāts un šūts no vienkārša, gluda, tumša vilnas vai vadmalas auduma. *Cassock* risinājumā parasti neiekļaujas kabatas, kuras, savukārt, ir raksturīgas formālajam mētelim (*habit*). Abiem mēteļu variantiem, kuri guva izplatību 18.gs. vīriešu modē, bija līdzīgs formālais risinājums, taču *habit* vairāk atbilda galma tērpa greznajam veidolam, kamēr *cassock* bija piemērots ikdienai un tādēļ tika šūts no vienkāršāka un praktiskāka materiāla. Mencendorfa nama gleznojumā redzamais mednieks, zem mēteļa ir pavilcis sajoztu gaišu žaketi ar dekoratīvām apšuvēm. Mednieka tērpu papildina arī rokoko laikmeta modes stilam raksturīgās baltās zeķes, kuras kontrastē ar īsbiksēm un samērā masīvajām, melnajām korpēm. Kurpes vēl demonstrē 17.gs. otrajai pusei raksturīgās

⁷⁷⁷ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 303.

⁷⁷⁸ *Ibid.*, p. 322.

„mēlītes” un kubveida papēžus. Tērpu papildina balts kreklis ar stāvu apkakli un neformāla mice ar kažokādas atloku, kas tērpa koptēlā ienes savdabīgu, Krievzemes inspirētu greznības elementu (par ko liecina cepures fasons un kažokādas apdares izvietojums), iespējams, norādot uz gleznojumā attēlotā mednieka visai augsto statusu sabiedrībā. Līdzās grezni tērptajam medniekam – pa labi ir attēlots sēdošs mednieks ar ausaini galvā un īsu zemnieciski smagnēja, bieza un praktiska auduma žaketi mugurā. Vienīgās, rokoko modes stilam adekvātās detaļas sēdošā mednieka tērpā ir: (iespējams) zamšādas īsbikses, gaišās zeķes un, visbeidzot – melnās kurpes, kuras, tāpat kā pirmajam medniekam, ir atbilstošas 17.gs. otrās puses tendencēm.

Kopumā jāsecina, ka Mencendorfa nama Svētku zāles gleznojumos parādās visumā idealizēts, vispārināts priekšstats par tā laika sabiedrībai raksturīgo svētku svinēšanu, izklaidi un greznošanās paradumiem. Gleznojumos arī atklājas 18.gs. otrās puses turīgāko rīdzinieku priekšstats par gadsimta pirmās puses laikmeta ainu un tai atbilstošu modes tērpu raksturu, kas uzskatāms par novēlotas rokoko gaumes paraugu. Tajā pašā laikā, te parādās arī turīgāko Rīgas iedzīvotāju vēlme vizuāli pietuvoties galma sabiedrības tēlam.

4.2.5. 18.gadsimta rīdzinieku un rīdzinieču modes tērpi Johana Kristofa Broces zīmējumos⁷⁷⁹

Baltijas novadpētnieka Johana Kristofa Broces atstātais mantojums – zīmējumu kolekcijā *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Wapen, etc. (Monumente)* kas desmit sējumos glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā⁷⁸⁰ (LU AB), vizuāli dokumentētas un aprakstītas arī sava laika pilsētnieku ikdienas gaitas, sadzīves ieražas, izklaides un sociālo pārmaiņu ainas.

18.gs. beigās Rīgā valkāto tērpu vizuālo īpatnību izpētes laukā atklājas daudzas lokāli savdabīgas un interesantas liecības par pilsētnieku vēlmi tērpties atbilstoši sava laika jaunākajai modei. Broces mantojuma akadēmiskā izdevuma “Zīmējumi un apraksti” 1.sējuma “Rīgas skati, ļaudis un ēkas”⁷⁸¹ (1992) publicētie *Monumente* 3.sējuma materiāli sniedz padziļinātu ieskatu tērpšanās paradumos Rīgā, atsedzot tērpa vizuālā vēstījuma nozīmi 18.gs. otrās puses pilsētnieku un pilsētas viesu radītajā kultūrvēstures ainā.

Par noteicošo faktoru tā laika modes tendencēs Vidzemē tolaik kļuva rokoko pāreja uz klasicismu, ienesot atbilstošus motīvus mākslā un modē. Iedzīvotāju etniskais un sociālais sastāvs 18.gs. otrajā pusē būtiski ietekmēja Rīgas vizuālo tēlu – kā rāda Broces zīmējumi, te veidojās visai raiba un īpatnēja aina, kurā varēja saskatīt gan citviet Eiropā aktuālas parādības, gan dažādu etnisko elementu sajaukšanos ar modes novācijām.

⁷⁷⁹ Šīs sadaļas tapšanā ir izmantoti materiāli no promocijas darba autore izstrādātās publikācijas.

Atsaucē: Parute E. 18.gadsimta rīdzinieku modes tērpi Johana Kristofa Broces zīmējumos// Mākslas vēsture un teorija. – 2016. – Nr.19. – 6.-21.lpp.

⁷⁸⁰ *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Wapen, etc. (Monumente)* – Johana Kristofa Broces zīmējumu un aprakstu kolekcijas digitalizējums tiešsaistē. //Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/2354> [skatīts: 08. 06.2017.]

⁷⁸¹ Broce J.K. [*Brotze J.C.*]. Zīmējumi un apraksti. – Rīga: Zinātne, 1992. – 1.sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas/ red. T. Zeids.

Kalpotāju slānis Rīgas sabiedrībā

Broces zīmējumos šo daudzskaitlīgo rīdzinieku slāni pārstāv kučieris zirga mugurā un sešas kalpones – divas latviešu izcelsmes aukles, zemnieciski tērpta kalpone un trīs vācu tautības istabenes. Atšķirības starp vācu un latviešu sieviešu tērpiem viņš parādījis ļoti skaidri. Vācietes acīmredzami veiksmīgi savienoja savai sociālajai kārtai un nodarbei raksturīgas tērpa sastāvdaļas (piemēram, aubes un priekšautus) ar atsevišķiem elementiem, kas atbalsoja 18.gs. otrās puses modes tendences. Vācu tautības kalponēm tas bija atļauts, taču arī 18.gs. greznības noteikumi Rīgā un citās Latvijas pilsētās zemāko kārtu ļaudīm liedza iegādāties vai izmantot Rietumeiropas modei raksturīgas tērpa sastāvdaļas. J. Straubergs raksta, ka “*Rīgas iedzīvotāju apģērbu un viesības stingri regulēja Rīgas „drēbju un viesību noteikumi,” ko Rīgā atjaunoja katrā gadusimtenī un kas stipri aprobežoja greznību Rīgā.*”⁷⁸² Greznības noteikumu izpildi regulēja un sūdzības izskatīja rāte. Tādējādi vietējās pārvaldes struktūras bija tiesīgas korigēt citu personu ģērbšanās veidu. Kaut arī Rīgas iedzīvotāju, tostarp arī nevācu, vidū 18.gs. gaitā bija sākusies piemērošanās Eiropas modes tendencēm⁷⁸³, latviešu un vācu kalpoņu tērpu atšķirību iemesls bija meklējams iesakņotajos sociālajos ieradumos, radot spiedienu, kas turpināja izpausties tāpat kā iepriekšējos gadsimtos aizsāktā izšķērdības un greznības pārkāpumu apkarošana. Arī 18.gs. tā bija saistīta ar cīņu vācu un nevācu starpā.⁷⁸⁴

Monumente 3.sējuma 55.lapā attēlota latviešu tautības kalpone (sk.: att. nr.110.), kuras apģērbā saskatāmas Vidzemes novada tautas tērpa raksturīgas sastāvdaļas un krāsu kombinācijas. Kalpones matu sakārtojumu papildina matu lente, bet zaļganā villaine un brūngani sārtie brunči, kā arī pastalas atspoguļo 18.gs. otrās puses lauku ciema iedzīvotājas vai arī pilsētā ienākušas zemnieces tērpsnāns veidu. Broce raksta, ka tā ir dzimtļaužu meitene, kas kalpo pilsētā.⁷⁸⁵ Šajā piemērā nav konstatējamas tā laika pilsētas modes iezīmes.

Citāds ir vācu istabenes tērpa komplekts tajā pašā lapā. (sk.: att. nr.111.) Paskaidrojumos Broce vēsta, ka šis apģērbs jau ir tuvāks laikmeta modei. Par 18.gs. otrajai pusei raksturīgām modes tendencēm liecina augstā aube ar stieplu karkasu, kas izmantots galvassegas formas veidošanai. Aube ir pārsieta ar košu zīda lenti, un šādu galvassegu Broce vācu kalponēm zīmējumos attēlojis vairākkārt. 18.gs. beigās aubes bija neatņemama modes tērpa sastāvdaļa, jo Franču revolūcijas notikumu ietekmē franču un vēlāk arī angļu aristokrātijas pārstāvji savos tērpos sāka iekļaut zemnieciskus elementus. Broces zīmējumā redzamā franču sieviešu neformālā aube *dormeuse** 18.gs. 70.-80.gados iemantoja popularitāti, pateicoties augstajām torņveida frizūrām, kuru pārsegšanai noderēja tradicionālas galvassegas.

3.sējuma 56.lapā Broce attēlojis vēl vienu vācu istabeni, kura ir tērpusies atbilstoši savai kārtai un pilsētas modei. (sk.: att. nr. 112.) Istabenes aubei ir rišu apmale un zīda lente. Pēc formas aube ir gandrīz tāda pati kā iepriekšējā piemērā. Tā liecināja par kārtas piederību un reizē atbilda sava laika Rietumeiropas modei, kurā pakāpeniski ienāca un nostiprinājās lokāli nacionāli tērpu rotāšanas paņēmieni. Funkcionāls, dekoratīvs un 18.gs. beigu franču modei raksturīgs ir arī istabenes tumšais priekšauts ar krokota auduma apmalojumu. Istabenei uz pleciem uzklāts lakats. Plecu lakatu nēsāšanas veids saskaņots ar 18.gs. beigās valdošajām modes tendencēm. Lakatu aplika ap pleciem un sakrustoja uz krūtīm un ap vidukli, bet

⁷⁸² Straubergs J. Rīgas vēsture. – [Bruklina]: Grāmatu draugs, 1954. – 404.lpp.

⁷⁸³ Turpat, 406. – 407.lp.

⁷⁸⁴ Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gadsimtā. – 307.lpp.

⁷⁸⁵ Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. – 97.-98.lpp.

mugurpusē stūrus sasēja mezglā. 18.gs. beigās šāds lakata nēsāšanas paņēmieni norādīja uz franču un angļu manieres aizguvumu.⁷⁸⁶ Par to liecina arī istabenes valkāta īsās žaketītes – karako (*caraco**, arī *pet'n'l'air*) – lokālā variācija. Tā pašūta no svītraina vilnas vai pusvilnas auduma. Istabenes tērpa svārku apakšmala iezīmēta ar horizontālām apdares lentēm, kas uzskatāmas par klasicisma stila modes pazīmi. Broces zīmējumā viegli ieskicēts istabenes kurpju veidols, kas arī liecina par atbilstību franču modei. Uz to norāda apavu papēžu izliekums un izteiksmīgās kurpju sprādzes. Līdzīgus apavus valkā arī 55.lapā attēlotā vācu istabene.

Nedaudz atšķirīgu tērpu 57.lapā var ieraudzīt vācu kalponei. Tajā ir pamanāmi kalpones sociālajai kārtai raksturīgi funkcionāli apģērba elementi. (sk.: att. nr. 113.) Šoreiz tie apvienoti ar franču modes papildinājumiem. Tērpam pieskaņotā kalpones aube ir dūmakaini zilpelēkos toņos ar rišu apmali un apsietu dzeltenu lakatiņu, kas saskaņots ar košo vilnas plecu lakatu. Zili balti svītrains priekšauts, kā arī svītrainie sārtie svārki un karako (*caraco*) žakete sasauca ar 18.gs. beigās aktuālo klasicisma modes līniju, kurā saglabājās vēlā rokoko stila elementi. Uz klasicisma iezīmēm kalpones tērpā norāda vertikālās svītru raksta joslas, kas izceļ svārkus. Kurpju smailie purngali un samērā augstie papēži akcentē pašapzinīgas vācu tautības kalpones tērpa raksturu.

Vidusšķiras rīdziniece

3. sējuma 56.zīmējumā Broce attēlojis arī vidusšķiras sievieti, taču nav norādījis viņas tautību. (sk.: att. nr. 114.) Tērpa veidols un sastāvdaļas 18.gs. otrās puses modes tendenču kopsakarā tomēr liecina, ka Broce Rīgas ielās redzējis diezgan turīgu vācu tautības pilsētnieci.

Vidusšķiras aprindu sievietes tērpā mijas klasicisma modei raksturīgie tumšie un gaišie laukumi. Sieviete valkā polonēzu (*polonaise**), kas franču modē ienāca 18.gs. 70.gados. Polonēzam raksturīgi virsējo svārku atspraudumi un vairāki slāņi, kas rada drapēta tērpa iespaidu. Zīmējumā skaidri redzama apakšsvārku kārta, kuru parasti neatsprauda, taču atbilstoši klasicisma modei svārku apakšmalu rotā horizontāla ornamenta josla. Atsprautā virssvārku kārta ir rotāta ar vertikālu svītru rakstu – arī atbilstoši klasicisma laikmeta modei. Tērpa piedurknes ir garas un piegulošas – rotātas ar atturīgām dekora joslām, atkal iezīmējot horizontālu līniju ritmu. Apjomīgais plecu lakats ir raksturīgs tā laika modei – aplikts trijstūra veidā (*fichu**). Lakats izceļas ar krokotas lentes apmalojumu un savdabīgu apkakles uzsvērumu.

Sievietes galvu sedz tumša platmale – salmenīca, kura, visticamāk, apvilka ar melnu tafta audumu. Cepures kroņa daļu apvij atturīga melna lente, kas liecina par angļu ietekmi. Šādas cepures 18.gs. 80.gados lielākoties redzamas angļu gleznotāju Džordža Romnija (*George Romney*), Tomasa Geinsboro (*Thomas Gainsborough*) un Džošuas Reinoldsa (*Joshua Reynolds*) radītajos portretos.

Broces zīmētā vidusšķiras sieviete valkā tumšas kurpes ar nedaudz ieliektiem papēžiem un smailiem purngaliem. Apavu veidols aizgūts no Francijas karaļa Luija XVI (*Louis XVI*) laika stila un asociējas ar pirmsrevolūcijas modes “ikonas” Marijas Antuanetes (*Marie Antoinette*) ieviesto modi. Tumšās kurpes kontrastē ar baltajām zīda zeķēm, kuras tērpa koptēlu papildina ar tumšo un gaišo laukumu ritmisku atkārtosanos, apliecinot klasicisma estētikas klātbūtni.

Tērpam pieskaņotais saulesargs ar pelēkām, melnām un baltām joslām atbilst

⁷⁸⁶ Delis Hill D. *History of World Costume and Fashion*. – Pearson: Prentice Hall, 2011. – p. 439.; Cumming V., Cunnington C.W., Cunnington P. E. *The Dictionary of Fashion History*. – Oxford: Berg Publishers, 2010. – p. 81.

klasicisma laikmeta modes stila prasībām. Saulesarga karkasa struktūru papildina apļveidā izkārtotas dekoratīvas, gaišas svītras. Saulesargs Eiropas modē ienāca kā viena no Tālo Austrumu ietekmēm. Tas uzsver klasicisma modes funkcionalitāti, kas guva pārsvaru pār rokoko laikmeta dekoratīvismu.

Augstāko aprindu sievietes

Broce attēlojis arī dažas augstāko aprindu sievietes, kuru tērpi apliecina sava laika Eiropas modei raksturīgo tendenču klātbūtni Rīgā. 3.sējuma 63.lapā zīmēta dāma pilsētas pastaigu tērpā. (sk.: att. nr. 115.) Viņas koraļlsārtais polonēzs ar dekoratīviem virssvārku atspraudumiem un tā gaišais apakšmalas noformējums ar horizontālo lentes joslu pārstāv tipisku klasicisma laika modi, kas aizgūta no 18.gs. 70.-80.gadu modes Eiropas galmos.

Tērpu papildinošais plecu lakats (*fischu*) atbilst angļu modes prasībām un parasti aizsedza tērpa dziļo kakla izgriezuma līniju. Broce parādījis modes dāmas tērpu skatā no mugurpuses, ļaujot novērtēt plecu lakata dekoru ar krokotu lenšu apmali, kas te acīmredzami bija saglabājusies no 18.gs. pirmajā pusē aktuālā rokoko modes stila. Tādas pašas krokotu lenšu joslas iezīmē polonēza apakšmalas atspraudumus. Savukārt tērpa pieguļošās griezumuma līnijas vidukļa rajonā atkal norāda uz angļu modes virzienu, kas ienāca turīgo rīdzinieču tērpos 18.gs. beigās.

Rīgas modes dāmas tērpu papildina 18.gs. 80.gadu modei atbilstoša frizūra ar t.s. suņa ausīm, uzsprastu pīni un cirtām, kas nokarājas abpus sejas ovālam un ir viena no lokālajām “Ķīnas stila” frizūru variācijām. Šādas frizūras kļuva aktuālas visā Eiropā 18.gs. otrajā pusē, kad, rokoko pazīmēm jau sākot mazināties, dāmu frizūras tomēr joprojām bija apveidos pārspīlētas. Savukārt tumšā tafta cepure ar krokojumu un lenšu dekoru atbilst angļu stila līnijai, bet saulesarga klātbūtne pastaigas laikā, kā jau minēts, atbalso Tālo Austrumu ietekmi Eiropas modē. Augstāko aprindu rīdzinieces tērpu papildina augstpapēžu kurpes ar Rietumeiropas 80.gadu modei raksturīgo lenšu tauriņa dekoru purngalos.

3.sējuma 71.zīmējumā Broce attēlojis augstāko aprindu sievieti vieglā vasaras tērpā, kas jau sniedz ļoti tiešas norādes uz modes pārvērtībām Franču revolūcijas ietekmē. (sk.: att. nr. 116.) Pāmaiņas sieviešu modē Eiropā bija sākušās 1789.gadā, kad bija vērojama neformālāku tērpu un to papildinošo elementu ienākšana. Pēc 1792.gada tika noraidīta arī plecu lakata izmantošana, jo modē nāca brīvās krokās krītošs tērpa piegriezums, kas tolaik saistījās ar apakškrekla radīto vizuālo iespaidu. Modernā kreklkleita⁷⁸⁷ (*robe en chemise*) patiešām bija apakškrekla (*chemise*) atvasinājums. Broces zīmējumā attēlotā sieviete valkā dabīgi baltu kreklkleitu, kura lejasdaļā krīt vieglās vertikālās ielocēs un atgādina par antīkajās tradīcijās ieturēto tērpu modi, kas 18.gs. 90.gadu sākumā rosināja atmet agrāko samākslotību un aizraušanos ar pārlietu izgreznotajiem rokoko stila tērpiem. Par t.s. karalienes krekla (*chemise à la Reine*) iezīmēm šajā piemērā atgādina lielā krokotā apkakle un dūmakaini zilā zīda lente, kas mugurpusē aizsieta slīpā mezglā, pildot jostas funkciju un reizē arī rotājot rīdzinieces valkāto tērpu. Tam ir pilna garuma piedurknes, kuras vēl aizvien atgādina par t.s. angļu tērpa valkāšanas tradīciju 18.gs. izskaņā. Arī tumšā cepure ar platajām, lejup noliektajām malām vēl ir tapusi angļu stila ietekmē, jo laikā, kad Eiropas modē ienāca kreklkleitas, izplatību guva arī cepures ar augstu, cilindrisku kroņa daļu. Tā kā lenšu kokardes vairs neizmantoja, tās tika aizstātas ar putnu spalvu

⁷⁸⁷ Kreklkleitas terminoloģisko, konstrukcijas un dekora īpatnību skaidrojumu sk.: Parute E. Stila un modes enciklopēdija.- 400. – 402., 531., 552.lp.

rotu, kuru priekšpusē piesprauda pie melnās cepures. Visbiežāk cepures tika nēsātas virs baltas aubes, ko rotāja rišu apmale. Tieši šāds galvassegas risinājums raksturo augstāko aprindu rīdzinieci, kura ar savu tērpu acīmredzami tuvinājusies Eiropā aktuālajām franču pēcrevolūcijas perioda modes vēsmām.

Rīgas vācu bērni

Broces zīmējumos attēlotie vācu tautības rīdzinieku bērni 18.gs. beigās vēl bija tērpti pēc pieaugušo modes parauga. 3.sējuma 56.lapā redzama vācu meitene no vidusšķiras aprindām. (sk.: att. nr.117.) Viņas tērps vizuāli atbilst t.s. angļu tērpa pazīmēm. Vasarīgi vieglo, iespējams, kokvilnas vai plāna muslīna auduma kleitu rotā kontrastējošu krāsainu zīda lenšu apdare. Ap kaklu apsietā zīda lentīte atbilst 18.gs. 80.gadu angļu tērpa raksturam. Tā akcentē stūraino kakla izgriezuma līniju, kurā jūtama rokoko un klasicisma laika modes elementu sintēze. Meitenes tērpu papildina priekšauts, kas 18.gs. izskaņā kļuva par modes aktualitāti un ne vienmēr saistāms ar kalpones tēlu. Priekšautus arvien biežāk nēsāja arī pilsētas vidusšķiras aprindu sievietes.

Angļu klasicisma modei atbilst meitenes platmale ar lenšu apdari un tumšo lenšu banti priekšpusē. Viņai rokās ir tolaik modernie garie bezpirstu cimdi (*mitts**), kas norāda uz saikni ar Eiropā ļoti populāriem modes aksesuāriem. Bezpirstaiņu popularitāte klasicisma stila ietvarā Eiropā iezīmējās 18.gs. 60.gados⁷⁸⁸, kad atturīgā angļu mode paredzēja aizklāt apakšdelmu, kuru rokoko mode bija atsegusi 18.gs. pirmajā pusē. T.s. angļu tērps izrādījās funkcionālāks un piemērotāks vēsākiem klimatiskiem apstākļiem, jo bezpirstu cimdu atgriešanās līdz tam nebija novērota jau kopš viduslaikiem. Visierastākā 18.gs. bezpirstu cimdu versija bija ar atsevišķi atdalītu ikšķa daļu. Plaukstu virspusi nosedza ar trijstūra formā izgrieztu zīda “mēlīti”. Šādi dekoratīvi elementi saglabājās visa 19.gs. gaitā.⁷⁸⁹ Tieši šādi cimdi papildina Broces zīmējumā attēlotās meitenes tērpu. Zīmējumā pat ir skaidri redzama “mēlīte”, kas sedz plaukstu.

Tajā pašā 3.sējuma 56.lapā Broce ir attēlojis arī kādu citu meiteni no vācu vidusšķiras, kura valkā līdzīgu tērpu, taču tā audums ir vertikāli svītrains ar sārtām un baltām svītru joslām, atspoguļojot klasicisma iztaisnotās līnijas un reizē – norādot arī uz vienu no sava laika aktuālām tendencēm Eiropas modē 18.gs. otrajā pusē. Ģ. Lēnerta raksta, ka Rietumeiropā platas svītras apģērbā bija ļoti modernas kā sieviešu, tā arī vīriešu apģērbā 18.gs. 80.gados.⁷⁹⁰

3.sējuma 56.lapā Broce attēlojis arī vidusšķiras vācu zēnu, kura tērps atgādina par klasicisma modes un apgaismības laikmeta rosinājumu pievērst uzmanību mazāku bērnu apģērba vienkāršošanai un radīt viņu vecumam atbilstošākus risinājumus, kuri arī tika pilnveidoti vēlāko gadsimtu gaitā. (sk.: att. nr. 118.) Attēlotajam zēnam mugurā ir vienkāršāks un šķietami arī vieglāks gaišs vasaras tērps. Par to liecina cepure ar platām malām un īsa, viegla auduma žaketīte – t.s. aukles jaciņa (modes leksikā – *pardessus*). Tomēr dažas tērpa sastāvdaļas vēl saglabā pieaugušo modei raksturīgas pazīmes. Zēns nēsā vasarīgas īsbikses – kilotes (*culottes**) ar saitītēm staru lejasdaļā, kā arī klasiskas kurpes ar nelieliem papēžiem, kurpju mēlītēm un atturīgām

⁷⁸⁸ Jāatzīmē, ka *mitts* (bezpirstaiņu) valkāšana bijusi aktuāla visa 18.gs. gadsimta garumā. Atsauce: *Le Dernier Cri: 18th and 19th Century Fashion./Google Arts and Culture./* Pieejams: <https://artsandculture.google.com/exhibit/UQJiU6uhrC3sLQ> [skatīts: 05.12.2019.]

⁷⁸⁹ *Fashion. A History from the 18th to the 20th Century: The Collection of the Kyoto Costume Institute. – Cologne: Taschen, 2002. – p. 50.*

⁷⁹⁰ *Lehnert G. Fashion – A Concise History. – p. 69.*

dzelzs, alvas vai sudraba sprādzēm.

Citos Broces zīmējumos redzami vecāku zēnu apģērbi joprojām ir pieaugušo modes tērpu kopijas. 3.sējuma 66.lapā viņš attēlojis zēnus, kas valkā angļu klasicisma modes stilam atbilstošu vasaras apģērbu, pārsvarā gaišos toņos. (sk.: att. nr. 119.) Par pieaugušo modes apģērbu ietekmi liecina, piemēram, trīsdalīgie kostīmi jeb angļu stila tērpi⁷⁹¹ (*habit à l'anglaise*), frakas⁷⁹² (*frack, frock*), vestes⁷⁹³ (*vest, gilet*), kilotes, un citi elementi. Zēnam kreisajā pusē ir militāra stila mētelis – brandenburgs⁷⁹⁴ (*brandenburg*) ar epoletēm (divrindu uzplečiem) un gariem horizontāliem pogcaurumiem. Interesants ir mēteļa lāsumainais audums, kas vizuāli atgādina sermulādas astīšu uzšuves.⁷⁹⁵ Tādu pašu lāsumainu fraku valkā zēns, kas sveicienā pacēlis cepuri, satiekoties ar kādu paziņu, kuram ir angļu stila *habit* smilšu krāsā. Visi zēni nēsā vasarīgas platmales vai militārā stila trijstūrenes. Viņu modernos tērpus papildina parūkas ar astītēm un ruļļveida cirtām, kas izkārtotas pie deniņiem. Jātņieku zābaki ar gariem stulmiem, kā arī kurpes ar sprādzēm un nelieliem papēžiem liecina par klasicisma modes tendenču izplatību Rīgā.

3.sējuma 66.lapā Broce attēlojis arī zēnus ziemas apģērbā. (sk.: att. nr. 120.) Te redzami gan kažoki ar divrindu aizdari, gan mēteļi ar kažokādas apkaklēm, gan jātņieku mēteļi – redingoti (*ridingcoat**) – ar vairāku kārtu apkaklēm. Tie norāda, ka ziemā nēsātas gan militārā stila trijstūrenes ar kokardēm, gan vieglas platmales ar zīda lentēm visapkārt kroņa daļai, gan kopš viduslaikiem Rīgā iecienītās krievecpures ar kažokādas atlokiem, kādas ir diviem zēniem attēla kreisajā pusē. Dažiem šajā zīmējumā redzamajiem zēniem ir retāk sastopami sava laika modei atbilstoši aksesuāri, piemēram, lielas kažokādas mufes, jostas somiņa un spieķis.

Tirgotāji, amatnieki un pilsētas iestāžu ierēdņi

Broces zīmējumos redzami daudzi tirgotāji, amatnieki, kantoros strādājoši grāmatveži un valsts iestāžu ierēdņi, kuru tērpi atspoguļo 18.gs. 70.- 90.gadu Rīgas tērpu modes daudzveidību, apliecinot pilsētu kā nozīmīgu Krievijas impērijas ārējās tirdzniecības centru. Tomēr gan tirgotājs, gan grāmatvedis nēsājuši Rietumeiropas modei atbilstošus tērpus un parūkas.

3.sējuma 60.lapā attēlotais vācu tirgotājs tērpi pies gaiši pelēkā angļu stila tērpā un īsbiksēs – jau minētajās kilotēs. (sk.: att. nr. 121.) Oficiāli atturīgo tērpa piegriezumu papildina baltas zeķes, melnas kurpes un melna platmale ar zemu kroņa daļu. Šie tērpa elementi liecina par tirgotāja turīgumu un angļu modes ietekmi, kas 18.gs. otrajā pusē raksturoja atturīgo darījumu cilvēka tēlu. Vācu tirgotājam galvā ir balta pūderēta parūka, kas mugurpusē papildināta ar “somiņu” (*bagwig*⁷⁹⁶), kā arī apsieta ar melnu tafta lenti – tauriņu. Šāds parūkas veidols tolaik liecināja par pilsētas amatpersonas statusu sabiedrībā. Uz to norādīja ne tikai parūkas stilistika, bet arī klasicisma kanonam atbilstošais tērps un tā atturīgais tonālais risinājums ar ritmiski izvietotām melnām un baltām tērpa sastāvdaļām (piemēram, baltas zīda zeķes, melnas, atturīgas kurpes, melna platmale, balta parūka, kas apsieta ar melnu lenti, u.tml.). Vācu tirgotāja melnā platmale ar zemo kroņa daļu ir raksturīga angļu stila līnijas pazīme, taču tās nēsāšana ikdienā norāda uz tērpa atbilstību neformālai

⁷⁹¹ Sk. vairāk par to: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 379. – 380.lpp.

⁷⁹² Sk. vairāk par to: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 378., 537., 538.lpp.

⁷⁹³ Sk. vairāk par to: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 561.lpp.

⁷⁹⁴ Sk. vairāk par to: Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – 381.lpp.

⁷⁹⁵ Lāsumainā auduma raksta attēlojums ir ticis konstatēts tikai J. K. Broces zīmējumos.

⁷⁹⁶ Boucher F. *A History Of Costume in the West*. – p. 445.

situācijai. Modes tērpa tēlu papildina ikvienam 18.gs. pilsētniekam nepieciešamais spieķis – vēl viena angļu stila pazīme darījumu cilvēku aprindās.

3.sējuma 61.lapā Broce attēlojis vācu tirgotāja kantorī strādājošu grāmatvedi, kuram pieklājas tērpi atbilstoši savam stāvoklim sabiedrībā: bēša kostīmā, kura mēteli (*habit*) papildināts ar vertikāli izvietotu pogu aizdares joslu, bet gurnu līnijā redzamas kabatas ar pārlokiem. (sk.: att. nr. 122.) Šādas kabatas, kā arī, iespējams, ar audumu apvilktu pogu aizdares josla norāda angļu stila virzienā. Tieši tāpat kā vācu tirgotāja, arī grāmatveža apģērbā nojaušams formāla tērpa standarts. Par to liecina ne tikai angļu stila akcepts, bet arī militāra stila cepure – trijstūrene. Šādu formālo tērpsnās standartu ierēdņiem un amatpersonām 18.gs. beigās, Franču revolūcijas notikumu laikā, iedibināja Anglija, kas tolaik kļuva par Eiropas vīriešu modes noteicēju. Amatpersonas tērpa pazīme ir arī baltā parūka ar ruļļveida cirtām deniņu rajonā un melno tafta lenti – tauriņu, ar kuru apsieta parūkas astīte. Šādas parūkas risinājums iekļāvās laikmeta kontekstā un ļāva pazīt, piemēram, amatpersonu vai pilsētas kantorī strādājošu grāmatvedi. Atšķirībā no vācu tirgotāja, kuram rokā ir spieķis, grāmatvedis nes tērpa krāsai pieskaņotu lietussargu, kas vajadzības gadījumā pildīja arī spieķa funkciju.

Broce 3.sējuma 73.lapā ir zīmējis ierēdņi vietniecības laika uniformā, kāda, kā norādījis laikabiedrs Johans Kristofs Petri (*Johann Christoph Petri*), Baltijas pilsētās bija izplatīta un uzskatīta par vienkāršu apģērbu.⁷⁹⁷ (sk.: att. nr. 123.) Ierēdņi valkāja dūmakaini zilu uniformu pēc franču modes. Par to liecina spožās misiņa pogas mēteļa aizdarē un melnā lentīte ap kaklu, kas pieskaņota parūkas astīti nostipriņojumam lentei (*solitaire**). Ierēdņa tērpu papildina melna trijstūrene, melnas zīda zeķes un melnas kurpes ar stūrainām metāla sprādzēm.

Rīgas vācu tautības amatnieki bija nozīmīgs pilsētnieku slānis, kas veidoja ap 15% no visiem iedzīvotājiem.⁷⁹⁸ Broce attēlojis mūrnieku amata zelli, parūku taisītāja mācekli un kurpnieka mācekli. Parūku taisītāja māceklis 3.sējuma 56.lapā redzams ikdienas gaitās, rokā nesdams lielu kasti, kurā glabājas gatavās parūkas. (sk.: att. nr. 124.) Mācekļa pelēkbrūnais trīsdaļīgais kostīms, kas pašūts no gluda, vienkārša vilnas auduma ar akcentētu pogu aizdares joslu, kārtējo reizi liecina par angļu stila izplatību Rīgas iedzīvotāju vidū. Trīsdaļīgie vīriešu tērpi Eiropas modē uzskatāmi par angļu stila ieguldījumu klasiskās vīriešu garderobes attīstībā. Parūku taisītāja māceklim galvā pilsētniekam raksturīga tumša platmale ar zemu, bet noapaļotu kroņa daļu, kas 18.gs. atbilda vidusšķiras pārstāvja garderobei. Parūka ar astīti ir 18.gs. vīriešu modes esence. Tiesa gan, māceklim šī parūka ir samērā vienkārša, bez ruļļveida cirtām deniņu daļā un krāšņas melnas tafta lentes.

3.sējuma 58.lapā redzamais mūrniekzellis ir ģērbies krietni krāšņākā tērpā, jo, iedams uz darbu ar ķelli rokā, tomēr uzlicis parūku, lai atšķirtos no vienkāršajiem rīdziniekiem. (sk.: att. nr. 125.) Turklāt virs šīs parūkas ar nelielajām ruļļveida cirtām, kas nosedz ausis, zellis ir uzlicis melnu trijstūreni. Zilpelēkais mēteli un melnās kurpes ar papēžiem mūrnieku zeļļa tērpu ļauj pielīdzināt pat tirgotāju vai kantoros strādājošo nopietnajam stilam, kas apvienots ar mūrnieka amatam atbilstošu darba priekšautu (ādas skoteli) un kontrastē ar formālo melno trijstūreni.

Visvienkāršāko tērpu amatnieku aprindās, spriežot pēc Broces zīmējumiem, valkājis kurpnieka māceklis. (sk.: att. nr. 126.) Viņa tērps 3.sējuma 58.lapā sastāv no balta krekla ar tam laikam raksturīgu stāvu apkakli un bēšām īsbiksēm. Kājās viņam ir baltas zeķes un melnas koka tupeles. Galvā nav parūkas, taču dabīgos matus daļēji

⁷⁹⁷ Petri J.C. *Neustes Gemälde von Lief- und Ehstland unter Katharina II und Alexander I. – Leipzig, 1908. – T.2. – S.232 – 265.* [PDF izdruka].

⁷⁹⁸ Broce J.K. *Zīmējumi un apraksti. 1.sēj. – 159.lpp.*

sedz liela melna platmale. Tumšā skotele te ir skaidra norāde uz personas nodarbošanos un salīdzinoši zemu statusu sabiedrībā.

Tirgotāju tērpi

Vizuāli dokumentējot sīktirgotājus, Broce galvenokārt bija pievērsies ielu pārdevēju attēlošanai. Te ir gan latviešu zēns, kas iznēsājis pilsētniekiem pienu, gan priekšpilsētas latviete peticīgā tērpā, gan vienkārša vācu sieviete, kas iznēsā klišērus. 3.sējuma 57.lapā redzamās ielu pārdevējas apģērbs ir norāde uz personas statusu un nodarbošanos, tāpēc tajā ir daudz funkcionālu un ērtu sastāvdaļu. (sk.: att. nr. 127.) Galvas lakats ar sārtām svītrām un tam pieskaņotais nelielais trīsstūrainais plecu lakatiņš ir košākie akcenti šajā tērpā. Sieviete valkājusi darba apģērbam raksturīgus, samērā īsus svārkus, kuri krietni atšķīrās no tā laika dāmu modes apģērba. Savukārt dūmakaini zilā karako (*caraco*) žakete ar vidukļa daļā atdalīto sakrokota auduma joslu ir uzskatāma par 18.gs. beigām raksturīgāko sieviešu modes tērpa sastāvdaļu. Tikmēr kurpes ar nelielajiem papēžiem un nedaudz nosmailinātajiem purngaliem liecina, ka klišēru pārdevējas darba gaitām ir bijuši nepieciešami tieši šādi ērti apavi.

Kādā no Broces zīmējumiem 3.sējuma 57.lapā redzam arī latviešu tautības lašu pārdevēju, kurš valkājis arī lašu krāsas vilnas žaketi ar lāsumiem, pelēkas īsbikses, dūmakaini zilas zeķes un melnas kurpes ar sprādzēm. (sk.: att. nr. 128.) Galvā viņš uzlicis melnu platmali, kāda, Broces zīmējumos pārsvarā redzama Rīgas un pilsētas apkaimes latviešu vīriešiem.

Krāšņi tērpi bija arī Rīgā ieceljošajiem bagātajiem tirgotājiem, preču pārvadātājiem, tirgotāju starpniekiem un viņu ģimenes locekļiem. Piemēram, Polijas ebreji Rīgā darbojās gan kā tirgotāju starpnieki, gan kā atsūtīto preču pavadītāji (faktori). 3.sējuma 55.lapā Broce attēlojis Polijas ebreju tirgotāju, kurš valkā tradicionālas poļu augstmaņu tērpa kārtas – županu (*zupan*) un tam pāri kazakīnu (*casquin, cassock, casaque*⁷⁹⁹). (sk.: att.nr. 129.) Tumšpelēkais kazakīns (*casquin*) ar stāvo apkakli un garajām, vertikāli pāršķeltajām piedurknēm koptēlā ienes orientālu noskaņu, kas tirgotāja tērpu liek saistīt ar 16.gs. tradīcijām.⁸⁰⁰ Šo iespaidu vēl vairāk uzsver zilpelēkais župans (*zupan*), kam arī ir stāva apkakle un pogu aizdare priekšpusē, taču tas ir sajozts ar šalljostu.⁸⁰¹ Kopš 16.gs. šīs apģērba kārtas izplatību Eiropas modē veicināja turku sultāna Suleimana Lieliskā (*Muhteşem Süleyman*) ietekme, kas sevišķi spilgti izpaudās Polijā.⁸⁰² Par župana (*zupan*) klātbūtni ebreju tirgotāja tērpā liecina pīņu un aukliņu aizdares josla, kas Eiropas modes tērpā tika saistīta ar dažādajiem orientālā kaftāna piegriezuma virsdrēbju atvasinājumiem, kuru izplatība aizsākās 16.gs. un tika saglabāta arī 18.gs. beigās un 19.gs. gaitā. Ebreju tirgotāja tērpā acīmredzami ir kombinētas tradicionālas orientālas izcelsmes apģērba sastāvdaļas ar 18.gs. Rietumeiropas vīriešu modei raksturīgām detaļām. Viņa ielas apģērbu papildina tumša cepure ar platām malām, gaiši pelēkas kilotes, zilas zeķes un melnas kurpes ar “mēlītēm” un metāla sprādzēm.

Jau kopš 13.gs. Rīgā mitinājās arī liels daudzums krievu tirgotāju. Viņu apģērbi manāmi atšķīrās no vācu tautības iedzīvotāju apģērba. Broces zīmējumā 3.sējuma 57.lapā attēlotais krievu tirgotāja dēls valkājis tumši zilu kaftāna griezuma

⁷⁹⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p.445.

⁸⁰⁰ Turpat.

⁸⁰¹ Šalljostas aizsākumu tērpu vēsturnieki saista ar Persijas impērijas laiku, taču tās izplatība Eiropas modē iezīmējās viduslaiku periodā caur Bizantijas impērijas ietekmi.

⁸⁰² Boucher F. *A History of Costume in the West*. – p. 246-247.

mēteļi, kas apjozts ar bronzas krāsas auduma šalljostu. (sk.: att. nr.130.) Arī pārējās attēlā redzamās krievu tirgotāja tērpa sastāvdaļas ir tālas no Rietumeiropas modes ietekmes, un tajās ir apliecināta vēlme saglabāt krievu tradicionālo apģērbu. Galvā viņš uzlicis nelielu tumšu platmali, bet kājas apāvis tradicionālos krievu filca zābakos – velteņos (*валенки*) ar augstiem un platiem stulmiem.

Krievu tautības rīdzinieku atšķirīgais tērpsnās veids nav paslīdējis garam Broces uzmanībai, un zīmējumos viņam izdevies uzsvērt šo nacionālo īpatnību raksturu. Sevišķi uzkrītoši tērpsnās krievu tirgotāju sievas, kuras kopš 16.gs. sākuma nēsāja krāšņi rotātus lielus lakatus, ko mēdza klāt uz galvas⁸⁰³ (nereti pāri kokošņikiem⁸⁰⁴) un kas daļēji nosedza ielas apģērbu – kā 3.sējuma 68.lapā. (sk.: att. nr. 131.) T.s. galvas mēteļa (vācu *Kopfmantel*) nēsāšanas paradumi krievu sieviešu vidē acīmredzot saglabājās no 16.gs. otrās puses – vēlās renesanses perioda, vēl 18.gs. beigās paužot senās Krievzemes tērpsnās un rotāšanās tradīciju atspulgu. Zīmīgi te atbalsojās arī Krievzemes vēsturiskās saites ar bizantiešiem, tāpēc lielle lakati nereti bija rotāti ar stikla pērlišu izšuvumiem, vizuļiem un brokāta pavedieniem, kā redzams 3.sējuma 73.lapā (sk.: att. nr. 132.).

Kambarsulainis – modes švīts

Broce Rīgā ir sastapis arī modes švītus, kuri centušies ar saviem tērpiem, piemēram, atdarināt Rietumeiropā tolaik pazīstamos, 18.gs. 70.gados Anglijā radušās makaroni (*macaroni, macaroni*) subkultūras pārstāvjus. Makaroni mēģināja oponēt vīriešu tērpa vienkāršošanas tendencei un atturīgās elegances izplatībai, valkādami uzkrītošu apģērbu ar manāmi pārspīlētām sastāvdaļām. Viņi izvēlējās pārlieku šauras un apspīlētas īsbikses, nēsāja īpaši lielas parūkas vai rotāja savus tērpus ar sievišķīgām detaļām, kas radīja izkropļotas proporcijas. 3.sējuma 65.lapā parādīts, “*iespējams, kāda augstākas kārtas kunga kambarsulainis, kas ārpus dienesta, lai viņu uzskatītu par kaut ko vairāk nekā sulaini, īpaši cenšas gērbties pēc modes un kļūst par mazu švītu*”⁸⁰⁵ (sk.: att. nr. 133.) Kambarsulaiņa īsbikšu tumšais tonis kontrastē ar mēteļa gaišo smilšu krāsas toni un jo sevišķi ar gaiši zaļo vesti, kurai ir makaroni stilam tipiski - lieli apkakles atloki. Sulainim galvā ir uzkrītoša gaiša platmale ar tumšām apdares joslām un lāsumiem kroņa daļā. Cepures kroņa daļu apvij rožaina toņa lente, kas atbilst vasarīgam tērpsnām. Kambarsulainis padusē nes saulesargu, kas tolaik bija izplatīts augstāko aprindu sieviešu modes aksesuārs, taču ar saulesargu nēsāšanu aizrāvās arī vīrieši, kuri vēlējās īpaši izcelties.

4.2.6. Franču revolūcija laika, republikas un Direktorijas laika modes izpausmju analogijas rīdzinieku tērpos

Modes tērpa vēstures aspektā svarīgs bija kāds atrastais 18.gadsimta beigu interjera gleznojumu fragments Rīgā, Laipu ielā 5.⁸⁰⁶ Vienā no gleznojumu fragmentiem ir redzamas piecas figūras, kuru tērpos vienlaicīgi konstatējamas Republikas laika (1792-1795) Francijas modes un Direktorijas (1795-1799) modes stila pazīmes (sk.: att. nr. 134. – 136.).

Jāpiebilst, ka Rīgas vēsturē t.s. vietniecības laiks hronoloģiski iezīmēja ļoti īsu

⁸⁰³ Курсанова Р. М. *Костюм в русской художественной культуре 18 – первой половины 20 вв.* – Москва: Большая Российская энциклопедия, 1995. – стр. 134-135.

⁸⁰⁴ Там же.

⁸⁰⁵ Broce J.K. Zīmējumi un apraksti. – 1.sēj. – 116.lpp.

⁸⁰⁶ Latvijas mākslas vēsture./ [autori: Bremša, L., Brasliņa, A., Bruģis, D., Pelše S., Pujāte I. – 174.lpp.

laika periodu – no 1786 -1797.gadam,⁸⁰⁷ taču šī perioda specifika tērpšanās izpausmju laukā ir skatāma kontekstā ar tajā laikā Parīzes modes ainā notiekošo. Laipu ielas nama gleznojumos redzamo figūru atveidi rāda tā laika Rietumeiropas modes ideju plūsmā raksturīgas īpatnības.V.Strupule publikācijā “Interjeru glezniecība Rīgas pilsoņu namos no 16. līdz 18.gadsimtam” norādījusi, ka “*mākslinieks centies attēlot savus laikabiedrus*”⁸⁰⁸ un tas lielā mērā ļauj ierindot attēloto personāžu tērpus Rīgas modei raksturīgu izpausmju virknē 18.gs. beigās. Gleznojumos (kopumā tajos redzamas piecas figūras) ir konstatējamas 18.gs. beigu modes tērpa detaļas, kuras ir nolasāmas divu sēdošo sieviešu un kājās stāvošā vīrieša tērpos. 18.gs. 90.gadu sākumā vīriešu modē dominēja "angļu stilā" darināti tērpi. Tie bija aktuāli arī Francijā, kur valdošās modes vilnī dominēja tumšs koptonis un vienkrāsaini vilnas audumi. Vīriešu tērpa siluets, atbilstoši klasicisma modes stilam, 90.gados radīja slaidākas proporcijas. Tas arī zaudēja visu līdzšinējo dekoratīvumu, mežģīnes un košumu, norādot uz pretmetu aristokrātiski greznajām un sievišķīgi plūstošajām līnijām. Šādas iezīmes redzamas arī Rīgas piemērā, kur vīrietis tērpiet melnbaltā atturīgā tērpā. Valdošā modes viļņa izmaiņām atbilda arī pilna garuma bikšu valkāšana un to var konstatēt arī šajā Laipu ielas nama gleznojuma fragmentā. Vīriešu *redingots (redingote*)* šajā laikā ieguva garus, izteiksmīgus apkakles atlokus un divrindu aizdari. Tomēr Rīgas gleznojumā *redingots* vēl demonstrē iepriekšējā - pirmsrevolūcijas laika īpatnības – stāvo apkakli ar atlokiem un visai izplūdušu, samērā grūti definējamu aizdares joslu, kurā saskatāmas vienīgi *redingotam* raksturīgas ielokā grieztas (*cutaway*) līnijas. Kaklants šajā laikā Eiropā tika siets samērā augstu un arī vestes bija īsas, skaidri iezīmējot vidukļa līniju.

Rīgas piemērā tērpa risinājums ir tuvs 18.gs. 80.gadu beigu izpausmēm Eiropā. Veste vēl nav tapusi īsāka, taču tās veidolā jaušams vertikālo, šauro svītru raksts - izteiksmīga klasicisma modes pazīme, - arī tā risināta 80.gadu beigām raksturīgā manierē. Kājas apāva mīkstos, krokotos garo stulmu zābakos ar atlokiem. Rīgas piemērā redzamais vīrieša tērps demonstrē funkcionālu ievirzi, tādēļ tajā iederas garo stulmu zābaki, kas saskanīgi ar pārejām apģērba sastāvdaļām.

Galvassegu klāsts šajā laikā modes sekotājiem ļāva izvēlēties vai nu moderno militārās ievirzes jaunumu - divstūreni (*bicorn**) vai arī laika aprobēto platmali ar augstu cilindrisku kroņa daļu (*en bateau*).⁸⁰⁹ Šajā gadījumā tiek demonstrēts savdabīgs kompromisa variants starp provinciālo platmali, par kuras klātbūtni liecina samērā platās un nedaudz sānu daļās uzliktās malas, un Eiropas modes jaunumu - cilindru ar raksturīgo pazīmi: izteikti augstu kroņa daļu. Šajā piemērā tā vēl nerāda vertikālo sašaurinājumu, ko Eiropas modē var novērot jau 18.gs. 70./ 80.gados. Tikmēr Eiropā, Franču revolūcijas notikumu kontekstā, atteicās no parūkas un matu pūdera, vīriešu frizūru risinājumu pietuvinot vai nu romiešu prototipiem vai arī, - izvēloties brīvāku, dabisku matu sakārtojuma variantu. Tieši pēdējais minētais matu sakārtojums arī ir konstatējams Laipu ielas nama gleznojumā redzamajam vīrietim.

Laipu ielas nama gleznojumos viena no figūrām, acīmredzot, aino mednieku ar bisi rokā un medību suni. Arī šajā gadījumā nolasāms, ka attēlotais vīrietis valkā tumšu redingotu, kas konstatējams pēc divrindu pogu aizdares joslas. Tāpat šeit var

⁸⁰⁷ Vietniecības laiks Rīgā. / "Tildes Datorenciklopēdija Latvijas Vēsture" © Tilde, 1998-2012.//Pieejams:

<https://www.letonika.lv/groups/?title=Vietniec%C4%ABbas%20laiks%20R%C4%ABg%C4%81/32304> [skatīts: 25.02.2017.]

⁸⁰⁸ Strupule V. Interjeru glezniecība Rīgas pilsoņu namos no 16. līdz 18. gadsimtam // Arhitektūra un māksla Rīgā. Idejas un objekti: Rakstu krāj./ Sast/ J. Zilgalvis. – Rīga: Neputns, 2004. – 55. lpp.

⁸⁰⁹ Boucher F. *A History of Costume in the West.* – p. 343.

pamanīt smalku mežģīņu žabo, kas konstatējs pēc gaisīgākas materiāla struktūras attēlojuma. Kājās attēlotajām vīrietim ir gaišas bikses, iespējams, īsbikses un tumši garo stulmu zābaki, kas tolaik bija raksturīga mednieka vai izjādes dalībnieka tērpa sastāvdaļa. Grūtāk nosakāms šajā gadījumā ir cepures veidols. Var pieņemt, ka arī šoreiz tā ir cilindram analogiska galvassega. (sk.: att. nr.135.)

Viens no Direktorijas laika sieviešu modes jaunumiem Francijā bija *apļveida līniju tērps* ar slīpo aizdari. T.s. apļveida līniju tērps bija viena no tā laika kreklkleitas (*robe en chemise**) variācijām. Direktorijas modei tuvāku risinājumu demonstrē sievietes figūra dūmakaini zilajā tērpā ar raksturīgo, paaugstināto vidukļa līniju un dziļo kakla izgriezumu. (sk.: att. nr. 134.) Tērpa apakšmalā ir jaušama ornamenta josla, bet frizūras risinājums demonstrē izteiktu sasauci ar Senās Grieķijas iedvesmoto un Direktorijas modes laika stilizēto frizūras risinājumu. Šajā ziņā sievietes tērpa un frizūras saskaņojums ir pilnībā atbilstošs Direktorijas modes laika īpatnībām.

Tikmēr koraļļu sārtajā tērpā attēlotā sieviete savā tēlā iemieso nelielu devu no franču ekscentrisko modes dāmu (kuras pazina arī kā *merveilleuses*) ietekmes. T.s. apļveida līniju tērps, īsbikses (*culottes**) un melnie garo stulmu zābaki ar spicajiem purngaliem, nedaudz sakrokotu stulma daļu, apliecina amazones - jātnieces tērpa būtiskas sastāvdaļas, vienlaikus arī sniedzot mājienu uz gadsimta izskaņā aktuālajiem jaunu izpausmju meklējumiem. Sievietes galvu sedz tērpam pieskaņota aube, iespējams, tā pat ir franču *colinette**, kuras apmale parasti izcēlās ar sīku rišu apdari. (sk.: att. nr. 134.)

Laipu ielas nama gleznojums, zvilnošā pozā attēlotā sievietes figūra arī attēlota tērpā dūmakaini zilganpelēkā apļveida līniju tērpā, kuram aizdares joslā ir manāma neliela baltas rišas apdare. Frizūras risinājums arī šajā piemērā sasaucas ar Direktorijas modes ietekmēm, demonstrējot samērā neformāli veidotu, sānos viegli cirtotu matu sakārtojumu. (sk.: att. nr. 136.)

Rīgas vizuālā materiāla liecības 18.gs. 90.gados norāda uz visai būtisku franču stila lomu. Par pēcrevolūcijas laika neviendabīgo situāciju tērpu valkāšanas paradumos un ekstravagances uzplaisnījumiem tā laika pilsētnieku apģērbā liecina ne tikai Laipu ielas nama gleznojumi, bet arī miniatūrportreti, kuros attēloti moderni tērtie sabiedrības pārstāvji. Šo piemēru vidū Rīgā ir pieminami F. G. Barizjena darinātie portreti divpusīgā medaljonā ar F. G. Pauzera⁸¹⁰ un viņa sievas un bērna portretiem (sk.: att. nr. 137.).

Sievietes tērps pilnībā atbilst franču Direktorijas stila pazīmēm. Tajā savijas Senās Grieķijas vienkāršība ar Tuvo Austrumu inspirāciju, kas pausta t.s. apļveida līniju tērpa griezumā. To raksturo slīpa aizdare priekšpusē un gaisīga materiāla krokojums, kas ritmiski kārtojas pusgarajās piedurknēs, kā arī tērpa ņiebura daļā. Sievietes tērps ir risināts ļoti askētiski un tas saskaņojas ar frizūras dabiskumu, vairs neatbalsojot līdzšinēji pārspīlētos proporciju apjomus. Mazās meitenes tērps šajā miniatūrā jau rāda ampīra laikmeta kreklkleitas priekšvēstnešus.

F. G. Pauzera tērps gan vēl liecina par kavēšanos pirms-revolūcijas laika ideālos, kad tērpu vienkāršošana bija saistīta ar Apgaismotāju un arī revolucionāru, kā arī inteliģences pārstāvju radīto ietekmi. Pelēkais vilnas auduma *redingots* ar lielajiem un stūrainajiem apkakles atlokiem, kā arī krekla mežģīņu *žabo* ir raksturīgas 18.gs. 80. gadu vīriešu modes tēla īpatnības. To pašu var sacīt arī par viegli pūderēto parūku ar astīti un lielajiem ruļļveida uzlocījumiem deniņu daļā. Franču Direktorijas stilam 18.gs. pašās beigās bija raksturīgas dabīgo matu frizūras bez pūdera kārtas.

⁸¹⁰ Promocijas darba autorei neizdevās rast pierādījumus F. G. Pauzera piederībai rīdzinieku aprindām, tādēļ visai nosacīti var vērtēt arī šo personu tērpus, kā Rīgai raksturīgās modes raksturotājus.

Konkrētajā piemērā vēl ir pausts 80.gadu modei raksturīgu īpatnību pārsvars, norādot uz angļu stila noteicošo ietekmi un konservatīvākās pieejas klātbūtni. Kā redzams, tad šai tendencei sekoja arī Rīgas sabiedrības pārstāvji.

Vairāki portreti RVKM kolekcijā parāda 18.gs. beigām, kā arī Franču revolūcijas laika notikumu, kā arī turpmāko – pēc-revolūcijas laika modes īpatnību kontekstam raksturīgu tērpu valkāšanas iespējamību. Jūliusa Gotfrīda Zīgmunda (*Julius Gottfried Siegmund*) pēc kāda, domājams, grafiska parauga gleznotais Rīgas birģermeistara Johana Kristofa Švarca (*Jochann Christoph Schwartz*, 1722-1804) portrets, kas datēts ar 1892. gadu (VRVM 56227) parāda raksturīgu gadsimta beigu tērpsnāš ainu, kas vizuāli atbalsoja dramatiskos notikumus Francijā pēc-revolūcijas gados. J. K. Švarcam galvā ir parūka, kas veidota stilistiski tieši tāpat kā tas konstatējams tajā pašā gadā⁸¹¹ darinātajā M. Robespjēra portretā⁸¹². Tomēr atšķirībā no Robespjēra parūkas, kuru raksturo izteikti ruļļveida uzliekumi virs ausīm, Šmita portretā jaušami tikai analogiskās parūkas apveidi un apjomu modelējums. Pašā tērpā atbalsojas Franču revolūcijas stilam raksturīgais – balts krekls ar stāvu apkkali un žabo (*jabot*) bez mežģīņu apdares. Rīgas birģermeistars attēlots valkājām arī tumši pelēku *habit* bez apkakles, bet ar audumu apviļktām pogām. Vienā no pogcaurumiem ir redzams ķēdē ievērts medaljons. Tikmēr Robespjērs attēlots valkājām zili dzeltenu, svītrainu vesti ar lieliem apkakles atlokiem. Toties mēteļi abiem ir teju identiski: Robespjērs valkā vertikāli svītrainu (brūni zeltainos toņos) redingotu ar lielu, tam laikam raksturīgu atlocītu stūrainu apkakli; Švarcam mugurā tumši brūns svītrains redingots. (sk.: att. nr.138.) Kā liecina šis piemērs, arī Rīgas varas struktūru pārstāvis valkā tā laika franču modei raksturīgu – atturīgi veidotu, taču arī ekstravagantu (detaļu un proporciju ziņā) tērpu. Ja Rīgas birģermeistara Švarca portretā parūkas stīvais veidols viņam piešķir nedaudz vecmodīgu izskatu, tad grāmatu tirgotāja un izdevēja Johana Frīdriha Hartknoha (*Johann Friedrich Hartknoch*, 1740-1789) portretā, kas, iespējams, (spriežot pēc frizūras), tapis 18.gs. 90.gadu beigās (VRVM 56343), var pamanīt atšķirību, jo grāmatu izdevējs jau redzams valkājām dabīgo matu sakārtojumu astītē, kā arī tumši brūno matu cirtas ruļļveidā izkārtotas virs ausīm, kas norāda uz iespējamu ietekmēšanos no parūku stilistiskajiem risinājumiem 18.gs. otrajā pusē. Arī Hartknohs ir attēlots valkājām vienkāršainu zilpelēku redingotu. (sk.: att. nr. 139.)

NODAĻAS SECINĀJUMI

Arī 18.gs. Rīgā dominēja tirdzniecības un amatniecības sfēru loma, kas varēja definēt arī pilsētas iedzīvotāju vizuālo tēlu. “*Rīgas sabiedriskajā dzīvē galveno toni noteica tirgotāji, kuru K.F.M. Snells raksturojis visnotaļ pozitīvi – viņi ir izglītoti un daudz lasījuši, daži beiguši universitātes, vairums daudz ceļojuši.*”⁸¹³ Laikabiedru atstātās ziņas liecina, ka Rīga 18.gs. joprojām bija tirgotāju pilsēta, kuras ikdienā

⁸¹¹ Saskaņā ar grām.: *Boucher F. A History of Costume in the West* - p. 336. doto datējumu.

⁸¹² Sk.: Anonīma autora gleznoto M. Robespjēra portretu (1790.gadi). Atrašanās vieta: Karnavalē muzejs (*Musée Carnavalet*), Parīze./Pieejams: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Robespierre.jpg> [skatīts: 08.12.2019.]

⁸¹³ Pārslas Pētersones zinātniskajos komentāros žurnāla “Vēstures avoti” III sēj., kas veltīts Johana Andresa Ēzena devumam 18.gs. Rīgas attēlojumā, plaši ir aprakstīta pilsētas dzīve un kultūras norises 18.gs., atsaucoties uz vācu apgaismotāja K.F. M. Snella laikabiedra liecībām. Atsauce: *Johans Andreass Ēzens. Rīga 18. gadsimtā. Zīmējumi./Johann Andreas Oesen. Riga im 18. Jahrhundert. Zeichnungen.*//sast. P. Pētersone. - Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003.

ienāca ļoti daudzi ārvalstu impulsi (arī ar pilsētas viesu starpniecību), kuri spēja ietekmēt tās pastāvīgo iedzīvotāju tērpsanās paradumus. Broces zīmējumi parāda, ka rīdzinieku apģērbos spilgti izpaudās ne tikai Rietumeiropas modes īpatnības, bet arī visai īpatnējs darba apģērba un modes apģērba elementu sajaukums, piemēram, amatnieku, ielu tirgotāju ārienē. Spriežot pēc Broces bagātīgā mantojuma liecībām, pilsētas vidē varēja pamanīt krievu tautības ierēdniecības pārstāvju un militārpersonu tērpsanās īpatnības, kuras pilsētnieku radītajā daudzveidības ainā ienesa aroda apģērbam raksturīgo.

J.K. Broces zīmējumos atsegta sociāli plaša 18.gs. otrās puses aina, kas labi raksturo pilsētnieku tērpsanās paradumus. Pilsētas ielas bija kļuvušas par sava veida laisku pastaigu vidi. Daudziem tā ir klaiņošana bez noteikta mērķa, taču tā varēja liecināt arī pilsētvides un indivīda saikni. Šis indivīds šķietami vēlēties izrādīt savus jaunākos tērpus (piemēram, augstāko aprindu dāma pilsētas pastaigu tērpā, kambarsulainis – modes švīts). Broces zīmējumos fiksētais ļauj ierindot Rīgu citu tā laika Eiropas pilsētu virknē, kur šādas izpausmes ir dokumentējuši laikabiedri. Pilsētas sadzīvīsko ainu fiksēšanai ir savi prototipi jau 18.gs. sākumā Rietumeiropā. Par 18.gs. sākumam raksturīgu flanēšanu (no fr. val. - *flâneur*) stāsta angļu poēta Džona Geja (*John Gay*) poēma “*Trivia: The Art Of Walking the Streets of London*” (trijās grāmatās), kas pirmoreiz tika publicēta 1716.gada janvārī un vēlāk tika pārpublicēta un papildināta ar kritizējošām esejām sējumā ar nosaukumu “*Walking the Streets of Eighteenth-Century London: John Gay's Trivia*” (1716).⁸¹⁴

Šajā pašā laikā darbojās arī 18.gs. franču rakstnieks un pirmais Pārīzes ielu stila reportieris Luiss-Sebastjēns Mersjē (*Louis-Sébastien Mercier*). Viņš pastaigājās pa Pārīzes ielām, dokumentējot visu sabiedrības kārtu un profesiju pārstāvju ikdienas paradumus un gaitas. Viņš ir pieminējis kārtības sargus, prostitūtas, kalpotājus un ielu tirgotājus, māksliniekus, ubagotājus, dārzu pārdevējus, veļas mazgātājas, garīdzniekus un Pārīzes kabatas zagļus. Pilsētas ielās gūtie iespaidi pārtapa izdevumā “*Tableau de Paris*” (Pārīzes attēli) 12 sējumos.⁸¹⁵

Apgaismības ideju izplatību 18.gs. otrajā pusē Rīgā pastiprināja inteliģences un dabaszinātņu jomas pārstāvju klātbūtne, intensīvāku padarot arī Rietumeiropas modes ideju plūsmu, kā arī aktivizēja klasicisma līnijas aktualitāti pilsētas intelektuāļu vidū. Tomēr arī 18.gs. otrajā pusē rīdzinieku, jo īpaši vīriešu, modē vēl dominēja rokoko stila ietekme. Tajā pat laikā te varēja konstatēt arī atturīgās klasicisma līnijas ienākšanu, kas Eiropas mērogā raksturoja Anglijas lauku džentlmeņu tērpsanās paradumus.

18.gs. beigām raksturīgas īpatnības Rietumeiropas modes izpausmju kontekstā tika konstatētas arī rīdzinieku tērpos, tādējādi, ļaujot pilsētnieku tērpsanās īpatnības skatīt Franču republikas laika (1792 – 1795) stilistisko izpausmju un arī Direktorijas tērpsanās stila (1795 – 1799)⁸¹⁶ izplatības kopsakarā. Tādējādi rīdzinieku vidū, 18.gs. pašās beigās, sekojot Apgaismības laikmeta pārmaiņu plūsmai, salīdzinoši īsā laika posmā tika akceptētas daudzas stilistiski dažādas un pat eksperimentālas tērpsanās, frizūru veidošanas un rotāšanās īpatnības, kurās netrūka atsaucības jaunākajām Rietumeiropas modes tendencēm.

⁸¹⁴ Sk. vairāk: *Walking the Streets of Eighteenth-Century London : John Gay's Trivia (1716).*/edited by Clare Brant and Susan E. Whyman. – Oxford University Press, 2009.

⁸¹⁵ Sk. vairāk: *Panorama of Paris (Selections from “Tableau de Paris”).*/edited by Jeremy D. Popkin. - Penn State University Press; 1st edition, 1999.

⁸¹⁶ Hronoloģiskās robežas iezīmētas pēc: *Boucher F. A History of Costume in the West.* - p. 341- 342.

SECINĀJUMI

Promocijas darbā tika izklāstīti Rīgas iedzīvotāju ietērpšanās paradumi un modes tendenču pētījumu rezultāti laika posmā no kristietības izplatības Baltijas reģionā un oficiālā pilsētas dibināšanas gada (1201) līdz pat Apgaismības laikmeta ideju izplatībai 18.gs. beigās.

Iezīmētajā hronoloģiskajā laika ietvarā tika norādīts uz internacionālo ietekmju ienākšanu pilsētā, modes ideju pārnesi, pilsētas iedzīvotāju sociālā un etniskā sastāva daudzveidības radīto, daudzveidīgo tērpšanās ainu. Tika konstatēta Rīgas pilsētas iedzīvotāju vizuālā veidola saikne ar analogiskām parādībām Rietumeiropā. Tika arī konstatēts, ka viena noteikta laika perioda hronoloģiskajā ietvarā, dažādās sociālās grupās, modes novitāšu akceptēšanas ātrums un intensitāte ir bijusi atšķirīga.

Tika iezīmēti Rīgā ienākušo Rietumeiropas modes tendenču hronoloģiskie posmi, noteikta rīdzinieku modes tērpša iesaiste dažādu laikmetu politisko, konfesijālo, sociālo un ekonomisko faktoru kontekstā.

Rīgas iedzīvotāju tērpju pārvērtības laika gaitā noteica ne tikai lokālās tradīcijas un mantiskais stāvoklis, bet arī iekarotāju un misionāru ienestās konsekvences, reliģiskā fona izmaiņas, amatniecības, tirdzniecības attīstība un starptautiskie sakari, kā arī rīdzinieku daudzveidīgais sociālais un etniskais sastāvs.

Neraugoties uz izteikto atsaucību Rietumeiropas un Austrumeiropas modes aktualitātēm, kā arī greznošanās ekscesiem, laikam ritot, dažas lokālās īpatnības tomēr palika nemainīgas. Jau kopš seniem laikiem, vietējo ietērpšanās tradīciju kopumu veidoja izpratne par vienkāršību un funkcionalitāti. Tieši funkcionalitātei tika atvēlēta svarīgākā loma, kuru diktēja vietējie klimatiskie apstākļi. Konkrētējot secinājumus pa periodiem, jānorāda sekojošais:

1. Ir jāpieņem, ka 13.gadsimta sākumā Rīgas iedzīvotāju ietērpšanās paradumus un pilsētai raksturīgo modes tēlu lielā mērā veidoja kristiešu misionāru un vācu bruņniecības iespaids. Izmantojot tā laika Rietumeiropas paraugus kā iespējamās analogijas, var nonākt pie secinājuma, ka lokālos apstākļos garīdznieki tērpās, sekojot paraugam, kas dominēja visās kristietības izplatības teritorijās. Bez tam, Rīgas pilsētā ienestās augstākās garīdzniecības pārstāvju amata tērpja īpatnības savienojās ar krustnešu skarbā militarizētā tēla elementiem. Tajā laikā pilsētā sāka evolucionēt vēlinās romānikas modei raksturīgas izpausmes. Saskaņā ar lokālās vēsturiskās situācijas izvērtējumu, jāsecina, ka romānikas un līdz ar to, - arī pirmā Rietumeiropas modes stila nesēji Rīgā bija garīdzniecības un bruņniecības pārstāvji.

2. Viduslaiku modei raksturīgās īpatnības Rīgā bija vērojamas vairāku gadsimtu garumā. Laikā no 13.gs. – 16.gs. rīdzinieku turīgākās aprindas savos tērpos atspoguļoja ilgstošu evolūciju no romānikas stila modes vēlinajām izpausmēm 13.gs. gaitā līdz romānikas un gotikas elementu sajaukumam 14.gadsimtā, kad tirgotāju aprindās iecienītais masīvais un smagnējais tērpju veidols saplūda ar gotikas ekstravagances iezīmēm.

3. Jau kopš vēlajiem viduslaikiem, līdz ar laicīgās kultūras izplatību, atsevišķos tērpšanās paradumos palielinājās sociālo kārtu atšķirības. Pilsētas varas pārstāvji viduslaiku Rīgā izdeva greznības noteikumus, cenšoties regulēt turīgo pilsētnieku tērpšanās ierašas un greznošanos. Rīgā vairums greznības noteikumu klajā nāca

15.gadsimta beigās un tāpat kā Eiropā, tie tika no jauna izdoti un atkal aktualizēti arī vēlākos gadsimtos.

4. 16.gs. Rīgā, izplatoties Lutera mācībai jau no 1522.gada, izplatību ieguva arī ziemeļu renesanses modes elementi. Kонтреформācijas ideju ienākšana Rīgā arī bija nesaraujami saistīta ar izmaiņām modes tēlā. Pakļaušanās Polijas-Lietuvas karalim Stefanam Batorijam nozīmēja, ka Eiropā plašu rezonansi guvušā spāņu galma modes dominantes laikmeta ietekmes varēja parādīties arī Rīgā. Lokāli savdabīgu 16.gs. Rīgas iedzīvotāju modes tērpā raksturu veidoja daudzveidīgu ietekmju sintēze, kurā paspēja izpausties gan Rietumu, gan Austrumu tēmas, un kas bija saistīta ar sarežģītiem notikumiem piesātināto pilsētas vēsturi.

5. 17.gs. pirmajā pusē, kad Rīga nonāca zviedru varā, pilsētā ienāca arī kavalieru modes elementi. Rīdzinieku tērpos šis modes stils ieguva ziemeļnieciski atturīgāku un krietni vienkāršotāku veidolu. 17.gs. otrajā pusē, baroka stilā laikmetā, rīdzinieku turīgākās aprindas pauda lielākas simpātijas attiecībā uz Rietumeiropas galma modi vai arī nosliecās Nīderlandes paraugu virzienā. Rīgas materiālā atrodamās liecības rada iespaidu, ka franču galma modes elementi tika „attīrīti”, tos piemērojot pilsonisko aprindu praktiskuma rosinātajai gaumei.

6. 18.gs. pirmajā pusē, kad Rīga jau bija iekļauta Krievijas impērijas sastāvā, pilsētā varēja novērot rokoko modes stila iezīmes, kuras pastāvēja līdzās tradicionālo tērpu estētikai. 18.gs. otrajā pusē Rīgai secen negāja arī novitātes Rietumeiropā, radot franču galma modes stila un angļu klasiskās līnijas sajaukumam raksturīgus piemērus. Klasicisma līnijas modei raksturīgo 18.gadsimta otrajā pusē Rīgā pauda pilsētas inteliģences pārstāvji, kuri visagrāk tiecās uztvert tai raksturīgo noslieci uz atturību un vienkāršību.

Pateicības

Paldies ikvienam un visiem, kas palīdzēja tapt šim pētījumam, iedvesmojot, iedrošinot, sniedzot vērtīgus padomus un ieteikumus, uzklausot, daloties domās un apliecinot, ka modes vēsture ir izpētes vērtā jaunu atklājumu krātuve.

Īpašs paldies mana promocijas darba zinātniskajam vadītājam Dr. habil. Art. profesoram Eduardam Kļaviņam par viedumu, uzklausišanu, vērtīgajiem padomiem un konsultācijām darba izstrādes gaitā. Liels paldies LMA doktorantūras programmas vadītājam Dr. habil. Art. profesoram Ojāram Spārītim par interesi un pacietību, lasot mana promocijas darba melnrakstus un par vērtīgajiem ieteikumiem, kas ļāva apkopot, strukturēt un konceptuāli sakārtot uzkrāto materiālu, kā arī izklāstīt to šī pētījuma lappusēs. Pateicos doktorantūras pieaicinātajiem ekspertiem - Dr. habil. Art. Imantam Lancmanim un RVKM speciālistei Ligitai Kalniņai. Jūsu ieteikumi un vērtīgie padomi būtiski palīdzēja kritiski izvērtēt mana promocijas darba saturu un ieviest tajā nepieciešamās korekcijas. Paldies Dr. art Lailai Bremšai par iedziļināšanos manā promocijas darbā un metodiskajiem norādījumiem šī darba tapšanas procesā. Īpašs paldies arī Dr. art. , LMA Mākslas vēstures institūta vadošajai pētniecei Elitai Grosmanei par uzklausišanu un ieteikumiem viduslaiku perioda izpētes procesā, kā arī visā darba izstrādes gaitā. Pateicos kultūrpētniekam Dr. art Denisam Hanovam par mana darba vērtēšanu tā iepriekšējā izstrādes stadijā, kā arī par darba tematiskās specifikas dziļo izpratni.

Paldies RVKM direktorei Klārai Radziņai par doto iespēju iepazīties ar RVKM kolekcijām. Ļoti pateicos RVKM mākslas kolekciju glabātājai Ingai Karlštremai par neatsveramo palīdzību darba tapšanas gaitā nepieciešamo mākslas priekšmetu izpētē. Īpaši pateicos RVKM arheoloģijas kolekciju glabātājai Ilzei Reinfeldai par atsaucību un iespēju iepazīt muzeja arheoloģisko priekšmetu kolekcijas, kā arī ar tiem saistīto informāciju. Pateicos RVKM Numismātikas un dargmetāla nodaļas vadītājai Inītai Dzelmei par sniegto informāciju.

Paldies visiem LMA Mākslas vēstures un teorijas katedras docētājiem un doktorantūras kolēģiem par atbalstu un ieteikumiem darba izstrādes gaitā. Pateicos LMA Modes dizaina katedras docētājiem un maniem kolēģiem, kuri gadu gaitā ir pauduši savu atbalstu. Paldies arī visiem dažādu nozaru speciālistiem, kurus man ir bijis gods satikt šo gadu laikā un gūt vērtīgas atziņas promocijas darba izstrādei. Paldies arī maniem tuviniekiem un draugiem, kuri atbalstīja mani visgrūtākajos brīžos un palīdzēja šo darbu pabeigt.

AVOTI UN BIBLIOGRĀFIJA

Arhīvu materiāli

1. Dati par bīskapa Meinarda kapa plāksni./Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 48017-4IV.// [Skatīts: 03.11.2004.]
2. Dati par kapu plāksni garīdzniekam Johanam Sobem Ulenbrokam./ Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 48016-3IV. // [Skatīts: 03.11.2004.]
3. Dati par Rīgas arhibīskapa Brandenburgas Vilhelma kapa plāksni./ Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 48004-3IV.// [Skatīts: 03.11.2004.]
4. Dati par kapa plāksni K. Durkopam (1472)./ (atkārtoti izmantojusi R. Veslinka dzimta).(1693). /Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 48003-4IV.// [Skatīts: 03.11.2004.]
5. Dati par Rīgas Doma baznīcas garīdzniecības sola gravējumu ar Marijas Magdalēnas atveidu. / Mape "Rīgas Doma baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 28455/8215-11-IV.// [Skatīts: 23.11.2004.]
6. Dati par Matiasa Forbesa kapakmeni Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā./ Mape "Rīgas Sv. Jēkaba baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. [nav norādīts].// [Skatīts: 03.11.2004.]
7. Dati par D. Rummela kapa plāksni./ Mape "Rīgas Sv. Jēkaba baznīca." VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 40.927-4IV.// [Skatīts: 08.12.2004.]
8. Dati par Rīgas rātskunga un birģermeistara Hartviha Fota kapa plāksni./ Mape "Rīgas Sv. Jēkaba baznīca". VKPAI PDC arhīvs. Inv. nr. 4.929-4IV.// [Skatīts: 08.12.2004.]
9. Mape "Rīgas Sv. Jura baznīca un Konventa sēta". VKPAI PDC arhīvs.// [Skatīts: 03.11.2004.]
10. Mape "Rīgas Franciskāņu klosteris un Sv. Katrīnas baznīca". VKPAI PDC arhīvs. // [Skatīts: 03.11.2004.]

Arheoloģisko izrakumu pārskati

11. Arheoloģiskās uzraudzības darbi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3 grupa, 22.grunts) 1994.gadā./aut. A. Celmiņš – I Pārskats. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1995. / [manuskripts RVKM Arheoloģijas nodaļā].
12. Arheoloģiskās uzraudzības darbi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3 grupa, 22. grunts) 1994.gadā./ aut. A. Celmiņš. – II Fotoattēlu izlase. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1995./ [manuskripts RVKM Arheoloģijas nodaļā].
13. Arheoloģiskie pētījumi Rīgā, Mārstaļu ielā 21. – Dannenšterna namā (3.grupa, 22. grunts) 1995.gadā. – III Fotoattēlu izlase. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1996. / [manuskripts RVKM Arheoloģijas nodaļā].

14. Pārskats par 1992.gadā veiktajiem arheoloģiskās uzraudzības darbiem Rīgā, Mārstaļu ielā 21. (Dannenšterna namā)./ Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Arheoloģijas nodaļas vadītājs A. Celmiņš. – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1993./ [manuskripts RVKM Arheoloģijas nodaļā].

Monogrāfijas un raksti latviešu valodā

15. Apģērbu kolekcija: katalogs. / aut. un sast. L. Kalniņa. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000.
16. Arhitektūra un māksla Rīgā : idejas un objekti./red. J. Zilgalvis, K. Ābele. – Rīga: Neputns, 2004.
17. Atskaņu hronika / *Livländische Reimchronik*.// V. Bisenieka tulkojums, Ē. Mugurēviča priekšvārds, Ē. Mugurēviča K. Kļaviņa komentāri. - Rīga: Zinātne, 1998.
18. Atskaņu *chronika* : Ditleba Alnpeķes "Rīmju chronika" / atdzejojis Jēkabs Saiva ; R. Klaustiņa ievads un piezīmes. [faksimils] – [Rīga]: Kopa, 1993.
19. Audere I. Mencendorfa nams Rīgā. – Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas vēsture" fonds, 2002.
20. Ābers B. Rīgas vēsture. - Rīga : Gulbis, 1938.
21. Ābers B. Rīgas 13. gs. tirdzniecības līgumi.// Senatne un māksla III, 1936. – 25. – 35.lpp.
22. Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. – Rīga: Kabata, 1991.
23. Bazilija Plīnija Slavav dziesma Rīgai, 1595. *Ruhmgesang auf Riga*.
Одическая песнь Риге. The Encomium to Riga / [Jāņa Stradiņa ievadvārds; atdzej. Leons Briedis ... [u.c.] ; L. Azarovas, I. Ķemeris, G. Straubes pēcv.]. Rīga: Jumava, 1997
24. Bākule I., Sikсна A. Rīga ārpus nocietinājumiem. – Rīga: Neputns, 2009.
25. Bebre V. Ādas apavi Rīgā 13.-14. gs.// Arheoloģija un etnogrāfija XIV. - Rīga, 1983.
26. Bebre V. Ornamentētās ādas makstis Rīgā 12. gadsimta beigās – 18. gadsimta sākumā. //Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 1. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 190. – 206.lpp.
27. Bebre V. Savelkamie ādas maki un to funkcionālais lietojums Rīgā 13. 17.gadsimtā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 13. – 32.lpp.
28. Bebre V. Rīgas 13. – 18.gadsimta ādas cimdi.// Senā Rīga 6: Pilsētas arheoloģija, arhitektūra un vēsture. – Rīga: apgāds „Mantojums”, 2009. – 101. – 123.lpp.
29. Berga T. Rīgas Peldu ielas 13.gs. monētu depoziāts. – Rīga: Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs; biedrība “Mantojums”, 2007.
30. Berga T. Rīgas monētu kolekcija Rīgas Vēstures un Kuģniecības muzejā: Livonijas periods (13. – 16.gs.). – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2003.

31. Bergholde A. Rīgas Doma ziemeļu portāls.// Mākslas vēsture un teorija. – 2008. – Nr.11. - 5 -14.lpp.
32. Bēms R. Apceres par Latvijas mākslu simt gados. – Rīga: Zinātne, 1984.
33. Benninghofens F. Rīgas upes ostas nozīme pilsētas jūras kuģniecībā 13.gadsimtā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 323. – 331.lpp.
34. Biļķins V. Indriķa Livonijas hronika viduslaiku gara gaismā. – Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1931.
35. Brambe R. Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās. – Rīga: Zinātne, 1982.
36. Broce J.K. [Brotze J.C.]. Zīmējumi un apraksti.- Rīga: Zinātne, 1992. – 1.sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas/Red. T. Zeids.
37. Broce J.K.[Brotze J.C.] Zīmējumi un apraksti. – Rīga: Zinātne, 1996. - 2.sēj.: Rīgas priekšpilsētas un tuvākā apkārtnē.
38. Caune A. Rīgas 12./13.gs. antropomorfe kokgriezumi.// ZAV, 1980, Nr. 6.
39. Caune A. Rīga zem Rīgas. – Rīga: Zinātne, 1985.
40. Caune A. Jauni atklājumi Rīgas 12.gs. kapulaukā un to nozīme pilsētas pirmsākumu skaidrojumā.// ZAV, 1988, Nr. 10.
41. Caune A. ... Pati Rīga ūdenī: [arheol. stāsts] – Rīga: Zinātne, 1992.
42. Caune A. Arheoloģiskās liecības par senāko apdzīvotību Rīgas Doma baznīcas apkārtne.// Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992. – Nr.3. – 21.-38.lpp.
43. Caune A. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes. – Rīga: Jumava: Latvijas Kultūras fonds, 1998.
44. Caune A. Rīgas lībieši pirms astoņiem gadsimtiem./ Latvijas Vēstnesis. - Laidiens: 24.07.1998., Nr. 217/218 (1278/1279).// Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49277> [Skatīts: 22.05.2019.]
45. Caune A. Bīskaps Alberts un Rīga. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 2. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 45. – 51.lpp.
46. Caune A. Arheoloģiskās liecības par stikla apstrādi Rīgā 13. – 14.gadsimtā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 45. – 57.lpp.
47. Caune A. Viduslaiku stikla spoguļu un spoguļu ietvaru atradumi Rīgā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 44. – 53.lpp.
48. Caune A. Pētījumi Rīgas arheoloģijā: Rakstu izlase. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007.
49. Caune M. Rīgas pils. – Rīga: Zinātne, 2001.
50. Caune M. Rīgas pils priekšpils un kroņa Priekšpils. Teritorija un iedzīvotāji.// Latvijas arhīvi. – 2005.[PDF izdruka].// Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/35-60-VESTURE-Caune.pdf [Skatīts: 19.03.2017.]
51. Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta. Izstāde par 1991.-1997.g. arheoloģiskajiem atradumiem Rīgā. – Rīga: Puse, 1998.

52. Celmiņš A. Rīgas Doma kapsētās atrastie šujampiederumi.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 70. – 92.lpp.
53. Cielava S. Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā. – Rīga: “Zinātne”, 1985.
54. Cielava S. Gotikas posma tēlniecības pieminekļi Latvijā.// Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Nr. 4. – Rīga: Zinātne, 1989. – 49. – 77.lpp.
55. Dionīsija Fabrīcija Livonijas Vēsture [*Dionysii Fabricii Livonicae historiae*] / no latīņu valodas tulkojis un komentārus sarakstījis Ēvalds Mugurēvičs. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2016.
56. Dirveiks I., Jaunzems-Pētersons U. Rīgas pils erkens // Mākslas vēsture un teorija. – 2018. – Nr. 21. – 6. – 17. lpp.
57. Dunsdorfs E. Senie stāsti. – Melburna: Austrālijas Latvietis, 1955.
58. Dunsdorfs E. Latvijas vēstures atlants./3.izd. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1998.
59. Dunsdorfs E., Spekke A. Latvijas vēsture 1600-1710. – Stockholm: Daugava, 1962.
60. Dunsdorfs E., Spekke A. Latvijas vēsture 1500-1600. – Stockholm: Daugava, 1964.
61. Eihe M. Sadzīves tematika Vācijas 17.gadsimta medaļās Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 387. – 405.lpp.
62. Eihmane E. Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā. – Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
63. Feodālā Rīga./atb. red. T. Zeids – Rīga: Zinātne, 1978.
64. Freimanis I. Laiks. Laikmets. Mode. - Rīga: Madris, 1998.
65. Gailiņa A. Rīgas rātes krēsli: 17.gadsimta otrā puse – 18.gadsimta pirmā puse.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 297. – 303.lpp.
66. Gimbutiene, M. Balti aizvēsturiskos laikos. – Rīga, Zinātne, 1994.
67. Grasmane I. Daugava un Rīgas eksports XVIII gs. beigās un XIX gs. pirmajā pusē. - Rīga : Zinātne, 1973.
68. Grosmane E. Gotika./ Mazā mākslas enciklopēdija. – Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1995.
69. Grosmane E. Viduslaiku kokgriezumi Latvijā.// Letonica, 1998, Nr. 2.
70. Grosmane E. Viduslaiku arhitektūras un mākslas izpēte Latvijā. Paveiktais un perspektīvas./LMA Mākslas vēstures institūta 10 gadu jubilejas konference 2012. gada 31. maijā.// Sasniegumi un neizzinātais Latvijas mākslas vēsturē. Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūta 10 gadu jubilejas konferences materiāli. - Rīga, LMA MVI, 2012.- (PDF izdrukā).
71. Grosmane E. Rīgas Doms gadsimtu gaitā. – Rīga: Jumava, 2017.
72. Grosmane E. Viduslaiku arhitektūra un māksla Latvijā./21. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi.[referāta tēzes]. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2019.

73. Hamels-Kīzovs R. Hanza. / no vācu val. tulk. Valda Kvaskova - LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds: Rīga, 2003.
74. Hanovs D. Eiropas aristokrātijas kultūra 17. – 19.gadsimtā. – R.: Zinātne, 2014.
75. Henriņš A. Deviņi un...gadsimti.// krāj.: Rīga staro gaismu./ sast. H. Grīnberga. – “Rīgas balvas biedrība”, 2014.
76. Hentile S., Krecls K., Pulma P. Ziemeļvalstu vēsture./ no somu valodas tulkojusi Ingrīda Peldekse. – Rīga, Nordik, 2005.
77. Herdera vārdnīca – Simboli. – R.: „Pētergaiļa bibliotēka”, 1993.
78. Ideju vēsture Latvijā : no pirmsākumiem līdz deviņpadsmitā gadsimteņa deviņdesmitiem gadiem : Antoloģija / [Sastādītāja un zinātniskā redaktore E. Buceniece.]. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
79. Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē./ A. Dzērvīša, V. Ģintera red. – Rīga: J. Grīnbergs, 1936.
80. Indriķa hronika / Ā. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. - Rīga: Zinātne, 1993.
81. Indriķa hronika. / Ē. Mugurēviča komentāri; Ā.Feldhūna tulkojums no latīņu val.//red. J. Osmanis un Z. Kļaviņa. – Rīga: Annele, 2001.
82. Irbe L. Pilsēta un pilsētnieki 18./19. gadsimta mijā: Rīga un rīdzinieku ikdienu laikabiedru skatījumā.//Latvijas Universitātes Raksti, 764.sēj., 2012. – 145. – 167.lpp.
83. Ivanovs, A., Kuzņecovs, A. Smoļenskas–Rīgas aktis: 13.gs.–14.gs. pirmā puse: Kompleksa *Moscowitica–Ruthenica* dokumenti par Smoļenskas un Rīgas attiecībām = *Смоленско-рижские акты: XIII в.–первая половина XIV в.: Документы комплекса Moscowitica–Ruthenica об отношениях Смоленска и Риги*. Rīga : Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Latvijas Arhīvistu biedrība; Daugavpils Universitātes Latgales pētniecības institūts, 2009.
84. Jakovļeva M. Kurzemes hercogu dzelzsmānufaktūras. // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 1992,4. - 29.- 48. lpp.
85. Jenšs J. Kapitālistiskā manufaktūra Vidzemē XVIII gadsimta beigās un XIX gadsimta sākumā.- Rīga; Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
86. Johans Andreass Ēzens. Rīga 18. gadsimtā. Zīmējumi./*Johann Andreas Oesen. Riga im 18. Jahrhundert. Zeichnungen*.//sast. P. Pētersone. - Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003.
87. Johansons A. Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940.g. – Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953 -[1954].
88. Johansons A. Latvijas kultūras vēsture, 1710 - 1800. – Stokholma: Daugava, 1975.
89. Jursone H. Rīgas zeltkaļu izstrādājumu kolekcija Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā 16.gs. – 19.gs. 1. puse. – Rīga: Zinātne, 1993.
90. Juškēvičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. Rīga: Valstspapīru spiestuve, 1931.
91. Karlsons Ž. Ordeņa laikmets Latvijā. – Rīga: Valters un Rapa, 1936.
92. Karnups Ā. Latviešu tērps pēdējos 350 gados. Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē. R.: J. Grīnbergs, 1935.
93. Karnups A. Johana Kristofa Broces materiāli par Rīgas latviešu apģērbu.// Senatne un māksla III, 1936. – 87. – 92.lpp.
94. Karnups Ā. Latviešu tautas tērpu vēsture. [faksimilizdevums]. – Rīga: Antēra, 2007.

95. Kasekamp A. Baltijas valstu vēsture./no angļu val. tulk. J. Zīders. – Rīga: Jumava, 2011.
96. Klišāns V. Latvijas vēsture: no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2018.
97. Klišāns V. Vācu ordenis Livonijā XIII – XIV gs. – Rīga: [v/u "Agroinformācija"], 1991.
98. Klišāns V. Livonija XIII - XVI gs. - Rīga: Mācību apgāds, 1996.
99. Kurlovičs G., Tomašūns A. Latvijas vēsture vidusskolai. 1.sēj. – Rīga, Zvaigzne ABC, 1999.
100. Ķaune V. Leišu un poļu laikmets Livonijā. – Rīga, 1936.
101. Lancmanis I. Mākslas amatniecība Latvijā 13.-15.gs.// Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Nr. 4. – Rīga: Zinātne, 1989.- 78. – 90.lpp.
102. Lapiņa R. Senā Rīga grafikā. – Rīga: Zinātne, 1989.
103. Laurs M. Katrīna II un muižniecības autonomija Baltijā. / Latvijas vēstures institūta žurnāls.- Rīga: 2013–3 (88).
104. Latviešu grāmatu grafika. 17.gs. gadsimta ilustrācijas un vinjetes./ sast. V. Villerušs. – Rīga: Liesma, 1988.
105. Latviešu konversācijas vārdnīca. 2.sēj./ galv.red. A.Švābe, A.Būmanis, K.Dišlers.– Rīga: A.Gulbis, 1931.
106. Latviešu konversācijas vārdnīca. 6.sēj./ galv.red. A.Švābe, A.Būmanis, K.Dišlers.– Rīga: A.Gulbis, 1931.
107. Latviešu tautas tērpi./ [sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 1.sējums Vidzeme. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 1995.
108. Latviešu tautas tērpi./ [sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 2.sējums Kurzeme. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 1997.
109. Latviešu tautas tērpi./[sastādītājas: Zīle Bremze, Velta Rozenberga, Ilze Ziņģīte]. - 3.sējums Zemgale, Augšzeme, Latgale. – Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 2003.
110. Latvijas kultūras vēsture./A. Avotiņa, D. Blūma, A. Līdaka, I. Nefedova I, E. Šmite; red. A. Vilsons. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2004.; promocijas darbā ir izmantota informācija no nodaļām: Senlatvija (9000.g.pr.Kr. – 12.gs. pēc Kr.) (aut. Asja Līdaka, Ilze Siliņa), Livonija (12. – 16.gs.) (aut. Austra Avotiņa), Poļu un zviedru laiki (16. – 18.gs.) (aut. Edvarda Šmite, Daina Blūma), Latvija Krievijas impērijas sastāvā (18. – 19.gs.) (aut. Edvarda Šmite, Daina Blūma).
111. Latvija: kultūru migrācija : kolektīvā monogrāfija / redkolēģija: A.Rožkalne, V.Hausmanis, I. Jansone, M. Kūlis [un vēl 3 redaktori]. - Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.
112. Latvijas mākslas vēsture./ [autori: Bremša, L., Brasliņa, A., Bruģis, D., Pelše S., Pujāte I.] - Rīga: Pētergailis, 2003.; Promocijas darbā ir izmantota informācija no nodaļām par senāko periodu tēlniecību (aut. Laila Bremša), glezniecību (aut. Aija Brasliņa) un grafiku (aut. Inta Pujāte).
113. Latvijas mākslas vēsture - 3. sējums: 1780–1890. 1.grām. /Sastādītājs un zinātniskais redaktors E. Kļaviņš. – Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts; Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds, 2019.

114. Latvijas pērles: [kultūrvēsturisks ceļvedis pa 40 skaistākajām Latvijas pilīm un muižām]/ teksta autors J. Zilgalvis. – Rīga: AGB, 2000.
115. Latvijas senākā vēsture : 9. g.t. pr. Kr.-1200. g. / [projekta vadītājs Jānis Graudonis ; autori: Jānis Apals Māris Atgāzis, Jānis Graudonis, Ilze Loze, Ēvalds Mugurēvičs, Andrejs Vasks, Ilga Zagorska; zinātniskie redaktori: Ēvalds Mugurēvičs, Andrejs Vasks]. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001.
116. Latvju raksti I, II, III. – R.: Valstspapīru spiestuve, 1924 – 1931.
117. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sēj: Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs.–16. gs.// Red. E.Meļķišs, autori J.Lazdiņš, V.Blūzma, S.Osipova. - Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998.
118. Mākslas vēsture / Virsred. V. Purvītis, red. V. Peņģerots. – Rīga: Grāmatu draugs, [1934]. – 3.sējums.; Promocijas darbā ir izmantotas nodaļas: “Šķiedru izstrādājumi” (aut. Arvīds Dzērvītis, Ādolfs Karnups, 91. – 161.lpp), “Apģērbs” (aut. Ernests Veilands, 161. – 324.lpp.)
119. Malvess R. Marijas Magdalēnas cisterciešu klosteris Rīgā un tā vēsture. – Rīga, 1974. / [manuskripts]
120. Misāns I. Hanza: Baltijas jūras reģiona saimnieciskā vara viduslaikos.// Latvijas Universitātes raksti, 725.sēj. LU, 2009. – 45. – 57.lpp.
121. Misāns I. Pilsētas kā varas un saimnieciskās dzīves centri un to sakari Livonijā 13. un 14.gadsimtā.// Latvijas Universitātes raksti, 764.sējums. LU, 2012. – 102. – 118.lpp.
122. *Montaigne, Michel de.* Esejas : izlase / Mišels de Monteņs ; [no franču valodas tulkojis Pēteris Zvagulis ; sakārtojais Aigars Cinis]. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.
123. Mugurēvičs Ē. Kristīgās ticības izplatība Latvijas teritorijā 11.-12.gs. un katoļu baznīcas ekspansijas sākums.// ZAV, 1987, Nr. 5. - 10.-27.lpp.
124. Mugurēvičs A. No seniem rakstiem nāk laukā Rīga./Latvijas Vēstnesis. - Laidiens: 24.07.1998., Nr. 217/218 (1278/1279).// Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49277> [skatīts: 22.05.2019.]
125. Neilands A. Mazās ģildes vēsture. – Rīga: Mazā ģilde, 2003.
126. Novadu tēpi : 15 burtnīcās / [materiālus sakopojis un novadu aprakstus sarakstījis Ādolfs Karnups ; tehniskos aprakstus sagatavojusi Elga Kivicka ; ilustrējis Eduards Dzenis]. - Jelgava : Latvijas Lauksaimniecības kamera, [1938].
127. Norts M. Baltijas jūras reģiona vēsture : tirdzniecība un kultūras / no vācu val. tulk. Maija Levāne; zinātniskais redaktors Andris Levāns. - Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.
128. Ornaments Latvijā: materiāli mākslas vēsturei.: [krāj.]/ Sast. un priekšv. Aut. E. Grosmane. – Rīga: Zinātne, 1994.
129. Parute, E. Kā tērpās Lietuvā 16. – 18.gs./ [recenzija grām.: Marija Matušakaite. Apranga XVI – XVIII a. Lietuvoje]. // Mākslas Vēsture un

- Teorija. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2004/2. – 77. – 78.lpp.
130. Parute E. Stila un modes enciklopēdija. – Rīga: Jumava, 2010.
  131. Parute E. 18.gadsimta rīdzinieku modes tērpi Johana Kristofa Broces zīmējumos// Mākslas vēsture un teorija. – 2016. – Nr.19. – 6.-21.lpp.
  132. Pāvulāns V. Satiksmes ceļi Latvijā XIII – XVII gs. – Rīga: Zinātne, 1971.
  133. Pope A. Rīgas osta deviņos gadsimtos. - Rīga : Jumava, 2000.
  134. Prīberga D. Senās mežģīnes Latvijā. - Rīga: Zelta grauds, 2007.
  135. Rīgas arheoloģija – 50.// Zinātniskās konferences referātu tēzes par Rīgas arheoloģiskās izpētes rezultātiem no 1938. gada līdz 1987.gadam. – Rīga, Rīgas Vēstures un Kuģniecības muzejs, 1988.
  136. Rīga tuvplānā.[fotogrāfiju albums]./sast. R. Salcevičs. – Rīga: FOSAL IU, 2008.
  137. Rīga staro gaismu.: [rakstu krāj.] / sast. H. Grīnberga. – Rīga: „Rīgas balvas biedrība”, 2010.
  138. Rīgas Doms/Arhitektūras un mākslas vērtības./ aut. Elita Grosmane. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2014.
  139. Rīgas hronika : 12.-21. gadsimts. / sastādītājs: A. Heniņš. – Rīga: Rīgas balvas biedrība, 2007.
  140. Rīgas Lielais Kristaps./ sast. D. Strazdiņa. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2010.
  141. Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos. /sast. I. Celmiņa. – Rīga: SIA Rīgas nami, 2000.
  142. Rīgas pilsētas tipogrāfa Nikolausa Mollīna 1593.gadā iespiestais Karaļa pilsētas Rīgas – Vidzemē – godātās rātes atjaunotais kāzu un apģērbu nolikums: tulkojums no agrās jaunaugšvācu valodas un zinātniskie komentāri/ [oriģinālā teksta tulkojums no agrās jaunaugšvācu valodas: Valda Kvaskova. – [Sigulda]: Turaidas muzeja rezervāts, 2013.
  143. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs: [reprodukciju albums]./sat. I. Galvanovska. - *Rostock: Hinstorff Verlag GmbH*, 1992.
  144. Rubenis A. Viduslaiku dzīve un kultūra Eiropā. 1.d. – Rīga: Zvaigzne, 1993.
  145. Rubenis A. Viduslaiku dzīve un kultūra Eiropā. 2.d. – Rīga: Zvaigzne, 1993.
  146. Rubenis A. Viduslaiku kultūra Eiropā. - Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.
  147. Rubenis A. Renesanses un reformācijas laikmeta kultūra Eiropā. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
  148. Rubenis A. Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2001.
  149. Rubenis A. Apgaismības laiks Eiropā. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 2008.
  150. Rubenis A. No renesanses pavasara un humānisma rudeni. - Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 2008.

151. Rusovs B. Livonijas hronika./ tulk. Ed. Veispāls. Rīga: Valters un Rapa, 1926.
152. Senās Latvijas vēstures avoti (līdz 1256)./Izd. A. Švābe. 2. d. - Rīga, 1940.
153. Senās grāmatas Rīgā (13.gs. – 18.gs.): ceļvedis jubilejas izstādei. – Rīga: Avots, 1988.
154. Senās Latvijas vēstures avoti = *Fontes historiae Latviae medii aevi* / izdevis Arveds Švābe. - Rīgā : Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1937-1940.
155. Senās Latvijas vēstures avoti (līdz 1256)./Izd. A. Švābe. 2. d. - Rīga, 1940.
156. *Shakespeare W. Hamlets* / Viljams Šekspīrs ; [no angļu valodas tulkojis Kārlis Egle]. - Rīga : Zvaigzne ABC, 2000.
157. Siliņa M. Latvijas memoriālās akmens tēlniecības tipoloģija un ikonogrāfija (12.gs. – 16.gs. pirmā puse).// Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Nr. 1. – Rīga: Zinātne, 1986.
158. Siliņa M. Latvijas memoriālā tēlniecība manierisma periodā.// Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Nr. 3. – Rīga: Zinātne, 1988.
159. Siliņa M. Melngalvju nams. – Rīga: Jumava, 2009.
160. Simbolu enciklopēdija. - Rīga: Jumava, 2006.
161. Slava M. Latviešu tautas tērpi.// Arheoloģija un etnogrāfija: rakstu krājums VII. – Rīga: Zinātne, 1966.
162. Spārītis O. Manierisms./ Mazā mākslas enciklopēdija. – Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1997.
163. Spārītis O. Renesanses stilistiskais diapazons vizuālajās mākslās Latvijā XVI – XVII gadsimtā: uz publikāciju bāzes veidotā habilitācijas darba kopsavilkums – Rīga, 1998.
164. Spārītis O. Rīgas pieminekļi un dekoratīvā tēlniecība. – Rīga: Nacionālais apgāds, 2007.
165. Spekke A. Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi. - Rīga : A. Gulbis, 1934.
166. Spekke A. Latvieši un Livonija 16.gs. – Izdevējs: A. Gulbis, 1935.
167. Spekke A. Senie dzintara ceļi un Austrum-Baltijas ģeogrāfiskā atklāšana./ 3. Paplaš. Izd. – Stokholma: Zelta ābele, 1962.
168. Spekke A. Ķēniņa Stefana ienākšana Rīgā un cīņas par Doma baznīcu. – Linkolna, Nebraska: Pilskalns, 1965.
169. Spekke A. Vecākie latvju tautas apģērba zīmējumi. – Čikāga: Labietis, 1969.
170. Spekke A. Latvieši un Livonija 16.gadsimtā. – Rīga: Zinātne, 1995.
171. Spekke A. Latvijas vēsture. - Rīga: Jumava, 2003.
172. Stepermanis M. Francijas interese par Rīgu Luija XIV valdīšanas pēdējā posmā. // Senatne un māksla III, 1936. – 44. – 51.lpp.
173. Stikāne V. Sieviete Livonijas sabiedrībā viduslaikos un jauno laiku sākumā 13. – 16.gs.[promocijas darbs]. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2012

174. Stikāne V. Hanzas pilsētai raksturīgie ēdieni un tērpi: Straupe 14.–16. gs. – Straupe, 2016. (Pdf izdruka)
175. Stradiņš J., Cēbere Dz. Zinātnes un augstskolu aizsākumi Rīgā (līdz 19.gs. 1.p.). / Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 3. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 325. – 434.lpp.
176. Straube G. Reformācija Latvijas teritorijā./ šķirklis Nacionālajā enciklopēdijā. //Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/22222-Reform%C4%81cija-Latvijas-teritorij%C4%81> [skatīts: 16.11.2019].
177. Straubergs J. Rīgas vēsture : [6 burtnīcās]. - Rīga : Grāmatu draugs, [1936-1937].
178. Straubergs J. Vecā Rīga / rediģējis T. Zeids. - Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
179. Straubergs J. Sen to Rīgu daudzina : Jāņa Strauberga raksti par seno Rīgu un Rīgas latviešiem. - Stokholma : Daugava, 1952.
180. Straubergs J. Rīgas vēsture. – [Bruklina]: Grāmatu draugs, 1954.
181. Strēle I. Rīdzenes upes gultnē atrastie 16. – 17.gadsimta pulvera ragi. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 68. – 73.lpp.
182. Strēle I. Dzintara atradumi Rīgas 12. – 13.gadsimta ciemu vietās. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.] / atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 125. – 134.lpp.
183. Strode R. Latviešu rotas – saktas (no senatnes līdz mūsdienām). – Rīga: Jumava, 2017.
184. Strupule V. Interjeru glezniecība Rīgas pilsoņu namos no 16. līdz 18. gadsimtam // Arhitektūra un māksla Rīgā. Idejas un objekti: Rakstu krāj./ Sast/ J. Zilgalvis. – Rīga: Neputns, 2004.
185. Strupule V. Dekoratīvā glezniecība Rīgas interjeros (16. gadsimts – 18. gadsimta 3. ceturksnis)./[promocijas darba kopsavilkums]. – Rīga, Latvijas Mākslas akadēmija, 2016.
186. Svarāne M. Rīdzinieku garīgo interešu atspoguļojums Rīgas bāriņtiesas materiālos.// Latvijas Arhīvi, Nr.1, 1999.// Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/34-44-VESTURE-Savarane.pdf [skatīts: 29.12.2018.]
187. Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. – Rīga, Intelekts, 2002.
188. Šnē A. Ticība, vara un tirdzniecība: kristietības loma vietējo iedzīvotāju sabiedrībās Latvijas teritorijā 11.–13. gadsimtā.//Latvijas Universitātes raksti, 725.sēj.- Rīga: Latvijas Universitāte, 2009. – 29. – 44.lpp.
189. Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500. – Rīga : Daugava, 1997.
190. Šterns I. Viduslaiku Rīga ārpus Rīgas// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 1.[grām.] / atb. Red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 342. – 377.lpp.

191. Šterns I. Latvijas vēsture, 1180-1290: Krustakari. – R.: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002.
192. Šterns I. Rīgas loma Livonijas krustakaros. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4.[grām.]/atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 366. – 385.lpp.
193. Švābe A. Livonijas senākās bruņinieku tiesības: Teksts un avotu kritika. – Rīga: A. Gulbis, 1932.
194. Švābe A. Latviešu Indriķis un viņa hronika//Švābe A. Straumes un avoti. 2. sēj. – Rīga, 1940.
195. Švābe A. Latvijas vēstures avoti, II. – Stokholma: Latviešu Nacionālais Fonds, 1979.
196. Švābe A. Latvijas vēsture. 1.d. /priekšv. aut. T. Zeids. [faksimils]. – Rīga: Avots, 1990.
197. Taimiņa A. Johana Kristofa Broces dzīvesgājums un viņa rokrakstu kolekcija LU Akadēmiskajā bibliotēkā: promocijas darba kopsavilkums. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2013.
198. Taube M. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gadsimtā.- Krāj.: Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas raksti. – R., 1960, Nr. 1.
199. Taube M. Rīgas latviešu tirdzniecības palīgamati : 17.-18. gs.// Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Fundamentālā bibliotēka. - Rīga : Zinātne, 1980.
200. Tekstilrūpniecības terminu vārdnīca/ [sastādījis autoru kolektīvs: P. Blinkens, V. Bērziņa, I. Krieviņš ; atbildīgā redaktore A. Blinkena]. – Rīga: Zinātne, 1989.
201. Tentelis A. Rīga un latvieši 13.gadsimta sākumā.// Senatne un māksla III, 1936. – 36. – 43.lpp.
202. Tērps un rotas Kurzemes hercogistē 1561-1620: izstādes katalogs/teksta aut: T. Skane – Bauskas pils muzejs, 2012.
203. Tilko S. Rīgas 13. – 14.gadsimta kaula stāvķemmes. // Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 74. – 91.lpp.
204. Tilko S. Kaula slidas Rīgas arheoloģiskajā materiālā.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/ atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 135. – 152.lpp.
205. Turaidas pilī arheoloģiskajos izrakumos atrastās monētas. 2., 11. – 19. gadsimts. [katalogs]. / sast. T. Berga. - Rīga: Zinātne, 2016.
206. Vartberges Hermaņa Livonijas hronika / *Hermani Wartberge Chronicon Livoniae*.// tulk., priekšv. un komentāru autors Ē.Mugurēvičs. - Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2005.
207. Vaska B. Rotas un ornamenti Latvijā no 13. gs. līdz 18. gs. vidum. – Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2017.
208. Vasiļjevs J. Ieskats Latvijas 12.-14.gadsimta arhitektūrā.// Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Nr. 4. – Rīga: Zinātne, 1989.
209. Veibuls J. Zviedrijas vēsture./ tulk. latv. val. Treimane M. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.

210. Ventspils rātes un tirgotāju ģildes 18. gadsimta protokoli / Valdas Kvaskovas zinātniskajā redakcijā. - Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija : Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003.
211. Viduslaiku cilvēka ikdiena, svētki un ceļojumi: vēstures avotu krājums/ sastādījis, tulkojis un komentējis Ilgvars Misāns. – Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2008.
212. Vijups A. Uzgaļveida adatu kārbiņas Ziemeļkurzemē.// Ventspils muzeja raksti. 7.sējums. – Ventspils: Ventspils muzejs, 2012.
213. Vipera B. Dažas lappuses no Rīgas tēlniecības vēstures.// Senatne un māksla. – 1936, Nr. 3.
214. Vipera B. Latvijas māksla baroka laikmetā. – Rīga: Valters un Rapa, 1937.
215. Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks. – Rīga: Zinātne, 1988.
216. Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā. – Rīga: Zinātne, 2000.
217. Zanders O. Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos. – Rīga: Jumava, 2002.
218. Zariņa A. Seno latgaļu apģērbs 7.-13. gs. / [Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Vēstures institūts].- Rīga : Zinātne, 1970.
219. Zariņa A. Lībiešu apģērbs 10.-13.gs. – Rīga: Zvaigzne, 1988.
220. Zariņa A. Apģērbs Latvijā 7.-17.gs. – Rīga: Zinātne, 1999.
221. Zariņa A. Rīgas filca cepures 16.-17.gs./ Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 2. [grām.]/ atb. red. A.Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 184. – 197.lpp.
222. Zariņa G. Ikšķiles 13.-15.gadsimta iedzīvotāji. – Rīga: Zinātne, 2016.
223. Zeids T. Feodālisms Livonijā. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
224. Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800. – Rīga: Zvaigzne, 1992.
225. Zemzaris J. Mērs un svars Latvijā 13.-19. gs. – Rīga: Zinātne, 1981.
226. Zemzaris J. Rīgas pilsētas paraugmēru vēsture. – Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 2002.
227. Žeiere I. Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranda apbedījuma tekstilatrādumu apskats.// Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 4. [grām.]/ atb. red. A.Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 120. – 125.lpp.
228. Žeiere I. Rīgas Doma dārza kapsētā atrastās galvasrotas izpēte un restaurācija.//Senā Rīga: pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē. 5. [grām.]/atb. red. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 153. – 158.lpp.
229. Žeiere I. Arheoloģiskās liecības par apģērbu Latvijā 13.gs. – 18.gs. – Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2008.
230. Žeiere, I. Arheoloģiskais tērps: tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienu Latvijā. – Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2017.

**Monogrāfijas un raksti (arī tiešsaistes resursos) angļu, vācu, franču,
itāliešu, latīņu, lietuviešu un igauņu valodās**

227. Ackermann G.A. *Ordensbuch, Sämtlicher in Europa blühender und erloschener Orden und Ehrenzeichen* ". - Annaberg, 1855.
228. *Alt-Riga im Lichte eines humanistischen Lobgedichts vom Jahre 1595 (Bas. Plinius, Encomium Rigae)* / von A. Spekke ; hrsg. mit Unterstützung des Lettländischen Kulturfonds. Riga : Druck von W.F. Häcker, 1927.
229. Amman J., Sachs H. *The Book of Trades*. Nuremberg, 1568. [Facsimile]. – New York: Dover Publications, 1973.
230. Anderson E. I. *Foreign Seductions: sumptuary laws, consumption and national identity in early modern Sweden.*// *Fashionable Encounters: Perspectives and trends in textile and dress in the .../edited by Tove Engelhardt Mathiassen, Marie-Louise Nosch, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard*. - Oxbow Books, 2014.
231. Arbusow L. *Grundriß der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*. / 4., verbesserte und ergänzte Aufl. - Riga : Jonck & Poliewsky, 1918.
232. Artzt F. *From the Renaissance to Romanticism. Trends in Style in Art, lit. a. Music., 1300-1830*. - Chicago, London: The Univ. Of Chicago Press, 1971.
233. Ashelford J. *The Art of Dress: Clothes and Society 1500 – 1914*. – London: The Michonet Trust, 1996. [2002].
234. Assel H., Steiger J.A., Walter A. E. *Reformatio Baltica: Kulturwirkungen der Reformation in den Metropolen des Ostseeraums*. - Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2017
235. *Aus baltischer Vergangenheit. Miscellaneen aus dem Revaler Stadarchiv*. Hg. v. G. v. Hansen. - Reval: Verlag von Franz Kluge, 1894.
236. Bazin G. *Baroque and Rococo*. – London: Thames and Hudson, 1996.
237. Beckwith J. *Early Medieval Art: Carolingian, Ottonian, Romanesque*. – London: Thames and Hudson, 1977.
238. Bielenstein A. *Fragmente aus der Ethnographie und Geographie Alt-Livlands*./ von A. Bielenstein. – Mitau: gedr. Bei Steffenhagen, 1884.
239. Boehn, Max, Von. *Die Mode : [in 2 Bd.] /bearb. von Ingrid Loschek./ Aktualisierte Neuausg., 5. Aufl.*- München : Bruckmann, 1996.
240. Boucher F., *A History of Costume in the West*. - Paris: Flammarion, 1965.
241. Boucher F. *Histoire du costume en occident : des origines a nos jours / precedente ed. augm. par Yvonne Deslandes. Nouvelle ed. / augm. par S.H. Aufrere [et al.]* - Paris : Flammarion, 1996.
242. Boucher F. *A History of Costume in the West./ New Enlarged edition.*//transl.from French by John Ross. – London, New York: Thames and Hudson, 1997.
243. Bradfield N. *Historical Costumes of England*. - London, 1938.
244. Bradfield, N. *Costume in Detail: Women's Dress 1730-1930*. - London, 1969.
245. Bradley, C. G. *Western World Costume*. - New York, 1954.
246. Braudel F. *Civilization and Capitalism, 15th – 18th Century, Vol. 1. The Structures of Everyday Life*. – New York: Harper and Row, 1981.
247. Brighton S. *In Search Of The Knights Templar: A Guide to the Sites In Britain*. – London: Weidenfeld & Nicolson, 2006.
248. Brooke I. *A History of English Costume*. - London: Methuen, 1979.

249. Bruyn, Abraham de. *Omnium pene Europae, Asiae, Africae atque Americae gentium habitus = Habits de diverses nations de l'Europe, Asie, Afrique et Amerique = Trachtenbuch: der furnembsten Nationen und Volcker Kleidungen beijde Manns und Weijbs Personen in Europa Asia Africa und America.* [Antwerpen], 1581.
250. Buchholtz A. *Denkmäler im Dom uz Riga.* - Riga, 1885.
251. *Burgenlexicon für Alt-Livland, zusammengestellt von K. Lowis of Menar.* - Riga, 1922.
252. Calloway G. *Baroque: The Culture of Excess.* - London: Phaidon Press, 1994.
253. Castiglione B. *The Book of the Courtier (original title 'Il Cortegiano')/ transl. By Leonard Eckstein Opdycke.* - Mineola, NY: Dover Publications, 2003.
254. Chenoune F. *A History of Men's Fashion./ transl. from the french.* - Paris, New York: Flammarion, 1995.
255. Ciegler G. *Welt Spiegel Menniglichen zu diesen letzten zeiten für die augen gestellet, vnd aus Heiliger Göttlicher schrift, vnd aller Welt fürnembsten, nützlichsten vnd lieblichsten Historien / Beschrieben Durch M. Georgium Cieglerum.* - Riga : Bey Nicolas Mollyn, 1599.
256. Cooper L. *Lexikon alter Symbole.* - Leipzig: Seeman, 1986.
257. Cosgrave B. *The Complete History of Costume & Fashion: from Ancient Egypt to the Present day.* - New York: Checkmark Books, 2001.
258. *Costumes./textes: Clara Schmidt.* - Paris, L'Aventurine, 2002.
259. Crowfoot E., Pritchard F., Staniland K. *Textiles and Clothing, c.1150-1450.* - Woodbridge: The Boydell Press, 2016.
260. Cumming V. *The Visual History of Costume Accessories.* - London: Batsford, 1998.
261. Cumming V., Cunnington C.W., Cunnington P. E. *The Dictionary of Fashion History.* - Oxford: Berg Publishers, 2010.
262. Cunnington C., Willet & Phillis. *The History of Underclothes.* - London: Michael Joseph, 1951; [1992].
263. Cvetkova, T., Parute, E. (2010). *Latvia: Urban Dress// The Berg Encyclopedia of World Dress & Fashion./ Eds. Joanne B. Eicher (Regents Professor Emerita at the University of Minnesota).* - Vol. 9. *East Europe, Russia, and Caucasus. / Eds. Djurdja Bartlett (London College of Fashion, University of the Arts London, UK).* - Berg Publishers (imprint of Oxford International Publishers Ltd.), 2010.
264. *Das Rigische Schuldbuch (1286-1352)/ hrsg. Author, Hermann Hildebrand.* - St. Petersburg: Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1872.
265. Davis T. *Rococo, a Style of Fantasy.* - London: Orbis, 1973.
266. Delis Hill D. *History of World Costume and Fashion.* - Pearson; Prentice Hall, 2011.
267. Delpierre M. *Dress in France in the 18th Century.* - New Haven; Yale Univ. Press, 1997.
268. *Der Dom zu Halberstadt./ von G. Leopold und E. Schubert.* - Berlin: Akademie-Verlag, 1984.
269. *Dictionnaire de l'Académie française.* - Bibliolife DBA of Bilibio Bazaar II LLC, 2015.

270. Dubin L.S. *The History of Beads*. – London: Thames and Hudson, 1995.
271. Edwards L. *How to Read a Dress. A Guide to Changing Fashion From the 16th to the 20th Century*. – Bloomsbury Visual Arts, 2018. [reprinted 2019].
272. Edwards L. *How to Read a Suit. A Guide to Changing Men's Fashion From the 17th to the 20th Century*. – Bloomsbury Visual Arts, 2020.
273. Egan G., Pritchard F. *Dress Accessories, c. 1150- c. 1450*. – Woodbridge; The Boydell Press, 2015.
274. Einhard. *The Life of Charlemagne*. – Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1960.
275. Eisen J. G. *Ausgewählte Schriften: deutsche Volksaufklärung und Leibeigenschaft im Russischen Reich*. – Marburg: Verl. Herder-Institut, 1992.
276. *Encyclopedia of clothing and fashion./edit. By Valerie Steele*. - Farmington Hills, MI : Charles Scribner's Sons, c2005-
277. Evans J. *Dress in Mediaeval France*. – Oxford: Clarendon Press, 1952.
278. Fabre M. *History of Fashion*. - London: Leisure arts, 1966.
279. Fabbri P. *La moda italiana nel XV secolo. Abbigliamenti e accessori*. – Rimini: Bookstones, 2017.
280. Fairhurst A. *Women's Shoes of the Eighteenth Century: Style, Use, and Evolution.// The Journal of Dress History, Volume 1, Issue 2, Autumn 2017*.
281. *Fashion – A History from the 18th to the 20th Century./ The Collection of the Kyoto Costume Institute*. – Taschen; Hardcover edition, 2002.
282. *Fashion - The Whole Story./general editor Marnie Fogg*. - London: Thames & Hudson, 2013.
283. Fehlig U. *Mode gestern und heute: Ein kulturgeschichtlicher Abriss*. – Leipzig: Fachbuchverl., 1985.
284. Fleming J., Honour H. *Dictionary of the Decorative Arts*. - New York: Harper and Row, 1977.
285. Frenzel von Friedenthal, Salomon. *De vera nobilitate et litterarum dignitate: ad Joan. Gothardum a Tisenhausen, eq. Livonum, Rigae : Typis Nicolai Mollini, 1599*.
286. Frutiger A. *Signs and Symbols. Their Design and Meaning*. - London: Ebury Press, 1998.
287. Gregory of Tours. *The History of the Franks./ transl. by Lewis Thorpe*. – London: Penguin Books Ltd., 1983.
288. Grew F., De Neergaard M., Mitford S., *Shoes and Pattens*. – Woodbridge: The Boydell Press, 2016.
289. Happach F. *Die Textilfunde/ Der Dom uz Halberstadt./ von G. Leopold un F. Schubert*. – Akademie-Verlag, Berlin, 1984.
290. Harksen G. *Die Frau im Mittelalter*. – Edition Leipzig, 1974.
291. Hart A., North G. *Historical Fashion in Detail: the 17th and 18th Centuries*. – London: V & A Publ., 1998.
292. Hieronymus Bosch : [album] by Sir Herbert Read]. - London : Eglemoss Publ., cop. 1985.
293. Hodges L.F. *Chaucer and Clothing: Clerical and Academic Costume in the General Prologue to the Canterbury Tales (Chaucer Studies)*. - D.S.Brewer, 2005.
294. Honour H., Fleming J. *The Visual Arts: a History/3rd ed*. - Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1991.

295. *Hupel A.W. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland. - Riga : zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, 1774-1782.*
296. *International Dictionary of Art and Artists: From the Renaissance to the Present. 2 vols. - Chicago: St. James, 1990.*
297. *Jensen H. Signs and Meaning in 18. Century Art. - New York: P. Lang. Cop. 1997.*
298. *Jonstone P. High Fashion in the Church. – Leeds, UK; Maney, 2002.*
299. *Kaarma M., Voolmaa A. Eesti rahvarõivad. - Tallinn : Eesti Raamat, 1981.*
300. *Kawamura Y. Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies. – Berg Publishers, 2005.*
301. *Koselleck R. The Practice of Conceptual History : Timing History, Spacing Concepts. - Palo Alto: Stanford University Press, 2002.*
302. *Koselleck R. Futures Past : On the Semantics of Historical Time./ Translated by Keith Tribe. – New York: Columbia University Press, 2004.*
303. *Kosior K. Becoming a Queen in Early Modern Europe: East and West (Queenship and Power). - Palgrave Macmillan, 2019.*
304. *Kurath H. Middle English Dictionary, Part E, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952.*
305. *Laver J. A Concise History of Costume. - London : Thames and Hudson, 1969.*
306. *Laver J. Costume & Fashion. - London: Thames and Hudson, 1995.*
307. *Lillethun A., Welters L. Fashion History – A Global View. - Bloomsbury Academic, 2018. [reprinted 2020].*
308. *Lāms O. Who are the Humanists of Riga: a General Introduction to the Phenomenon.// Letonica, 2015, Nr. 30.*
309. *Lehnert G. Fashion - A Concise History. - London: Laurence King, 1998.*
310. *Lester K. Historic Costume. - Peoria (Illinois): Bennett Co, 1956.*
311. *Lester K, Oerke B.V. Accessories of Dress: An Illustrated Encyclopedia. – Dover Publications, 2004.*
312. *Luidl P., Huber H. Ornamente, Ornaments. – München, 1983; [1995]. -*
313. *Maitra K.K. Encyclopaedic Dictionary of Clothing and Textiles. - New Delhi : Mittal Publications, 2007.*
314. *Martindale A. Gothic Art. - London: Thames and Hudson, 1977.*
315. *Matušakaite M. Apranga XVI – XVII a. Lietuvoje. – Vilnius: Aidai, 2003.*
316. *McDonald F. Textiles. A History. – Pen & Sword Books Ltd., 2011.*
317. *McDowel C. The Man of Fashion. - London: Thames and Hudson, 1997.*
318. *Medieval Clothing and Textiles (Book 9)/edited by Robin Netherton, Gale R. Owen-Crocker. – Woodbridge, The Boydell Press, 2013.*
319. *Menar, Carl v. Löwis of. Das Domklostermuseum in Riga. Baltische Monatsschrift. Bd. 38, Reval, 1891.*
320. *Mettig C. Geschichte der Stadt Riga. – Hannover-Döhren: Hirschheydt, 1980.*
321. *Meyer F. Handbuck des Ornamentik./ 12. Aufl. – Leipzig: Seeman, 1983.*
322. *Mida E.I., Kim A. The Dress Detective. A Practical Guide to Object-Based Research in Fashion. – Bloomsbury Academic, 2015.*
323. *Mida E.I. Reading Fashion in Art. – Bloomsbury Visual Art, 2020.*
324. *Mitchiner M. Jetons, Medalets and Tokens. Vol. I: The Medieval Period and Nuremberg. – London, 1988.*

325. *Monumenta Livoniae antiquae : Sammlung von Chroniken, Berichten, Urkunden und anderen schriftlichen Denkmälern und Aufsätzen, welche zur Erläuterung der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's dienen.*//4. Bd. *Beiträge zur älteren Geschichte der Stadt Riga : Riga's ältere Geschichte in Übersicht, Urkunden und alten Aufzeichnungen zusammengestellt. . - Riga; Dorpat; Leipzig : Verlag von Eduard Frantzen's Buchhandlung, 1835-1847.*
326. Murray P., Murray L. *The Art of Renaissance. - London: Thames and Hudson, 1995.*
327. Napjersky, J.G.L. *Die Quellen des Rigischen Stadtrechts bis zum Jahr 1673. - Riga: Deubner, 1876.*
328. Neumann W. *Grundriss einer Geschichte der bildenden Künste. – Reval, Verlag von Franz Klüge, 1887.*
329. Neumann W. *Lexikon baltischer Künstler. – Riga, 1908.*
330. Neumann W. *Werke der mittelalterlichen Holzplastik und Malerei in Livland und Estland. - Lübeck, 1892.*
331. Newman H. *An Illustrated Dictionary of Jewelry. – London: Thames & Hudson, 2000.*
332. Ordericus Vitalis. *The ecclesiastical history of England and Normandy.- London, H.G. Bohn, 1853.*
333. *Ornamente./ von C. Humbert. – Verlag D. W. Callwey München, 1977.*
334. *Panorama of Paris (Selections from "Tableau de Paris")./edited by Jeremy D. Popkin. - Penn State University Press; 1st edition, 1999.*
335. Pavia F. *The World of Perfume. – New York: Knickerbocker Press, 1996.*
336. Petri J.C. *Neuestes Gemälde von Lief- und Ehstland unter Katharina II und Alexander I. [T.2.] – Leipzig, 1908.*
337. Phillips C. *Jewelry: From Antiquity to the Present. - London: Thames and Hudson, 1997.*
338. Picken Mary Brooks. *A Dictionary of Costume and Fashion: historic and modern. – New York: Dover Publications, 1999.*
339. Piponnier F. *Dress in Middle Ages. – New Haven: London, 2000.*
340. Piponnier F., Mane P. *Dress in the Middle Ages. - Yale University Press, 1997. [reprinted in 2000].*
341. Pīgozne-Brinkmane I. *Latvia: Ancient and Ethnic Dress. // The Berg Encyclopedia of World Dress & Fashion./ Eds. Joanne B. Eicher (Regents Professor Emerita at the University of Minnesota). - Vol. 9. East Europe, Russia, and Caucasus. / Eds. Djurdja Bartlett (London College of Fashion, University of the Arts London, UK). – Berg Publishers (imprint of Oxford International Publishers Ltd.), 2010.*
342. Racinet A. *Le Costume Historique (6 volumes). – Paris: Firmin-Didot et Cie., 1888.*
343. Racinet A. *The Complete Costume History: from Ancient Times to the 19th Century. – Köln: Taschen, 2015.*
344. Racinet A., Dupont-Auberville A. *The World of Ornament. – Köln: Taschen, 2015.*
345. Rancour-Laferriere D. *The Sign of the Cross: From Golgotha to Genocide. - Transaction Publishers, 2011.*
346. *Recollections of Léonard, Hairdresser to Queen Marie-Antoinette./ translated from the French by E. Jules Méras. – London: Greening and Co., Ltd., 1912.*

347. Ribeiro A. *The Art of Dress: 1750-1820*. – New Haven, London: Yale Univ. Press, 1995.
348. Ribeiro A. *Truth and Imagination: How Real Is Dress in Art?*// *The Journal of Dress History*. Volume 1, Issue 1, Spring 2017. (pdf. izdruka)
349. Rothe U. *The Toga and Roman Identity*. – Bloomsbury Academic, 2020.
350. Rubens A. *De re vestiaria veterum praecipue de lato clavo, libri duo*. – Antwerp: Balthasar Moreti, 1665.
351. Scott M. *Fashion in the Middle Ages*. – Los Angeles: The J. Paul Getty Museum, 2011.[2018].
352. Selch Jensen, C. *Urban Life and the Crusades in North Germany and the Baltic Lands in the Early 13th Century./Crusade and Conversion on the Baltic Frontier 1150-1500./* edited by Alan V. Murray. – Asgate Publishing Company, 2001.
353. Spekke A. *Balts and Slavs: their early relations*. – Washington (D.C.): Alpha Print. Co, 1966.
354. Spliet H. *Geschichte des rigischen Neuen Hauses, des später sogenannten König Artus Hofes, des heutigen Schwarzhäupterhauses zu Riga*. - Rīgā : Verl. u. Druck. E. Plates., 1934.
355. Stieda W., Mettig C. *Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621*. - Riga : W.F. Häcker, 1896. [PDF izdruka]
356. *The Cambridge Economic History of Europe From the Decline of the Roman Empire (The Cambridge Economic History of Europe, Volume I, The Agrarian Life of the Middle Ages).*/ by Clapham, J.H. and Power, Eileen. - Cambridge At The University Press; Reprint edition (1942).
357. *The Heritage of Religious Architecture and Art in Riga.*/ the authors – Marina Levina, Jānis Zilgalvis, Agrita Tipāne, Dace Čoldere, Vita Banga. – Riga, Neputns, 2010.
358. *The Historical Portrait of the 17 th – 18 th century in Latvia: Paintings, Engravings, Maps, Medals and Coins from the Collections of the History Museum of Latvia* /Text by Anita Meinarte. – Riga, LV : Latvijas vēstures muzejs, 2004.
359. *The Oxford Companion to the Decorative Arts*. – Edit. By H. Osborne. – Oxford, New York: Oxford Univ. Press, 1986.
360. *The Metropolitan Museum of Art. Vol. 5. The Renaissance in the North.*/introduction by James Snyder; editor in chief – John P. O'Neill. – New York: The Metropolitan Museum of Art, 1987.
361. Thiel E. *Geschichte des kostüms: Die europaische Mode von dem Anfangen bis zur Gegenwart*. – Berlin: Kunst und Gesellschaft, 1968.
362. *Three stars-three crowns: Latvia-Sweden.- [Stockholm]: National Swedish Museum of Military History [etc.]*, 2001.
363. Tortora Ph.G. *Dress, Fashion and Technology: From Prehistory to the Present*. – London: Bloomsbury Academic, 2015.
364. Trilling J. *The Language of Ornament*. – London: Thames and Hudson, 2001.
365. Turner-Wilcox R. *The Dictionary of Costume*. – London: Batsford, 1970.
366. Wagner E., Drobna Z., Durdik J. *Medieval costume, armour and weapons*. – Mineola, NY, 2000.
367. *Walking the Streets of Eighteenth-Century London : John Gay's Trivia (1716).*/edited by Clare Brant and Susan E. Whyman. – Oxford University Press, 2009.

368. *Weiß H. Kostümkunde. Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues und von den frühesten Zeiten bis auf die Gegenwart. 3 Teile in 6 Abteilungen.- Ebner & Seubert, Stuttgart 1860–1872.*
369. *Wilcox C. Bags. – London: Victoria & Albert Museum; Thames & Hudson, 2017.*
370. *Wilson E. 800 years of Ornament. – London: British Museum Press, 1994.*
371. *Winkler F. Dürers livländische Trachtenstudien//Ostland. – 1943. – Nr. 10.*
372. *Yarwood D. The Encyclopedia of World Costume. – London: Batsford, 1978.*

Izdevumi krievu valodā

373. *Арбузов Л.А. Очерк истории Лифляндии, Эстляндии и Курляндии / перевод с немецкого Владимира Бука. - Москва : Троица, 2009.*
374. *Бидерманн Г. Энциклопедия символов. – М.: Республика, 1996.*
375. *Большая иллюстрированная энциклопедия древностей./ Дагмар Гейдова ... [и др.] ; Перевод Б.Б.Михайлова с чешского, введение К.-Г. Клингенбурга. - Прага: АРТИЯ, 1986.*
376. *Брун В., Тильке М. История костюма. – М.: ЕКСМО, 1996.*
377. *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Классическая древность (до IV в.). Т. 1. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.*
378. *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. “Тёмные века” и Средневековье. IV—XIV вв.Т.2. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.*
379. *Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. Новое время (XIV-XIX вв.). Т.3. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.*
380. *Городская культура. Средневековье и начало Нового времени. – Л., 1986.*
381. *Дорошенко В. Торговля Риги в период континентальной блокады.// Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis/ 7., 1979.*
382. *Дорошенко В. Рост рижской морской торговли в XVII–XVIII вв.// Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis/1., 1981.*
383. *Дорошенко В. „Балансы” Рижской внешней торговли в XVII–XVIII вв.// Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 6., 1988.*
384. *Рига: Энциклопедия = Enciklopēdija “Rīga” / гл. ред. П. П. Еран. — Рига: Главная редакция энциклопедий, 1989.*
385. *Иегер О. Всеобщая история. В четырех томах. Спб., издание А.Ф.Маркса, [1904].*
386. *Кибалова Л., Гербенова О., Ламарова М., Иллюстрированная энциклопедия моды. - Прага: Артия, 1988.*
387. *Кирсанова Р. М. Костюм в русской художественной культуре 18 – первой половины 20 вв. – Москва: Большая Российская энциклопедия, 1995.*
388. *Короткова М. Культура повседневности: История костюма. — М.: Владос, 2002.*
389. *Кулишер М. Эволюция прибыли с капитала в связи с развитием промышленности и торговли в Западной Европе. Том 1. Период до XVIII века. - СПб.: Типо-Литография Розена, 1906. (PDF).*

390. Cassin-Scott J. *История костюма и моды.* – М. ” Эксто-пресс, 2002.
391. Мерцалова М. *Костюм разных времён и народов.* – Т. 1. – М.: АО „ Академия моды”, 1993.
392. Мерцалова М. *Костюм разных времён и народов.* – Т.2. – М.; СПб., 2001.
393. Мерцалова М. *Костюм разных времён и народов.* – Т.3/4. - М.; СПб., 2001.
394. Петерсоне В. *Рижский экспорт в период наместничества (1783–1796 гг.)*.// Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 5., 1987.
395. *Портрет XVII века в Латвии./ Каталог выставки в Рундальском дворце. [авт. текста и сост. Е. Ланцмане].* – Рига: Авотс, 1986
396. *Россия и Романовы: Россия под скипетром Романовых.*// *Очерки из русской истории за время с 1613 по 1913 год / под.ред. П. Н. Жуковича.* — Москва; Ростов-на-Дону: Танаис, 1992.

Tiešsaistes resursi

(publikācijas, attēlizdevumi, digitalizētie izdevumi, datu bāzes)

397. Bruyn, Abraham de y Jean-Jacques Boissard, *Habitus variarum orbis gentium. Habitz de nations estranges. Trachten mancherley Völcker des Erdsckreytz, s/e, 1581, Bibliothèque Nationale de France, Département Estampes et Photographie.*// *Abrahama de Bruina un Žana-Žaka Buasāra kostīmu ilustrāciju tiešsaistes resurss.*// Pieejams: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30171334c> [skatīts: 28.12. 2017.]
398. *Chatelaine.*/ © Oxford University Press.//Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/chatelaine> [skatīts: 29.11.2017.]
399. *Cordelière.*/Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. - © 2012 – CNRTL.// Pieejams: <https://www.cnrtl.fr/definition/cordelière> [skatīts: 19.06.2017.]
400. *Definition of 'national dress'.*/ © Collins. //Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/national-dress> [skatīts: 28.12.2017.]
401. *Definition of 'infulae'.*/ © Collins.//Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/infulae> [skatīts: 01.03.2019.]
402. *English translation of 'cordelière'.*/ © Collins.// Pieejams: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/french-english/cordelière> [skatīts: 19.06.2017.]
403. *Estienne, Henri. Deux dialogues du nouveau langage françois italianisé et autrement desguizé, principalement entre les courtisans de ce temps. T2 / par Henri Estienne ; avec introduction et notes par P. Ristelhuber. A. Lemerre (Paris). / Date d'édition : 1885 Bibliothèque nationale de France.*// Pieejams: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k411445t> [Skatīts: 22.09. 2017.]
404. *Frenzel von Friedenthal, Salomon. Historica Narratio Salvitferae Incarnationis Filii Dei Domini Nostri Iesv Christi numeris Heroicis inclusa, Heidelberg, 1584.*// Heidelbergas Universitātes bibliotēkas tiešsaistes resurss. //Pieejams:

- http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/frenzel_von_friedenthal1584 [skatīts: 23.04.2016.]
405. *Furnishing the Foot: Shoes 1700-1760./ Cabinet of Curiosities - Hidden Gems From The Georgian Past (the official website of Fairfax House).*//Pieejams: <http://www.fairfaxhouse.co.uk/articles/furnishing-the-foot-shoes-1700-1760/> [Skatīts: [02.12.2019.]
406. Grāvenheides muiža./publikācija tīmekļa vietnē www.citariga.lv . – 2017.// Pieejams: <http://www.citariga.lv/lat/jugla/vesture/gravenheides-muiza/> [skatīts: 19.06.2017.]
407. Grosmane E. Sv. Jēkaba baznīca Rīgā. – 2009. Tiešsaistes materiāls.//Pieejams: [http://www.makslasvesture.lv/Sv. Jēkaba baznīca Rīgā](http://www.makslasvesture.lv/Sv._Jekaba_baznica_Riga) [skatīts: 23.03.2017.]
408. Grosmane E. Rīgas Doma komplekss. – 2010. Tiešsaistes materiāls.// [http://www.makslasvesture.lv/Rīgas_Doma_komplekss](http://www.makslasvesture.lv/Rigas_Doma_komplekss) [skatīts: 23.03.2017.]
409. Grosmane E. Rīgas Doma būvplastika viduslaikos. – 2010. Tiešsaistes materiāls.// Pieejams: [http://www.makslasvesture.lv/Rīgas_Doma_buvplastika_viduslaikos](http://www.makslasvesture.lv/Rigas_Doma_buvplastika_viduslaikos) [skatīts: 23.03.2017.]
410. *Grassi, Bartolomeo. Dresses of Livonian Women at the End of the 16th Century (1585). Collection number: G 2694 Accretion number: EKM j 272:16.* Bartolomeo Grassi krāsaino vara gravīru attēlu digitalizējums Igaunijas Mākslas muzeja (*Eesti Kunstimuuseum SA*) tiešsaistes resurss. //Pieejams: <https://www.muis.ee/museaalView/1482997> [skatīts: 12.06.2017.]
411. *Hans Weigel's Trachtenbuch (Costume Book) published in Nuremberg in 1577. The original is owned by Trinity College, Cambridge (ref: L.11.33).* // 50 lapaspušu digitalizējums no Hansa Veigela “Kostīmu grāmatas”. //Pieejams: <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/gallery/treasuredpossessions/discover/comebook.html> [skatīts: 15.06.2017.]
412. *Hasentöter, Hans. Ein lied von der statt Riga. Location of publishing: Riga (Livonia), 1574 ? [1936]. Est. A-3308 (Tartu täielik kataloog).*//H.J. Hāzentētera iespieddarbs Tartu universitātes digitālo tekstu repositārijā.// Pieejams: <https://utlib.ut.ee/eeva/index.php?lang=en&do=tekst&tid=2755> [skatīts: 09.06.2017.]
413. *History.com editors. Thirty Years' War.* – 2018. Pieejams: <https://www.history.com/topics/reformation/thirty-years-war> [skatīts: 22.12.2017.]
414. *Internet Archive.*/(Digitālais attēlizdevumu arhīvs.)//Pieejams: <https://archive.org/> [skatīts: 06.12.2016.]
415. Izvilcumi no Franču bruņinieka Žilbēra de Lanuā (*Guillebert de Lannoy*) ceļojuma apraksta par Livoniju (15.gadsimta pirmā puse)./ no: Spekke, A. Latvieši un Livonija 16.gs. Rīga: Zinātne, 1995.//Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/izvilcumi-no-francu-bruninieka-zilbera-de-lanua-guillebert-de-lannoy-celojuma-apraksta-par> [skatīts: 12.01.2018.]

416. *Infula.* / © 2018 - *World of Dictionary.* //Pieejams: <https://worldofdictionary.com/dict/latin-english/meaning/infula> [skatīts: 01. 03. 2019.].
417. Klišāns V. *Livonija XIII – XVI gs.* // IV nodaļa. *Livonijas pilsētas.* Rīga. – Rīga: Mācību apgāds, 1996. //Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/iv-nodala-livonijas-pilsetas-riga> [skatīts: 24.04.2017.]
418. Ķēniņš, I. Rīga 13.-15.gs. 42 lappuses. (pirmpublicējums). //pievienoja V. Grīviņš. 2015. // Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/kenins-i-riga-13-15gs-42lpp-pirmpublicejums> [skatīts: 24.04.2017.]
419. *Latvija 16.-18.gs. kartēs* // LNB digitālā attēlu kolekcija. – Pieejams: <http://www.data.lnb.lv/nba05/kartes> [skatīts: 26.04.2016.]
420. *Latvijas kultūras vēsture attēlos.* //LNB un LVVA elektroniskā datu bāze. //Pieejams: <http://www.data.lnb.lv/retumiprojeks> [skatīts: 24.04.2016.]
421. *Latvijas teritorija un iedzīvotāji 16. – 18.gs.* // Latvijas Nacionālā Vēstures muzeja tīmekļa vietne. //Pieejams: http://lnvm.lv/?page_id=4527 [skatīts: 27.07.2017.]
422. *Le Dernier Cri: 18th and 19th Century Fashion.* /*Google Arts and Culture.* //Pieejams: <https://artsandculture.google.com/exhibit/UQJiU6uhrC3sLQ> [skatīts: 05.12.2019.]
423. Misāns I. *Hanza.* / *Nacionālā enciklopēdija.* – 2019. // Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/23879> [skatīts: 24.03.2019.]
424. *Mitre.* / *The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams: <https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8043> [skatīts: 24.05.2018.]
425. *Münster, Sebastian. Cosmographia universalis. Publ. Petri, 1552. Original from the Bavarian State Library.* //S. Minstera “Kosmogrāfijas” digitalizējums (2014.g. 2.jūl.) tiešsaistē. // Pieejams: https://books.google.lv/books/about/Cosmographia_universalis.html?id=UmaQZDl3MLcC&redir_esc=y [skatīts: [07. 06. 2017.]
426. *No hercoga Gotharda līdz hercogam Jēkabam.* 2012. / LVVA veidotās digitālās izstādes materiāli. //Pieejams: <http://www.archiv.org/lv/hercogiste> [skatīts: 21.05.2017.]
427. *Paige L. Hanson (University of Michigan-Dearborn). Renaissance Clothing and Sumptuary Laws.* // Pieejams: <http://www-personal.umd.umich.edu/~cfinlay/sumptuary.html> [skatīts: 22.01.2017.]
428. *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Wapen, etc. (Monumente)* – Johana Kristofa Broces zīmējumu un aprakstu kolekcijas digitalizējums tiešsaistē. //Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/2354> [skatīts: 08. 06.2017.]
429. *Showalter D. A True Warrior-King: Gustavus II Adolphus (7/5/2017).* Pieejams: <http://www.historynet.com/true-warrior-king-gustavus-ii-adolphus.htm> // [skatīts: 21. 11. 2017.]

430. *St. Benedict of Nursia./The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams:
<http://www.newadvent.org/cathen/02467b.htm> (iepriekš tīmekļa vietne “The Catholic Encyclopedia”). [skatīts: 23.01.2019.]
431. Tirdzniecība./ "Tildes Datorenciklopēdija Latvijas Vēsture" © Tilde, 1998-2012. //Pieejams:
<https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?title=Tirdzniec%C4%ABba/32397> [skatīts: 23.03.2017.]
432. *Teutonic Order./The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams:
<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=11400> [skatīts: 28.12.2018.]
433. *The Catholic encyclopedia, Vol. I. by Robert Appelson Company./ Online Edition Copyright, 1999 by Kevin Knight.* // digitalizētais 15 sējumu izdevums pieejams:<http://www.catholic.org/encyclopedia/> [skatīts: 11. 24. 2014.]
434. *The Benedictine Order./The Catholic Encyclopedia.* // Pieejams:
<http://www.newadvent.org/cathen/02443a.htm> (iepriekš tīmekļa vietne “The Catholic Encyclopedia”). [skatīts: 23.01.2019.]
435. *The Military Orders./ The Catholic encyclopedia.* //Pieejams:
<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8758> [skatīts: 29. 05. 2005.]
436. *Tonsura.* / © 2018 - *World of Dictionary.* // Pieejams:
<https://worldofdictionary.com/dict/latin-english/meaning/tonsura> [skatīts: 21.11.2018.]
437. Vecākā Livonijas Atskaņu hronika.//
 Pieejams:http://vesture.eu/index.php/Vec%C4%81k%C4%81_Livonijas_atka%C5%86u_hronika [skatīts: 22.09. 2017.]
438. Vietniecības laiks Rīgā ./ "Tildes Datorenciklopēdija Latvijas Vēsture" © Tilde, 1998-2012.//Pieejams:
<https://www.letonika.lv/groups/?title=Vietniec%C4%ABbas%20laiks%20R%C4%ABg%C4%81/32304> [skatīts: 25.02.2017.]
439. *Vecellio C. De gli habiti antichi, e moderni di diverse parti del mondo libri due, Venecia, presso Damian Zenaro, 1590, Bibliothèque Nationale de France.* //Č. Večelio kostīmu grāmatas “Dažādu pasaules tautu senie un modernie tērpi” (1590) digitalizējums. Francijas Nacionālās bibliotēkas tīmekļa resurss.// Pieejams: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8446755d> [skatīts: 22.03.2016.]
440. *Vestments./The Catholic Encyclopedia.* //Pieejams:
<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=12014> [skatīts: 24.05.2018.]
441. *Weigel, Hans: Habitus praecipuorum populorum, tam virorum, quam foeminarum singulari arte depicti Amman, Jost, (1577).* // Hansa Veigela un Josta Amāna kokgriezumu kolekcijas (Nirnberga, 1577). Bavārijas Valsts bibliotēkas tiešsaistes resurss.// Pieejams: https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=band_segmente&bandnummer=bsb00072483&

- [pimage=00223&l=de](#) ;
https://archive.org/details/bub_gb_c5yCz4UNo58C/page/n33 [skatīts: 10.06.2017.]
442. *World Digital Library*.//Pieejams: <https://www.wdl.org/en/> [skatīts: 06.12.2017.]
443. 12. gs. - 1561. g. Viduslaiku arhitektūra un māksla. – 2014.// Pieejams: [http://www.makslasvesture.lv/index.php?title=12. gs. - 1561. g. Viduslaiku arhitektūra un māksla](http://www.makslasvesture.lv/index.php?title=12._gs._-1561._g._Viduslaiku_arhitektura_un_maksla) [skatīts: 02.07.2015.]
444. 16. – 19.gs. manufaktūras.// Latvijas vēstures enciklopēdija.// [i.a.]. Jenšs J. Kapitālistiskā manufaktūra Vidzemē XVIII gadsimta beigās un XIX gadsimta sākumā. R., 1951.;Jakovļeva M. Kurzemes hercogu dzelzsmānufaktūras // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 1992,4.;
 Juškēvičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. R., 1931.// Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?title=Manufakt%C5%ABras/32399> [skatīts: 29.07.2016.]

Darbā minētie attēli digitālajos resursos

445. Anonīms autors. Zviedrijas karaļa Gustava I Vāsas portrets, ap 1560.g., Gripsholmas pils./Pieejams: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustav_I,_1497-1560,_konung_av_Sverige_-_Nationalmuseum_-_15137.tif [skatīts: 17.11.2019.]
446. Anonīms. Maksimiliāna Robespjēra portrets, 1790.gadi. Atrašanās vieta: Karnavalē muzejs (*Musée Carnavalet*), Parīze./ Pieejams: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Robespierre.jpg> [skatīts: 08.12.2019.]
447. Hogārts V. Vīrieša portrets, 1741, Dalvičas gleznu galerija, Londona./Pieejams: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hogarth,_William_-_Portrait_of_a_Man_-_Google_Art_Project.jpg [skatīts: 02.12.2019.]
448. Mors A. Austrijas Johannas portrets, 1560. Prado, Madride./ Portreta apraksts Prado muzeja oficiālajā vietnē./Pieejams: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/joanna-of-austria/d3d06131-46a4-4331-878f-786a3a8b5736> [skatīts: 28. 06. 2017.]
449. Natjē Ž. M. Burē kundze Diānas izskatā, 1745. (atrodas: *Museo Nacional Thyssen-Bornemisza*, Madride, Spānija. //Pieejams: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Marc_Nattier_-_Madame_Bouret_as_Diana_-_WGA16450.jpg [skatīts: 07.12.2019.]
450. Trūsts K. Van der Merča ģimenes parstāvja portrets, 1736. Holandes Nacionālās mākslas muzejs (*Rijksmuseum*), Amsterdama./ Pieejams: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troost_Music_lover.jpg [skatīts: 02.12.2019.]